88419

12

SAM. L. B. A PUFENDORF

D E

JURE NATURÆ

E T

GENTIUM,

LIBRI OCTO.

Cum integris Commentariis Virorum Clariſſimorum

JO. NICOLAI HERTII,

A T Q U E

JOANNIS BARBEYRACI,

Accedit

ERIS SCANDICA

Recenſuit, & Animadversionibus illuſtravit

GOTTFRIDUS MASCOVIUS,

TOMUS SECUNDUS.

Biblioteca Nazionale V. E. III NAPOLI

NEAPOLI MDCCLXXIII.

Sumtibus Joſephi de Dominicis, & Januarii Alfani.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

CAPUT I.

HOMINIS NATURÆ NON CONGRUERE, UT VIVAT EXLEX.

I. *An lex in hominem cadat dubitatur?*
II. *Libertas in genere quid?*
III. *Libertas in Deo qualis?*
IV. *Libertas brutorum qualis?*
V. *Hæc ne homini indulgeretur, obſtabat ipſius dignitas.*
VI. *Pravitas.*
VII. *Varietas ingeniorum.*
VIII. *Et imbecillitas, ac naturalis incultus.*

POSTQUAM priori libro res morales in genere, ac frequentiſſimi uſus vocabula ſunt explicata, quæ ſparſim inſerta compagem hujus diſciplinæ erant interruptura; jam ad deſtinata noſtra propius eſt accedendum, ac ante omnia inquirendum, an conveniens fuerit, hominem ſine omni lege vitam hancce tranſire. Fx quo ipſo perſpicuum evadet, quare Creator Optimus Maximus homini non indulſerit ejuſmodi libertatem, ut omnia pro nudo lubitu, aut ex vago quodam impetu ageret (1), nulli juri, regulæ, aut neceſſitati obnoxius. Sane enim cum Deus homini dederit voluntatem, id eſt, facultatem ex intrinſeco velut impulſu ſeſe convertendi ad eas res, quæ ipſi congruæ videntur, & avertendi ſeſe ab illis, quæ diſplicent; & quidem ut illa

(1) Quale hominis monſtrum erat Cyclops ille apud HOMERUM, dicens;

Οὐδ' ἂν ἐγὼ Διὸς ἔχθος ἀλευόμενος πεφιδοίμην
Οὔτε σεῦ, οὔθ' ἑταίρων, εἰ μὴ θυμός με κελεύει.
Non odium devito Jovis, nec tetera parcam,
Vel tibi, vel ſociis, ſi non mutavere mentem. H.

voluntas cogi ſit neſcia ; dubitare quis poſſit , annon bonitatem ipſius decuerit , ut pateretur hominem illa voluntatis flexibilitate illibata , & citra impedimentum uti . Quid enim flexilem voluntatem Deus dederat , ſi illa deinceps ad certas ſeſe regulas debebat applicare ? Et ſicuti mobilitatem artuum vincula , & compedes reddunt inutilem ; ſic incaſſum recidere videtur voluntatis libertas , ſi multa poſſumus velle , quæ neceſſario intermittenda , multa nolle , quæ neceſſario ſuſcipienda ſunt (1).

§. II. Ut igitur paulo altius rem repetamus , ante omnia oſtendendum videtur , omnimodam libertatem humanæ naturæ eſſe inutilem , ac perniciosam ; adeoque ad ſalutem ipſius conducere , ut legibus iſta conſtringatur . Ex quo ipſo ſimul patebit , quouſque illi fræna recte potuerint laxari . Hic igitur ſciendum eſt libertatem in genere concipi per facultatem intrinſecam agendi , aut omittendi , quod (2) quis ipſe judicaverit . Dum *Facultatem* dicimus , eo ipſo innuimus illi , cui libertas tribuitur , ineſſe vires ad aliquid agendum , ac vim movendi non ſolum ſeipſum , ſed & aliis motum imprimendi , aut eadem certo modo afficiendi . *Intrinſecam* dicimus , ut intelligatur , motum , & vim illam oriri ex principio intrinſeco , non autem ex impulſione violenta & extrinſeca ; quomodo lignum quoque interdum alienis nervis mobile exſiſtit . Additur denique , *quod quis ipſe judicaverit* , ut innuatur , non temere , & cœco quodam impetu motum excitari , ſed præſupponi agentem rem objectam ſaltem utcumque cognoviſſe , ac poſt qualemcumque deliberationem demum ad agendum ſeſe determinaſſe ; adeoque immediatam agendi rationem fuiſſe , quia ipſi ſic viſum fuerit . Sed & illud ſimul intelligitur , alia impedimenta (3) , quæ motum inhibere , aut in diverſum detorquere poſſint , hinc abeſſe

(1) Non neceſſitate *phyſica* , ſed *morali* , quæ expoſita fuit ſupra , L. I. c. 6. §. 14. in fine , & c. 7. §. 2. ita ut *neceſſitas* , & *obligatio* hic ſint Synonyma .

(2) Quæ hic ſumitur pro poteſtate agendi , ſeſeve movendi .

(3) Quorum alia *Phyſica* ſunt , ut vinculum , ferrum , carcer ; alia *moralia* , ut obligatio , lex , imperium , auctoritas . Vid. Auctor. Element. Juriſpr. univ. p. 20.

Digitized by Google

abeſſe debere, ubi illibatæ libertati locus ſtatuitur.

§. III. His positis apparet, ſi quis rerum univerſitatem perluſtret, multa occurrere, quibus nulla omnino competit libertas; uti ſunt omnia inanimata, & quibus vita duntaxat citra ſenſum eſt. Alia libertate gaudent, ſed ſecundum diverſos gradus. Omnimoda libertas, & omnis impedimenti, aut defectus neſcia in ſolum Deum Optimum Maximum cadit, quæ tanquam nobiliſſimum attributum perfectiſſimæ ipſius eſſentiæ concipitur. Quæ & ipſa nullam circumſcriptionem admittit, & cum omnipotentia eſt conjuncta. Unde quod Deus quædam non agit (1), aut non omnia ſemper agit (2), illud non eſt ex defectu libertatis, ſed ex proprio beneplacito. Pſalm. CXV. 3. Epheſ. I. 11. (3) Quod autem idem quædam non poſſe agere dicitur, id non provenit ex aliquo impedimento extrinſecus accedente, naturali, aut morali, ſed ex proprio placito (4), quod mortales ad magnitudinem, & præſtantiam ipſius attemperatum concipimus. In quem ſenſum interpretandum eſt illud tritum: Deus ſibi ipſe eſt lex. Hinc & quando Deo tribuitur juſtitia, non illa eſt intelligenda reſpicere aliquam obligationem, aut jus in altero, ſicut juſtitiæ humanæ natura id infert, ſed quia talem agendi modum perfectiſſimæ ſuæ naturæ congruere ipſe operibus, & per revelationes oſtendit; inde eidem mortales id vocabulum applicamus, quo, quæ recte a nobis adverſus alios aguntur, exprimimus. (†) Sic quod Dei promiſſa

(1) Et, verbi gratia, non plures lunas terræ circumponit, ut plures lunas circumpoſuit Jovi, & Saturno: Apologia Pufendorf. §. 7.

(2) Quod, verbi gratia, fieret, ſi quotidie crearet nova corpora animata, vel inanimata.

(3) Fuſius hoc & quæ ſequuntur exſequitur Auctor infra c. 3. §. 5. & 6. H.

(4) Exempla eorum, quæ a Deo abſolute fieri nequeunt, mendacium, verbi gratia, ſunt, & perfidia. Sed cum Deus, tanquam ens liberrimum, obligationis, & impedimenti omnis expers ſit, impotentia, quæ hac parte Deo tribuitur, non aliunde originem habet, quam ex infinita perfectione ipſius. Vid. infra c. 3. §. 5. & 6.

(†) Pufendorfius ad eamdem rem redit h. §. III. eamdemque aliquanto melius, & brevius explicat. Duo hic affirmat. 1. *Præſtan-*

non fallunt, id non inde eſt, quod ejus libertas fuerit circumſcripta per obligationem ex promiſſo ortam; ſed quia præſtantiæ divinæ convenit efficere, ne fruſtra quis expectaverit, quod ab ipſo expectare eſt juſſus: aut quia promiſſa fallere imperfectionem aliquam involvit, quæ a Deo quam longiſſime abeſt. Qua de cauſa etiam mortales promiſſa divina non velut jure noſtro poſtulamus, ſed tanquam ex liberrimo profecta arbitrio beneficia venerabundi acceptamus. Neque enim hic, quod in promiſſis humanis obtinet: ſolve quod debes: promiſſum cadit in debitum; quod ab initio erat libertatis, id poſtea fit neceſſitatis. Sed non minus promiſſa Dei, quam quæ citra promiſſum ab ipſo præſtantur, illibatam beneficiorum naturam retinent †. Ad hunc fere modum homines de libertate, quæ in Deum cadit, utcumque balbutire poſſumus. Etſi illud manifeſtum ſit, liber-

ſtantiæ divinæ convenire, ne fruſtra quis exſpectavarit, quod ab ipſo exſpectare eſt juſſus: aut quia promiſſa fallere imperfectionem aliquam involvit, quæ a Deo quam longiſſime abeſt. Affirmat 2. *promiſſa divina ex liberrimo profecta arbitrio* tanquam beneficium, cujus natura *illibata* eſt, a nobis accipi oportere. Vide jam Catholicæ Veritatis partem quaſi maximam, quam paullo ante ſubruere viſus fuit, ab invito homine adſeri, atque exprimi. Et quidem æternam vitam liberrime promiſit Deus: immo etiam gratias, quibus illam adſequimur, liberrime donavit, & contulit; nec tamen fieri, nec cogitari unquam poteſt Deum voluntatem mutare, & promiſſa fallere. Duæ res Puſendorfio jam liquere poſſunt. 1. Ex liberrima Dei promiſſoris voluntate, gratuitaque beneficentia æterna vita, ejuſque adſequendæ rationes h. e. gratiæ veniunt. 2. Nec vitam Chriſtianam agentibus gloriam Deus conferre non poteſt: adeout ſi beatitatis noſtræ originem, & quaſi vias animo volvamus, de utriſque tanquam de libero Dei beneficio cogitare debeamus. Quæ duæ res ei ſi liqueant, ſentire nobiſcum videtur. Tertiam rem omiſit, quam omittere non debuit; ſcilicet, oblitus eſt dicere promiſſionis lege nobis dicta a Deo, qui nos fallere non poteſt, eademque lege a nobis ſervata fieri, ut *quæ ſunt ipſius dona, noſtra ſint merita*, uti cum M. Auguſtino loqui vult, & ſentit Catholica Eccleſia. Duas ergo res illas Puſendorfius ab hac tertia, oro,, ne ſeparet, ſed uno quaſi nexu recolligat: profecto cum liberrima divina promiſſione, & beneficio, & cum divina veracitate noſtra merita conciliabit, quemadmodum tria illa dogmata Eccleſia Catholica Dei verbo innixa componit, atque conciliat.

libertatem iſthanc divinam infinitis modis conditionem mortalium excedere. Add. Rich. Cumberland de Leg. nat. c. 7. §. 6.

§. IV. Animantia bruta, quæ infra noſtram conditionem poſita ſunt, libertate quoque intra certum gradum videmus gaudere. Quæ eatenus quidem valde eſt ignobilis, quod exiguis limitibus ipſorum vires ſint circumſcriptæ, & hebetudo ſenſuum, ac abjectio appetitus neque circa multa objecta; idque ſat ſuperfunctorie verſetur; & non niſi ab iis, quæ ventri inſerviunt, craſſis fere, & ubique obviis excitetur. De cetero nullus illis mos, nulla lex, nullum jus, quo aut inter ſe, aut adverſus homines debeant uti. Apud pauca aliqua matrimonii rudimenta; ſed quod nuda corporum conjunctione, & nonnulla benevolentiæ ſpecie, non fidei religione contineatur. Pleriſque, ubi Venerem explevere, nullum amoris veſtigium ſupereſt, nec ulla pudoris, aut ſanguinis cura. Multis ardentiſſimus quidem ſobolis amor: ſed qui eouſque durat, quoad alere ſeipſam illa queat. Ulterius neque genitoribus geniti cura, & amor oblivione penitus deletur. Neque iſtis gratiæ reponendæ, velut ex debito, aut ullius officii ſolicitudo. Sic quæ carnibus aluntur bruta, citra religionem lacerant, ac devorant, quæcumque palato arriſerint; nec pauca ex ira in mutuam perniciem efferantur. Jam cum illa leges dominii ignorent, ubi fames ſubegerit, ſæpe acriter ſuper illis, quæ in medio expoſita ſunt, certatur; & quæ jam ab aliis congeſta in ſuos uſus ſunt, rapere nullus pudor. Quin & nulla inter ipſa exiſtimatio, nullus honos, nullum imperium, nulla prærogativa, niſi quam ſola virium eminentia tribuit (1). Equidem apud quædam bruta inſtar aliquod amicitiæ, & ſocietatis paritas generis conciliare ſolet. Inde non pauca gregatim vivere amant, & quæ præ ceteris feritate ſunt prædita, in diverſa potius genera, quam in proprium ſæviunt. Quo ſpectat illud Juvenalis Sat. XV. (v. 159. & ſeqq.)

(1) Et alia ſimulacra virtutum vid. infra c. 3. §. 2. H.

- - - - - - Parcit
Cognatis maculis fera: quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam; ſævis inter ſe convenit urſis.

Verum præterquam quod non citra figuram poëticam iſthæc dicuntur, illa quaſi cognatio male firmum vinculum eſt diuturnæ pacis; quippe quæ ſtatim, ubi ventris reſpectus intervenerit, abrumpitur. Blande inter ſeſe luſitant catelli; ſed offam in medium projice, & mox iras inter ipſos ſurgere videbis. Quod autem nonnulla adverſus homines obſequii, amoris, fidei, gratitudinis ſimulacra exercent, id ea mera adſuetudine, aut illecebra pabuli eſt. Quibus remotis, ubi vires tulerint, aut in homine ſit, quod ipſorum appetitum irritare poſſit, ne huic quidem parcitur. Ergo brutorum libertatem intrinſecum, & morale vinculum haudquidquam imminuit: Sed exterior motus per hominum violentiam ſæpiſſime coharcetur. Quod ſi quis quærat, quare iſthæc exlex libertas brutis competat, ſimpliciſſima eſt reſponſio, quia Deus illis non dedit animum juris intelligentem. Inde non videbatur tanta ſolicitudine fovenda, & circumſcribenda ſecuritas animantium; in quæ maximo numero producenda non ſolum fœcundiſſima, & parum laborioſa eſt natura; ſed & quæ anima immortali deſtituuntur, & quorum vita ex ſubtili particularum diſpoſitione; & motu unice provenit. Quibus producendis, ac deſtruendis Creator potentiam ſuam oſtendere gaudet. Sed nec ideo bruta magnopere legum coharcitione opus habebant, quod appetitus eorumdem non niſi fame, ſiti, & Venere ſtimuletur, cui ſedandæ iſtis paratam fere, & copioſam materiam natura procuravit. Nam ne hominibus iſtorum velut licentia nimis nocere poſſet (1); abunde ipſis virium, ac ſolertiæ compe-

pe-

(1) Antiphon:

Τέχνῃ κρατῦμεν ὧν φύσει νικώμεθα.

Natura quorum ſuperat, arte hæc vincimus.

V. H. Grotius L. IV. de Verit. Relig. Chriſtian. §. 6. & in notis. H.

petit. Add. CHARRON de la Sageſſe, L. I. c. 34. n. 11.

§. V. ENIM VERO quare Creator ejuſmodi exlegem licentiam hominibus noluerit concedere; & quare eadem iſtis nullo modo conveniat, plures rationes apparent, ex conditione naturæ humanæ, primigenia (1), aut poſt ſuperveniente, reſultantes. Requirebat humanæ naturæ dignitas, & præſtantia, qua ceteras animantes eminet, ut certam ad normam ipſius actiones exigerentur; quippe citra quam ordo, decor, aut pulchritudo intelligi nequit. Maxima inde homini dignatio, quod animam obtinet immortalem, lumine intellectus, facultate res dijudicandi, & eligendi præditam, & in plurimas artes ſolertiſſimam. Ob quam ille audit *ſanctius* reliquis *animal*, *mentiſque capacius altæ*, *& quod dominari in cetera poſſet*. SOLINUS c. 3. hominem vocat animal, *quod rerum natura ſenſus judicio, & rationis capacitate præpoſuit omnibus*. Animam porro ad longe nobiliorem finem deſtinatam eſſe a Creatore, quam ut corpuſculo huic pro ſale ſit, vel inde colligitur, quod ejuſmodi præcipue facultatibus exſplendeſcat, quæ ad conſervationem corporis parum, aut nihil videntur conferre, ſic ut iſthoc longe minore, velut apparatu incolume eſſe potuerit (2). Sane enim animæ humanæ vis circa illa ſeſe quam maxime exſerit (3), quæ ad cultum Numinis (4), vitamque ſocialem (5), ac civilem ſpectant. Quo

(1) Quo nomine hic venit conditio, in qua homo naſcitur, quando e manibus quaſi Creatoris ſui in hujus luminis auras mittitur, conſideratus pure ac ſimpliciter, ut homo; antequam ullum facultatum ſuarum uſum fecerit: quum contra *ſuperveniens* dicatur, in qua, præcipue poſtquam facultatibus ſuis uti cœpit, ſibi relictus verſatur. De illa hoc paragrapho agitur, de hac tribus ſequentibus.

(2) Quod exemplo animalium quorumdam, longævorum, veluti cervi, tum etiam arborum quarumdam, veluti quercus, manifeſtum, utpote quæ, etſi intellectu, imo arbores etiam ſenſu fere careant, tamen diutiſſime vivunt.

(3) Nam, quæ alimenta, quæ remedia, quæ exercitia corpori noſtro quam maxime conveniant, vitamque noſtram omnium diutiſſime producant, pleriſque parum exploratum eſt: imo id ſæpe vel ſagaciſſimos philoſophos, & expertiſſimos medicos fugit.

(4) Vid. infra c. 2. §. 20. not. 2.

(5) Quod CICERO obſervavit, enumerans commoda, quibus homo

Quo cum primis facit, quod ex notioribus ignotiora queat colligere (1), & quid ſibi congruat, vel non congruat, judicare; notiones univerſales a ſingularibus, abſtractas formare; ſigna, per quæ notiones in animo hærentes aliis communicari queant, comminiſci, numerum, pondera, ac menſuram intelligere, atque iſta inter ſe comparare; ordinem, ejuſque vim intelligere, & obſervare; affectus ultro excitare, ſiſtere, ac moderari; plurimas res memoria comprehendere, & pro re nata ſub præſentem velut obtutum revocare; in ſeipſam aciem ſuam reflectere, ac ſua dictamina recolligere, & cum actionibus componere, ex quo conſcientiæ vis promanat. Quorum omnium exiguus uſus, aut nullius in vita exlege, brutali ac inſociabili intelligitur. Add. Rich. CUMBERLAND de Leg. nat. c. 2. §. 4. (2). Qui & ex ſtructura cor-

homo beſtiis præſtat. De Off. L. 1. c. 4. *Eademque*, inquit, *natura, vi rationis hominem conciliat homini & ad orationis, & ad vitæ ſocietatem. - - - Nec vero illa parva vis naturæ eſt rationiſque, quod unum hoc animal ſentit, quid ſit ordo, quid ſit, quod deceat, in factis dictiſque qui modus.*

(1) Vid. infra c. 3. §. 10. n. 5. & CICERO de Natur. Deor. L. II. c. 59.

(2) Egregius quoque CICERONIS I. de LL. c. 9. locus eſt. *Ipſum autem*, inquit, *hominem eadem natura non ſolum celeritate mentis ornavit, ſed etiam ſenſus, tanquam ſatellites attribuit, ac nuncios; & rerum plurimarum obſcuras, & neceſſarias intelligentias enudavit, quaſi fundamenta quædam ſcientiæ; figuramque corporis habilem, & aptam ingenio humano dedit. Nam cum ceteros animantes abjeciſſet ad paſtum, ſolum hominem erexit, ad cœlique quaſi cognationis, domiciliique priſtini conſpectum excitavit: Tum ſpeciem ita formavit oris, ut in ea penitus reconditos mores effingeret. Nam & oculi nimis arguti, quemadmodum animo affecti ſimus, loquuntur: & is, qui appellatur vultus, qui nullo in animante eſſe, præter hominem, poteſt, indicat mores: Cujus vim Græci norunt, nomen omnino non habent. Omitto opportunitates, habilitateſque reliqui corporis, moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix eſt humanæ maxime ſocietatis. Neque enim omnia ſunt hujus diſputationis, ac temporis: & hunc locum ſatis, ut mihi videtur, in iis libris, quos legiſtis, expreſſit Scipio. Nunc quoniam hominem quod principium reliquarum rerum eſſe voluit, generavit, & ornavit Deus, perſpicuum ſit illud (ne omnia differantur) ipſam per ſe naturam longius progredi: quæ etiam nullo docente profecta ab iis, quorum, ex prima*

corporis humani præclara affert, d. l. §. 33. ſeqq. Jam quo ſplendidioribus donis Creator hominem inſtruxerat, quo plura ipſius ingenium capiebat; eo fœdius erat illa incultu obſoleſcere, aut ſine ordine, ſine decore temere velut effundi, & conſumi. Neque vero fruſtra Deus homini dederat mentem decori ordinis intelligentem, utque eidem ſeſe poſſet attemperare; ſed par omnino erat conceſſis ipſum facultatibus ita uti, ut exinde Creatoris gloria exſplendeſceret, ipſique homini amplior felicitas proveniret. Poſſis quoque huc applicare illud MANILII Aſtron. L. II. (v. 580. & ſeqq.)

- - Quis dubitet hominem conjungere cœlo?
Eximiam natura dedit linguamque capaxque
Ingenium, volucremque animum. Quem denique in unum
Deſcendit Deus, atque habitat, ſeque ipſe requirit.

§. VI. SED & quare conſultum non eſſet, eamdem homini cum brutis concedere licentiam, efficiebat (1) ipſius præ hiſce pravitas. Quam homini attribui nemo mirabitur, qui mortalium ingenia, atque ſtudia penitius fuerit rimatus. Quod bruta ſollicitat, venter eſt, & Venus; & hæc quidem non niſi certis temporibus ſtimulat, & non ob ſuperfluam titillationem, ſed excitandæ ſoboli exercetur. Quo fine obtento, ultro velut ſopita quieſcit. OPPIANUS Cyneg. I. 3.

'Ου γάρ τοι θήρεσσι νόμος, γαστὴρ ὅτε πλήθει,
'Εις λέχος ἐρχομένοις τελέειν φιλοτήσιον ἔργον.

Non enim feris eſt conſuetudo, venter cum plenus eſt, cubile ineuntibus perficere venereum opus. Aſt hominis libido haudquidquam certis temporum articulis duntaxat exardeſcit, & longe frequentius vellicat, quam quantum con-

ma & inchoata intelligentia, genera cognovit, confirmat ipſa per ſe rationem, & perficit. Conf. EUMDEM Lib. II. de natura Deor. c. 54. & ſeq. H.

(1) Et quidem inſignis. Quam in rem plura ſapientum effata attuli Elem. pr. civ. Part. I. ſect. 1. §. 5. ſeqq. Adde quæ AUCTOR habet L. VII. c. 1. §. 3. poſt med. H.

conſervandæ ſpeciei neceſſarium videbatur. Sic brutorum venter facillime placatur per cibum a natura paſſim expoſitum, & qui nullo præterea apparatu, nulliſve condimentis indigeat. Hic ſi quieſcat, nihil inſuper curarum negotium faceſſit. Nec in iras (1), & ad lædendum alium temere exardeſcunt bruta, fame, ac Venere vacua, niſi laceſſantur. Aſt hominis venter non ſatiari duntaxat, ſed & titillari vult (2). Veſtibus ne indigerent bruta, natura dedit. Aſt homo nuditatis ſuæ teneritatem in occaſionem oſtentandæ vanitatis, & ſuperbiæ arripit. Magna porro affectuum, & cupidinum, brutis ignotorum, colluvie turget homo. Superflua habendi libido (3), ambitio, gloriæque, & alios eminendi cupiditas (4), invidia, æmulatio, ingeniorumque contentio, ſuperſtitio, cura rerum futurarum, curioſitas, mortales ſubinde agitat: quorum omnium ſenſu bruta haudquidquam tanguntur. Manilius Aſtron. L. IV. (v. 4. & ſeqq.)

- - - Nullo votorum fine beati
Victuros agimus ſemper, nec vivimus unquam,
Pauperiorque bonis quiſque eſt, quo plura requirit:
Nec quod habet, numerat, tantum quod non habet optat
Quumque ſui parvos uſus natura repoſcat,
Materiam ſtruimus magnæ per vota ruinæ,
Luxuriamque lucris emimus, luxuque rapinas,
Et ſummum cenſus pretium eſt effundere cenſum.

Libanius Declam. IX. (pag. 345. 346. Ed. Pariſ. Morell.) *Nonne mite quidem animal verborum tenus homo eſt:*

(1) Seneca Ep. CIII. *Nunquam enim illas* (feras) *ad nocendum niſi neceſſitas inigit: aut fame, aut timore coguntur ad pugnam. Homini perdere hominem libet.*

(2) Et ſæpe plus alimentorum appetit, quam digerere poſſit ſtomachus ejus, addit Auctor de Offic. L. I. c. 3. §. 4.

(3) Plinius Hiſt. Nat. Lib. VII. Proœm. *Uni* (animantium) *ambitio, uni avaritia, uni immenſa vivendi cupido, uni ſuperſtitio, uni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro.*

(4) Memoria iniuriarum, & eam comitans vindictæ ſtudium, addit Auctor de Offic. hom. & civ. L. 1. c. 3. §. 4.

eſt: Sed rebus ipſis agreſte & effrane? Nam quænam leonum adverſus leones expeditio? quod bellum inter ejuſdem generis belluas? quod apud illas eſt perjurium? quæ pactorum violatio? quæ perfidia tanta, & avaritia? quod apud illos aurum, & pecuniarum amor (quas commeſſationes, aut crapulas, quæ norunt adulteria? Hinc ſi quis conſideret, quicquid contentionum, & bellorum quotidie inter homines agitatur, deprehendet pleraque ob deſideria brutis ignorata ſuſcipi. Add CHARRON de la Sageſſe L.I. c. 34. n.12. & c.39. n.11. In iſthac ergo humanorum affectuum ferocia, & varietate, qualis futura erat hominum vita, ſi nullum jus eoſdem componeret? Luporum, leonum, canum inter ſe decertantium turbam videres. Imo quilibet alteri leo, lupus, canis futurus erat, & his omnibus infeſtius quid; quippe cum nullum ſit animans, quod homini plus, quam homo, nocere poſſit, & velit. Et cum tot mala homines nunc invicem inferant, quando lex, & pœna imminet, quid futurum foret, ſi omnia impune fierent, ſi hominis deſideria nullum intus frænum compeſceret? Add. ARISTOTELES Problem. ſect. 29. quæſt. 7. PLINIUS H. N. L. XVIII. Procemio. JAMBLICHUS Protrept. c. 20. *Ut homines inter ſe vivant familiariter, ſimulque contra legum præſcriptum, id fieri nullo modo poteſt. Eo enim pacto majus ipſis damnum inferretur, quam ſi quiſque ſigillatim vitam inſtitueret. Itaque propter haſce neceſſitates tam lex, quam juſtitia regis loco inter homines ſunt, neque ullo modo illa abeſſe ab iis, vel removeri poſſunt.* MANILIUS Aſtron. L.II. p.47. Edit. Boccleri v. 13. & ſeqq.

§. VII. ACCEDIT, quod in homine longe major ſit ingenii diverſitas, & varietas, quam in ullo genere brutorum. Singula brutorum genera conſimiles fere inclinationes habent, parique affectu, & appetitu ducuntur. Unum ſi quis norit, omnia norit. Aſt inter homines quot capita, tot ſenſus; & ſuum cuique pulchrum. HORATIUS II. Sat. 1. (v. 27. 28.)

- - Quot capitum vivunt, totidem ſtudiorum
Millia. - - - - -

PHILEMON apud Stobæum Serm. 1. Ἐὰν τεισμακαρίαι Ἀλώ-

'Αλώπεκάς τις συναγάγοι, μίαν φύσιν 'Απαξάπασιν ὄψεται, τρόπον δ' ἕνα. 'Ημῶν δ' ὅσα καὶ τὰ σώματα τὸν ἀριθμὸν Καθενὸς, ποσοῦτυς ἐςὶ καὶ τρόπυς ἰδεῖν. *Si triginta millia Vulpium quis congreget, unam naturam omnibus cernet ineſſe, modumque vitæ, & tenorem parem. Noſtrum autem quot corpora numero, totidem eſt & vitæ rationes cernere*, PLINIUS Paneg. (c. 76. n. 4. Ed. Cellarii.) *Nulla magis omnibus diſplicent, quam quæ ſic fiunt, tanquam omnibus placeant*. Nec ſimplici, aut uniformi omnes cupidine agitantur, ſed multiplici, & varie mixta. Imo idem homo ſæpe ſibi diſſimilis; & quod hoc tempore concupivit, ab eodem alio tempore ſummopere abhorret,

- - - Magno curarum fluctuat æſtu,
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, per que omnia verſat,

Add. CHARRON de la Sageſſe L. I. c. 38. Nec minor in ſtudiis, inſtitutis, & ad exſerendum animi vigorem inclinationibus varietas, quæ jam in infinitis fere vitæ generibus cernitur. QUINTUS Calaber L. I.

Πᾶσι δ' ἄρ ἀνθρώποισιν ὁμὸν γένος, ἀλλ' ἐπὶ ἔργα
Eadem quidem generis origo eſt univerſis hominibus,
Στρωφῶντ' ἄλλος ἐπ' ἄλλα. - - -
Sed circa munia alius alia verſatur, - - -

Quemadmodum autem quo plures ſunt voces, eo fœdior, & inamœnior aures ferit ſonus, niſi in harmoniam rite conſpirent; ita ſumma confuſio inter homines futura erat, ut varietas iſta per leges in decorum ordinem componeretur. Quanquam iſta ingeniorum, & inclinationum varietas alia ratione in inſigne decus, & emolumentum generi humano cedit, dum ex ea ipſa rite temperata mirabilis ordo, atque pulchritudo reſultare apta eſt, quæ omnimoda ſimilitudo haudquidquam productura erat. Simulque minus colliſionum in tanta hominum multitudine futurum erat, ingeniis in diverſa ſtudia tendentibus. Sicuti & mirandam illam in faciebus hominum varietatem natura ſapientiſſimo conſilio com-

commenta videtur. Cum enim diverſa officia diverſis ſint exhibenda, ac diverſo nos modo erga diverſos gerere debeamus, ſumma oritura foret confuſio, ſi omnes homines ita ſibi examuſſim eſſent ſimiles, nec unus ab altero diſcerni poſſet, niſi notis quibuſdam adſcititiis, quæ infinitis fraudibus, cum ex arbitrio hominum dependeant, materiam præbere poſſent. Add. Rich. CUMBERLAND de Leg. nat. c. 2, §. 28. Sed & aliud velut arcanum ſub diverſitate latet, dum ex eadem uni hæc, alteri alia magis ſpecies arridet; ex quo fit, ut cuilibet formam, quæ ſibi pulcherrima videatur, & qua maxime adquieſcere poſſit, invenire liceat.

§. VIII. DENIQUE UT citra legem non viveret homo, requirebat quoque ipſius imbecillitas. Bruto non ita multi dies ſufficiunt, ut eouſque adoleſcat, quo ſibi ipſi de victu proſpicere queat. Nec ad eumdem quærendum aliorum ſocietate fere indiget. Aſt hominem a prima ætate diuturna imbecillitas comitatur. QUINTILIANUS Declam. 306. *Caducum circa initia animal homines ſumus. Nam ferarum, pecudumque fœtibus eſt ſtatim ingreſſus, & ad ubera impetus; nobis tollendus infans, & adverſus frigora nutriendus. Sic quoque inter parentum manus, gremiumque nutricis ſæpe labitur* (1) THEOCRITUS Idyll. 26. (v. 50.)

Ἄλλῳ δ᾽ ἄλλον ἔθηκε Θεός γ᾽ ἐπιδευέα φωτός.
Nam Deus alium alio indigere ſtatuit viro.

Add. PLINIUS H. N. L. VII. præfat. Quot anni requirun-

(1) SENECA de Conſolat. ad Marciam, C. XI. *Quid eſt homo? imbecillum corpus & fragile, nudum, ſuapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum: quum bene lacertos exercuit cujuslibet feræ pabulum, cujuslibet victima, ex infirmis, fluidiſque contextum, & lineamentis exterioribus nitidum: frigoris, æſtus, laboris impatiens: ipſo rurſus ſitu, & otio iturum in tabem, alimenta metuens ſua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur: anxiæ, ſolicitæque tutelæ, precarii ſpiritus, & male hærentis, quem pavor repentinus adjectuſve ex improviſo ſonus auribus gravis excutit. Soli ſemper nutrimentum ſibi vitioſum & inutile.* Quem locum, hæc ſcribens, ante oculos habuiſſe videtur Auctor.

runtur, quam ſolicita informatio, ut quis idoneus, fiat, ad victum, & amictum proprio Marte parandum? Finge mihi hominem ab aliquo, nulla interveniente ſermocinatione, nutritum, ut, quo velit ambulare, queat; de cetero ab omni informatione, & diſciplina deſtitutum, cuique adeo nihil ſit ſcientiæ, niſi quod ex proprio velut ingenio pullulavit. Finge eumdem ab omnium aliorum hominum ope, ac ſocietate in ſolitudine relictum. Quam miſerandum videbis animal? Mutum, ac turpe pecus, cui nihil aliud relictum, quam herbas, radiceſque vellere, aut ſponte natos fructus legere, ſitim fonte, flumine, aut lacuna obvia levare, repellendis aëris injuriis antra ſubire, aut muſco, gramineve corpus tegere, tempus tædioſiſſimum per otium exigere, ad quemvis ſtrepitum, aut animantis alterius occurſum exhorreſcere, denique fame, frigore, aut lacerante fera beſtia perire. Igitur quod homo non miſerrimam vitam inter omnia animantia degit, a conjunctione, & ſocietate ſui ſimilium habet. *Non eſt bonum hominem eſſe ſolum*, non ad matrimonium duntaxat, ſed & ſocietatem cum aliis hominibus in univerſum pertinet. Societas autem inter homines ſine lege neque iniri, neque tranquilla, & firma ſervari poteſt. Igitur ne fœdiſſimus omnium animantium, & miſerrimus eſſet homo, exlegem eumdem vivere haudquidquam conveniebat. Ceterum omnimodam libertatem non congruere homini, docet quoque PLUTARCHUS de audit. (pag. 37. Edit. Wechel.) Τῷ λόγῳ τοὺς ἑπομένους ἄξιόν ἐστι μόνους ἐλευθέρους νομίζειν. μόνοι γὰρ ἃ δεῖ βούλεσθαι μαθόντες, ὡς βούλονται ζῶσι. Τοῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ παραλόγοις ὁρμαῖς καὶ πράξεσιν ἔνεστι καὶ μικρὸν ἐν πολλῷ τῷ μετανοοῦντι ἑκούσιον. *Rationi qui parent, ſoli digni ſunt, qui pro liberis habeantur. Soli enim hi vivunt ut volunt, qui quid velle debeant didicerunt. Ineruditæ autem, & rationis expertes animi incitationes, atque actiones, exilem quamdam, ignobilemque voluntatis libertatem multa cum pœnitentia conjunctam habent.* Ex quibus omnibus apparet, libertatem hominis naturalem, quæ quidem revera ipſi competit, & non per abſtractionem concipitur, ſemper cum vinculo aliquo, ſanæ rationis nimirum, & legis naturalis, eſſe intelligendam.

CAPUT

CAPUT II.

DE STATU HOMINUM NATURALI.

I. *Status naturalis diverſa conſideratio.*
II. *Ejus miſeria,*
III. *Et jura.*
IV. *Status naturalis temperatus.*
V. *An ille habeat indolem belli?*
VI. *Affirmantis Hobbeſii rationes adducuntur.*
VII. *Negativam ſuadet cognatio inter homines.*
VIII. *Hobbeſii rationibus occurritur.*
IX. *A ſtatu naturali non debet exulare ratio.*
X. *Barbari mores ſtatum naturalem non conſtituunt.*
XI. *Pax naturalis pactis opus non habet.*
XII. *Pax naturalis eſt parum fida.*

PER STATUM hominis naturalem (1) non intelligimus hic illam conditionem, quam velut perfectiſſimam, & homini quam maxime congruentem natura ultimo intendit; ſed in qua homo per ipſam nativitatem conſtitutus concipitur, prout abſtracta intelliguntur inventa, atque inſtituta humana, aut homini divinitus ſuggeſta,

 qui-

(1) Huc referendum, quod CICERO dixit V. de finib. 9. *Omnem naturam eſſe conſervatricem ſui, idque habere propoſitum, quaſi finem & extremum, ſe ut cuſtodiat quam in optimo generis ſui ſtatu*, Mox: *Homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam vivere*. Quod ita interpretatur, *vivere ex natura undique perfecta, & nihil requirente*. E contrario H. GROTIUS II. de J. B. & P. c. 5. §. 9. & §. 15. Statum naturalem opponit ſtatui legis Chriſtianæ, velut perfectiſſimo. Addenda his nova ſignificatio, auctorem habens Jacobum Thomaſium, in ſocietate civili ſtatum naturalem, qui citra legem, ab arbitrio humano venientem, in naturali ratione fundatur, a civili diſtinguentem. hoc loco intelligitur naturalis ſtatus, qui ante factum humanum omne exiſtit. Qua notione factum, & natura ſibi aliquando opponuntur. V. L. 20. §. 1. D. *de Servitut. præd. ruſtic.* L. 1. §. *idem ajunt de aqua, & aqua pluvia arcenda*. Add. AUCTOR infra §. 4. circa finem. H.

quibus aliam velut faciem vita mortalium induit. Sub quibus comprehendimus non ſolum varias artes, & univerſum vitæ humanæ cultum, ſed etiam potiſſimum ſocietates civiles, quarum ex ortu genus humanum in concinnum ordinem fuit digeſtum. De iſthoc igitur ſtatu ut diſtinctius cognoſcatur, conſiderabimus eum vel *in ſe*, & quidem potiſſimum, quæ ipſum incommoda, quæ itidem jura eumdem comitentur; id eſt, quæ conditio erat futura ſingulorum hominum, citra artes, cultumque ab hominibus inventum, & citra introductas civitates: vel *in ordine ad alios homines*; pacis an belli faciem ille habeat, id eſt, an homines, qui invicem in naturali libertate vivunt, ut neuter alteri ſit ſubjectus, neque iidem communem habeant dominum, pro hoſtibus, an pro amicis ſint habendi. Qui iterum eſt vel *merus*, aut abſolutus, qui adverſus omnes omnino homines æqualiter ſe habet, vel *limitatus*, & reſtrictus, prout certam duntaxat hominum partem reſpicit. Duplici quippe modo genus humanum conſiderari poteſt, vel ut concipiantur omnes, & ſinguli homines in naturali libertate vivere; vel ut intelligantur cum aliquibus in ſocietatem civilem coaluiſſe, cum ceteris autem nullo niſi communi humanitatis vinculo connecti.

§. II. Ut igitur ſtatus naturalis faciem animo concipere queamus, qualis is citra ulla ſubſidia, & inventa humana, aut divinitus homini ſuggeſta futurus fuerat, fingendus nobis eſt homo undecumque in huncce mundum projectus, ac ſibi ſoli plane relictus citra omne ſubſidium humanum poſt nativitatem ipſi accidens, & quidem ut non amplioribus animi, corporiſque dotibus ſit inſtructus, quam nunc nulla prævia cultura deprehenduntur, neque eumdem peculiari Numinis cura foveri. Hujus conditio non poteſt non miſerrima concipi, ſive ponas illum infantem fuiſſe, cum ita undecumque exoriretur, ſive juſta jam præditum ſtatura, ac robore. Sane infanti miſerrime fuiſſet pereundum, niſi velut per miraculum brutum aliquod animal ubera miſero præbuiſſet (1): quod ipſum tamen cum brutis contubernium be-

(1) Specimen capi poteſt ex puero ab urſis educato, A. MDCLXI. capto, & Warſaviam ad Regem Poloniæ Caſimirum adducto. V. Hartknoch. L. I. de Polon. c. 2. p. 108

Cui

beſtiarum alumno non parum feritatis daturum erat. Iſte tamen juſta jam ſtatura, utique nudus erit concipiendus, nonniſi inarticulatum ſonum emittere valens, omni diſciplina, ac cultura vacuus, attonitus, & qui *ſtupefactus novo penderet lumine mundi*, uti Manilius L. I. (verſ. 68.) loquitur: cui fame vellicante obvium quidvis arriperetur, guſtuque prætentaretur, ſitim obvius liquor levaret, contra injurias aëris antra, aut denſæ arbores qualecumque ſuffugium darent. Talium ſi etiam plures in terra adhuc plane inculta ſibi ſolis relictos concipiamus, quamdiu miſerrimam, ac fere belluinam vitam acturos fuiſſe arbitramur, donec propria experientia, ac ingenio, aut occaſione, ex ſolertia quorumdam animalium petita, paulatim ad aliquem vitæ cultum proficerent, *& varias uſus meditando extunderet artes?* Id quod facile agnoſcet, ſi quis omnia illa velit circumſpicere, quibus jam in vita noſtra utimur, & quam difficile cuivis futurum fuerit omnia iſta proprio Marte invenire, ni aliorum hominum manuductio & opera præiret; imo quam de pleriſque nunquam in mentem plurimis fuerit venturum. Inde mirum non eſt, paganos ſcriptores, qui veras origines generis humani ex divinis litteris ignorabant, tam fœda de primævo hominum ſtatu prodere. Horatius Sermon. L. I. ſatyr. 3. (verſ. 99. & ſeqq.)

Quum prorepſerunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus & pugnis, dein fuſtibus atque ita porro
Pugnabant armis, quæ poſt fabricaverat uſus:
Donec verba, quibus voces, ſenſuſque notarent,
Nominaque invenere, dehinc abſiſtere bello,
Oppida cœperunt munire, & condere leges,
Ne quis fur eſſet, neu latro, neu quis adulter.

B 2 Sic

Cui non diſſimile pueri, luporum alumni, in Haſſia, quod commemorat Auctor ſupplementor. Lamberti Schaffnaburgenſ. ad. A. 1344. Adde hiſtoriam pueri a capra educati, apud Procopium L. II. Gothicor. H. de infante H. MCCCXLIV. apud Cattos invento, vid. Hertius in Diſſertat. de ſocialitate primo jur. natur. principio, Sect. I. §. 8.

Digitized by Google

Sic Lucretius L. V. (verſ. 923. & ſeqq.)

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creaſſet.
Quod ſol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua, ſatis id placabat pectora donum.
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque. At ſedare ſitim fluvii fonteſque vocabant.
Nec dum res igni ſcibant tractare, neque uti
Pellibus, & ſpoliis corpus veſtire ferarum.
Sed nemora, atque cavos montes, ſylvaſque colebant,
Verbera ventorum vitare, imbreſque coacti.
Nec commune bonum poterant ſpectare, neque ullis
Moribus inter ſe ſcibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat
Sponte ſua, ſibi quiſque valere, & vivere doctus.
Et Venus in ſylvis iniebat corpora amantum:
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impenſa libido.
Illud erat curæ pariter, quod ſecla ferarum
Infeſtam miſeris faciebant ſæpe quietem.
Inde caſas poſtquam, ac pelles, ignemque pararunt;
Et mulier conjuncta viro conceſſit in unum;
Caſtaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita ſunt, prolemque ex ſe videre creatam;
Tum genus humanum primum molleſcere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alſia corpora frigus
Non ita jam poſſent cœli ſub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vires: puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregere ſuperbum.
Tunc & amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter ſe, nec lædere, nec violare:
Et pueros commendarunt, muliebreque ſeclum a
Vocibus, & geſtu cum balbe ſignificarent,
Imbecillorum eſſe æquum miſererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni,
Nec potuiſſet adhuc perducere ſecla propago.
At varios linguæ ſonitus natura ſubegit
Mittere, & utilitas expreſſit nomina rerum.

Ge-

Gemina hiſce habet Diodorus Siculus L. I. c. 9. *Homines primitus natos vitam inconditam, & belluinam egiſſe memorant: ut qui ſparſim ad paſcua exierint, & ſapidiſſimam quamque herbam, ac ſponte natos arborum fructus comederint. Cumque a feris infeſtarentur, mutuo ſibi opitulari uſu edocti; & metu ad ſocietatem adacti, paulatim cognatas inter ſe formas agnoverunt.* Mox: *Primi homines, cum nihil dum ad vitam utile inventum eſſet, laborioſe vitam ſuſtentarunt, utpote veſtibus nondum amicti, domiciliiſque; & igni non adſueti, & manſuetioris victus omnino rudes. Nam cum alimenta rure domum comportare nondum ſcirent, terræ fœtus ad neceſſarios uſus non reponebant. Ideoque multi frigoris inclementia, & penuria victus, per hiemem interibant. Verum inde ſenſim experientia edocti, hieme in ſpeluncas refugere, & fructus adſervationi idoneos recondere, & cognitione ignis, aliorumque commodorum imbuti, multas artes, & alia vitæ conducibilia invenire cœperunt.* Add. Idem L. I. c. 43. Cicero pro P. Sextio (c. 42.) *Quis veſtrum ignorat, ita naturam rerum tuliſſe, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neque civili jure deſcripto, fuſi per agros, ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu, ac viribus per cædem, ac vulnera eripere, aut retinere potuiſſent. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tamen intereſt, quam jus, atque vis.* Similis locus occurrit apud Eumdem de Inventione L. I. (c. 2.) Euripides Supplicibus: (verſ. 202. & ſeqq.)

Laudo, quiſquis deorum noſtram vitam
A belluino & confuſo ritu ſuis deſcripſit finibus?
Primum quidem mentem indulgendo, deinde nunciam
Verborum, ſenſuumque linguam, ut voces cognoſcere
Poſſemus, & fructus alimoniam, deſuperque alimoniæ
Infuſas guttas, quæ terræ fœtus alant,
Et irrigent ſolum. Ad hæc adverſus hiemem,
Quæ ſint præſidia, ad arcendum cœli injurias.
Item navigationes maris, per quas inter nos
Haberemus rerum permutationes, quibus quæque indiget Terra.

Et ſolemne eſt Poëtis inventionem rerum vitæ humanæ utiliſſimarum ad Deos referre. Vid. Oppianus Halieut. L. II. v. 16. ſeqq. Iſthæc utut maxime fabuloſa ſint, in eo tamen ratio auctores iſtos non fefellit; quod ejuſmodi originibus generis humani poſitis (1), talem quoque, qualem ipſi delineant, ejuſdem faciem extitiſſe neceſſum fuerit (2). Inde & eſſe videtur, quod cum iidem ſtatum Paradiſi ignorarent, finxerint de ſingulari quadam aëris temperie, terræque ultronea fertilitate, quæ primis mundi temporibus extiterit; quaſi alias genus humanum ita recens enatum ſervari non potuerit, ſi ea, quæ nunc eſt, aëris intemperies extitiſſet, tantoque labore victus fuiſſet quærendus. Vid. Ovidius Metamorph. L. I. v. 107. Virgilius Georg. II. v. 336. Lucretius L. V. (verſ. 816. 817.)

At novitas mundi nec frigora prima ciebat,
Nec nimios æſtus, nec magnis viribus auras.

Enimvero quanquam primævos mortales Numinis ductu artes maxime neceſſarias ſat mature percepiſſe conſtet (3), (vid. Geneſ. III. 21. 23. IV. 2. 17. 22.) quibus per ſolertiam hominum plures acceſſere: nihilominus miſera, & fœda conditio generis humani futura fuerat, nullis civitatibus inſtitutis, ſi quiſque ſuam ſibi familiam ſeorſim rexiſſet, adultoſque liberos in naturalem

(1) Qualis non olim tantum, ſed & hodie viſa eſt in gentibus ferinæ prope indolis, quarum exempla adduxi in Part. I. Elem. prud. civil. Sect. I. a pr. Quibus adde Hunnos, *inconſultorum animalium ritu, quid honeſtum inhoneſtumve ſit, penitus ignorantes, nullius religionis, aut ſuperſtitionis reverentia diſtrictos*. Ut eos deſcribit Ammianus Marcellinus L. XXXI. c. 2. H.

(2) Conf. Auctoris Diſſertatio de ſtatu hominum naturali §. 1.

(3) Quod ex laudata Auctoris Diſſertatione illuſtratur a Cl. Barbeyraco in nota 5. ad hunc Paragraphum, in qua in primis memorabile exemplum eſt uſus ignis incognitus incolis inſularum Canariarum, & Philippinarum, ut & Chinenſis alicujus, propter amœnitatem, qua horto aſſimilabatur, *los jardenas* appellatæ, quod refert Georg. Hornius de Orig. gent. American. L. I. c. 8. & L. II. c. 9.

lem abire libertatem paſſus eſſet. Sique de univerſo genere humano dici potuiſſet, quod de Cyclopibus extat apud EURIPIDEM Cyclope: (verſ. 120.)

Νομάδες, ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.
Vagi paſtores, nec ullus ulla in re alteri paret.

Ejuſcemodi ſtatus incommoda nervoſe repræſentavit HOBBESIUS de Cive cap. 10. §. 1. *Extra civitatem* (1),

pro-

(1) Inſeruit Auctor hæc verba Hobbeſii omiſſo nullo, libello etiam ſuo de Offic. hom. & civ. L. II. c. 1. §. 9. & quidem illaudato auctore. Idem in probanda quoque generaliter ſententia eorum juſto liberalior fuiſſe videtur. Refutarunt eum latiſſime TITIUS Obſ. 460. 461. & Cl. BARBEYRACUS nota 7. & ſeqq. quorum argumenta hic recenſeri, lectoris intereſſe videtur, quum ſtatus utriuſque, naturalis, & civilis commoda, & incommoda ſiſtant. Igitur I. in ſtatu naturali fructus induſtriæ cuivis ſatis certi; in ſtatu contra civili laborum noſtrorum proventus ſæpe a malis Principibus peſſundantur. II. Timor pœnarum, etſi in ſtatu civili continendæ plebi ſufficiat, parum tamen illo proficimus contra proceres, & amicos Principum, utpote ſolitos leges eludere. III. In ſtatu civili damnum onus maximum ſocietatis humanæ a potentioribus oritur, utpote qui animi motibus etiam vehementiſſimis obſecundare ſueverunt: cujus contra inſanæ potentiæ nullum temere exemplum in ſtatu naturali inveniretur, ubi & impotentiæ exempla deficerent, avertendo damno tali imparis. IV. Bella ſtatum naturæ non neceſſario ſequerentur, quod Auctor pluribus contra Hobbeſium probat infra §. 5. V. Darentur quidem decertationes hoſtiles, ſed non tam graves, ut in civitatibus, nec ex tam immani congredientium numero conflatæ, & ex quibus, ut hodie fit, tantum non integra regna, & totæ provinciæ devaſtarentur. VI. Modi reprimendæ malitiæ neque in ſtatu naturæ deficerent. Vide, quæ dicentur infra L. VII. c. 1. §. 7. nota 1. eidem contra difficilius occurritur in civitatibus propter miniſteria, & potentiam procerum. VII. Ad victum, & amictum neceſſaria facile unicuivis tribuerent ſuus labor & ſolertia; iiſdemque proinde ſoli ignavi, aut prodigi carerent, perinde ut iis carent in civitate. VIII. Barbaries, ſolitudo, & tenebræ ignorantiæ in compluribus quoque regnis, in primis Aſiæ, Africæ, & Americæ obviæ. IX. Ambitionis, avaritiæ, voluptatis, injuſtitiæ, & crudelitatis monſtra Civitatibus ſere propria ſunt, utpote in Aulis in primis dominantia, unde non lenta contagione ad ſubditos ſerpunt. X. Pax, & ſecuritas ex ſtatu civili

non

propriis tantum viribus protegimur ; in civitate , omnium. Extra civitatem fructus ab induſtria nemini certus ; in civitate omnibus. Denique extra civitatem , imperium affectuum , bellum , metus , paupertas , fœditas , ſolitudo , bar-

non minus exules , quem e ſtatu naturali , quod non tantum bella crudeliſſime geſta docent , ſed etiam perſecutiones teſtantur , propter ſacrorum diverſitatem civibus illatæ . XI. Divitiis certe præ ſtatu naturali affluere civilem , negant exempla tot mendicorum , & hominum , quibus minus nihilo eſt , in civitatibus obvia . XII. In Civitatibus decori , ſtudii ſocietatis , elegantiæ , ſcientiarum , benevolentiæ nominibus ſæpe vanitas , ſtultitia , pedantiſmus , odia, & ſubtiles fallendi artes teguntur : quod ſi autem his moribus boni aliquid ineſt , id neque a ſtatu naturali penitus alienum . Præterea hæc perpolita vita , hæ elegantiæ , hæc urbanitas , & ceteræ urbanitatis ſuavitates in ſolis urbibus majoribus inveniuntur , ruri contra ubivis , etiam in regnis cultiſſimis , plena omnia ſqualoris , & ruſticitatis . Ex quibus manifeſtum eſt , nec civilem ſane ſtatum , ut alias in rebus humanis nihil , ex omni parte beatum eſſe . Utut enim ſtatus civilis reprimendæ hominum malitiæ accomodatior ſit , quam naturalis , eoque ſocietatem eorum , & felicitatem magis promoveat , ſi recte & ſapienter imperium ejus adminiſtretur ; tamen , ſi ſumma in republica poteſtas viribus ſuis vel per ſe , vel per ſuos in imperio adminiſtros abutatur , multo is infelicior eſt , quam ſtatus naturalis , quod in primis ex bellis , & ſeditionibus manifeſtum (†).

(†) Eſt novum genus hominum , qui vehementer gaudent veterum ſententias negligere , & in opiniones novas pedibus eunt : licet illæ quamplurimis rationum momentis , rerumque uſu , atque experientia , quæ humanæ vitæ magiſtra dicitur , probatæ , hæ vero improbatæ ſint : modo quædam nova cogitatio , quæ veri ſpeciem , coloremque præſeferat , in eorum mentem veniat . Naturalis ſtatus , quo de hic agimus , incommoda , ſcilicet feros hominum mores , & belluinam vitam , & vim , metumque , ignavique animi perturbationum impetum , hominum , humanarumque rerum arbitrum , Gentium ſapientia , Sacrorum librorum ope , auxilio , doctrinaque deſtituta perſpexit , atque exhorruit . At vero civilis ſtatus commoda ; vitam , inquam , vi exemtam , & conſtitutæ Civitatis jure tutam , vitæ , morumque cultum , elegantiam , ſcientias , artes , & mutuam Civium charitatem magnifica verborum , ſententiarumque copia commendat . Porro ſi primum par hominum , ex quibus orti ſunt , quotquot ſunt homines , Dei opificium fuiſſe ſciviſſent , Deumque miſericordem univerſæ hominum naturæ peccato corruptæ ſubveniſſe ; non auguramur quidem , ſed affirmamus Ethnicos majora , & meliora dicturos de

civi-

barbaries, *ignorantia*, *feritas*; *in civitate imperium rationis*, *pax*, *ſecuritas*, *divitiæ*, *ornatus*, *ſocietas*, *elegantia*, *ſcientia*, *benevolentia*. Conf. Polybius L. IV. cap. 45. ubi de miſeria Byzantinorum tradit propter inex-

civili ſtatu fuiſſe. Eam ob rem civilis idem ſtatus celebratus eſt ſententiis omnium hominum, quibus vera Religio vel ante, vel poſt Chriſtum illuxit. Nunc quidam Philoſophi ſuperiore ætate cœperunt Civilis, Naturaliſque ſtatus commoda cum incommodis conferre; atque hunc illo, ſi quorumdam hominum indolem, quorumdam ſortem cognoveris, non multo commodiorem, melioremque autumant, ut, uter utro ſtatu potior ſit, incertum exiſtimes. Ajunt enim eum, cui imperium in civili ſtatu obtigit, aut ſuo ingenio indulgentem, aut quorumdam dolis, fallaciiſque circumventum ita ſolere poteſtate ſua abuti; Magiſtratus ambitione, avaritia, aliaque libidine abreptos, ita ſub conſtituti juris imagine in quoſdam ſævire; quædam bella aliquando ita obſtrepere, & recrudeſcere, ut civili ſtatui quam maxime incommodent, Civeſque miſeros efficiant: quarum miſeriarum, calamitatumque pondus homines in naturali ſtatu vitare facile poſſent. Hoc amplius: quam ſæpe homines ſcientiis, atque urbanitate pejores fiunt: quam ſæpe in agris, vicis, parviſque Urbibus Cives eo ſordent ſqualore, & fœditate, qua deteriorem in naturali ſtatu vix, aut ne vix quidem finxeris. Hæc, atque his ſimilia Civilis ſtatus primi hoſtes effutiunt; neque animadvertunt ab illo ſtatu ea incommoda in Cives venire non poſſe; ſed ab ſua pravitate, aut ignavia, aut deſidia; aut ab aliena improbitate, aut ignorantia progigni. Affirmamus quidem naturali Civilem ſtatum multo commodiorem eſſe; non vero dicimus ubique & ſemper, univerſiſque Civibus beatam, ſecuramque vitam contingere? Nec ſingulos Cives cum agreſtibus ſingulis, ſed univerſum Civile Corpus, ſeu ſyſtema cum naturali, agreſti, incultoque ſtatu conferimus; nec unumquodque Civilis ſtatus commodum cum unoquoque naturalis ſtatus incommodo comparamus. Nec Civilem ſtatum, qui multa hominum ingenia vitiis obnoxia, atque obvia complectitur, cujuſcumque incommodi expertem putamus. Si quis hanc comparationem inſtituat, civilem ſtatum naturali omnino meliorem negare non poteſt, licet is quaſi ſtipes ſit, & ratiocinatione parum valeat. Præterea quis ignorat Cives imperantium libidine fieri poſſe miſeros? Sed eorum miſeriæ plerumque temporariæ, non perpetuæ ſunt; aliiſque vitæ civilis commodis, quæ tolerabilem incommodorum conditionem faciunt, iidem miſeri adjuvantur. Etſi vero libenter dem quoſdam Cives ſcientiis, urbanaque vita eruditos nihil proficere; immo iis adjutos ſolere aliis gravius damnum inferre; nunquam tamen

inexplicabile cum vicinis Thracibus bellum. Sicuti & judicaverim, nulla ratione efficacius extingui poſſe querelas vulgi, quas circa onera, & incommoda civitatum jactat, quam ſi ipſi ob oculos repræſententur naturalis ſtatus incommoda. Quæ recte æſtimant, apud quos in proverbii vicem receptum eſt: *Niſi judicia forent, unus alterum devoraret.*

§. III. Quæ jura porro ſtatum hominis naturalem comitentur, facile colligi poteſt tum ex inclinatione illa, omnibus animantibus communi, qua non poſſunt non ad conſervationem ſui corporis, vitæque; nec non ad diſpellenda ea, quæ eamdem deſtruere videntur, omnibus modis incumbere: tum quod in eo degunt ſtatu, nullius hominis imperio ſunt ſubjecti (1). Ex priori enim conſequitur, quod in naturali ſtatu conſtituti poſſint omnibus in medio poſitis uti, frui, omniaque adhibere, & agere, quæ ad conſervationem ſui faciunt, in quantum aliorum jus inde non læditur. Ex poſteriori autem, quod iidem ſicuti propriis viribus, ita & proprio judicio atque arbitrio ad legem tamen naturalem for-

tamen efficies eoſdem, ſi agreſtem, feramque vitam egiſſent, non multos pejus aliis nocituros fuiſſe; aut contra eos aliis majoris præſidii vim, atque copiam in naturali, quam in civili ſtatu affuturam. Demum, in agreſti, feraque vita, quæ Religionis Cura, qui Cultus, quæ Pietas? Ea enim animi virtus ab ſui, Deique cognitione oriri incipit. Sed ea qua ratione, qua via venire poteſt in animum hominis, qui noctu, diuque in ſui cura totus ſit, oportet, qui omnium rerum indigeat, quique vim, metumque aut patiatur, aut inferat. Certe pueris, quos ab Urſis in Polonia, a Lupis in Haſſia nutritos, captoſque idem Vitæ Auctor memorat, nec Dei, nec Religionis, nec ſuimet ulla vera notio adfuit. Ex eo incommodo omnium maximo fit, ut naturalis ſtatus vix audito vocabulo tremere, atque horrere neceſſe habeant omnes homines, ii maxime, quos in Eccleſiæ Chriſtianæ ſocietatem miſericors Deus adſcivit: niſi forte id Ethicotum genus graviter reſponderit, parum ſe de Religione, tanquam de re minima cogitare. At nos, qui de ea ſerio cogitamus, colligimus initium, curriculumque naturalis vitæ miſerum fore, exitum longe miſerrimum.

(1) Principium hoc cum eo, quod ſequitur, ad unum reduci poteſt. In hoc ſtatu licere omnia, quæ non ſunt vetita. Cui addendum alterum: Cum omnes in eo ſint pares, eos tractandos eſſe ut pares, de quo infra L. III. c. 4. H.

Google

formato utantur ad procurandam ſui defenſionem, atque conſervationem. Atque hoc quoque reſpectu ille ſtatus nomine naturalis libertatis venit, dum quilibet citra antegreſſum humanum factum ſui juris, poteſtatisque, ac nullius alterius homini poteſtati ſubjectus eſſe intelligitur. Quo ipſo etiam quivis cuivis alteri, cui neque ipſe ſubjectus eſt, neque eumdem ſibi ſubjectum habet, æqualis habetur. Atque in hunc ſenſum corrigenda, & interpretanda ſunt tradita ab Hobbesio de Cive c. 1. §. 7. ſeqq. *Juris naturalis fundamentum primum eſſe, ut quiſque vitam, & membra ſua, quantum poteſt tueatur; omnemque operam det, ut a morte, & doloribus proprium corpus, & membra defendat, conſervetque.* Cui conſequens fit, ut, *quoniam fruſtra jus habet ad finem, cui jus ad media denegatur, unuſquiſque jus habeat utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, ſine qua conſervare ſe non poteſt*. Cum autem in naturali ſtatu nemo alium hominem habeat ſuperiorem, cujus arbitrio ſuam voluntatem, ſuumque judicium ſubmiſerit; inde *quilibet naturali jure judex eſt*, id eſt, quilibet ex proprio judicio definit, *utrum media, quibus uſurus eſt, & actio quam acturus eſt, ad conſervationem vitæ vel membrorum ſuorum neceſſaria ſint, nec ne.* Nam ſi vel maxime quis alteri, hic conſilium ſuppeditare inſtituat; tamen cum alter iſti voluntatem ſuam, atque judicium non ſubjecerit, licebit huic de ejuſdem conſilio judicare, an ſibi congruens ſit, vel minus. Adeoque iſte faciet, quod alter ſuaſerit, non quatenus id conſilium ab altero fuit dictatum, ſed quatenus id ipſi arridet; & conſequenter ex proprii judicii determinatione faciet. Ex quibus omnibus demum concludit: *Naturam dediſſe unicuique jus in omnia, hoc eſt, in ſtatu mere naturali, & antequam homines ullis pactis ſeſe invicem obſtrinxiſſent, unicuique licuiſſe facere, quæcumque, & in quoſcumque libebat, & poſſidere, uti frui omnibus, quæ volebat & poterat. Ex quo etiam intelligi, in ſtatu naturæ menſuram juris eſſe utilitatem.* Quæ utut prima fronte paradoxa videantur, tamen haudquidquam aliquam licentiam quidvis in quoſvis patrandi inde deduci debere agnoſcet, qui cogitaverit (1), (Hobbeſium

(2) Enimvero cum Hobbeſius nulli in hoc ſtatu injuriam fieri

beſium) in iſthoc ſtatu hominem utique legum naturalium, & ſanæ rationis regimini ſubijcere. Quæ licentia cum neqnaquam ſit, neque abs ſano homine haberi poſſit idoneum medium ad conſervationem hominis diuturnam, natnra qnoque nnllo modo eam indulſiſſe cenſenda eſt. Ac ſi vel maxime quis eam exercere præſumat, magno ſno malo eamdem ſibi noxiam eſt deprehenſnrus. Sic ut demum effati iſtius ſenſus huc redeat: natura res ad hominis conſervationem facientes in medio poſuit, antequam per pacta homines iſtas inter ſe dividerent: & qui neminem habet ſuperiorem, ex propriæ, ejuſque ſanæ rationis dictamine quævis agere poteſt, quæ ad diutnrnam ſui conſervationem faciunt. Qnod ſi tamen ita craſſa fuit (Hobbeſii) ſententia, qualem prima frontem verba ejus præ ſe ferunt, ac benignam hancce interpretationem plane reſpuit, ipſe viderit, qnomodo meritam caſtigationem declinaverit. Id ſane manifeſtnm eſt, Auctorem Tractatus Theologico-Politici, quem Spinoſam Exjudæum vocat Sam. Mareſius, jus illud in omnia naturalem ſtatum comitans ſat horride deſcripſiſſe, quod diſcnſſiſſe non abs re fuerit. Is igitur *per jus, & inſtitutum naturæ nihil aliud intelligit, quam regulas naturæ uniuſcujuſque individui, ſecundum quas unumquodque naturaliter determinatum concipimus ad certo modo exſiſtendum & operandum; verbi gratia, piſces a natura determinati ſunt ad natandum, magni ad minores comedendum; adeoque piſces ſummo naturali jure aqua potiuntur, & magni minores comedunt.* Ubi notandum, hoc loco per vocabulum *Juris* non notari legem, juxta quam agendum ſit, & quid citra injuriam agere quis poſſit, ſed facultatem agendi (1): eoque non recte inferri, omnia, ad quæ agenda jus aliquis habet, neceſſario quoque eamdem agere debere. Deinde uti impropria eſt acceptio vocabuli, *Legis naturalis*, quando notat id, ſecundum quod una-

ri poſſe expreſſe ſtatuat, eumque hoſtilem eſſe contendat, nonniſi dicis gratia legum naturalium meminiſſe videtur. H.

(1) Tranſpovimus hæc verba, præeunte Cl. Barbeyraco, quum antea ſine ſenſu legeretur: *Legem, juxta quam agendum ſit, ſed facultatem agendi, & quid citra injuriam agere quis poſſit.*

unaquæque res certa, ac determinata ratione agit: Sic & improprie potentia, & modus agendi, qui in creaturis ratione non præditis conſpicitur, juris nomine vocatur. Nam proprie illum duntaxat jus ad agendum habere dicimus, qui prævia ratione agit. Pergit Ille: *Naturam abſolute conſideratam jus ſummum habere ad omnia quæ poteſt, hoc eſt, jus naturæ ſe eouſque extendere, quouſque ejus potentia ſe extendit; naturæ enim potentia ipſa Dei potentia eſt, qui jus ſummum ad omnia habet.* Hic ſi per *naturam abſolute conſideratam* intelligitur Deus junctim cum rebus creatis (1), concedimus illam aſſertionem, Deoque jus ſummum ad omnia lubentes tribuimus, quod tamen ad perfectionem eſſentiæ ipſius ſit attemperatum. Sed ſi per naturam intelligatur univerſitas rerum creatarum, Deo contradiſtincta, tunc negamus, potentiam naturæ eſſe ipſius Dei potentiam, & illam cum hac æque late patere. Nam eſt quidem potentia naturæ a Deo producta, ut tamen totam potentiam Dei non exhauriat; ſed limitibus ab ipſo aſſignatis circumſcribatur. Exinde ISTE ſic infert: *Quia univerſalis potentia totius naturæ nihil eſt præter potentiam omnium individuorum ſimul, hinc ſequitur, unumquodque individuum jus ſummum habere ad omnia quæ poteſt, ſive jus uniuſcujuſque eo uſque ſe extendere, quouſque ejus determinata potentia ſe extendit.* Aſt ego non puto hæc conſequi: potentia totius naturæ eſt potentia omnium individuorum ſimul: ergo quodlibet individuum habet ſummum jus ad omnia. Quin potius quodlibet individuum certam, & definitam juris particulam obtinet; eoque haudquidquam ſingula individua ſibi illud jus arrogare poterunt, quod cuivis ex univerſitate naturæ competit. Addit. (†) *Et quia ſumma lex*

(1) Et ſatis aliunde conſtat, Spinozam non agnoſcere Deum, tanquam ens intelligens, & perfectiſſimum. Huic enim mundus Deus eſt, quem æternum, & increatum eſſe ſupponit.

(†) Hertio non videtur Hobbeſii ſententias ab Puſendorfio ejus interprete, atque amico ad juris naturalis juſtas regulas redigi poſſe; quoniam Hobbeſiani ſyſtematis caput eſt in naturali ſtatu injuriam nemini fieri poſſe; quemque hominem ſui, ſuamque vitam tuendi ſolum Judicem eſſe; eumque ſolum videre, num ſuæ conſervationi hæc, vel illa agendi ratio neceſſaria ſit; cum proinde

lex naturæ eſt, ut unaquæque res in ſuo ſtatu, quantum in ſe eſt, conetur perſeverare, idque nulla alterius, ſed tantum ſui habita ratione, hinc ſequitur, unumquodque individuum jus ſummum ad hoc habere, id eſt, ad exſiſtendum & operandum, prout naturaliter determinatum eſt †. Ubi præterquam quod vocabulum *Legis naturæ* improprie ſumitur, ſaltem de hominibus falſum eſt, ipſorum naturam ita eſſe determinatam, ut conetur perſeverare *nulla alterius*, ſed ſui tantum habita ratione (1). Sed & proprie *naturaliter* determinatæ illæ res dicun-

de neceſſe habere omne naturale jus utilitate ſola metiri. Quæ agendi ratio cum rectæ rationis regula quomodo congruat, non video. Hobbeſianum ſyſtema cum horrido illo Spinoziano valde congruit: par enim utriuſque fere principium eſt, & cardo. Scilicet unumquodque individuum ſive fatuum, ſive delirans, ſive ſanum naturali Jure, quod ille fingit, *ſummum jus ad omnia habet;* id jus cuique competit, ſive ſolius rationis ductu regatur, ſive *etiam ignarus, & animi impotens . . ex legibus appetitus vivat, . . .* nam quique *ſub ſolo naturæ imperio, quod ſibi utile vel ductu ſanæ rationis, vel ex affectuum imperio judicat, id ſummo naturæ jure appetit*. Ergo utrumque Syſtema agnoſcit Jus omnium in omnes nullis confiniis concluſum, omneſque jure naturæ uti, quum ſe quacumque ratione conſervant; atque in ſui ſolam utilitatem incumbunt. Quamobrem cum Spinozianum ſyſtema a Pufendorfio hic confutatum intelligas, etiam illud Hobbeſianum confutatum intellige; quia, ut dixi, par eſt utriuſque conditio. Fuit hoc ſuperioris ſeculi delirium; ſed cum ætate noſtra non pauci (quod dolens dico), ſuo ingenio nimium crediderint, mox revelatam a Deo religionem neglexerint, ſtatim jus, ſive legum corpus, quod receptum viderant, ſpreverunt; politicum regimen, quod apud nos valebat, diſplicuit; Monarchicum præſertim imperium oderunt, ludibrioque habuerunt; atque hominibus in naturali illo horrido, & fœdo ſtatu omnino melius eſſe ſcripſerunt, ut hominum animos novarum rerum cupiditate, quaſi peſte afflarent, Civilem omnem Societatem, & Rempublicam, & Imperium convellerent; Religionem, Eccleſiamque, ſi fieri poſſet, perderent. Noviſſimum quorumdam Ethicorum genus in ea re verſatur; quos non moralis ſcientiæ Præceptores, ſed humani generis immaniſſimos hoſtes jure, meritoque dixeris.

(1) Quod adeo verum eſt, ut Hobbeſius, cujus ſententia parum recedit ab hypoteſi Spinozæ, illimitato huic Juri omnium in omnes ſuperſtruat neceſſitatem pacta ineundi, quibus, ut ipſi videtur, juſtitia omnis nititur, eo, quod fieri non poſſit, ut genus

Digitized by Google

dicuntur, quæ ad uniformem agendi modum alligatæ ſunt, agentibus liberis contradiſtinctæ: eoque homines circa actiones, quarum directio penes ipſos eſt, non a natura, ſed a lege ad certi quid determinati ſunt; & inde non ſtatim illis jus ad agendum competit, quod intra vires naturæ ipſorum eſt. Clarius patebit vanitas horum ratiociniorum, ſi, reſectis ambagibus, ita proponantur: Deus habet jus ſummum ad omnia; naturæ potentia eſt Dei potentia: ergo & natura jus habet ad omnia; potentia autem naturæ eſt potentia omnium individuorum ſimul: ergo ſingula individua jus ad omnia habent. Judicet qui poteſt, num in hoc ratiocinio juſta ſit connexio. Falſo autem Spinoſa pronunciat, *nullam hic agnoſcendam differentiam inter homines, & reliqua naturæ individua*; (cum non niſi de hominum jure quæſtio inſtitui queat;) *neque inter homines ratione præditos, & inter alios, qui rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes, & ſanos*. Quanquam enim aliis promtior, aliis tardior uſus rationis ſit, cui tamen ullus rationis uſus eſt, ſaltem id intelligere poteſt, ad ſui conſervationem jure illimitato in omnia ſibi opus non eſſe, idque adeo ſibi non poſſe competere. Quibus autem nullus rationis uſus eſt, de eorum jure fruſtra quæritur; neque ex morbidis hominibus de nativa conditione humani generis pronunciare licebit. Quin nullus horum alia ratione, quam per jus in omnia, ſervari nequit. Fruſtra eſt ratio ab Illo ſubjuncta: *Quicquid enim unaquæque res ex legibus naturæ ſuæ agit, id ſummo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata eſt, nec aliud poteſt*. Atqui negamus hominem, quando ex legibus naturæ ſuæ agit, jus in omnia affectare, aut ad idem exercendum a natura determinatum eſſe. Fallit igitur concluſio Spinoſæ: *Inter homines, quamdiu ſub imperio ſolius rationis vivere conſiderantur, tam illi, qui rationem nondum novit, ſeu qui virtutis habitum nondum habet, ex ſolis legibus appetitus ſummo jure vivit, quam ille, qui ex legibus rationis*

nus humanum conſervetur, ſi omnes utantur jure ſuo. Vid. Liber ejus de Cive c. 1. §. 11. & 13. & c. 11. §. 3. Ipſe Spinoza tamen, quod auctor obſervat, in fine paragraphi, fatetur, tutius nos rationis præcepta ſequi, quam ſola naturæ deſideria;

tionis ſuæ vitam ſuam dirigit. Hoc eſt, *ſicuti ſapiens jus ſummum habet ad omnia, quæ ratio dictat, ſive ex legibus rationis vivendi: ſic etiam ignarus, & animi impotens ſummum jus habet ad omnia, quæ appetitus ſuadet, ſive ex legibus appetitus vivendi*. Atqui ſtatus naturalis, & imperium naturæ in homine rationem utique includit, nec aliis legibus ſapiens, aliis hebetior vivere tenetur. Qui porro ſolo appetitu reguntur, in eos jus, & lex non cadit. Sed in homine, qua appetitus a ratione abit, non ex jure, aut legibus vivitur, ſed aberrationes legum committuntur. Non minore falſitate laborant conſectaria, quæ ex præmiſſis deducuntur: *Jus naturale uniuſcujuſque hominis non ſana ratione, ſed cupiditate, & potentia determinatur. Non enim omnes naturaliter determinati ſunt ad operandum ſecundum regulas, & leges rationis; ſed contra omnes ignari omnium rerum naſcuntur; & antequam veram vivendi rationem noſcere poſſunt, & virtutis habitum adquirere, magna ætatis pars, etſi bene educati fuerint, tranſit, & nihilominus interim vivere tenentur, ſeque quantum in ſe eſt conſervare, nempe ex ſolo appetitus impulſu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit, & actualem potentiam ex ſana ratione vivendi denegavit; & propterea non magis ex legibus ſanæ mentis vivere tenetur, quam felis ex legibus naturæ leoninæ*. Enimvero ut quis juxta rationem vivere teneatur, non neceſſum eſt, ut *naturaliter determinatus* ſit ad operandum juxta leges rationis, id eſt, ut aliter agere non poſſit; ſed ſufficit tantum habere naturalis potentiæ, ex qua poſſit ab injuriis, & moleſtiis inferendis abſtinere, quo nihil eſt facilius. Sicuti & modus ſeipſum conſervandi non adeo eſt operoſus, ut jure in omnia opus ſit. Ab eo autem, qui per ætatem omnium rerum eſt ignarus, non ſane exigi poteſt accuratior actionum directio, quam pro captu rationis parce adhuc ſeſe exſerentis. Quo minus tamen, quæ ab eodem aguntur, nimis moleſta aliis eſſe queant, natura providit, dum & exiguas ipſis vires attribuit, & aliis iſtorum directionem commendavit. Falſa denique eſt, & iſthæc illatio: *Quicquid itaque unuſquiſque, qui ſub ſolo naturæ imperio conſideratur, ſibi utile vel ductu ſanæ rationis, vel ex affectuum imperio judicat, id ſummo naturæ jure appetere, & qua-*

cun-

cumque ratione ſive vi, ſive dolo, ſive precibus, ſive quocumque demum modo facilius poterit, ipſi capere licet, & conſequenter pro hoſte habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat ſuum. Item: *Ex quibus ſequitur, jus, & inſtitutum naturæ, ſub quo omnes naſcuntur, & maxima ex parte vivunt, nihil niſi quod nemo cupit, & nemo poteſt prohibere, non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec abſolute aliquid, quod appetitus ſuadet, averſari.* Hæc aſſertio de hominibus falſiſſima eſt. Sed ſi ea ad omne genus animantum extendatur, hoc ſenſu: nullum eſſe agendi modum, aut viam ſe conſervandi, quæ non alicui animanti ex inſtinctu ſuæ naturæ uſurpetur; tunc ea ad rem nihil facit, cum id duntaxat quæratur, num in homines jus in omnia adverſus homines exercendum cadat. Et ſane poſteriorem ſenſum Spinoſæ ob oculos fuiſſe ſequentia verba arguunt: *Nec mirum; nam natura non legibus humanæ rationis, quæ non niſi hominum verum, utile, & conſervationem intendunt, includitur, ſed infinitis aliis, quæ totius naturæ, cujus homo particula eſt, æternum ordinem reſpiciunt*. Et tamen mox fatetur, hominibus eſſe utilius ſecundum leges, & certa noſtræ rationis dictamina vivere, quæ verum hominis utile intendunt. Aſt quid opus erat jus fingere, cujus uſus homini, ſi ſalvus eſſe vellet, neceſſario deſerendus erat; cum ceteris animalibus, qui aliquod inſtar juris in omnia exercet, haudquidquam neceſſum ſit ad ſui ſalutem eo ſe abdicare; quod itidem homini neceſſum non foret, ſi tale jus eidem naturaliter competeret.

§. IV. Fatemur tamen, univerſum genus humanum nunquam ſimul & ſemel in mero ſtatu naturali exſtitiſſe; neque etiam exſiſtere potuiſſe, ideo quod Divinarum auctoritate Literarum perſuaſi, ex uno pari conjugum quicquid eſt mortalium originem ducere credamus. Nam Adamo utique Eva ſua maritali imperio fuit ſubjecta. Geneſ. III. 16. Et qui inde naſcebantur, ſub poteſtate patria, & imperio familiari ſtatim conſtituebantur. Tunc autem in ejuſmodi ſtatu univerſum genus mortalium eſſe potuiſſet, ſi, quod paganis quibuſdam credebatur, ab initio ranarum inſtar e terra proveniſſent, aut, ſicuti Cadmæi fratres, ſemine ſpar-

ſo germinaſſent. Qua fabula fallor an repræſentari poſſit naturalis ſtatus, & bellum omnium in omnes, prout Hobbeſio illud deformatur, ubi

- - - - - Furit omnis turba, ſuoque
Marte cadunt ſubiti per mutua vulnera fratres.

Ovid. Metam. 3. (v. 122. 123.) Igitur naturalis ſtatus actu ipſo nunquam extitit (1), niſi temperatus, & velut partialis, dum nempe cum quibuſdam hominibus ſinguli in ſtatum civilem, aut illi analogum, coaluerunt; adverſus reliquos naturalem adhuc libertatem retinuerunt. Etſi quo plures, quoque minores in cœtus genus humanum fuit diviſum, eo propius ad iſtum ſtatum mere naturalem acceſſit. Sic & olim cum genus humanum in familias ſegreges, & nunc poſtquam idem in civitates conceſſit, illi mutuo in naturali ſtatu vivunt, quorum neuter alteri paret, quique communem dominum inter homines non habent (2). Sic priſcis temporibus, qui familia paterna excedebant, fratres, ac ſinguli peculiarem ſibi familiam, & ab alia non pendentem conſtituebant, in libertate, & ſtatu naturali mutuo vivere incipiebant (3). Adeoque non quidem primi mortalium, ſed horum poſteri in naturali ſtatu exſiſtere actu cœperunt. Atque iſthoc modo temperatus hicce ſtatus, inter eos maxime, qui in civitates coiverunt, illis quidem incommodis caret, quæ mero ſtatui naturali adhærent; & in-

(1) Unde fit, in civitate ſummum imperantem, intuitu externorum, eſſe in ſtatu naturali: at intuitu civitatis conſiderari, vel ut caput, ſive qua eſt imperans, vel ut partem civitatis, ſive qua eſt civis. Cui conſequens eſt, ſtatum naturalem mere talem non parum a temperato differre. In illo quis facile malus & nequam, in hoc quilibet bonus eſſe præſumitur, etiam externorum intuitu. V. Auctor L. III. c. 6. §. 9. ante med. Quod inde provenit, quia bonis moribus, legibus, inſtitutis, & diſciplina cruditates ſtatus naturalis, mere talis, in civitate vel tolli penitus, vel temperari poſſunt. H.

(2) V. Element. Prud. civil. Part. I. Sect. 1. §. 1. & §. 11. ſect. 3. §. 4. H.

(3) Vid. de his Plato Lib. de Legib. III. paulo poſt initium p. 680. 681. Tom. II. Edit. Stephan. & Aristoteles Politicor. L. I. c. 11. p. 297. D. Ed. Pariſ.

& inſuper ampliſſimi inter mortales faſtigii inſtar habetur, totius civitatis viribus ſubnixum in hiſce terris neminem ſuperiorem agnoſcere. Sic ut civitates, earumque rectores ſtatum ſuum eximie libertatis naturalis nomine inſignire queant, quippe qui iſtis viribus ſunt ſuccincti, ut eam ſecure exercere queant. Cum illis, qui in ſtatu mere naturali ſinguli degunt, parum lætabile, aut utile ſit, neminem habere ſuperiorem; quippe queis per propriarum virium tenuitatem ſalus ſua perpetuo in ancipiti hæret. Fruſtra autem ſunt, qui iſtam libertatem naturalem, aut non exiſtere, aut naturalem non recte dici contendunt, eo argumento; quod cum natura appetat ſocietatem ordinatam, ordo autem ſine imperio non intelligatur, cum nulla ſocietas ſine imperio ſit, imperium potius res vere naturalis ſit dicenda. Cui probando adducitur locus CICERONIS L.III. de LL. *Nihil tam aptum eſt ad jus, conditionemque naturæ, quam imperium: ſine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum univerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræque, & hominum vita juſſis ſupremæ legis obtemperat*. Inde Hobbeſius accuſatur, quod ſtatum mere naturalem nominaverit, & finxerit, qualis non eſſet homine dignus, aut naturalis humanus; ſed belluis aptior, quarum natura rationem, & orationem ignorat. Nam ut omnibus omnia liceat agere, appetere, poſſidere, nulla eſt ratio, nulla natura recte, atque integre judicans, quæ dictet. Depravatæ naturæ impetus ejuſmodi eſſe poſſe, non dictata rectæ rationis, quæ eo ipſo quod ſocietatem appetit, ordinem ſocietatis appetit: qui licentiam ejuſcemodi motibus incompoſitis omnem præcludit. Ordo enim eſſe qui poteſt, niſi ad primum aliquod tendat? Id primum eſt, & ſummum, & omnia moderari aptum, id eſt, imperium, ſive ſumma in ſocietate poteſtas: ſine cujus reſpectu ſocietas nulla appetitur ab eo animante, quod rationis, & orationis inſtrumento utitur. Huc uſque progredi naturam, ut imperium in omni ſocietate naturale eſſe, libertatem autem, quæ imperium omne adſpernaretur, cum natura pugnare demonſtret. Vid. BOECLERUS ad Grotii proleg. Enim vero quid de his ſit ſentiendum, ex ſuperioribus facile conſtare potuit. Mere naturalis ſtatus dicitur

conditio hominis, prout abſtrahit ab illis, quæ inſtituto humano ipſi ſupervenerunt; non quod natura hominem, ut in iſto ſtatu degeret, deſtinaverit (1). Sic omnium rerum ignorantia homini naturalis, ſeu congenita dici poteſt; non quod naturæ repugnet, hominem multarum rerum cognitionem adquirere. Deinde nulla libertas naturalis homini a nobis attribuitur, quæ ſit exemta ab obligatione legis naturalis, Imperiique Divini. Libertas autem, quæ omne imperium humanum adſpernatur, non magis cum natura pugnat, quam eadem progreſſum in infinitum admittit. Naturale eſt equidem imperium, id eſt naturæ intentio fuit, ut homines imperia inter ſe conſtituerent. Sed non minus naturale eſt, ut qui id ſummum in alios homines gerit, ipſe ab imperio humano ſit immunis, adeoque hoc intuitu libertate naturali gaudeat. Ni ſummo ſuperius in eodem ordine admittere velimus. Sicuti & in univerſum naturale eſt, ut qui non habet dominum, ex dictamine propriæ rationis ſe, ac ſuas actiones gubernet.

§. V. Majoris momenti diſquiſitio eſt, an ſtatus naturalis, in ordine ad alios homines, habeat indolem belli, an pacis; ſeu quod eodem redit, an qui in ſtatu naturali vivunt, id eſt, qui neque communem habent dominum, neque unus alteri paret, aut imperat, invicem pro hoſtibus, an vero pro pacatis, & amicis ſint habendi? Quo loco potiſſimum meretur expendi ſententia Hobbeſii, qui uti ſtatum mere naturalem vocat bellum non ſimplex, ſed omnium in omnes; ita qui in eamdem civitatem coivere hoſtilem ſtatum invicem exuere tradit, reliquos hoſtium loco manere. Sic de Cive c. 9. §. 3. *Hoſtis eſt quiſque cuique, cui neque paret, neque imperat*. Addi debuerat, & quicum communem dominum non habet. Item c. 13. §. 7. *Status civitatum inter ſe naturalis, id eſt, hoſtilis eſt. Neque ſi pugnare ceſſent, idcirco Pax dicenda eſt, ſed reſpiratio; in qua hoſtis alter alterius motum, vultumque obſervans, ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus, & conſiliis adverſarii*, (addendum, & ex propriis viribus,) *æſtimat*. Plane uti piſcium

(1) V. infra c. 3. §. 16. H.

piſcium ſtatum deſcribit Oppianus Halieut. L.II. (verſ. 44. & ſeqq.) Πάντες γὰρ ἀνάρσιοι ἀλλήλοισι δυσμενέες πλώουσιν. ὁ γὰρ κλαπερώτερος αἰεὶ Δάινυτ' ἀφαυροτέρους. ἄλλῳ δ' ἐπινήχεται ἄλλος πότμον ἄγων. ἕτερος δ' ἑτέρῳ πέρσυνεν ἐδωδήν. *Omnes enim infeſti invicem, & infenſi natant. Validior quippe ſemper devorat imbecilliorem; alter alterum perſequitur exitium intentans; & unus alteri in cibum cedit.* Idem ibid. Οἱ δ' ἄλλοι μάλα πάντες ὀλέθριοι ἀλλήλοισιν Ἔρχονται. τὸ καὶ οὔποτ' ἐσόψεαι ὑπνώοντας Ἔλλοπας ἀλλ' ἄρα τοῖσι καὶ ὄμματα καὶ νόος αἰεὶ Ἐγρήσσει πανάυπνος. ἐπεὶ προμένουσι μὲν αἰεὶ φέρτερον ἀντιόωντα, χερειοτέρους δ' ἐλόωσι. *Hi autem omnes exitioſi invicem exiſtunt. Inde nunquam videas dormientes piſces; ſed ipſis ſemper & oculi & mens vigilant inſomnes, quia metuunt quidem ſemper validiorem obviam venientem, imbecilliores vero perſequuntur.* Add. Polybius L. XV. c. 20. Hobbesius in Leviathan. c. 13. adjungit: Bellum non eſt illud duntaxat tempus, quo pugnis, & præliis confligitur, ſed quo voluntas pugnandi ſatis declaratur. Nam ſicut pravam tempeſtatem vocamus non ſolum, quando procellæ ruunt, ſed & quando aër ad iſtas producendas eſt diſpoſitus; ita bellum quoque non tantum præliis, ſed & aperta hominum ad pugnandum proclivitate æſtimamus. Neque vero primus iſta Hobbeſius tradidit; verum eadem jamdudum habentur apud Platonem Libr.I. de LL. (princ. pag. 769. 770. Edit. Wechel. Ficini & 625. 626. Tom. II. Ed. H. Steph.) ubi dum Clinias Cretenſis rationem reddit, quare Cretenſium legislator multa inſtituta rem militarem ſpectantia introduxerit, ita ſubjungit: Ἄνοιαν δή μοι δοκεῖ καταγνῶναι τῶν πολλῶν, ὡς οὐ μανθανόντων, ὅτι πόλεμος ἀεὶ πᾶσι διὰ βίου ξυνεχής ἐστι πρὸς ἁπάσας τὰς πόλεις. ἣν γὰρ καλοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων εἰρήνην, τοῦτ' εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ πάσαις πρὸς πάσας τὰς πόλεις ἀεὶ πόλεμον ἀκήρυκτον κατὰ φύσιν εἶναι. *In quo ſane arbitror eum ſtultitiæ crimine permultos condemnaſſe, quod minime intelligant, bellum civitatibus omnibus cum omnibus juge, ac perpetuum eſſe. Quam enim plerique pacem nominant, id eſſe nomen ſolummodo exiſtimandum: re vero ipſa omnibus civitatibus adverſus omnes non indictum bellum natura eſſe.* Ubi & hoc obiter obſervandum, minus accura-

curate a non nemine quæſtionem hanc ita explicari, quod per ſtatum naturalem intelligatur illa conditio, qua concipimur ſeorſim victuri, aut extra ſocietatem conſtituti eſſe; eumque eſſe ſtatum belli, id eſt, propoſiti illud, quod alter habet occupandi, illumque inde arcendi. Ita ut ſenſus ſit; ſi homines viverent extra ſocietatem, verſarentur in perpetua diſcordia; vel ſi homines vitam ſocialem non viverent, in ſtatu perpetuæ diſcordiæ victuri eſſent (1). Nam ſtatus naturalis, & vita ſocialis ſibi proprie non opponuntur; cum etiam illi, qui in ſtatu naturali vivunt, ſocialem invicem vitam agere poſſint, debeantque, & ſæpenumero ſoleant. Enimvero cum ſuper hac quæſtione ſundentur omnes fere conſiderationes, quas civitatum rectores circa vicinas civitates agitare debent, ac ſolent, operæ pretium puto fuerit, quæ in utramque partem afferri poſſunt argumenta preſſius expendere.

§. VI. Quod igitur ſtatus naturalis ſit ſtatus belli Hobbesius de Cive c. 1. & Leviath. c. 13. ita demonſtrare conatur. Nimirum ut homo naturaliter hominem metuat, & adeo cum ipſo in ſtatu belli verſetur, cauſam eſſe, quod hominibus & facultas, & voluntas ſit invicem nocendi. Facultatem nocendi inde oſtendit, quod homines adultæ ætatis ſint viribus invicem æquales. Nam licet ſæpiſſime unus alterum robore corporis antecedat, tamen fieri poſſe, ut etiam imbecillior ex inſidiis, aut conſpiratione cum aliis inita, vel robuſtiſſimum opprimat, cujus vitalia æque ad mortem recipiendam idonea quam debiliſſimi cujuſque. Seneca de Ira L. I. c. 3. *Nemo tam humilis eſt; qui pœnam vel ſummi hominis ſperare non poſſit, ad nocendum potentes ſumus* (2). Neque vero naturalem ſolertiam, qua unus alterum ſolet excedere, id præſtare poſſe, ut ab tali periculo tutus ſit, cui nullum niſi in ſe ſolo præſidium. Cum porro maximum malorum, quod homines invicem inferre poſſunt, ſit mors; eam autem tam robuſtus debiliori, quam

(1) Clarius, non ſocialitas, aut ſocietas æquatoria, ſed rectoria ſtatui naturali opponitur. V. quæ dicemus ad §. 8. H.

(2) Curtius Lib. VII. c. 8. n. 15. *Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit. Nihil tam firmum eſt, cui periculum non ſit etiam ab invalido.*

quam hic illi queat inferre; conſequens eſſe, ut qui maximum inferre invicem poſſunt, ſint viribus (in effectu) æquales. Voluntatem autem nocendi nonnullis ineſſe ex neceſſitate, aliis per libidinem. Dum enim aliqui ſibi omnia volunt licere, & præ ceteris honorem arrogant, alioſque petulanter laceſſunt; non poſſe non reliquis, modeſto licet ſint ingenio, ac libenter eadem aliis, quæ ſibi, velint permittere, neceſſitatem naſci ſeſe contra iſtorum ferociam defendendi. Datur quippe non unus, qui

Jura negat ſibi nata, nihil non arrogat armis,

aut uti MANILIUS Aſtron. L. V. loquitur, (verſ. 120. & ſeqq.)

Nec pacem a bello, civem diſcernit ab hoſte.
Ipſe ſibi lex eſt, & qua fert cumque voluntas,
Præcipitat vires: laus eſt contendere cuncta.

Et (verſ. 489. & ſeqq.) cui

Nulla quies placet; in nullo ſunt otia fructu;
Sed populum turbamque petit, rerumque tumultus,
Seditio, clamorque juvat. - - -

Frequentiſſime quoque voluntatem nocendi oriri ex contentione ingeniorum, dum nemo non altero perſpicaciorem ſeſe credit; & contra alterius arrogantiam moleſtiſſime fert. Unde fieri, ut non modo contra contendere, ſed & ſimpliciter non conſentire ſit odioſum. Nam cum duo contradictoria ſimul vera eſſe non poſſint, qui non conſentit alteri, tacite ipſum erroris arguit; qui in valde multis diſſentit, pro ſtupido ipſum habet, quippe qui tam manifeſtam veritatem, uti quilibet de ſua ſententia credit, perſpicere nequeat. CICERO Offic. I. (c. 27.) *Falli, errare, labi, decipi tam dedecet, quam delirare, & mente captum eſſe.* Huc pertinet illud HORATII Ep. 1. (verſ. 83.)

Vel quia nil rectum, niſi quod placuit ſibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ

Imberbes didicere, ſenes perdenda fateri.

Et Juvenalis Sat. XV. (verſ. 35. & ſeqq.)

- - - Numina vicinorum
Odit uterque locus, quum ſolos credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit.

Inde cum omnis animi voluptas in hoc ſita ſit, ut quis aliis ſeſe præferre queat, non poſſe non quandoque ſigna contemtus adverſus alios erumpere : quo nihil animos mortalium magis irritare ſolet. Cicero Off. I. c. 8. *Quicquid ejuſmodi eſt, in quo non poſſint plures excellere, in eo plerumque ſit tanta contentio, ut difficillimum ſit ſanctam ſervare ſocietatem.* Neque ſolum *in Græcorum levitate iſta perverſitas, ut maledictis inſectentur eos, a quibus de veritate diſſentiunt.* Idem de Fin. L. II. Add. Charron de la Sageſſe L. I. c. 40. n. 6. 7. 8. Denique & inde creberrimam provenire cauſam, quare nocere invicem velint homines, dum plures ad unam, & eamdem rem animum ſimul adjiciunt, qua neque frui communiter, neque eamdem dividere poſſint, aut velint. Quæ ſane fortiori cedere debet; quis autem fortior, pugna dijudicandum eſt. Socrates apud Xenophontem Memorab. L. II. (c. 6. §. 21. Edit. Oxon. p. 437. Ed. Steph.) *Homines partim quidem ad amicitiam naturaliter propenſi ſunt; alter etenim altero eget, ac invicem miſerentur, & utilitatibus invicem affecti gratias mutuo agunt. Partim vero ad inimicitiam : cum enim eadem bona, atque jucunda putant, de his contendunt, & diſſentientes contrariantur. Hoſtile namque contentio, & ira eſt. Inimicitia, atque cupiditas plus habendi, atque invidia odium parit.* Seneca de Ira L. III. c. 34. *Quod vinculum amoris eſſe debebat, ſeditionis, atque odii cauſa eſt, idem velle. Iſta quæ appetitis, quia exigua ſunt, nec poſſunt ad alterum, niſi alteri erepta transferri; eadem affectantibus pugnam, & jurgia excitant.* Add. Charron de la Sageſſe L. I. c. 39. n. 8. Ob has igitur cauſas non poſſe non homines mutuo metu, ac ſuſpicione perpetuo agitari. At cum non affectus ſolum naturalis, ſed & ratio cuique ſalutem ſuam quam maxime commendet, omniaque adhibere media iſti fini indulgeat,

geat, quorum aptitudinem, cum ſuperior ibi non ſit quilibet ex ſuo judicio æſtimat; non poſſe non oriri cupidinem præveniendi potius alios, quam ipſorum ſeſe invaſionibus præbendi. Ex quo ipſo demum reſultare ſtatum infiniti cujuſdam belli omnium in omnes. Cujus conſectarium ſit, ut quilibet cuilibet poſſit clam, aut aperte inferre, quæcumque ſibi expedire judicaverit. In quo etſi ratio ipſum quandoque fugiat, alteri tamen non fieri injuriam; quippe cum juſtitia, & injuſtitia tantum locum habeat inter eos, qui in civitates coaluerunt. Etſi inepta ſui conſervandi media uſurpando contra rationem peccare quis queat.

§. VII. Isthæc quidem utcumque tolerabilia videri poſſent, ſi duntaxat per modum hypotheſeos aſſumerentur. In quo ſenſu eadem ab ipſo Hobbesio accipi, ex c. 8. §. 1. de Cive videtur colligi, ubi ita dicit: *Ut redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremuſque homines, tanquam ſi eſſent jamjam ſubito e terra fungorum more exorti, & adulti, ſine omni unius ad alterum obligatione.* (†) Alio tamen loco, Idem de Cive c. 13. §. 7. & paſſim, non per modum hypotheſeos, ſed ſerio ſtatum civitatum vocat *naturalem*, id eſt, *hoſtilem* †. Quæ

(†) De Jure, non de Facto quæri oportuit; neque ex Gentium fere omnium, quæ Veri Dei, legiſque naturalis oblitæ in teterrima vitia lapſæ ſunt, facto naturale Jus componi, adſtrui, atque ab eo conſectaria deduci. Decet id Philoſophum, qui non hominum mores, ſed rectæ rationis ductum obſervat: decet id maxime Chriſtianum, qui ex uno Conjugum pari, quorum alteram ex altero creavit Deus, univerſum hominum genus procreatum, diffuſumque ex Divina Moſaica Hiſtoria accepit. Atqui recta ratio non hominem hominis hoſtem conſtituit, ſed alterum alteri conciliat: quam rem ipſi Ethnici, quum eidem rationi, nullis animi perturbationibus diſtracti, obſecuti ſunt, agnoverunt; & Creationis humanæ Revelatio Divina nos eo ducit, ut omnes ex uno homine prognati ſanctæ illius pacis, atque amicitiæ fœdus, quod eos Opifici Deo conciliat, atque in legum congenitarum obſequium, Deique cultum pronos efficit, conſervent; non de bello omnium in omnes, quod a Dei Creatoris voluntate abhorret quam maxime, cogitent. At vero ſacram hiſtoriam Hobbeſius negligit, Chriſtianæ Religionis elementa, quemadmodum ab Ethnicis hiſce fieri ſolet, non meminit; & cum homines fere omnes olim ex rapto vixiſſe audiverit, pacem a Deo Creatore inſtitutam, compoſitam, commendatam diſſociavit; omni-

Quæ ita conciliandа videntur, ut illud quidem hypotheſis ſit; omnes homines ſimul & ſemel in ſtatu naturali invicem extitiſſe; ſicuti futurum erat, ſi magna hominum multitudo ſubito e terra fuiſſet prognata; revera tamen ſtatus ille naturalis exſiſtat inter quoſdam homines, qui nempe invicem ſubjecti non ſunt, nec communem habent dominum, ut jam omnes ſunt civitates. Sicuti etiam Ipse expreſſe in Leviath. c. 13. dicit: *Quanquam tempus nunquam fuerit, in quo unuſquiſque uniuſcujuſque hoſtis erat: Reges tamen, & perſonæ ſummam habentes poteſtatem omni tempore hoſtes inter ſe ſunt*. Enimvero pro contraria ſententia in primis faciunt origines generis humani, prout illas fallere neſcia ſacrarum litterarum auctoritas nos edocet; quæ ſane naturalem hominum ſtatum pacificum potius, quam bellicum, homineſque invicem potius amicos, quam hoſtes arguunt. Scilicet primo homini ex terra divinitus producto adjungitur ſocia, cujus materia ex illo ipſo deſumta, ut eamdem tenero ſtatim amore complecteretur, tanquam ex carne, & oſſibus ſuis deſumtam; quam inſuper ſanctiſſimo ipſi fœdere adjunxit Deus. Ex his duobus quidquid eſt mortalium cum deſcenderit, non vulgari duntaxat amicitia, quæ ex ſimilitudine naturæ reſultare poteſt; & de qua loquitur *L. 3. D. de Juſt. & Jure*. Genus humanum ſociatum intelligitur, ſed & tali; quam communis ſtirps, & ſanguis, cum blando fere affectu inter propiores junctam, conciliat; etſi ejus ſenſus inter remotiores a communi ſtirpe fere exoleverit, quam ſi quis exuerit, ac hoſtilem in alios animum ſumſerit, a primævo, & naturali ſtatu deſciviſſe eſt cenſendus. Adverſus quæ fruſtra excipitur, ex hoc ipſo ſequi,

omnibus jus in omnes, & in omnia tribuit; & quod in nullius mentem venit, nemini rapto injuriam a raptore fieri, raptoque raptoris impetum impediendi jus eſſe conſtituit. Sic etiam uno impetu rectæ rationis ſemitam, ductumque infringit; juſti, injuſti, æqui, iniqui, rerumque omnium notiones communes invertit; intellectus ſui arbitrio Fidem ſubjicit; omnium in omnia libidinem tuendo fovet, atque excitat; in omnia loca rapinas, cædes, incendia infert; omniaque inlato metu, vaſtitate, & ſqualIore corrumpit. Proh! qualem, & quantam gratiam omnes nos pro hujuſmodi beneficio Ethnicis hiſce debemus.

qui, ſtatum hominum naturalem eſſe ſtatum belli. Nam ſi ſocietates ideo fuerunt coævæ generi humano, ut homines pacate viverent, e contrario ſequi, citra ſocietatem homines pacate non victuros fuiſſe, & ſocietates hominibus connaſci oportuiſſe, ne illi impacate (1) viverent. Ad quæ reponimus, inquiri hic a nobis de ſtatu naturali, non qualis abſtrahendo concipi poſſit, ſed qualis revera exiſtat. Jam autem cum primi homines in tali ſtatu exſtiterint, qui nil plane hoſtile, ſed meram amicitiam ſpirabat, ex quali ſtatu ceteri quoque homines provenerunt (2); manifeſtum eſt, homines, ſi primæ ſuæ originis meminiſſe velint, amicos potius, quam hoſtes invicem cenſendos. Neque vero ab initio ideo ſocietates in genus humanum introductæ, ne ſtatus naturalis exſiſteret; ſed quia genus humanum aliter propagari, & ſervari nequibat. Status autem naturalis inde emerſit, quod multiplicati homines una ſocietate non amplius continerentur. Inde etiam nullo ſenſu dicitur, homines ſine ſociali ſtatu in primis rerum initiis inimice cum aliis victuros fuiſſe, niſi præſupponere velis (3), ab initio multitudinem hominum abs ſe invicem non procreatorum ſimul extitiſſe. Facit huc illud ARISTOTELIS Rhetor. L. I. c. 11. Ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδὺ, τὰ συγγενῆ δὲ κατὰ φύσιν ἀλλήλοις ἐςὶν, ἅπαντα τὰ συγγενῆ καὶ ὅμοια ἡδέα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἷον ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ. *Quoniam quod eſt ſecundum naturam, jucundum eſt.*

& quæ

(1) Antea legebatur, *ne illa pacate viverent*, manifeſta contradictione eorum, quæ præcedunt.

(2) AUGUSTINUS L. XII. de Civit. Dei c. 21. *Unum atque ſingulum creavit, non utique ſolum, ſine humana ſocietate deſerendum; ſed ut eo modo vehementius ei commendaretur ipſius ſocietatis unitas, vinculumque concordiæ, ſi non tantum inter ſe naturæ ſimilitudine, verum etiam cognationis affectu homines necterentur: quando nec ipſam quidem fœminam, copulandam viro, ſicut ipſum, creare ei placuit, ſed ex ipſo, ut omne ex homine uno diffunderetur genus humanum*. Si cui argumentum hocce non ſatisfaciat, addenda cetera, quibus ſocialitas probatur in cap. ſequent. H.

(3) Cujus præſumtionis contrarium ſatis elucet ex ipſa traditione paganorum. Vid. GROTIUS de Veritate Religion. Chriſtianæ L. I. §. 16. & interpretes ad Acta Apoſtolorum XVII. 26.

Digitized by Google

& quæ cognata ſunt, ſecundum naturam invicem ſunt, omnia cognata & ſimilia jucunda ſunt plerumque, ut homo homini (1). CICERO de Fin. L. III. (c. 19.) *Communis hominum inter homines naturalis eſt commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum quod homo ſit, non alienum videri*. Nec inſuper habendum illud EJUSDEM de Nat. Deorum L. I. (c. 27.) *Non vides, quam blanda conciliatrix, & quaſi ſui ſit lena natura? An putas, ullam eſſe terra marique belluam, quæ non ſui generis bellua maxime delectetur? Quid igitur mirum, ſi hoc eodem modo homini natura præſcripſit, ut nihil pulchrius quam hominem putaret?* QUINTILIANUS Declam. V. *Publica omnium mortalium, quippe ſub uno parente naturæ, cognatio eſt* (2). Add. Marcus ANTONINUS L. IX. §. 9. ubi argumentum de ſimilitudine naturæ, ad conciliationem mutuam faciente, prolixius deducit. Et Rich. CUMBERLAND. de Leg. nat. c. 2. §. 18. Nam illud de peculiari amore, aut odio accipiendum (3), quod ait Beliſarius apud PROCOPIUM Hiſt. Vandal. L. II. (cap. 15. pag. 145. Ed. Aug. Vindel.) *Natura homines hominibus neque addicti, neque infeſti ſunt. Facta cujusque aut connexu ſocietatem, aut diverſitate inimicitiam provocantia, alios nobis caros, alios exoſos faciunt.*

§. VIII. SED NEC deeſt, quod Hobbeſii rationibus reponatur (4). Non poſſunt ſibi invicem immediate nocere,

(1) Et V. de Finib. 23. *Natura hominis ſic generata eſt, ut habeat quiddam innatum, quaſi civile, atque populare, quod Græci πολιτικόν vocant*. H.

(2) Qui etiam cognationis inter homines meminit paſſim. V. L. 3. *de rebus ſuis*. §. 4. & *l*. 12. §. 26. ubi Gatakerus & *ad* L. 2. §. 1. H.

(3) PROCOPIUS d. l.

Φύσει μὲν γὰρ οὐδένες τῶν πάντων ἀνθρώπων οἰκείως ἂν ἢ ἐναντίως ἀλλήλοις ἔχοιεν, αἱ δὲ πράξεις ἑκάστου ἢ τῷ ὁμοτρόπῳ ἐς ξυμμαχίαν συνάπτουσαι, ἢ τῷ διαλλάσσοντι τῆς γνώμης ἐς τὸ δυσμενὲς διακρίνουσαι φίλους ἂν οὕτω τύχοι ἢ πολεμίους ἀλλήλους ποιοῦσιν.

(4) Cl. AUCTOR Meditat. polit. c. 4. §. 2. regerit: tales pro neutris habendos, non pro amicis: deinde non quæri de actu, ſed de facultate nocendi. Ad hæc reſpondeo: non niſi, cum alii belligerantur, quem neutrarum partium intelligi; & hunc tamen illis

re, quos locorum intercapedo disjungit. Nam qui abſens mihi nocet, id facit per aliquem præſentem. Neque res meæ niſi per præſentem perdi queunt. Ergo cum longe inter ſe diſſiti, quamdiu non propius inter ſe junguntur, nocere invicem nequeant, non apparet, quare non inter amicos potius quam hoſtes tales ſint cenſendi. Nam ſi quis tales malit neutros dicere, ſcire debet, amicitiam etiam voluntate, & facultate non nocendi poſſe cenſeri (1). Deinde illa ipſa virium æqualitas, quam Hobbeſius adſtruit, voluntatem nocendi (2) potius refrænare, quam incitare eſt idonea. Quin nemo ſanus cum æquali in pugnam deſcendere amat, niſi neceſſitate urgente, aut ubi occaſio rei bene gerendæ fiduciam ſubminiſtrat. Alias enim pugnam citra neceſſitatem inire, in qua illatæ plagæ non minore impetu ſint refundendæ, & ubi per pugnantium vires exitus non niſi ab incerta pendet alea, ſtultorum & temere ferocium eſt. Sane enim ubi cum pari in pugnam deſcenditur, ubi utriuſque vita periculo exponitur, neutri tantum e victoria accreſcit, quantum ille amittit, qui in pugna occiditur; nec tanti eſt alium occidiſſe, quam vitam ſuam aleæ expoſuiſſe. Periculum enim vitæ meæ plus mihi detrahit boni, quam mihi accedere ex eo poteſt, quod in pari periculo ſit hoſtis mei vita; nec illius ideo augetur ſecuritas, quoniam inde incerta eſt mea, ſed utrique hinc aliquid decedit, quod neutri cedit in emolumentum. Rich. Cumberland de Leg. nat. c. 2. §. 29. Inde Scythæ apud Curtium L. VII. c. 8. *Firmiſſima eſt inter pares amicitia; & videntur pares eſſe, qui non fecerunt inter ſe periculum virium*. Sic Cæsar de B. C. L. III. (c. 10. pag. 471. illis æquum ſe præbere oportere. Facultatem autem fruſtra eſſe, quæ in actum deduci nequit. H.

(1) Regerit idem Auctor jurium tamen æqualitatem propoſitum lædendi in nobis fovere. At quæſo quænam eſt illa jurium æqualitas? an jus illud omnium in omnia? Non ſane: Jus enim intelligi nequit, quod alius æque habet præpediendi, & ubi utrinque nulla ſit injuria, ut inter beſtias; quibus idem Auctor degentes in naturali ſtatu, neſcio an convenienter comparavit. Ceterum Auctor noſter non negat, pacem in ſtatu naturali ſatis eſſe debilem, & infidam. V. infra §. 12. & alibi. H.

(2) Melius dixiſſet, *deſiderii nocendi delectum* cum de talibus loquatur, qui in impotentia nocendi poſiti ſunt.

471. Edit. Daviſ.) Pompejum monet ; *hoc unum eſſe tempus de pace agendi, dum ſibi uterque confideret, & pares ambo viderentur*. Et Florus L. IV. c. 10. *Expertis invicem Parthis, atque Romanis, quum Craſſus, atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta feciſſent, pari rurſum reverentia integrata amicitia*. Apud Thucydidem L. III. (§. 11. Edit. Oxon.) mutuus metus tutiſſimas reddere dicitur ſocietates ; *quippe qui eas violare cupit, dum ambigit, an ſuperior eſſe poſſit, abſterretur*. Sed & cauſæ, quæ ab Hobbeſio adducuntur, quare homines ſeſe mutuo velint lædere, particulares dumtaxat ſunt, adeoque haudquidquam ſufficientes ad excitandam in genere humano neceſſitatem belli omnium in omnes, ſed dumtaxat quorumdam in quoſdam. Neque enim ſemper contingit, ut modeſtis intermixti habitent feroces, ac pravi, aut hos lubido ſubeat illos laceſſendi. Et contentio ingeniorum vix apud alios deprehenditur, quam qui ſupra vulgus eminent. Magnam mortalium partem iſte morbus non adit, aut non niſi leviter tentat. Denique non ita maligne neceſſitatibus mortalium Creator proſpexit, ut circa eamdem rem aſſerendam plures ſemper concurrere debeant. Et poteſt quidem communis hominum malitia cauſam præbere, ut ne quis temere cuivis fidat, & velut nudum latus præbeat : præſertim ſi eum non penitius noverit (1) ; uti eſt apud Plautum Aſinar. *Lupus eſt homo homini, non homo, quem qualis ſit non novit*. Sed ut iſta ſuſpicio, ac diffidentia, ni peculiariter nocendi voluntas declaretur, ad occupandum, atque opprimendum alterum valeat (2), nemo ſanus admiſerit. Recte Cicero Offic. I. (cap. 7. in fine) *injurias* vocat, *quæ*

(1) Vid. infra C. V. §. 6. & Lib. III. c. 6. §. 9. & L. VIII. c. 5. not. 3.

(2) Gellius L. VII. Noct. Atticar. c. 3. contra Tironem diſputans, negat, humanæ vitæ negotia, & actiones, & officia, vel occupandi, vel differendi, vel etiam ulciſcendi, vel cavendi, ſimilia eſſe pugnæ gladiatoriæ. *Nam gladiatori compoſito ad pugnam quam propoſitam eſſe ſortem, aut occidere, ſi occupaverit ; aut occumbere, ſi ceſſaverit. Hominum autem vitam non tam iniquis, neque tam indomitis neceſſitatibus circumſcriptam eſſe, ut idcirco prior injuriam facere debeas, quam, ni feceris, pati poſſis*. H.

quae a metu proficiſcuntur, cum is, qui alteri nocere cogitat, timet, ne, niſi id alteri fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. Eo minus autem tolerabilis eſt Hobbeſii opinio (1), quod naturalem ſuum ſtatum dumtaxat per ſubitionem imperii alterius, & coitionem in eamdem civitatem tolli vult. Nam illas ſaltem civitates in ſtatu belli invicem verſari, quæ fœderibus, & amicitia junguntur, a ſenſu omnium populorum abhorret. Nec ſtatim nulla pax eſt, quæ non ſatis fida eſt. Sicuti non ſtatim nemo alterius hominis gratia floret, quia affectus, & voluntates humanæ mutabiles ſunt,

§. IX. Est porro & hoc probe obſervandum, hic agi non de ſtatu naturali animantis, quod ſolo impetu, & inclinationibus animæ ſenſitivæ regatur; ſed cujus pars præcipua, & cui in ceteras facultates regimen, ſit ratio; quæ etiam in naturali ſtatu communem, eamque firmam, & uniformem habet menſuram, rerum nempe naturam, quæ ſeſe ſaltem circa generalia vivendi præcepta, legemque naturalem ſuggerendam facilem admodum præbet, atque expoſitam. Et iſtius rationis uſum legitimum haudquidquam excludere, ſed potius cum aliarum facultatum operatione conjungere debet, qui ſtatum naturalem hominis eſt rite deſignaturus. Cum igitur non ſolam affectuum libidinem, ſed & rationem, non ſane unice ſuis ſe commodis dimetientem, audire poſſit homo; a bello, in quod per pravos affectus impellitur, quale eſt etiam illud, quod fingitur omnium in omnes, per rationem duplici potiſſimum argumento revocatur, nimi-

(1) Hoſtilem ſc. Nam alias oppoſita utique ſunt ſtatus naturalis, & ſocietas rectoria, atque ex illo in hanc tranſitur. Neque negari poteſt, per civiles cœtus mala naturalis ſtatus maxime tolli. Quo adſpectu civitas *ſocietatum omnium princeps* ab Ariſtotele dicitur, & Cicerone. Eodem referri poteſt ejuſdem Ciceronis locus, oratione pro Sextio: *Inter hanc vitam perpolitam humanitate* (quæ in civitatibus in primis conſpicitur) *& illam immanem, nihil tam intereſt, quam vis, & jus. Horum utro uti volumus, altero eſt carendum. Vim volumus? extingui jus neceſſe eſt, id eſt, judicia, quibus omne jus continetur. Judicia diſplicent, aut nulla ſunt? vis dominetur neceſſe eſt*. Enimvero hinc neutiquam ſequitur, in naturali ſtatu pacem, aut ſocietatem æquatoriam eſſe haud poſſe. Status enim naturalis recte dividitur in ſtatum vel belli, vel pacis. H.

nimirum quod deprehendit, bellum altero non laceſſente ſuſceptum eſſe, & indecorum, & inutile (*). Sane enim facile licet homini colligere, ſe non extitiſſe a ſeipſo, ſed ab aliquo ſuperiore productum, quique adeo in ipſum poteſtatem habeat. Cum autem duplici ſeſe velut principio impelli ſentiat, quorum unum præſentibus tantum immineat, alterum etiam futura, & abſentia cogitatione complectatur; & illius quidem inſtinctu in periculoſa, ancipitia, ac deformia ſe videat impelli, per hoc autem in tuta, ac decora duci: liquido poteſt inde judicare, Creatorem non velle ut prioris, ſed ut poſterioris ductui, obtemperet. Quo cum manifeſta accedat utilitas pacis, ad quam ratio revocat, non poteſt non naturaliter homo ad pacem inclinare. Præſertim cum poſtea, ſi quando neglecta ratione affectibus obtemperarit, ex eventu deprehendat, ſe deteriora ſecutum; ac fere optet, infecta poſſe fieri, quæ contra rationem facta ſunt. Ex quibus omnibus concludimus, naturalem hominum ſtatum, etiam extra civitates conſideratorum, non eſſe bellum, ſed pacem; quæ hiſce fere legibus conſtat, ut quis alterum non laceſſentem non lædat, ſuiſque quemvis bonis frui patiatur; ac ſi qua convenerunt, fideliter præſtet, ac libenter aliorum commoda promoveat, quantum per arctiores obligationes licet. Cum enim ſtatus naturalis hominis uſum rationis includat, non poteſt quoque, aut debet ab eo ſeparari obligatio, quam ratio ſubinde oſtentat. Et quia quilibet homo in ſeipſo deprehendere poteſt, bonum ſibi eſſe, ſi ita ſe gerat, ut aliis hominibus benevolis potius, quam infenſis utatur: propter naturæ ſimilitudinem facile præſumere poteſt, alios quoque paria ſentire. Ac ideo male circa deſignandum eumdem ſtatum præſupponitur, homines ſaltem pleroſque ductum rationis, quam natura ſupremam actionum humanarum directricem conſtituit, negligere: adeoque male ſtatus naturalis vocatur, quem neglectus, aut abuſus principii maxime naturalis producit. Atque iſthæc omnia prolixiſſime demonſtrat Rich. CUMBERLAND de Leg. nat, qui adeundus, ſi cui noſtra nondum ſufficiant.

§. X.

(*) Seu potius *damnoſum*. Quem ſenſum conſequentia manifeſte poſcunt. Vid. not. 1. ad §. 7. c. 3. L. I.

Google

§. X. Neque eſt, quod aliquis nobis occinat, barbariem apud pleroſque priſcorum populorum, quos juvit ſemper recentes convectare (1) prædas, &, vivere rapto; quibuſque adeo inter modos rem quærendi, vitæque genera fuit ληϛικὴ, ſeu prædatoria. Sicuti & Aristoteli Polit. L. I. c. 5. inter vitas pecuariorum, agricolarum, piſcatorum, venatorum ponitur βίος ληϛρικὸς, *vita latronum*. Et mox d.l. ἡ πολεμικὴ φύσει κτητικὴ πως ἔϛαι, ἡ γὰρ θηρευτικὴ μέρος αὐτῆς. ἣ δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. *Ars bellica quodammodo ratio natura erit rei quærendæ. Nam venandi ars pars ejus eſt. Qua uti oportet & ad belluas, & in homines, qui ad parendum nati, nolunt: tanquam natura juſtum ſit hoc bellum.* In eam rem paſſim apud antiquos teſtimonia extant. Vid. Homerus Odyſſ. γ. v. 73. & Odyſſ. ι. v. 252. ad quæ verba Didymus: οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς ληϛεύειν, ἀλλ᾽ ἔνδοξον. *Non infame erat apud antiquos latrones, ſed glorioſum.* Diodorus Siculus L. III. c. 49. *Libyes nullum omnino jus, nullam quocumque pacto fidem ergà peregrinos ſervant* (2). De Germanis Cæsar de B. G. L. VI. (c. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujuſque civitatis fiunt: atque ea juventutis exercendæ, ac deſidiæ minuendæ cauſa fieri prædicant.* Ibidem dicit, *maximam civitatibus laudem apud eoſdem fuiſſe, quam latiſſimas circa ſe vaſtatis finibus ſolitudines habere. Hoc proprium virtutis exiſtimant, expulſos agris finitimos cedere, neque quempiam prope ſe audere conſiſtere.* Paria habet Mela L. III. c. 3. de Germanis: *Jus in viribus habent, adeo ut ne latrocinii quidem pudeat; tantum hoſpitibus boni.* Etſi Tacitus (de Mor. Germ. c. 46) de Venedis dumtaxat memoret, eos, *quicquid ſylvarum, ac mon-*

(1) Virgilius Æneidos L. IX. v. 612. 613.
- - - - *Semperque recentes*
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.

(2) Idem jus diu poſt manſit apud Saxones, quos propterea *archipiratas* vocat Sidonius, Arvernorum Epiſcopus, VIII. ep. 6. & apud Normannos, de quibus Saxo, & alii videantur. De Gallanis, infeſto hodie Habeſſinis populo in Africa, v. Job. Ludolf. L. I. Hiſt. Æthiop. c. 16. n. 24. ſeq. H.

tium erigitur intra Peucinos, ac Fennos, latrociniis pererrare. De Hiſpanis PLUTARCHUS in Mario, (p. 408. Ed. Wechel.) ad id uſque tempus latrocinari inter pulcherrima ipſis fuiſſe habitum. De antiquis Græcis eadem THUCYDIDES L. I. (c. 5.) Quo referunt aliqui *L. ult. D. de collegiis*, ubi rata habentur pacta (1), τῶν ἐπὶ λείαν ἐρχομένων, vel οἰχομένων, eorum, qui prædæ cauſa coëunt. Etſi SALMASIUS de uſuris Lib. I. cap. 12. ibi legendum putet (2) ἢ εἰς καπηλείαν, *aut in cauponationem*. Sic & apud POLYBIUM Lib. III. cap. 24. in fœdere Romanorum cum Carthaginenſibus cautum, *ne Romani ultra promontorium pulchrum, Maſtiam, & Tarſejum prædas agerent, neve mercaturam exercerent*, quaſi utrumque pari jure tunc æſtimatum fuerit. De Phocenſibus JUSTINUS L. XLIII. c. 5. eos etiam latrocinio maris vitam toleraſſe, *quod illis temporibus gloriæ habebatur*. Sextus EMPIRICUS Pyrrhon. hypoth. L. III. c. 24. *Prædari apud multos barbaros infame non exiſtimatur: imo vero etiam hoc fertur apud Cilices glorioſum fuiſſe, adeo ut eos, qui inter prædandum obiiſſent, dignos eſſe, quos honore proſequerentur, judicarent. Et Neſtor quidem apud Poetam poſtquam Telemachum, & qui cum eo erant, comiter accepit, illis dicit: Eſtiſne incerta vagantes Prædones quo more ſolent? Atqui ſi prædari fuiſſet abſurdum, nequaquam eos tanta comitate, & benevolentia proſecutus fuiſſet; quia tales eſſe ſuſpicari potuiſſet*. Huc aliquo modo pertinet etiam *L. 2. D. de captiv. & poſtlim. Si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus, hi hoſtes quidem non ſunt*. (conf. *L.* 118. *D. de verb. ſignif.*) Quod autem ex

(1) Quæ male intellexit interpres, dum vertit: *qui & multum ſimul habitantes ſunt*. Videtur ſane Solon in hoc reſpexiſſe ad veterem illum Græcorum morem, cujus meminit Thucydides. H. (Legem SOLONIS exhibet, melius, quam antea Latine reddit, & interpretatur, laudatus Dn. van BYNCKERSHOEK dicto obſerv. L. I. c. 16.)

(2) Indigno facinore, ut cenſet Illuſtr. van BYNCKERSHOEK Obſervat. L. I. c. 16. qui veterem lectionem ἐπὶ λείαν ſervat, & in Zelandia, unde ſibi origo ſit, tempore belli, ſodalitia ejuſmodi ad prædas mari agendas quotidie iniri, & eum quæſtum ibi longe uberrimum eſſe obſervat.

ex noſtro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noſter ab iis captus, & eorum fit. Dio Cassius L. LIV. de Rhætis: *Hi vicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanoſque, & eorum ſocios iter per ipſorum terras facientes, infeſtaverant: id quidem conſuetudine jam receptum erat, ut in eos, qui nullo eſſent fœdere juncti, ita ſtatuerent*. Isocrates Panathenaico, (p. 481. 482. Edit. Pariſ. 1621.) de Triballis dicit, eos *concordiores inter ſe eſſe, quam ullos alios homines: ſed non finitimos tantum, & in vicinia ſua habitantes perdere, ſed eos omnes, ad quos penetrare poſſunt*. Add. Grotius L. II. c. 15. §. 5. Ubi & hoc addendum, ad veterem illam gentium inter ſe hoſtilitatem non parum contuliſſe videri perſuaſionem antiquiſſimis ſeculis receptiſſimam, quaſi cuivis populo peculiares eſſent Dii. Add. Juvenal. Sat. XV. (1) Enimvero ad iſta

(1) Ex cujus verbis; v. 33. ſeq.

Inter finitimos vetus atque antiqua ſimultas,
Immortale odium & nunquam ſanabile vulnus
Ardet adhuc Ombos & Tenyra: Summus utrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit uterque locus; quum ſolos credat habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit.

patefit, paganos quoque diverſorum ſacrorum cauſſa, in mutuas iras exarſiſſe, ita ut hoc vitium generis humani, non unius alteriuſve religionis eſſe videri poſſit. Aliud Cl. Barbeyraco videtur, qui rem hic *ſingularem* a Juvenali referri putat, quum alias conſtet, paganos religionis ſolius cauſſa nunquam cum aliis committi ſolitos fuiſſe. Sed hoc forſitan gratis affirmatur, & vel ex ſola Hiſtoria Maccabæorum refellitur; neque ulla idonea ratio fingi poteſt, quare pagana religio hac parte reliquis præſtantior videri debeat, in communi hominum omnium pertinacia. Ceterum neque Chriſtiani, vel Judæi, Turcæve continuis, ſemper & ubique, propter cultus divini diſſimilitudinem, odiis miſcentur, adeoque apud hos quoque tyrannidis in conſcientias ſtudium *ſingulare* eſt, & proinde haud incongrue pagani iis ab auctore adjunguntur. (†)

(†) Puſendorfius tantum ait hoſtilem gentis in gentem animum ex Deorum, ſacrorumque cultu diſſimili exarſiſſe: Barbeyracus de ſuo addidit pugnam ſacram, quam Juvenalis meminit Satyr. XV. ſibi *ſingularem* videri; neque Ethnicos, ſed Judæos, Chriſtianos, Turcaſque religionis cauſſa bella ſuſcepiſſe: Vitæ Auctor

iſta recte regeritur, dictatum ſanæ rationis apud multas quondam gentes per pravos mores fuiſſe obliteratum. Ex

ctor Maſcovius ſic litem dirimit, ut litigloſæ rei partem Barbeyraco, partem Puſendorſio adjudicet. Contra illum ait pugnam, quam Juvenalis cecinit, ſingularem eſſe non poſſe, quoniam ille ex Machabæorum hiſtoria, communique, ut inquit, omnium hominum pertinacia refellitur: itaque ait cum tribus illis populis, qui religionis ſuæ cauſſa ſæpe, non ſemper arma ſumſerunt, Ethnicos a Puſendorſio non incongrue conjungi: quanquam hanc conjunctionem, quam Maſcovius in Puſendorſio videt, ego hic non videam. Hæc pro Puſendorſio: iterum pro Barbeyraco ait, apud illos tres populos *ſingulare Tyrannidis in Conſcientias* ſtudium valere. Bone Deus! Judaicam gentem olim, nunc Chriſtianam veræ Religionis participem, Turcicamque ejuſdem omnino exſortem una in claſſe cenſere Chriſtianos homines non pudet. Turcicam gentem ſic Mahummedes inſtituit, ut in omnes religione diſſimiles arma ſumerent, armis religionem propagarent, propagatam tuerentur; quæ quidem Religio alicubi conſiſtere ſine armorum vi, præſidioque non potuit. Judaicam vero gentem ſibi peculiarem ſumſit Deus, & Moſa primum, eoque mortuo, Auctore Joſua in Chanaanitidem induxit; armorumque vi populos Idololatras ab illius regionis poſſeſſione dimovit; quia mores illorum ulciſci volens univerſam regionem illam, univerſas illorum res Judæis dederat Creator, & Dominus, & Judex Deus. Si quod vero odium, ſi qui Judæorum contemtus in alias gentes exarſit; ſi qua vis in illas ad Judaicam Religionem amplectendam facta eſt; non id vicium Moſaica Religio inſinuavit, multo minus juſſit; ſed Judaico ſupercilio tribuendum eſt. Nova Religio Chriſti præceptis, exemploque inſtituta jubet quemquam pro Evangelica Veritate omne tormentorum genus ferre patienter, & mori fortiter; ſed ab alieno ſanguine fundendo quammaxime deterret; atque illa omnem hominem proximum ſuum, cui bene velle, bene precari, benefacere oportet, agnoſcit. Non alia ratione Chriſtianam Religionem per ampliſſimas Romanas Provincias, atque ultra Imperii limites ab Urbe Hieroſolyma propagatam; neque alia ratione Eccleſiam Idololatriæ victricem ubique locorum conſtitiſſe accepimus. Quæ arma, quos exercitus; quos Duces reperis? Evangelii leges hæ ſunt: ſi qua hominum facta legibus non congruunt, ea a Dei Spiritu, qui Catholicam Eccleſiam ſemper regit, damnantur. Igitur qua fronte Turcicam Gentem a Religione armis inſtructam cum Chriſtiana ad patientiam, animique manſuetudinem informata comparare auſi ſunt? At forte inquies Chriſtianorum odium in Judæos, Hæreticos, Schiſmaticoſque, qui aliud ſentire viſi ſunt, erupiſſe vix

Ex quo tamen non conſequitur nemini inter eaſdem gentes paulo humaniori fuiſſe perſpectum, per iſta latrocinia (1) violari jura naturæ, aut pro ſtatu naturali ha-

 ben-

vix Chriſtiano Imperatore Conſtantino? Tunc enim leges latæ ſunt, quæ illos in exilium mitti, bonis ſpoliari, atque etiam ſummo ſupplicio adfici jubent. Ergo Chriſtianos Principes omnes improbos, qui, uno excepto Juliano Apoſtata (quod Auguſtinus graviter obſervat epiſt. 152. ad Donatiſtas) contra illos Eccleſiæ judicio jam damnatos, aut manifeſtæ omnium Eccleſiarum Fidei adverſos Leges pro tuenda Eccleſia ſcripſerunt? Ergo nihili Eccleſiæ judicium, nihili Eccleſiæ pacem, nihili hæreticorum ipſorum ruinam, nihili tranquillitatem Imperii, in quo Eccleſia eſt, quodque vera Fide concuſſa in tuto non eſſe poſt octodecim ſeculorum hiſtoriam experti ſumus, ab Chriſtianis Principibus fieri ſtatuis? Obſervat quidem Jacobus Gothofredus in paratitlis ad Cod. Theod. de hæret. primum Theodoſium M. anno 382. ſanguinis pœnam ſanxiſſe; ſed in quos eam ſanxit? nimirum in Eucratitas, Manichæos, alioſque hujuſmodi, qui vel civili ſocietati damnum inferebant, vel Principum edicta contemnebant, vel turbas in Imperio excitabant. Hanc vero pœnam Chriſtiani Principes, aut ingenio ſuo ducti, aut Epiſcoporum, in quibus Eccleſiæ ſpiritus eminere ſolitus eſt, precibus impediti numquam, aut raro ſumſerunt: ita ut leges illas minarum plenas quidem, non ad effectum perductas non immerito dixeris. Demum ſi quid contra Eccleſiæ Spiritum tentatum, ſi quid contra hæreticos, ſolius Religionis, non etiam ſecuritatis publicæ cauſa, (quod nunquam fere) bellum ſuſceptum, aut uſque ad eorum mortem ſævitum repereris, id certe Canonico Eccleſiæ Catholicæ judicio probatum nunquam evinces. Vide nunc quid ſibi velit, & quo tendat Barbeyraci, Maſcoviſque impudens Oratio. Scilicet vult, ut quorum nemo ſummam Eccleſiæ auctoritatem agnoſcit, quorum nemo id obſequium, atque id jus, quod ex Evangelio Chriſtiani univerſi præſtare didicerunt, Principi ſuo defert, conſcientiæ ſuæ arbitrio relictus quiſque abeat, quo velit; atque id ſentire, id proferre cuique liceat, quod in ejus mentem venit; ut quot ſunt Capita, tot ſint hominum ſententiæ: quod ſententiarum diſcidium perpetuum Proteſtantium Eccleſiis accidiſſe, & quotidie eas vehementius corrumpere quis neſcit?

(1) De his latrociniis gentium duæ exſtant diſſertationes Jacobi Thomasii Obſerv. Halenſium T. VI. & VII. quarum altera inſcribitur, Hiſtoria de latrocinio gentis in gentem; altera moralitas latrociniorum gentis in gentem. Occaſionem his latrociniis præſtitit ignorantia legum naturalium, & veræ religionis, plenæ manſuetudinis. Si quæ vero darentur gentes, quibus perſpecta eſſet horum bellorum injuſtitia, reliquarum tamen exem-

plum

Digitized by Google

bendum, in quem homines feroces, neglecta nobiliſſima ſui parte, ſeſe conjecerunt. Nam utique ut quis promiſcue rapiat & latrocinetur, ex ſtatu naturali non fluit, ſicuti ex ſtatu civitatum inter ſe, naturali utique, apparet. Neque admittendum, quod idem HOBBESIUS de Cive c. 5. §. 2. adſerit: *Rebus ſic ſtantibus* λῃστικὴν *non fuiſſe contra legem naturæ*. Nam illos quidem, qui ex pravo iſto more, non laceſſiti, noſtra nobis eripiebant, nos iterum belli jure poteramus deprædari: nequaquam autem tertium aliquem, qui nulla nos injuria prævenerat. Neque enim ſi alii impudenter legem naturæ violant, nobis ſtatim eorum improbitatem imitari licet. Sed & illud ferri non poteſt, quod ſubjungit, *id vitæ genus non fuiſſe ſine gloria illis, qui id fortiter, nec crudeliter exercebant.* Uti quibuſdam *moris fuit, cetera rapientibus & vitæ parcere, & a bubus aratoribus, omnique inſtrumento agricultura abſtinere*. Ad quod ipſum tamen non lege naturæ fuerint obſtricti; ſed eoſdem hoc modo gloriæ ſuæ conſuluiſſe, & ne nimia crudelitate meticuloſi arguerentur. Quaſi vero id gloriæ quid habeat, parte duntaxat ſceleris defungi, poſtquam integrum patrare minus proficuum erat futurum.

§. XI. CETERUM eo ipſo quod aſſerimus, pacem adverſus omnes homines, ut tales, exercendam, eſſe ſtatum hominis naturalem; innuimus illam ab ipſa natura inſtitutam, & ſancitam, citra aliquod factum humanum; adeoque eamdem niti ſola illa legis naturalis obligatione, qua omnes homines, ut ſunt ratione præditi, ſtringuntur; neque ut illa ab initio introducatur, abs conventione hominum oriri. Unde etiam pactis, aut fœderibus ſolam iſthanc pacem univerſalem muniri inutile videtur. Nam per tale fœdus nihil ſuperadditur obligationi legis naturæ, ſeu non convenitur de præſtando quopiam, ad quod non jam antea homines ipſa lege naturali tenebantur: neque per id obligatio redditur arctior. Suppo-ni-

plum ſequi coactæ erant, cum conſervationis ſuæ ſtudio, tum jure quodammodo Repreſſaliarum. Certe ſic Judæi rem gerere ſoliti erant, ut conſtat exemplo Jephtæ, de quo videatur Joannes CLERICUS ad librum Judicum c. XI. v. 3. p. 167. not. b. in fine.

nimus enim utrumque in naturali æqualitate permanere, ſic ut nullo amplius vinculo teneatur ad ſervandum pactum, quam reverentia adverſus Deum, & metu mali, quod ex pacto violato in ipſum poſſit redundare. Niſi quod majori cum malitia, & fœditate videatur conjunctum, id non ſervare, de quo quis expreſſe eſt teſtatus. Sic & idem licentiæ in juris naturæ violatorem læſo datur; ſive pactum aliquod antegreſſum fuerit, ſive non. Unde & abhorret a conſuetudine hominum cultiorum tale pactum inire, cujus capita, & conditiones nihil aliud contineant, quam quod quis immediate non ſit violaturus id, quod jam a natura expreſſe fuerat præceptum. Et parum id videtur reverens erga Divinum Numen, quaſi ipſius juſſum non ſatis jam neceſſitatis nobis attuliſſet, niſi & ipſi in idem ultro conſentiremus; aut quaſi ex noſtro arbitrio ea obligatio dependeret. Unde in quolibet pacto ponendum eſt aliquid, quod alias alter ipſo jure naturæ a me exigere non poterat, quodve antea eidem ex eodem jure perfecte non debebam; ſed quod demum poſt declaratum, & acceptatum ab altero meum conſenſum plene debiturus ero. Sic quemadmodum qui alteri ſua miniſteria addicit, haudquidquam pro capitibus pacti expreſſe, & immediate conſtituit, quod perfide adverſus ipſum non ſit acturus, quod furtis ipſum non ſit expilaturus; ita erubeſcenda eſt conventio, in qua quis ad nihil aliud alteri ſeſe obſtringit, quam quod non ſit adverſus ipſum violaturus pacem univerſalem, id eſt, quod non ſit uſurus in illum jure in beſtias adhiberi ſolito. Quod ſi tamen inter quaſdam gentes barbaræ iſtæ deprædationes in uſu fuerunt, reducendæ paci univerſali pacto opus eſt, in quo ad exercendam invicem legem naturalem conſpiratur. Id quod etiam fit, quando duo populi, bello hactenus colliſi, arma ponunt; ubi ſi de peculiaribus quibuſdam præſtationibus non convenitur, non niſi communis illa pax reducitur (1). Dantur tamen exempla non pauca civitatum, eo neceſſitatis redactarum, ut pacem iſtam univerſalem, & injuriarum abſtinentiam non pactis ſolum, ſed & tributis redimere cogerentur ab illis, queis fas vivere rapto judicatum.

(1) V. H. GROTIUM L. I. de J. B. & P. c. 3. §. 22. & in not. H.

Claudianus (in prim. Conſ. Stilichon. L. I. v. 210. 211.)

Illi terribiles, quibus otia vendere ſemper
Mos erat, & fœda requiem mercede paciſci.

Quod ſi inter populos, qui hactenus neque beneficiis, neque injuriis, pace aut bello fuere cogniti, fœdera ineantur, in quibus circa peculiaria quæpiam præſtanda non convenitur, illa amicitiæ ſanciendæ cauſa iniri feruntur; quæ ſane arctiorem conjunctionem, quam naturalis illa pax, judicatur producere. Aut habebunt dumtaxat inſtar ſolemnis alicujus conteſtationis de obſervando deinceps mutuo officio (1). Sicuti etiam qui primitus invicem innoteſcunt, & congrediuntur cognati, prolixioribus verbis benevolentiam mutuam exprimere ſueverunt.

§. XII. Fatendum tamen eſt, pacem iſthanc naturalem eſſe ſatis debilem, & infidam, quæque adeo ſola ſalutem hominum citra alia præſidia maligne admodum cuſtodit. Sic ut applicari huc poſſit illud Ovidii Triſtium L. V. El. 2. (verſ. 71.)

Pax tamen interdum eſt, pacis fiducia nunquam (2).

Cujus rei cauſa eſt malitia hominum, & effrænis augendæ propriæ potentiæ libido, alieniſque imminens cupiditas. Sic apud Sallustium Jugurth. (c. 6.) Micipſam *terrebat natura mortalium avida imperii, & præceps ad explendam animi cupidinem: præterea opportunitas, quæ etiam mediocres viros ſpe prædæ tranſverſos agit*. Quæ eouſque validis ſtimulis mortalium animos ſubigit, ut ne manſuetiſſima quidem doctrina Chriſti, ubique pacem, humanitatem, manſuetudinem, benevolentiam, propenſionem ad condonandas injurias, humilitatem, contemtum opum, ac potentiæ mundanæ inculcans, inter

(1) Sive quod ab altero jure exigi nequit, ut apparet ex iis, quæ paullo ante ab Auctore allata fuerunt.

(2) Accedente præſertim impunitate. Bene Cicero II. de fin. *Quæ libido ſe non proripiet, ac projiciet, aut occultatione propoſita, aut impunitate, aut licentia?* conf. Part. I. Elem. Pr. Civil. ſect. 1. §. 10. H.

ter Chriſtianos injuſtiſſimas inſidias, bella, atque oppreſſiones aliorum extinguere queat. Sic ut in nonnullos quoque Principes Chriſtianos congruat illud PLUTARCHI Pyrrho (pag. 489. Edit. Wechel.): *Quorum cupiditates non pelagus, non mons, non vaſta finit ſolitudo, nec qui Europam, Aſiamque diſpeſcunt termini, circumſcribunt: hi non video, ubi contingunt ſe mutuo, & ſunt connexi, quemadmodum abſtineant ſuis contenti ab injuria. Imo bellum gerunt ſemper, quod inſitum iis ſit, ut inſidientur, & invideant. Ex duobus vero nominibus quaſi nummis bello & pace utuntur præſenti, non prout ratio poſtulat, ſed prout eſt ex uſu*. Nec in ſolos Romanos, & Pœnos quadrat illud Velleii PATERCULI L. I. c. 12. *Aut bellum inter eos populos; aut belli præparatio, aut inſida pax fuit*. Ergo uti probi eſt hominis rebus ſuis contentum alios non laceſſere, nec aliena adpetere: ita cauti eſt viri, ſuæque ſalutis amantis, ita omnes homines amicos credere, ut tamen iidem mox hoſtes fieri queant; ita pacem iſtam cum omnibus habere, quaſi quæ mox in bellum erumpere poſſit. Conf. SOPHOCLES Aiace flagell. v. 688. ſeqq. Et ſubinde meditandum illud Dionyſii HALICARNASSEI L. VI. (c. 87. pag. 394. Ed. Oxon.) Ἕως ἀντιπαρῇ τὸ δύνασθαι πονηρὰ δρᾷν, ὐκ ἐλλείψει τοῖς πονηροῖς τὸ βύλεσθαι. *Quamdiu malis ſit poteſtas malefaciendi, nec voluntas defutura eſt*. Quam ob cauſam quoque

- - - Σώφρονος δ' ἀπιςίας
Ὀυκ ἔςιν ὐδὲν χρησιμώτερον βροτοῖς.

Prudenti diffidentia nihil eſt hominibus utilius. EURIPIDES Helena. (verſ. 1633. 1634.) Et cordatum hominem agere decet μὴ ὡς πρόβατον, εἰ καὶ ἐπιεικὴς, ἀβλαπτικὸν, ὡς θηρίον (2), *nec ut ovem, licet manſuetum pecus ſit, nec ut feram, nocendi ſtudio*. Add. HOBBESIUS de Cive c. 13. §. 7. 8. Apud TACITUM de Mor. German. (c. 35.) invidenda laus Chaucorum: *Populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit*

(1) Quæ verba, neſcio cujus, male Euripidi tribuit interpres Anglus, ut obſervat Cl. BARBEYRAC, in nota 7. ad h. §.

malit juſtitia tueri ; ſine cupiditate , ſine impotentia , quieti ſecretique , nulla provocant bella , nullis raptibus , aut latrociniis populantur . Idque præcipuum virtutis , ac virium argumentum eſt , quod ut ſuperiores agant , non per injurias adſequuntur . Promta tamen omnibus arma , ac ſi res poſcat exercitus ; plurimum virorum , equorumque , & quieſcentibus eadem fama . Contra IDEM de Cheruſcis (c. 36.) *Cheruſci nimiam , ac marcentem diu pacem illaceſſiti nutrierunt ; idque jucundius quam tutius fuit : quia inter impotentes , & validos falſo quieſcas ; ubi manu agitur , modeſtia , & probitas nomina ſuperioris ſunt . Ita qui olim boni æquique Cheruſci , nunc inertes , ac ſtulti vocantur .* Scilicet , uti eſt apud Dionem CHRYSOSTOMUM Orat. I. de regno (pag. 6. C. Ed. Pariſ. Morell.) : Τοῖς κάλλιστα πολεμεῖν παρεσκευασμένοις , τούτοις μάλιστα ἔξεστιν εἰρήνην ἄγειν . *Iis , qui ad bellum gerendum optime ſunt inſtructi , maxime licet in pace vivere .*

C A P U T III.

DE LEGE NATURALI IN GENERE .

I. *Tranſitus .*
II. III. *Homini cum brutis jus naturæ non eſt commune .*
IV. *Objectum juris naturalis non eſt neceſſarium ante legem .*
V. VI. *An jus naturale Deo cum hominibus commune ?*
VII. VIII. IX. *Jus naturale non nititur conſenſu gentium .*
X. XI. *An utilitas fundamentum Juris ?*
XII. *An ex fine conditi mundi jus naturale eluceſcat ?*
XIII. *De dictamine rectæ rationis .*
XIV. *Genuinum fundamentum I. N. petitur ex conditione hominis .*
XV. *Lex naturæ fundamentalis .*
XVI. XVII. XVIII. *In Hobbeſii ſententiam inquiritur .*
XIX. *Fundamentum dictum I. N. eſt ſufficiens .*
XX. *Obligatio legis naturalis eſt a Deo .*

XXI. *De*

XXI. *De ſanctione legis naturalis.*
XXII. *Quædam dicuntur juris naturalis reductive, & abuſive.*
XXIII. *An detur jus gentium, naturali contradiſtinctum.*
XXIV. *Juris naturalis partitio.*

POSTQUAM igitur conditio hominis non ferebat, ut ille viveret exlex, actioneſque ſuas vago velut impetu, & citra reſpectum ad aliquam normam ederet; conſequens eſt, ut diſpiciamus de communiſſima actionum humanarum regula, ad quam quilibet homo, ut eſt animal rationale, ſeſe componere tenetur. Eam regulam juris, ſeu legis naturæ vocabulo inſignire uſu invaluit; quam & legem univerſalem vocare poſſis, quod ad eamdem univerſum genus mortalium ſit obſtrictum; & perpetuam, quod mutationi, ſicut poſitivæ leges, non ſit obnoxia. Illa lex quid ſit, unde innoteſcat, quo indicio conſtet, quid ad eamdem, aut quid ad poſitivum jus ſit referendum, eo curatius eſt diſquirendum, quod iſthoc fundamento non recte poſito, quæ ſuperſtruuntur, ultro ruere ſit neceſſum. Bene PLATO in Cratylo (pag. 299. Edit. Francof. Ficini.) Δεῖ δὴ περὶ τῆς ἀρχῆς παντὸς πράγματος ἀνδρὶ τὸν πολὺν λόγον εἶναι, καὶ τὴν πολλὴν σκέψιν, εἴτε ὀρθῶς, εἴτε μὴ ὑπόκειται. Ἐκείνης δὲ ἐξετασθείσης ἱκανῶς, τὰ λοιπὰ φαίνεσθαι ἐκείνῃ ἑπόμενα. *Debet quiſque circa rei cujuſque principium ſtatuendum diſſerere multa, diligentiſſimeque conſiderare, utrum recte decernat, nec ne, quo quidem ſufficienter examinato, cetera jam principium ſequi debent.* Quod in primis circa hanc diſciplinam accurate obſervandum, quo verius eſt illud LACTANTII L. III. c. 7. *Quoniam in diſponendo vitæ ſtatu, formandiſque moribus periculo majori peccatur: majorem diligentiam neceſſe eſt adhiberi, ut ſciamus, quomodo nos oporteat vivere. Hic nullus diſſidio, nullus errori eſt locus; unum omnes ſentire oportet, ipſamque philoſophiam uno quaſi ore præcipere: quia ſi quid fuerit erratum, vita omnis evertitur.* Nec minus bene DIOGENES Apolloniata: Λόγου παντὸς ἀρχόμενον, δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἀναμφισβήτητον παρέχεσθαι. τὴν δὲ ἑρμηνείαν ἁπλῆν καὶ σεμνήν. *Omnis mihi videtur ſermonis principium a perſpicuo*

euo quodam principio proficiſci oportere, *elocutionemque ſimplicem*, & *gravem eſſe adhibendam*. Diogenes Lærtius L. IX. (Segm. 57.)

§. II. Jureconsulti Romani jus naturæ definiebant, *quod natura omnia animalia docuit*; quodque adeo homini peculiare non ſit, ſed *cujus peritia cetera quoque animantia cenſeantur*. Sic ut ex hac hypotheſi juris naturalis illa ſint, in quæ bruta æque, ac homines communiter ferri, & a quibus abhorrere deprehenduntur. Ex quo neceſſario fluit, jus dari, quod hominibus, ac brutis ſit commune. Quæ ſententia fortaſſe profluxit ex dogmate illo, nonnullis antiquorum celebrato, de anima univerſi, cujus reliquæ animæ ſint quædam ἀποσπάσματα ſeu particulæ (1), quæ in ſe ejuſdem naturæ, diverſas edant operationes, prout in diverſum corpus inciderint, organaque vires ſuas exſerendi ſortitæ fuerint. Cui cognatum fuit dogma de μετεμψυχώσει, quod homines, & bruta figura duntaxat corporea differre ponebat, ſed animas habere ſimiles, atque invicem communicare. Vid. Virgilius Æneid. L. VI. v. 724. ſeqq. Ovidius Metam. L. XV. v. 75. ſeqq. Enim vero tale jus ho-

(1) Quæ ſententia Stoicorum fuit, ut intelligi poteſt ex iis, quæ habet Ju. Lipsius Phyſiol. Stoic. L. I. Diſſ. VIII: & L. III. Diſſ. IV. Stoicos autem ſecuti ſunt Jureconſulti veteres in primis artis ſuæ notionibus. Ceterum ex adducta definitione minime evinci poteſt, J. C. beſtiis tribuiſſe rationem. Definitur enim inſtinctus ille, quem utique ex æterna lege homo cum ceteris animalibus communem habet, & unde tutela ſui ipſius, maris & feminæ conjunctio, liberorum procreatio, & educatio proficiſcuntur. Hæc prima naturæ ſecum reputans Quintus Mucius in L. 1. §. 11. D. *ſi quadrupes pauperiem fec. dicatur*, cum arietes, vel boves commiſiſſent, diſtinxit : ut, ſi quidem is periſſet, qui adgreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is, qui non provocaverat, competeret, quia ſe quidem non tueri per inſtinctum non poſſet aries, vel bos, ceterum ferocia, aut laſcivia periiſſet, ſi ipſe adgreſſus eſſet. Similiter noxæ dabantur filius, filiave familias, qui quæve damnum protervia contra inſtinctum naturalem dediſſet, utpote quod ſui ipſius tutela a damno aliis dato vehementer diſtet, exemplo animalis, quod feritate ſua præter naturam pauperiem feciſſe diceretur, §. 7. *Inſt. de Noxal. act.* Quod ſi id jus naturæ appelletur, quod per rationem innoteſcit, beſtiis id non competere Ulpianus agnoſcit in L. 1. §. 3. D. *Si quadrupes pauper. fec. dic.* animal injuriam feciſſe negans, quod ſenſu careat.

homini cum brutis commune eruditi paſſim rejiciunt; quippe cum jus in eum cadere, abs quo ratio exulat, intelligi nequeat. Hesiodus Op. & Dier. (v. 276. & ſeqq. Ed. Clerici.)

> Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων.
> Ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
> Ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς.
> Ανθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην. - - - -

Hanc enim hominibus legem conſtituit Jupiter piſcibus quidem, & beſtiis, & avibus, ut ſe invicem comedant, quoniam juſtitia non ineſt illis. Sed hominibus dedit juſtitiam. Et quanquam complures dentur actus hominum, atque brutorum inter ſeſe ſimiles, quibus exercitis homo legi ſatisfeciſſe dicitur; revera tamen magnum inter eos eſt diſcrimen, quod ex ſimplici naturæ inclinatione apud bruta iidem proveniant, quos homo velut ex obligatione exercet; cujus ſenſum iſta non habent. Unde non ſine figura intelligendi ſunt, qui brutis quibuſdam animantibus juſtitiam, fortitudinem, miſericordiam, gratitudinem, caſtitatem tribuunt, ideo quod iſtarum virtutum ſimulacra quandoque in quibusdam brutorum actionibus cernantur. Vid. Seldenus de Jur. nat. & gent. L. I. c. 5. Quæ enim extrinſeca facie ſimilia videntur, haudquidquam eadem ſunt, ſi ex diverſo intrinſecus principio profluxerint. Ceterum quod Grotius in Prolegom. de J. B. & P. & L. I. Verit. Rel. Chriſt. S. 7. a ratione aliqua, aut principio intelligente extrinſeco eſſe putat actus nonnullos brutorum inſigniter ordinatos, uti formicarum, & apum, & quod in quibuſdam utilitatis propriæ ſtudium ſuorum fœtuum, aut congenerum reſpectu temperatur; id hoc tantum ſenſu admitti poteſt, quod a Deo Creatore natura ipſorum ad tales actus edendos ſit attemperata, non autem quod principium aliquod externum iſta dirigat, ſicut gubernator navem (1). Neque arduum eſt intelligere, quare par ſolertia in aliis non difficilioribus haudquidquam depre-

(1) Vid. Baelii Dictionarium hiſtorico-criticum T. III. p. 2610. Edit. ſecundæ.

prehendatur, ſi quis recentiorum Philoſophorum ſententiam aſſumat (1), quicquid formæ eſt in brutis, id ex figura, & diſpoſitione particularum, motuque reſultare; Præſertim cum & inter homines invenias, qui cum circa certos actus ingenio ſint promptiſſimo, circa alios nequidquam abſtruſiores, aut difficiliores mire hebeant, quod non aliunde, quam ex certa diſpoſitione partium, & in primis cerebri, & ſpirituum provenire poteſt. Conf. PLUTARCHUS convivio XII. ſapientum p. 163. E. Edit. Wechel. Iſthanc autem indolem brutorum, ex qua certos actus edunt, qui *jus naturæ in brutis* appellare gaudent, vocabulo juris præter neceſſitatem abutuntur (2). Sed & nullum invenitur brutum animal, quod omnia hominis officia exprimat; & nullum hominis officium datur, cujus contrarium non plurima bruta faciant. Quamquam apud populum ad exaggerationem alicujus ſceleris plurimum judicetur facere, ſi oſtendatur, ab iſtiuſmodi facto ipſa quoque bruta abhorrere. Sic PLATO L. VIII. de Legibus (pag. 913. Ed. Francof. Ficini) in prohibenda maſcula Venere ad beſtiarum naturam recte provocari poſſe ait, inter quas ejuſmodi fœditas haudquidquam deprehenditur (3). Theſeus apud SENECAM Hippolyto. v. 913.

Feræ quoque ipſæ Veneris evitant nefas,
Generiſque leges inſcius ſervat pudor.

Add. OPPIANUS Cyneg. L. I. v. 239. ſeqq. Sic contra paren-

(1) Quam tamen auctor ipſe adoptaſſe non videtur, ut apparet ex compluribus locis hujus operis, vid. nota 1. ad L. I. c. 3. §. 1.

(2) Vid. BÆLII Diction. T. I. p. 475. 476.

(3) Andromache apud EURIPIDEM: in Troadibus, cum dixiſſet, ſe abominari eam, quæ priorem virum cum amiſerit, novis connubiis alium amet: nam ne equam quidem, quæ ſejuncta fuerit a compare, cum qua nutrita fuerat, facile trahere jugum exclamat:

Καί τοι τὸ θηριῶδες ἄφθογγόν τ' ἔφυ,
Ξυνέσει τ' ἄχρηστον, τῇ φύσει τε λείπεται.
Atqui hæc beſtia eſt & muta,
Et rationis uſu caret, & natura inferior eſt hominibus.

Apud

parentes ἀςόργους afferri poſſunt, quæ IDEM Halieut. L. I. v. 702. ſeqq. habet.

§. III. CONATI ſunt equidem aliqui, credo ingenii magis oſtentandi cauſa, quam ſerio, communionem juris inter homines, & bruta, conquiſitis undique rationibus, adſtruere; ſed quibus viri eruditi dudum ſatisfecerunt. Quæ ex ſacris litteris afferuntur, paucis tetigiſſe ſuffecerit. Illud Geneſ. IX. 5. *Sanguinem veſtrum a manu cuncti animalis requiram*; aliqui interpretantur, quod Deus velit ulciſci necem homini illatam non manu, aut telo ſolum, ſed & inſtigata in ipſum feroci beſtia. Ante diluvium quippe impios homines feroces aluiſſe beſtias, quarum ope alios ſibi non obtemperantes lacerarint (1). Aliqui ita; Deum homicidii pœnam etiam per feras beſtias exacturum (2). Aliqui illud *omne vivens* (3), capiunt de homine tantum, quaſi diceret, nullus homo cædem humanam impune feret. Levit. XVIII. 23. & XX. 15. 16. jubentur equidem beſtiæ, quibus vir, aut mulier ad libidinem abuſi fuerunt, interfici per lapidationem (4), ſine ullo ætatis diſcrimine, vetula vacca,

an

Apud AIMOINUM L. IV. c. 30. Dagobertus Rex ita filios ſuos alloquitur: *Vos autem, boni filii, conſiderantes primam naturæ religionem, cujus gratia etiam beſtias ligat, manete fratres*. Nota ſunt, quæ complures, cum veteres, tum novi auctores de ciconiarum pietate in ſenes parentes memorant. Inde ciconia *pietaticultrix* dicta a Publio SYRO, πελαργικοὶ νόμοι ab ARISTOPHANE in avibus dicti, *quaſi ciconiariæ leges*, quibus liberi parentes alere tenentur. Adde quæ de delphinis, & thunnis, parentes ſenio debilitatos alentibus, ex variis auctoribus probavit VOSSIUS L. IV. de idololatr. gent. c. 16. H. GROTIUS L. II. de J. B. & P. c. 19. §. 2. in not. ſimilia afferens, obſervat: *Nullum eſſe in homine factum laudabile, cujus non veſtigium in alio aliquo animantium genere Deus poſuerit*. H.

(1) Quæ interpretatio ſolis Rabbinorum ſomniis debetur. V. SELDENUS d. J. N. & G. ſec. Hebræos L. I. c. 5. pag. 64. Ed. Argentor.

(2) Verba quippe Moſis ita reddentes: *Repetam ſanguinem veſtrum per manum uniuſcujuſvis animalis*. Quam verſionem tamen non fert præpoſitio Textus Authentici.

(3) Quod in ſolo Pentateucho Samaritano legitur, ſed qui hoc loco corruptus eſt. Vid. CLERICUS ad Geneſ. IX. 5.

(4) Cujus lapidationis itidem a ſolis Rabbinis mentio fit, quum Scriptura ſacra modum non deſignet, quo pereundum ſit huic animalium generi.

an juvencula fuerit. Quod diſcrimen tamen Hæbræi in hominibus utriuſque ſexus obſervandum volebant, adeo ut ſi puer novennium non excederet, nec puella triennium, neque ipſis, neque beſtiæ qualiſcunque ætatis ex hac lege mortem infligendam aſſererent; quod ante iſtam ætatem coitum in lege interdictum fieri non admittant (1). Enimvero id factum, non quod brutum deliquerit, ſed partim, ne illud alium forte ſuo adſpectu ad ſimilem libidinem irritaret; partim, ne beſtia ſuperſtes hominis ſupplicio affecti memoriam cum ignominia ſemper refricaret. GRATIANUS cauſ. 15. quæſt. 1. c. 4. *Pecora credendum eſt juſſa interfici, quia tali flagitio contaminata, indignam refricant facti memoriam*. Addit PHILO Judæus de ſpecialibus legibus (pag. 605. Ed. Genev.) *ne pariat abominandum aliquid, qualia naſci ſolent ex hujuſmodi piaculis deteſtabilibus, quæ nemo honeſtus ferat in ſuis poſſeſſionibus* (2). Sic Deus Deuteron. XIII. 15. 16. bruta, idololatriæ ſane non capacia, interfici jubet (3), ad repræſentandam delicti atrocitatem. Id præterea obſervant, quando gentilis

(1) Singulare eſt, quod memoravit PLINIUS L. VIII. N.H. 16. *Polybium leones ob hominum appetitum crucifixos vidiſſe, quia ceteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa*. H.

(2) Omiſit hic Auctor rationem, quæ palmariæ facile locum tueri poſſit, ſcilicet, quod Deus, ut horror, quo hæc crimina proſequebatur, eo magis hominibus innoteſceret, voluerit, ut detruderentur ea omnia, quæ ratione quacumque generandis his flagitiis inſerviiſſent.

(3) Quam ob cauſam etiam in res reorum inanimatas ira exercita, Dictator apud LIVIUM L. IV. c. 15. & 16. de Mælio quod regnum affectaſſet, occiſo, *non ſatis eſſe*, inquit, *ſanguine ejus expiatum, niſi tecta, parieteſque, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet, diſſiparentur. Domum deinde, ut monumento area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei, dirui extemplo juſſit*. Hujuſmodi quinque exempla extare in Rep. Romana, obſervavit CICERO oratione pro domo. Karthaginenſes domum Hannibalis a fundamentis disjecerunt, teſte Cornelio NEPOTE in Hannibale c. 7. Apud Hebræos, & in Oriente moris fuit, ob quædam delicta domos in latrinas vertere. V. Eſdr. VI. 11. Dan. II. 5. ubi Grot. in annotat. Alibi vetitum fuit, domum unquam inſtaurare, ut inane ſolum monumentum eſſet delicti. V. 3. Maccab. H.

lis apud Ebræos degens cum bruto rem habuiſſet; hominem quidem ſupplicium luiſſe, bruto autem nihil mali illatum. Add. SELDENUS de J. N. & G. L. I. c. 4. & MORNACIUS ad *L. ult. D. de his, qui effud. vel dejec.* Exod. XXI. 28. lapidandus erat bos cornupeta, non quod peccaſſet, ſed partim ne in poſterum aliis ſimilem noxam inferret, partim ut puniretur dominus in re ſua, quia eum negligenter cuſtodiiſſet. Quæ etiam cauſſa erat, quod ejuſmodi bovis carnes non deberent comedi. Et hoc modo pleſtebatur dominus amiſſione ſui pecoris, quando levis tantum culpa ipſius intervenerat, ſeu quando ignorabat ferociam bovis. Aſt ſi dominus vitium noverat, ipſe quoque pœnas capite dabat. Ubi itidem obſervant Ebræi, bovem fuiſſe occiſum dumtaxat, quando Judæum interfecerat, non quando gentilem. Enimvero inſtrumenta alicujus maleficii, aut infortunii aboleri apud alias quoque gentes non inuſitatum fuit. Sic ex DEMOSTHENIS oratione contra Ariſtocratem, & ÆSCHINIS contra Cteſiphontem adparet, ex Athenienſium legibus lapidem, lignum, ſecurim, & id genus alia, quotiens homicidii inſtrumenta fuerant, in prytaneo in judicium deducta, velut in pœnam (1). Sic ſtatuam Theagenis, quæ caſu ſuo aliquem oppreſſerat, Thaſii in mare protrahendam decreverunt. Vid. DIO CHRYSOSTOMUS in Rhodiaca p. 340. edit. Morelli. AMBROSIUS Hexaëmeri L. V. c. 3. aſinorum & equarum coitus, ex quibus muli generantur, vetitos vocat, non quod bruta iſto ſuſcepto peccent, ſed quia hominibus talem commixtionem procurare interdicebatur Levit. XIX. 19. Videantur SELDENUS d. l. Ant. MATTHÆUS de crimin. proleg. c. 2. §. 1. & alii (2). Quæ de proceſſu adverſus mures apud Burgundos inſtituto referuntur apud THUANUM L. VI. jocularia ſunt (3). Quid ſi ta-

(1) Anno MDLIII. dolium, reprobis mercibus plenum, a carnifice ad numellas poſitum, & abhinc in Albim projectum, memorat Ant. WECKIUS L. IV. Deſcript. civitat. Dreſdenſ. tit. 10. H.

(2) Et adverſus locuſtas in eadem Burgundia, prolixe narrat THOMÆ de noxia animal. c. 27. multa habens egregia de ſupplicio brutorum animalium. H.

(3) Officiales tamen inter ceteros Lugdunenſes ſeculo XV.

ſi tamen pro excuſandis JCtis Romanis dicamus, ipſos L. 1. §. 3. *D. de Juſt. & Jure*, vocabulo juris naturalis (1) minus proprie uti, pro ordine a Creatore conſtituto circa illa potiſſimum, quæ ad conſervandam ipſam naturam, id eſt, ſpeciem & individua animalium faciunt (2). Cujus rei argumentum videtur, quod dumtaxat maris, & fœminæ conjunctio, ſobolis procreatio, & educatio, nec non defenſio ſui tamquam iſtius juris præcipua capita exprimuntur (3). Sicuti & præter multos alios iſto vocabulo ad ſimilem fere modum abuſus eſt

graviter ſententias dederunt contra beſtias, quæ regioni ſuæ infeſtæ erant. Advocatos etiam interdum utrinque datos novimus, quorum alii cauſſam beſtiarum agerent, alii pro populo ſtarent, antequam ſententia ferretur. Vid. *l'Hiſtoire Critique des Pratiques ſuperſtitieuſes par le Pere le* Brun & ſumma ejus, quæ præſto eſt, dans les Nouvelles de *la Republique des lettres*, *Menſe Julio A.* 1702. *Articulo VII. p.* 63.

(1) Vel intellexiſſe eos, *τά πρῶτα κατὰ φύσιν* dicta veteribus, ſive *prima naturæ*, de quibus diſſerit Taurus apud Gellium L. XII. N. A. c. 5. H.

(2) Quatenus ſcilicet ab homine, perinde ac animali quædam ſine collectione & diſceptatione, ſolo ſenſu, naturæ impulſu percipiuntur. Sic animalia non minus, quam homo ſentiunt, & jure hoc naturæ averſantur calorem, frigus, famem, ſitim; & appetunt contraria. Generandi quoque appetitus apud homines, ut apud animalia, ex hoc jure naturæ eſt, niſi quod homo, ut animal nobilius, & cui rationis prærerea donata ſit prærogativa, hos motus naturæ, ad deſtinatos ei fines attemperare debet, quum bruta animalia ſolis ſenſibus obtemperent.

(3) Defenſio ſui ipſius in *L.* 3. *D. de J. & J.* demum nominatur, & ad jus gentium refertur, quod male habet pleroſque interpretes, eo quod cetera animalia quoque vi reſiſtant, & ea ideo propulſatio injuriæ ad jus naturæ referenda videatur. Verum Jure naturæ vis injuſta repellitur, quatenus *vis*, idque monere Ulpianus ſupervacuum cenſet, quod adfectum, tendentem ad ſui conſervationem, primis naturæ deberi, ultro liquebat omnibus. Eadem contra vis, jure gentium propulſatur, quatenus *vis injuſta*. Jus naturæ etiam ſine ratione exercetur. Sine ulla enim cogitatione, ullove conſilio fit, quicquid natura præcipit. Jus gentium contra ſequimur cum diſcrimine æqui & iniqui. Sic ſupplicium meritus, & ad pœnam damnatus, ſi ſententiæ ſe non ſubmittat, ſed, quo poteſt modo contranititur, Jus Naturæ ſequitur; id enim rationem quamvis probat expediendæ ſalutis. Contra, ut quis meritam criminis pœnam ſubire para-

eſt Ivo Pariſinus, in tractatu de jure naturali a Deo rebus creatis conſtituto. Nec non Cartesius in principiis philoſophiæ. Appoſite tamen Plutarchus de Amore prolis (p. 495. B. C. Ed. Wechel.): *Natura ſicut in plantis ſylveſtribus, ut labruſcis, caprificis, oleaſtris principia fructuum mitium cruda, & imperfecta gignit: ita brutis quoque amorem fœtus inſevit imperfectum, & non pertinentem ad juſtitiam, neque ultra utilitatem ſeſe proferentem. Homini vero, quem protulit, ut animal eſſet ratione praditum, ac civile, juſtitiamque, leges, & Deum coleret, urbeſque conderet, & amice cum aliis viveret; ſemina quoque harum rerum praclara, pulchra, & fœcunda inſeruit, amorem ſcilicet prolis, ſecuta in hoc prima principia, quæ in ipſa corporis inſunt conſtructione.*

§. IV. Aliqui objectum juris naturalis conſtituunt actus illos, quibus per ſe ineſt moralis neceſſitas, aut turpitudo, quique adeo in ſua natura ſunt debiti, aut illiciti, eoque a Deo neceſſario præcepti, aut vetiti intelliguntur. Qua nota diſtare tradunt jus naturale non ab humano tantum jure, ſed & a divino voluntario ſeu poſitivo; quod non ea præcipit, aut vetat, quæ per ſe ac ſuapte natura debita ſunt aut illicita, ſed vetando illicita, præcipiendo debita facit. Lege enim naturali quæ vetantur, non ideo turpia eſſe, quia Deus vetuit, ſed ideo Deum iſta vetuiſſe, quia in ſe erant turpia. Sed & quæ eadem lege præcipiuntur, non ideo honeſta aut neceſſaria fieri, quia a Deo præcipiuntur, ſed ideo præcipi, quia in ſe ſint honeſta. Vid. Grotius L. I. c. 1. §. 10. Enimvero præterquam quod in obſcuro maneat, hac ſententia admiſſa, quinam demum ſint illi actus in ſe illiciti, & quo indicio ab aliis actibus liquido internoſcantur (1); quæ item ratio ſit proxima, qua-

paratus ſit, ratio facit, cui, dum obſequitur damnatus, paret juri gentium. Hujus enim præceptum eſt, non propulſare, niſi vim injuſtam: injuſta autem vis non eſt, quæ a legibus & magiſtratibus infertur.

(1) Imo internoſci ii facile poſſunt, ſi animadvertamus, Deum, qui res omnes proportionibus ſuis inſtruxit, pro immenſa ſapientia ſua, rebus etiam convenienter præcipere, ita, ut quæ indoli humanæ conveniunt, velle, quæ repugnant, nolle vi-

quare iidem tales ſint; etiam ſupra oſtenſum L. I. c. 2. §. 6. nullos actus in ſe eſſe debitos, aut illicitos, antequam per legem tales fiant. (†) Nec eſt, quod aliquem moveat illa dubitatio: ſi omnis actuum humanorum moralitas a lege dependet, annon Deus potuerit legem naturæ ita formare, ut contraria forent præcepta illis, quæ jam ſunt, verbi gratia, ut inter officia hominis mutua eſſe occidere, furari, mœchari, calumniari; inter vetita autem, gratum animum exhibere, pacta ſervare, mutuum reddere, & ſimilia †. Heic etſi ſupervacuum

cuum

videatur. Unde ſponte manant præcepta, neminem occidendum, non eſſe furandum, mœchandum, calumniandum, gratum contra animum exhiberi debere, ſervari pacta, mutuumque reddi, ac ſimilia. Quæ adſtruendæ philoſophiæ Grotianæ ſufficere videntur.

(†) Vitæ Auctor Maſcovius graviter admonuit Puſendorſium novas quaſdam ſententias amplecti, in iiſque ſemper perſtare ſolitum eſſe: cujus rei heic exemplum video. In Lib. I. cap. 2. §. 4. affirmare cœpit *omnes motus, & actiones hominis remota omni lege tam divina, quam humana eſſe indifferentes; earum autem aliquas ideo tantum naturaliter honeſtas, aut turpes dici, quod eas fieri, aut omitti quam maxime requirat conditio naturæ, quam Creator homini libere attribuit*: quam ſententiam in ſeqq. §. ei ſententiæ, quæ cum Grotio ceteris Theologis communis eſt, opponit. Heic iterum eamdem ſententiam ſummo, quo poteſt, opere contra objecta argumenta propugnat. Heic, atque illic Maſcovius Puſendorfii ſententiæ occurrit, communemque defendit in ſubjectis notis, quas videſis. Quo tandem abit illa operoſa Puſendorfii diſputatio? Scilicet ait in ipſo per ſe actu phyſico homicidii, mœchiæ, inceſtus &c. ſi mentem a Divina Lege abſtrahas, nihil turpe, nihil inhoneſtum eſſe, quia huic ipſi brutorum actui nihil vicii adſcribi poteſt; ſed in hoc ipſo actu turpitudinem ineſſe, cum ab homine illum fieri accidat. Cur, inquis? Non alia de cauſſa quam quia hominem tanquam animal rationale, & ſociale Deus libere creare voluit: proinde huic homini legem Deus poſuit; ergo, niſi hanc propriæ Creationis hypotheſim ſtatuas, in illiuſmodi actu turpitudo nulla inerit: ea hypotheſi poſita, ſine dubio inerit; ergo ante legem nulla actus turpitudo intelligi poteſt. Si quid heic capio, ſi quid heic video, huc omnis Puſendorfii oratio videtur redire. Eamobrem ludere illum, & nugas agere, non ſerio philoſophari affirmabit, qui animadvertet communem quamdam, & per ſe notam ſententiam novis verbis informari, præterea nihil. Quis enim homo

mo

cuum ac petulans videatur, quærere quid Deus facere potuerit, cum conſtet quid fecerit: tamen, ſi cui etiam vana convellere cordi ſit, facile reponere poteſt, illam dubitationem non obſcure contradictionem involvere. Nam etſi nulla neceſſitas Deum adegerit, ut omnino hominem crearet; (valde enim jejune de potentia Dei ſentiunt, qui putant, ipſius gloriam in obſcuro fuiſſe hæſuram, ſi terricolas nunquam condidiſſet. Vid. Jobi XXXVIII. 7.) tamen poſtquam ipſum deſtinaſſet creare animal rationale ac ſociale, non poterat non lex naturalis ipſi congruere, non ex neceſſitate abſoluta, ſed hypothetica. Si enim is ad contraria officia fuiſſet adſtrictus, non ſociale animal, ſed alia feri & horridi ſpecies animantis fuiſſet producta. Quo tamen non obſtante firmum manet, ante omnem legem quoſvis actus eſſe indifferentes. Nam eo ipſo, dum Deus decrevit creare hominem, id eſt, tale animal, cui non omnes actus deberent eſſe indifferentes, legem quoque ſimul eidem conſtituit. Sed neque exinde, quod omnes actus in ſe ante legem indifferentes aſſerimus, conſequitur Deum, ſi voluiſſet, potuiſſe conſtituere, ut blaſphemiis aut contemtu coleretur. Quod facit VASQUIUS Contr. illuſtr. L. I. c. 27. n. 9. ſeqq. Nam ſacra Herculis Lindii,

 de

mo neſcit ſe cum ratione, & ſocietatis inſito amore libera Dei voluntate conditum; eaque prælucente ratione noſſe homicidium, mœchiam &c. ſibi non licere? Contra quis neſcit bruto animali alius innoxii animalis cædem &c. licere, quia illud nulla ratio informat, aut regit? Vult Puſendorfius ex illa ſua ratiocinatione conſequi ita *præcepta juris naturæ eſſe æternæ Veritatis, ut ne iſta æternitas ultra impoſitionem divinam, aut originem generis humani protrahatur* lib. 1. §. 6. Vult, inquam, tum homini naturalem legem a Deo dictam eſſe, atque ad effectum perduci ab homine debuiſſe, quum rationalem hominem Deus libere fecit e nihilo? Id ultro damus, quod nemo ſanus poteſt negare; ſed illa crudiora verba ferre non poſſumus, quibus ait naturalis legis æternam veritatem ultra humani generis originem produci non poſſe. Homines enim Dei beneficio libero ratione præditi norunt æternam legem, ſeu rationem, vel voluntatem divinam ante omnes res creatas fuiſſe, cui placuit hominem rationalem creari, naturalique juri ſubeſſe. Videtur itaque Chriſtiano homine indigna ſententia, quæ ejus juris æternam veritatem intra creati hominis tempus, diemque concludit.

de quibus inter alios eſt apud LACTANTIUM L. I. c. 21. inſanorum hominum commentum ſunt. Nam creatura rationalis, id eſt, cui Deus indidit facultatem, res uti ſunt, adprehendendi, non poteſt Deum aliter concipere, quam non ſolum infinita quadam eminentia, ſed & ſummo in ipſam imperio præditum. Secus enim inane idolum, & quidvis potius, quam Deum conciperet. Jam autem aperte implicat idem concipere tanquam eminentiſſimum ſimul, & abjectum; quod mihi imperat, tanquam cui poſſim recte inſultare; exercere aliquid tanquam ſignum æſtimandi eminentiam divinæ naturæ, & divini imperii, quod directe, & per ſe contrarium hujus notat. Quando igitur Deum talia lege ſancire non poſſe dicitur, id non plus ipſius omnipotentiæ detrahit, quam quod mori, mentiri, efficere, ut quæ facta ſunt fiant infecta, nequit. Eſt præterea & hoc monendum, ſi definitio juris naturalis iſti fundamento de neceſſaria honeſtate, & turpitudine quorundam actuum ſuperſtruatur, eam non poſſe non fieri obſcuram, & velut in circulum revolvi. Id quod Grotianam definitionem perpendenti ſat manifeſtum eſt. Et recte Rich. CUMBERLAND de Leg. nat. c. 5. §. 9. monet, in definitione legis naturalis bonum ſumendum eſſe pro bono naturali, non morali; quippe cum definitio abſurde fiat per ea, quæ definitum jam ante notum ſupponunt.

§. V. QUI JURIS naturalis prototypum in ipſo Deo inveſtigant, in duas partes diſcedunt. Alii enim primum velut fontem ipſius in voluntate divina collocant; quæ cum ſit ſumme libera, exinde concludunt, abs Deo legem naturæ poſſe mutari, imo contrarium ejus præcipi, quemadmodum in legibus poſitivis fieri ſolet. Alii vero in ſanctitate & juſtitia (1) Dei eſſentiali illud fundari

(1) Hæc juſtitia potius ex ſapientia Ipſius, & ſanctitate naſcitur: Pro illa enim Deus vidit, quæ naturæ humanæ convenirent, pro hac naturam hominis talem eſſe voluit, ut eidem convenirent. Utramque providentiæ nomine complectitur Juſtinianus in §. 11. *I. de J. N. G. & C. Sed naturalia quidem* inquiens *jura, quæ apud omnes gentes peræque obſervantur, divina quædam providentiæ conſtituta*. Ex qua providentia perinde, ac e ſapientia & ſanctitate Dei; recte elicitur immutabilitas Juris

dari adſerunt, ſic ut jus naturæ iſtam velut ἐκτύπωμα aliquod exprimat. Atque hinc quoque immutabilitatem juris naturalis provenire, quod juſtitia, ac ſanctitas Dei utique omnem alterationem atque mutationem reſpuat. Nobis circa priorem ſententiam monendum videtur, in voluntate divina quidem poſitum fuiſſe, tale animal, cui lex naturæ congrueret, producere, vel non. Sed jam poſtquam a Deo creatus eſt homo, animal quod citra obſervationem legis naturalis ſalvum eſſe nequit; inde haudquidquam fas eſt credere, eumdem velle legem naturæ tollere, aut immutare, quamdiu naturæ humanæ nullam mutationem infert; & quamdiu actiones naturali lege præceptæ, naturali conſequentia ad ſocialitatem, qua temporaria felicitas humani generis continetur, faciunt, eidemque contrariæ pari neceſſitate hanc deſtruunt, id eſt, quamdiu beneficentia, humanitas, fides, gratitudo, & ſimilia vim habebunt animos hominum conciliandi; perfidia, injuria, ingratitudo eoſdem irritandi. Adeoque poſita rerum, & humanæ naturæ conſtantia, etſi ex beneplacito divino illa ab initio ſic formata fuerit, lex naturæ firma, & immota perſiſtit: ſecus atque illæ leges, quæ ita abs divina voluntate dependent, ut abs hominum conditione in univerſum ita neceſſario deſiderari non videantur. Præterea per hanc ſententiam Deus quidem auctor legis naturalis conſtituitur, de quo nemini ſano dubitare licet; verum illud adhuc in obſcuro manet, unde demum voluntas iſta divina ſit cognoſcenda, & quo indicio conſtare poſſit, hoc vel illud ſub lege naturali Deum voluiſſe comprehendere. Atque idem incommodum etiam poſteriorem ſententiam comitatur. Nam etſi nemo tam impius ſit futurus, qui adſerere audeat, legem naturalem continere aliquid in ſe ſanctitati, & juſtitiæ divinæ repugnans: Quo ſenſu quoque admittitur illud Euripidis Hecuba v. 800.

Νόμῳ --- γὰρ τοὺς θεοὺς ἡγούμεσθα.

ris naturæ. Eſt enim jus naturæ immutabile, quia immutabilis providentia ipſius, quod inde intelligitur, quod 1. immutabilis ſapientia, 2. immutabilis ſanctitas ipſius.

Lege ipſos deos cenſemus: difficile tamen erit probatu, legem naturalem ita ad ſanctitatem, & juſtitiam divinam eſſe expreſſam, ut quo modo ſeſe Deus erga creaturas ſuas, & peculiariter adverſus homines gerit, taliter etiam ſeſe homines invicem, jubente naturali lege, gerere debeant. Add. Rich. CUMBERLAND de Legibus naturæ proleg. §. 6. & c. 5. §. 13. Neque enim adparet, quomodo jus, inter æquales natura taliturum, exprimi potuerit ex eminentiſſimo illo jure, quo creator erga creaturam ſuam utitur: id eſt, quomodo lex, mutuam hominibus obligationem afferens, poſſit eſſe ſpecimen poteſtatis divinæ, quæ nulla lege, nullaque obligatione coërceri apta eſt. Quæ enim ex Scripturis ſacris adferuntur, quod homo ad imaginem Dei ſit conditus, huc non faciunt. Nam & qui imaginem illam amiſſam fatentur, legis naturalis ſenſum in homine remanſiſſe agnoſcunt. Inter homines ſanctum ſolemus vocare, qui craſſioribus ſeſe vitiis abſtinet, & officii eſt obſervans. Ad iſthunc modum quis ſanctitatem Dei conceperit? Juſtus inter homines habetur, cui cordi eſt neminem lædere, ſuum cuique tribuere (1). Aſt Deo utique jus eſt, quod creavit deſtruendi, etiam cum aliquo doloris ſenſu. Neque vero Deus ulli hominum debere quidquam poteſt, ut eo negato injuriam feciſſe dici queat. Si quid mortalibus promiſit, id ſervat, non quod iſtis ex

(1) Et tamen Deo quoque juſtitia recte tribuitur, quatenus nemini injuriam facit; imo beneficus eſt, & quod cuique convenit, pro ſumma ſua ſapientia diſpenſat, bonos & ſe colentes remuneratur; malos, interdum etiam in hac vita, mirabiliter punit. Quo aſpectu PLATO in Theæteto dixit: *Conandum eſſe, ut Deo ſimiles efficiantur prudentia, juſtitia & ſanctitate*. Deinde *Nihil Deo ſimilius eſſe, quam juſtiſſimum hominem*. STRABO L. XIX. Geograph. ab antiquis dictum memorat: *Beneficentia proxime ad Deos accedi ab hominibus*. Bene AUGUSTINUS libro de prædeſtinatione & gratia c. 2. *Quis ita deſipiat, vel potius quis ita blaſphemet, ut dicat, de juſtitia Dei lege humanæ juſtitiæ diſputandum? Quæ profecto, ſi juſtitia Dei adverſatur, injuſta eſt. Ab illo enim, qui ſumme juſtus eſt, omne, quod qualitercunque juſtum eſt, manare manifeſtum eſt. Quis ergo erit, qui incommutabiliter manentem, & omnia quæ ſunt condentem, regentem, atque ſervantem Dei ſapientiam perdat humanæ ſapientiæ arbitrio?* V. AUCTOR infra §. 12. H.

ex promiſſo jus adverſus Deum quæſitum ſit; ſed quia magnitudine, & bonitate ejus indignum foret, jubere aliquem fruſtra ab ipſo quid ſperare. Qui enim quod promiſit non ſervat, is vel facultate præſtandi deficitur, vel ex levitate, aut malitia bene conceptum propoſitum poſt deſerit, vel tempore promiſſi facti conditionem rerum, quæ tempore præſtandi promiſſi eſt, ignoravit. Quæ omnia cum imperfectione ſunt conjuncta. Unde promiſſa ſua non poteſt non Deus ſervare, homo non debet non ſervare. Et humanum promiſſum cadit in debitum: Dei promiſſa ex mera gratia præſtantur. Quas regulas juſtitia Dei vindicativa obſervet, ſupra noſtrum eſt captum. Saltem hoc conſtat, eamdem non uſquequaque veſtigia fori humani premere. (†) Nec omnino abſurde ARISTOTELES Nicom. X. cap. 8. † Πράξεις δὲ ποίας ἀπονεῖμαι χρεὼν τοῖς Θεοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γελοῖοι φανοῦνται συναλλάττοντες καὶ παρακαταθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα; ἀλλὰ τὰς ἀνδρείους; ὑπομένοντας τὰ φοβερὰ καὶ κινδυνεύοντας, ὅτι καλόν. ἢ τὰς ἐλευθερίους; τίνι δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δ' εἰ καὶ ἔςαι αὐτοῖς νόμισμα, ἤ τι τοιοῦτον. αἱ δὲ σώφρονες, τί ἂν εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιοῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις μικρὰ καὶ ἀνάξια θεοῖς. *Quales actiones diis attribuere debemus? juſtas ne? Sed ridiculi ſane viderentur, ſi commercia facerent, & depoſita redderent, atque alia hujuſmodi inter ſe contraherent. Nunquid fortes, ut formidoloſa ſuſtineant, periclitenturque, quia honeſtum ſit? An liberales? Sed cui dabunt? abſurdum quippe, ſi etiam ipſis numum, aut tale quidpiam adeſſe dicamus. Nam ſi temperantes eos eſſe aſſerue-*

(†) Virtutes quidem, quas in Deo humana ratio intuetur, atque agnoſcit, maxime quum præeuntem Fidei lucem ſequitur, alias eſſe, quam noſtras, quæ tenues quædam illarum imitationes ſunt; præſertim vero Potentiam Dei propriam ſupra omnem humanam agendi rationem exſurgere, neque illam homines imitari poſſe ultro fatemur. Si allato Ariſtotelis loco hæc ſententia tribuatur, ultro adſentimur; ſed is ita craſſe loqui, ita de Divina Juſtitia, liberalitate &c. videtur humiliter diſſerere, ut vere, & proprie Deum Juſtum, Liberalemque eſſe potius neget, quam Virtutes illas humano captu, humaniſque Virtutibus ſuperiores adſerat.

ruerimus, quidnam ejuſmodi eſſent? quod enim pravas cupiditates non habeant, moleſta atque invidioſa laus eſt. Si demum omnia percurramus, quæ ad actiones attinent, prava, & indigna diis videbuntur. CATULLUS (carm. LXIX. ad Mallium verſ. 142.

Atqui nec divis homines componier æquum eſt.

Ceterum exinde quod commune Deo cum hominibus jus non videatur admittendum, facile reſponſio patet ad illa exempla, ex quibus aliqui colligere volunt, quaſi Deus de lege naturæ diſpenſaverit, dum Abrahamum juſſit mactare filium; Iſraëlitas ſubducere Ægyptiis vaſa aurea & argentea. Deo quippe tanquam ſupremo omnium domino longe eminentius eſt jus in ſuas creaturas, quam homini in hominem natura ſibi æqualem. Igitur proprie non eſt diſpenſatio de lege naturæ, quando homo per expreſſum Dei mandatum exſequitur jus Dei in homines, tamquam nudum ipſius inſtrumentum. Conſ. GROTIUS L. I. c. 1. §. 10. Ubi arbitror, neminem fore tam ſimplicem, qui crediderit, quando objectum fuerit mutatum aut circumſtantiis variatum, in lege accidiſſe aliquam mutationem. Nam quod creditum creditor debitori acceptum retulit, non amplius comprehenditur ſub illa lege: creditum eſt reſtituendum, quia creditum eſſe deſiit (1). In illo autem exemplo, quando deponentis bona fiſco addicuntur, neque lex, neque objectum legis mutatur. Lex enim ita proprie ſe habet: depoſitarius rem acceptam debet reſtituere ei, qui rem ſuam depoſuit, aut qui in ejus jus ſucceſſit. Sic igitur hæc lex non pertinet ad furem, quia res depoſita non eſt ipſius; neque ad deportatum, quia in dominium ejus fiſcus ſucceſſit.

§. VI. SED NEQUE argumenta AUCTORIS de principiis juſti & decori (2) p.254. videntur efficere, ut *jus naturale* duplex ſtatuamus, *divinum & humanum, quod ſtante hoc mundi ordine coincidat.* Cum enim omni juri ſive legi inſit obligatio, quæ extrinſecum aliquod & ſupe-

(1) Quod eſt in L. 31. *D. depoſiti*, de qua conſ. AUCTOR L. IV. c. 13. §. 5. H.

(2) Eſtis Velthuyſenius., cujus ſententiam tamen male cepit Auctor, ut latius oſtendit Cl. BARBEYRAC. in not. 4.

perius principium præſupponit; non adparet, quomodo citra abſurditatem iſta Deo poſſit attribui. Sicuti & valde ἀκύρως dicitur *Deum a ſe ipſo, aut a ſua eſſentia obligari* (1). Neque vero ex Roman. I. 32. exſculpſeris, tale jus in Deo dari. Nam cum gentes intelligere ex rationis dictamine legem naturæ potuerint, proximum erat eos intellexiſſe, Deum legiſlatorem non paſſurum eam impune violari. Igitur ex violata lege naturæ Deo quidem jus naſcitur, (ſi ita loqui fas) ad exigendam pœnam; ſeu Deus poſito peccato recte comminationem ſuam in effectum deducit. At quis exinde juri, id eſt legi Deum obnoxium concluſerit? Sed & ambigue dicitur, *ſupremum jus Dei in creaturas ratione naturali innoteſcere iis principiis, quæ inter homines juris & æquitatis naturalis fundamenta faciunt*. Si enim hic ſenſus eſt, Deum multis in rebus eo cum hominibus modo procedere, quo ipſos mortales inter ſeſe vult agere, nemo contradixerit. Vid. Lucæ VI. 35. Sic Deus per legem naturalem hominibus promiſſa ſervare injunxit, idem promiſſa ipſis facta firmiter ſervaturus. Rom. III. 4. Ebr. VI. 17. 18. Ab humanis judicibus innocentem damnari vetat, ipſe ſimiliter facturus. 2. Paralip. XIX. 7. Rom. II. 2. Aſt ſi hoc aſſeritur, Deo non plus juris eſſe in creaturas, quam hominibus inter ſe adhibere conceſſum; clarioribus argumentis opus eſt, ut credamus, domino eminentiſſimo non plus eſſe juris in ſervum, quam ſervo in conſervum natura æqualem: ſeu ut Grotii terminis utar, *jus rectorium & æquatorium* examuſſim coincidere. Sed nec citra animadverſionem præteriri debet, quod Idem Auctor p. m. 52. aſſerit: *Deum debere neceſſario leges naturales tanquam juſtas æſtimare, poſito & conſtituto ordine in hoc univerſo, qualem jam eſſe quorumvis oculis ingeritur: & non poſſe non quicquid ab iis deflectit, tanquam iniquum aut indecorum agnoſcere.* Nam ſine dubio imperioſa iſta vocabula, *Deus debet neceſſario*, majeſtati omnipotentis legiſlatoris ſunt incongrua. Ac nulla heic deprehenditur neceſſitas, niſi quæ ex divino beneplacito originem duxit. Neque ratio ab ipſo ſubjuncta illam theſin ſatis adſtruit, *quod omnes res,*

quas

(1) Hunc locum apud Velthuyſenium non invenit Cl. Barbeyracus, qui ideo alii Auctori, neſcio cui, tribuendus eſt.

quas cogitatione nobis imaginari poſſumus, ſemper quandam χέσιν ſeu relationem habeant, natam ex intrinſeca rei natura, quæ a re, ſalva ratione, ſeparari non poteſt. Illam quippe naturam, una cum adhærente relatione, res non ex ſe, verum ex Creatoris arbitrio habent; cui ſuæ voluntatis placitum lex proprie dicta eſſe nequit. Sic quod inter homines beneficium ad referendam gratiam obſtringat; quod pactorum violatio, inhumanitas, ſuperbia, contumelia licita nunquam eſſe poſſint; exinde eſt, quod Deus homini ſociabilem naturam aſſignaverit; qua ſalva, quæ ad eamdem quadrant honeſta, quæ diſcrepant, illicita & turpia erunt. Id quod neque commune Deo cum hominibus jus, neque habitudinem aliquam ſeu χέσιν rerum, quæ abs divina diſpoſitione non dependeat, infert.

§. VII. Qui jus naturale omnium hominum, aut gentium, aut ſaltem plerarumque, & cultiorum conſenſui ſuperſtruunt, ſecuti videntur auctorem Aristotelem (1) Nicom. V. c. 10. ubi Δίκαιον φυσικόν, *juſtum naturale* vocat, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή (2), *quod ubique eandem vim habet, & non quia ita videtur, vel minime.* Qui etiam Rhetor. L. I. c. 13. dicit: Ἔστι γάρ, ὃ μαντεύονταί τι πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη. *Eſt enim quoddam, quod augurantur, aut profitentur omnes, natura commune juſtum, & injuſtum, etiamſi nulla ſocietas invicem ſit, nullaque pactio.* Cicero Tuſcul. quæſt. L. I. (c. 13. 14.) *Omni in re conſenſio omnium gentium lex naturæ putanda eſt. Et omnium conſenſus naturæ vox eſt.* Enimvero præterquam (3), quod modus hic jus na-

(1) Imo reliqui philoſophi quoque ita rationes ſubduxiſſe poſſunt. Nam ſic quoque J. C. veteres loquuntur. Ecce enim, quod apud omnes populos peræque cuſtoditur, vocatur jus gentium in §. 1. *Inſt. de J. N. G. & C.* quaſi quo jure omnes gentes utantur. Videntur autem veteres, exemplo gentium cognitarum, & moratarum uti per denominationem potiſſimæ generis humani partis.

(2) Nec, ut Plutarchus de Stoic. contradict. ait, *Antipodes latet, quod iſta ſint eadem.* H.

(3) Et hactenus etiam admittit H. Grotius L. I. de J. B. & P. c. 1. §. 12. n. 3. H.

naturæ probandi ſit a poſteriori, & ex quo nondum conſtet, quare jure naturæ ita ſit diſpoſitum; idem etiam revera eſt lubricus, & infinitis ambagibus implicitus. Ad conſenſum univerſi generis humani provocare, ideo Hobbesio de Cive c. 2. §. 1. incongruum videtur, quia alias homini ratione actu utenti impoſſibile foret contra legem naturæ peccare (1), quippe cum ipſo, qui utique generis humani pars eſt, in diverſum abeunte, conſenſus humani generis jam ſit mancus. Dein quia iniquum ſit, naturæ leges ab eorum conſenſu recipere, qui eas violant ſæpius, quam obſervant. Nam uti Isocrates Orat. ad Philippum (pag. 153. Ed. Pariſ. 1621.) loquitur: Πάντες πλείω πεφύκαμεν ἐξαμαρτάνειν, ἢ κατορθοῦν, *ita natura comparatum eſt, ut omnes ſæpius peccemus, quam officio fungamur*. Nec felicius ad *omnium gentium* conſenſum provocatur. Cui enim omnium populorum tam antiquorum, quam recentium vocabula, nedum mores, & inſtituta ſunt cognita? Quin nec res ſuccedet, ſi dicamus, moratiorum populorum conſenſum ſufficere; barbarorum nullam habendam rationem. Nam quæ gens, cui aliqua ſeipſam conſervandi ratio conſtat, ultro ſeſe barbaram agnoſcet? aut quæ tantum ſibi tribuet, ut ad ſuos mores reliquas omnes exigi poſtulet; quæ ab iſtis diſcrepaverit, eam barbaram declaret? Quondam Græculorum arrogantia reliquos omnes tanquam barbaros deſpiciebat. In eum faſtum dein Romani ſuccedebant. Hodie pauci quidam populi Europæ id nobis ſumſimus, ut cultura morum reliquis ſuperiores nos feramus. Aſt dantur ex adverſo populi, qui ſeſe nobis longe præferunt. Jamdudum a Chinenſibus Europæis unus dumtaxat oculus relictus, ceteri cœcitatis damnati. Add. Charron de la Sageſſe L. II. c. 8. & L. I. c. 39. ubi inter ſtolidas opiniones refertur, aliquid damnare, & rejicere tanquam barbarum & malum, ideo tantum, quod illud a moribus, & opinionibus noſtris vulgaribus abhorret. Idem L. II. c. 2. n. 7. Nec deſunt, qui litteras, quibus nos excolen-

(1) Imo id inde minime ſequitur, quum & homines culti peccent; & aliud ſit, leges ſcire, aliud, ſecundum eas agere. Ut ſe ipſa gens barbaram profiteatur, neceſſe non eſt, ſed ſufficit, eam nobis talem videri.

lendis tantam operam impendimus, cavillantur, velut ſubſidium noſtræ hebetudinis; cum quorundam aliorum ingenia, citra cultum litterarum, naturali bonitate eniteſcant, & ad bonam mentem paucis opus ſit litteris. Neque ſemper litteræ bonos mores ſortiuntur comites. Plato epiſt. X. Τὸ βέβαιον, καὶ πιστὸν καὶ ὑγιές, τοῦτο ἐγώ φημι τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν. *Firmitatem, fidem, ſinceritatem veram eſſe philoſophiam exiſtimo*. Sed & quædam nationes operoſo adparatu inanium, aut ſuperfluarum rerum vehementer ſibi placent, deſpectis iis, quibus ſimplicior vita degitur. Atqui ſæpe apud hos, quam illos, major morum innocentia. Adpoſite Justinus L. II. c. 2. de Scythis: *Admirabile videtur, hoc illis naturam dare, quod Græci longa ſapientium doctrina, præceptiſque philoſophorum conſequi nequeunt; cultoſque mores incultæ barbariei collatione ſuperari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis*. Valer. Maximus L. I. c. 1. §. 2. inter externa. Non pauca quoque occurrunt apud Sextum Empiricum Pyrrhon. hypotyp. L. II. c. 5. quæ huc adplicari poſſint. Præterea in iſto conſenſu per ſe parum momenti eſſe, argumento eſt & hoc, quod & plures ſint ſtulti, quam ſapientes, & pauci inveſtigatis ipſarum rerum fundamentis opiniones ſuas conceperint: plerique cæco aſſenſu citra proprium judicium atque ſcrutinium alios præeuntes ſecuti ſint (1). Accedit denique, quod licet de conſenſu plerorumque populorum ſaltem circa generalia præcepta legis naturalis ſat liquido conſtare videatur, ac de eorum quoque conſenſu, quos ignoramus, præſumere poſſimus ex placitis eorum, qui nobis cogniti ſunt, propter naturæ ſimilitudinem: tamen ex hoc ipſo tutius colligitur, quid iſti erga cives ſuos obſervari æquum duxerint, quam quid erga extraneos, in quos multis promiſcue hoſtile odium, & quos

(1) Adde, etiam poſſe inſtitutum aliquod inter complures populos habere locum ex cauſa ſingulari: Ita Josephus II. adverſus Apionem obſervavit, nullam eſſe Urbem Græcam, nullam Barbaram, quam non pervaſerit mos ſeptimæ diei, qua Judæi feriantur. Quod unde manarit, ex ſacris litteris conſtat. Conf. H. Grotium de veritat. religion. Chriſtian. L. I. §. 16. n. 23. ſeq. H.

& quos hoſtili modo tractare nefas non fuit judicatum. Add. Mich. Montaigne Eſſais L. I. c. 30.

§. VIII. Quanquam autem uſus multorum populorum efficacius paulo videatur allegari ad oſtendendum, aliquid eſſe licitum, quam jure naturæ præceptum: tamen ut ne illud quidem ſemper tuto liceat concludere, faciunt inſtituta diſcrepantia, aut contraria celebrium populorum (1). Sic ut non male adplicari heic poſſit illud Socratis (2) apud Platonem Alcibiade (L. I. pag. 434. Ed. Wechel. Ficini:) Ὀυκ εἰς σπȣδαίȣς γε διδασκάλȣς καταφεύγεις, εἰς τὰς πολλὰς ἀναφέρων. *Non ad probatos confugis præceptores, cum ad vulgus te refers*. Scilicet uti eſt apud Plutarchum Themiſtocle (p. 125. B. Edit. Wechel.): Νόμοι διαφέρȣσιν ἀνθρώπον, ἄλλα δ' ἄλλοις καλά. *Leges mortalibus diſcrepantes ſunt, aliis alia honeſta*. Et apud Tacitum Hiſt. III. (c. 33.) *Utque exercitu vario linguis, moribus, cui cives, ſocii, externi intereſſent, diverſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam illicitum*. Speciminis loco iſthæc ſunto. Aristoteles Nicom. VII. cap. 6. tradit, *quaſdam efferatas circa Pontum nationes ſibi invicem infantes ad epulandum mutuare*. Quas ipſe paulo poſt vocat ἀλογίςȣς, θηριώδεις, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, *irrationabiles, ferinos, & ſolo ſenſu viventes*. Eusebius de Præparat. Evangel. L. I. cap. 3. dum fœdos mores per doctrinam Evangelii correctos recenſet, inter alia enumerat Perſarum concubitus cum matribus & filiabus, (de quibus etiam ex Sotione refert Diogenes Laertius prooemio,) eſum carnis humanæ, & jugula-

(1) Ex quibus exemplis non magis cogi poteſt, non dari jus gentium, quam quidem ex hodierno diſſenſu philoſophorum & J. C. inferre licet, non dari Jus naturæ. Sunt ea enim partim fabuloſa, partim indifferentia, Quæ vero tertii generis habentur, & hiſtorica fide *nixa* a præceptis juris naturæ *recedunt*, ea facti ſunt, & id tantum probant, gentes non ſemper juri naturæ convenienter egiſſe, non autem *præcepta ejuſdem incognita eis fuiſſe*. Satis eſt, nullam gentem tam barbaram eſſe, ut ei perſpecta non ſint generalia Juris naturæ capita, neminem ſcilicet lædendum, pacta ſervanda eſſe, & ſimilia.

(2) In quo tamen non de conſenſu gentium, ſed de opinionibus vulgi agitur.

gulationem liberorum ex prætextu religionis apud Scythas; & quod Maſſagetæ, ac Derbices propinquos ſenio confectos jugulaverint, & epulati ſint; Tibareni ſeniores præcipitarint; Hyrcani alitibus, Caſpii canibus mortuos projecerint devorandos. Quo referuntur pervigilia fœda (1), adulteriis ſtupriſque mixta, in honorem deorum, victimæque humanæ. IDEM L. VI. c. 8. ex Bardeſane Syro: *Apud Getulos lex eſt, ut fœminæ quibuſcumque velint, miſceantur, ac præcipue advenis, nec ideo a maritis accuſentur, aut adulteræ vocentur. Idem in Bactris obtinebat. Contra apud Arabes adulteræ omnes interimuntur, & ſuſpectæ ſolummodo puniuntur. In Parthia & Armenia, qui uxorem, aut filium, aut filiam, aut cælibem fratrem, aut innuptam ſororem interfecerit, nec accuſatur quidem; lege namque ita ſancitum eſt. In Atriis qui aliquid vel minimum furatus eſt, lapidibus obruitur. In Bactris qui pauca furatur, ſputis dedecoratur. Græcorum ſapientes ſpecioſos pueros ſequi non verentur. Multi apud Britannos unam uxorem habent, apud Parthos contra multæ fœminæ unum maritum.* SEXTUS EMPIRICUS Pyrrh. Hypotyp. L. III. c. 24. ut oſtenderet, circa turpia, & honeſta nihil certi eſſe, magnam ejuſmodi repugnantium inſtitutorum cumulat farraginem. Ubi tamen in ipſo limine graviter impingit, dum ait: Παρ' ἡμῖν μὲν αἰχρὸν, μᾶλλον δὲ καὶ παράνομον νενόμισθαι τὸ τῆς ἀῤῥενομιξίας. παρὰ Γερμανοῖς δὲ, ὥς φασιν, οὐκ αἰχρὸν, ἀλλ' ὡς ἕν τι τῶν συνήθων. *Apud nos quidem turpe, imo vero etiam nefarium habetur maſcula Venere uti: apud Germanos autem, ut fertur, turpe non eſt, ſed unum ex iis, quæ uſu recepta ſunt.* Nam eouſque quidem ei vitio dediti erant Græci, ut PLATO de LL. L. VIII. aliquot rationibus opus judicet ad oſtendendum, fieri poſſe, ut per leges id coërceatur. Neque ſolos Bœotios ab ea labe immunes fuiſſe, arguere

(1) Conf. H. GROTIUM L. II. de ver. Rel. Chriſtian. §. 11. Apud Babylonios feminæ omnes corpus vulgabant, idque in honorem Veneris, quam Mylittam vocabant. V. HERODOTUM L. I. STRABONEM L. XVI. Geograph. Alia multa a recta ratione deflectentia inſtituta congeſſit Georg. CALLIXTUS epitom. Theol. moralis p. 49. ſeq. H.

re videtur Cornel. NEPOS Epaminonda c. 4. ni forte poſterioribus ſeculis apud Thebanos id exolevit, quod innuere videntur ſequentia verba: *Quin etiam apud Thebanos olim hoc turpe habitum non fuiſſe dicitur.* Sed quod de Germanis ſubjungit, id adeo infícetum eſt mendacium, ut mirum ſit, quomodo illud in mentem venire potuerit ulli, qui vel minimam notitiam iſtius nationis habuerit. Addit Cynicos philoſophos, & Zenonem Cittieum, & Cleanthem, & Chryſippum ἀῤῥενομιξίαν indifferentem habuiſſe. Quoſdam Indorum publice cum uxoribus congredi turpe non judicare. Mulieres corpus proſtituere apud multos ex Ægyptiis etiam honoratum; & quaſdam apud illos puellas ante nuptias dotem ex arte meretricia quærere, deinde nubere. Quin Stoicos dicere, a ratione non abhorrere cum meretrice congredi, aut quæſtu à meretrice facto aliquem ſuſtentare vitam. Perſas cum matribus, Ægyptios cum ſororibus matrimonia contrahere. Quorum prius Cittieus a ratione non alienum dixerat. (Add. IDEM d.l. c. 25. ubi quidem dicto Zenonis ad impudentiam nihil addi poteſt.) Chryſippum permittere patrem ex filia, matrem ex filio, & fratrem ex ſorore liberos procreare. Platonem uxorum communionem admittere. Multis barbaris receptum carnibus humanis veſci; quod ipſi quoque Stoici adprobaverint. Apud multos adulteria pro re indifferente haberi. Scythas Dianæ hoſpites immolare. Eoſdem parentes ſexaginta annos prætergreſſos jugulare. Solonis lege permiſſum unicuique apud Athenienſes filium necare. Apud Romanos gladiatores perpetrato homicidio etiam honore affici. Apud Lacedæmonios punitos fures, non quod furati, ſed quod deprehenſi ſint. Amazones, ſi quos parerent mares, claudos reddidiſſe, ut nullum forti viro dignum facinus edere poſſent. Multa deinde ſubnectit de diverſis opinionibus circa Deos, de diverſitate rituum ſacrorum, de ſepeliendi more, de morte. Add. Diogenes LAERTius in Pyrrhone L. IX. (§. 23. 24.) CICERO Tuſc. Quæſt. L. V. (c. 27.) *Ægyptiorum imbutæ mentes pravitatis erroribus quamvis carnificinam prius ſubjerint, quam ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nullam recu-*

ſent (1). Sic Colchis in honore eſſe furtum facere teſtatur Busbequius epiſt. 3. Et Abyſſinis in more eſſe poſitum, ut fures partem rei furtivæ regi offerant, reliquum vero ſine infamia retineant (2), memorat Franc. Alvarez. Pertinet quoque huc luculentus locus Philonis Judæi de temulentia (pag. 208. 209. Ed. Genev. 268, 269. Ed. Pariſ. 1646.): *Illa quoque deterrent, ne temere credamus incertis, quæ pene per totum orbem diffuſa ſunt, communem tum Græcis, tum barbaris in judicando lapſum inducentia. Quænam? inſtitutiones ab ætate tenera, conſuetudines patriæ, leges antiquæ, ex quibus univerſis in nullo conſentiunt omnes, ſed per ſingulas regiones, gentes, civitates, vicos denique, ac domos, ſaltem viri diſcrepant a mulierculis, & pueri a ceteris. Nam quæ nobis turpia videntur, illis honeſta: quæ decentia, illis indecora. Equidem non miror, ſi miſcellanea confuſaque turba, morum legumque utcumque inductarum ſerva, ab incunabulis obedire his haud ſecus, ac dominis atque tirannis aſſueta, & animam contuſa colaphis, nihil magnum, ac virile valens ſapere, credit acceptis ſemel majorum traditionibus; & mentem ſinens inexercitatam, ſine ſcrutatione, ac examine vel affirmat vel negat. Philoſophos miror, quorum plerique ſimulantes ſe venari manifeſtam in rebus certitudinem, catervatim diviſi decernunt diſſona, interdum etiam contraria propemodum de omnibus magnis parviſque*. Add. Mich. Mon-

(1) Adde Auctorem ſupra c. 2. §. 10. de latrociniis, & deprædationibus populorum olim in honore habitis. Nec omittenda heic deprædatio naufragorum, a multis olim populis uſurpata, & alicubi inter regalia, & fiſci compendia numerata. De qua v. H. Grotius Sparſ. flor. ad *tit.* C. *de naufragiis*. A. Matthæi not. & obſervat. ad Aunal. Egmundan. c. 97. & quæ attuli teſtimonia Diſſertat. de Superiorit. territor. §. 56. Add. Sixtin. L. II. de Regal. c. 3. n. 91. ſequ. Auctor infra L. IV. c. 13. §. 4. H.

(2) Quod hodie quoque in ipſa Germania fit, quando Judæi in quorumdam Imperii Statuum locis monetariis aurum argentumve rapinis, furtove corraſum marſupiis tectum adponunt, nulli tangendum, inſpiciendumve, niſi ei, qui teſtæ id fundendum immittat, probe plerumque gnaro, mala illud fide conquiſitum eſſe.

Montaigne Eſſais. L. I. c. 22. & Charron de la Sageſſe L. II. c. 8. §. 4. 7.

§. IX. Sed & aliud incommodum comitatur ſententiam illam de eruendo jure naturali ex moribus gentium; quod nulla videatur inveniri natio, quæ nudo jure naturæ regatur, ſed quælibet leges ſcriptas, aut non ſcriptas eidem habeat ſuperadditas, quibus utitur, quando ipſi cives inter ſe negotii quid habent. Quin & ſæpe ipſa gentium inter ſe negotia ex jure civili utrique communi, aut jure naturali, ſed multis poſitivis additamentis velut veſtito, definiuntur. Unde non ita facile eſt perſpicere, quid illæ nationes pro naturali, quid pro poſitivo, & civili jure habuerint. Quid quod ſæpe inolita diu conſuetudo naturalis rationis faciem mentitur? Agathias L. II. (c. 10.) *Manifeſtum eſt, ſingulas hominum nationes, ſi cui legi, quæ a multo tempore obtinuerit, aſſueverint, optimam eam, æquiſſimamque judicare; & ſicubi quid præter eam fiat, rejectaneum id ipſis, ac ridiculum videri, dignumque cui fides abrogetur.* Quam in rem facit illud apud Herodotum Thalia. (pag. 112. Ed. Græc. H. Steph.) *Darius accitos Græcos, qui in ſua ditione erant, percontatur, quanta pecunia vellent defunctis parentibus, juxta Indorum aliquot morem, veſci; hi negabant ſe ulla pecunia ad hoc poſſe induci: rogavit dein pariter Indos, quantum acciperent, ut patres defunctos ipſi juxta Græcorum morem comburerent, nec poſtea comederent: qui vehementer reclamantes, meliora ipſum ominari jubebant.* Quin & tantam vim habet ab infantia alicui opinioni eſſe innutritum, ut licet illa falſa ſit, vix unquam tamen de eadem dubitare in mentem veniat iis ſaltem, queis intra vulgarem ſortem eſt ingenii perſpicacia. Aristoteles Problemat. ſect. 18. quæſt. 6. Ὅσα δὲ ἅπαντες ἐξ ἀρχῆς ἕλωνται, καὶ οἷς ἂν συνεθισθῶσιν, οὐδὲ κρίνειν δύνανται τὰ βελτίω. διέφθαρται γὰρ ἡ διάνοια διὰ φαύλας προαιρέσεις. *Quæ principio aliqui ſibi delegerint, quibuſque inſueverint, in iis ne judicare quidem poſſunt, quidnam melius ſit: animus enim eorum jam corruptus eſt propter pravas præſumptiones* (1). Cicero Tuſculan.

(1) Et L. III. Princip. *Natura parvulos nobis dedit igniculos, quos celeriter, malis moribus opinionibuſque depravati, ſic reſtin-*

Quæſt. L. IV. (c. 3.) *Quidam primum ante tenentur adſtricti, quam quid eſſet optimum judicare potuerunt; deinde infirmiſſimo tempore ætatis aut obſecuti amico cuidam, aut una alicujus, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis judicant, & ad quamcumque diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam tamquam ad ſaxum adhæreſcunt*. Et paullo poſt: *Neſcio quomodo plerique errare malunt, eamque ſententiam, quam adamarunt, pugnaciſſime defendere, quam ſine pertinacia quid conſtantiſſime dicatur, exquirere*. Add. Mich. MONTAIGNE Eſſ. L. I, c. 22. Philo Judæus de Abrahamo: *Inveterata conſuetudo plerumque tantum poteſt, quantum natura*. Et ad maximam partem mortalium adplicari poteſt illud Sexti EMPIRICI Pyrrhon. Hypot. L. III. c. 24. Ἕπεται δὲ ἀδοξάστως τῇ βιωτικῇ τηρήσει. *Sequitur citra ullam opinionem vitæ communis obſervationem*. Et illud EURIPIDIS Bacchis. (verſ. 201. & ſeqq.)

Πατρὸς παραδοχάς, ἅς θ' ὁμήλικας χρόνῳ
Κεκτήμεθ', οὐδεὶς αὐτὰ καταβάλλει λόγος,
Οὐδ' εἰ δι' ἄκρων τὸ σοφὸν εὕρηται φρενῶν.

Patris traditiones, quas coætaneas nobis diu ſervamus, eas nulla labefaciet ratio, neque ſi maximis ſapientia ſit exqui-

reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen adpareat. Sunt enim ingeniis noſtris ſemina innata virtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem ſimul atque editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo pravitate, & in ſumma opinionum perverſitate verſamur, ut cum lacte nutricis errorem ſuxiſſe videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magiſtris traditi ſumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipſa cedat. SENECA ep. 123. *Inter cauſſas malorum noſtrorum eſt, quod vivimus ad exempla; nec ratione componimur, ſed conſuetudine abducimur*. Paulo poſt: *Recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus eſt*. AUGUSTINUS L. III. de Doctrina Chriſtian. c. 8. *Fit plerumque, ut quiſque hominum ea tantum culpanda arbitretur, quæ ſuæ regionis, ac temporis homines vituperare, atque damnare conſueverunt: & ea tantum probanda atque laudanda, quæ conſuetudo eorum, cum quibus vivit, admittit*. H.

exquiſita ingeniis (1). Quo referre poſſis illud Apoſtoli 1. Corinth. XI. 14. Et aliquo modo illud Platonis de LL. L. VII. (pag. 884. A. Edit. Wechel. Ficini) ex aſſuetudine eſſe, quod ſiniſtra manu minus habili quam dextra utamur, cum natura fere ad utramque partem æque ſe habeat (2). Sic apud multos populos non exigua eſt barbæ dignitas. Vid. Arriani Epictetus L. I. c. 16. Cum contra plerisque Americanis illam alere belluinum quid habere videatur. Vid. Rochefort Deſcript. Antill. Part. II. cap. 8. §. 6. & c. 9. Etſi haudquidquam adſuetudini eas vires tribuamus, ut rationis judicium eousque detorquere, ac depravare queat, quo ipſi impoſſibile ſit veritatem circa leges naturales perſpicere. Add. Seldenus de J. N. & G. L. I. c. 6.

§. X. Ceterum iſta legum atque morum apud diverſas gentes diſcrepantia ſine dubio etiam aliquibus anſam dedit aſſerendi nullum jus naturale dari; atque omne jus ex utilitate ſingularum civitatum promanaſſe, eaque unice metiendum eſſe (3). Sic enim Horatius Serm. L. I. Sat. 3. (verſ. 98. & verſ. 111. ſeqq.)

- - - Utilitas juſti prope mater & æqui.
Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt,
Tempora ſi faſtoſque velis evolvere mundi.
Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum,
Dividit ut bona diverſis, fugienda petendis.

 Ovi-

(1) V. infr. L. V. c. 3. §. 10. Huc etiam pertinet, quod Augustinus ait L. III. de doctr. Chriſt. c. 12. *Talares, & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat: nunc autem honeſto loco natis, cum tunicati ſunt, non eas habere flagitium eſt.* H.

(2) In India æquales, ſe invicem ſalutantes, barbam prehendunt. V. infra L. IV. c. 1. §. 2. H.

(3) Euripides *Æolo:*

Τί δ' αἰσχρὸν; εἰ μὴ τοῖσι χρωμένοισι δοκεῖ;
Quid turpe, niſi quod eſſe turpe uſus putat?

Quem verſum tamen Antiſthenes correxit hoc modo:
Αἰσχρὸν τό γ' αἰσχρὸν, κἂν δοκῇ, κἂν μὴ δοκῇ.
Antiſtheni ſane tribuit Plutarchus: at Diogeni Cynico Stobæus. H.

Ovidius Heroid. I. Epiſt. 4. (verſ. 131. & ſeqq.)

Iſta vetus pietas, ævo moritura futuro,
Ruſtica, Saturno regna tenente, fuit.
Jupiter eſſe pium ſtatuit quodcumque juvaret.

Lucanus L. VIII. (verſ. 488. & ſeqq.)

- - - - - *Sidera terra*
Ut diſtant, & flamma mari, ſic utile recto.
Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere juſta
Incipit; evertitque arces reſpectus honeſti.
Libertas ſcelerum eſt, quæ regna inviſa tuetur.

Craſſe quoque valde ſuper origine juſti, & injuſti loquitur Ariſtippus apud Diog. Laertium L. II. (§. 93.) & Pyrrho ap. Eundem L. IX. (§. 61.) Late quondam ſuper hac re diſputaverat Carneades, cujus argumenta contraxit Lactantius Div. Inſtit. L. V. c. 16. (1). *Jura ſibi homines pro utilitate ſanxiſſe, ſcilicet varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata; jus autem naturale eſſe nullum. Omnes & homines, & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri; proinde, aut nullam eſſe juſtitiam, aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam; quoniam ſibi noceret alienis commodis conſulens. Omnibus populis, qui florerent imperio, & Romanis quoque ipſis, qui totius orbis potirentur, ſi juſti velint eſſe, hoc eſt, ſi aliena reſtituant, ad caſas eſſe redeundum.* Add. Grotii Prolegomena ad libr. de J. B. & P. Ad iſthæc diſſolvenda conveniens erit præmittere illud Ciceronis Offic. II. (c. 3.) *In hoc verbo* (utilis) *lapſa conſuetudo flexit de via, ſenſimque eo deducta eſt, ut ab honeſto utile ſecerneret, & conſtitueret honeſtum aliquid quod utile non eſſet, & utile, quod non honeſtum. Qua nulla pernicies major hominum vitæ potuit adferri.* Et quod Idem Offic. L. III. (c. 3.) tradit: *Socratem ſolitum exſecrari eos, qui primum hæc natura cohærentia opinione diſtraxiſſent.* Scilicet

(1) Qui verba hæc e Ciceronis L. III. de Republica depromſerat.

licet impoſuerunt iſti imperitioribus ambiguo utilitatis vocabulo, quæ duplex eſt, prout ex diverſo principio æſtimatur. Aliud enim utile videtur adfectuum male compoſitorum pravo judicio, qui præſentibus fere, ac cito tranſituris commodis imminent, de futuro parum ſolliciti. Aliud ſana ratio utile judicat, quæ non tantum ante pedes poſita conſiderat, ſed & quid in futurum ſit inde emerſurum perpendit. Cui adeo id demum vere eſt utile, quod in univerſum tale eſt, & ad diuturnitatem facit: (Marcus ANTONINUS L. VII. §. 74. ὠφέλεια πρᾶξις κατὰ φύσιν. *Emolumentum eſt actio omnis naturæ conſentanea.*) Nequaquam autem adpetendum judicatur, momentaneo commodo frui, quod magnum malorum agmen poſt ſeſe eſt tracturum. Quemadmodum maligna valde eſt voluptas, inter febriles ardores gelida ſeſe ingurgitare, mox acerbiſſimis ideo doloribus excruciari. Habent quippe hoc actiones legi naturali congruentes, ut non ſolum honeſtæ ſint, id eſt, quæ ad honorem, exiſtimationem, & dignitatem hominis conſervandam, & augendam faciant, ſed & utiles eædem exſiſtant, ſeu quæ commodum aliquod, & emolumentum homini concilient, & ad felicitatem ipſius conferant. Quod attributum uſque adeo dignationem virtutis non dedecet, ut in divinis quoque literis *pietas ad omnia utilis* dicatur, tamquam quæ promiſſionem habeat hujus, & illius vitæ. Sed quæ actiones legi naturali repugnant, ſemper quidem turpes ſunt, aliquando tamen utilitatis quid & ſæpius jucunditatis producere videntur, ſed quæ neque ad diuturnitatem valet, & quam longe majorum moles malorum a tergo ſequitur. Vid. Proverb. XX. 17. V. 3. 4. IX. 17. 18. XXI. 6. Facit quoque huc illud CICERONIS Offic. I. (c. 4.) *Inter hominem, & belluam hoc maxime intereſt, quod hæc tantum, quantum ſenſu movetur, ad id ſolum, quod adeſt, quodque præſens eſt, ſe accommodat, paululum admodum ſentiens præteritum, aut futurum: homo autem, qui rationis eſt particeps, per quam conſequentia cernit, principia & cauſas rerum videt, earumque progreſſus, & quaſi anteceſſiones non ignorat, ſimilitudines comparat, rebuſque præſentibus adjungit, atque adnectit futuras, facile totius vitæ curſum videt, ad eamque degendam præparat res neceſſarias.* Ergo tantum abeſt, ut etiam civilia jura in-

intuitu ſpuriæ iſtius, & momentaneæ utilitatis ſint conſtituta, ut vel præcipuus harum finis ſit, ne cives iſta utilitate ſuas actiones metiantur. Si quis enim omnia ad proprium dumtaxat commodum referre, citra reſpectum ad alios homines, velit, cum ceteris quoque eamdem detur viam inſiſtere, non poterit non inde emergere ſumma rerum confuſio, & quoddam velut bellum omnium in omnes; quo ſtatu nihil homini inutilius (1), nihil inconvenientius. Cum contra manifeſtum ſit, longe certiorem ſpem utilitatis ab aliis ſibi acceſſuræ concipere poſſe, qui legem naturalem obſervando alios ſibi demereri ſtudet, quam qui potentiæ ſuæ confiſus quælibet quibuslibet pro lubitu inferre inſtituit. Add. Rich. CUMBERLAND de Leg. Nat. c. 2. §. 29. n. 2. Neque vero mortalibus licet aliquam utilitatem fingere, quæ non in univerſum valere queat; cum nemini per naturam hoc privilegii conceſſum ſit, ut, quo is jure in alios utitur, idem alii adverſus ipſum non viciſſim exerceant. Inde fruſtra credis, utile tibi eſſe, aliorum labore parta clam, aut per vim eripere; cum alii & reſiſtere, & pari adverſus te licentia uti poſſint. Aut expedire tibi datam fidem fallere, cum tua in teipſum exempla redire queant. Prov. I. 13. 14. ſeqq. ISOCRATES Areopagitico (p. 252.) (2): *Qui fidem contractuum violarent, eos pauperibus cenſebant plus nocere, quam opulentis. Hos enim, ſi deſinerent clientelas ſibi adſciſcere, parvis reditibus ſpoliatum iri: illos, ſi deeſſent qui opem ferrent, extrema inopia laboraturos.* IDEM Orat. de pace (pag. 285.), fundamentum conſiliorum ſuorum in eo collocat, ut civibus ſuis perſuaſum ſit, *τὴν μὲν ἡσυχίαν ὠφελιμωτέραν καὶ κερδαλεωτέραν εἶναι τῆς πολυπραγμοσύνης, τὴν δὲ δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας, τὴν δὲ τῶν ἰδίων ἐπιμέλειαν τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας. Plus utilitatis & lucri eſſe in tranquillitate quam in conatu ſupervacaneo multarum rerum: & juſtitiam præſtare injuriæ, ſuarumque rerum curam adpetitioni alienarum.* Id quod in ſequentibus luculenter deducit. Neque

(1) Pro *pernicioſus*. Vid. ſupra c. 2. §. 9. n. 1.

(2) Qui locus nihil plane ad rem facit. Videatur ille, qui infra adducetur ad §. XXI. n. 4.

que etiam eſt, quod quis ſuæ potentiæ tantum tribuat, ut ſibi ab aliis paria reponi non poſſe credat. Omnis quippe potentia ex conjunctione cum aliis hominibus reſultat, quos ſola vi nequidquam contineris. Igitur ſi omnia licet utilitate illa ſpuria metiri, etiam potentiſſimi cujuſque ſalus toties in lubrico verſatur, quoties ulli utile videtur ipſum perire: & eam qui viam ſequitur, ſuo exemplo docet alios tantundem contra ipſum audere. Adeoque non juſtitia, ſed injuſtitia revera eſt ſumma ſtultitia, quæ neque in univerſum, neque ad diuturnitatem prodeſt, etiamſi cui malitia ſua aliquantiſper ſuccedere videatur; & ipſam ſalutem hominis, quæ ſocietate continetur, it everſum. Idque non in ſingulos dumtaxat homines, ſed & in integras civitates congruit, quarum nulla hactenus tam copioſa, aut firma extitit, ut aliarum amicitia non indiguerit, nec ſaltem a pluribus conjunctis lædi potuerit. QUINTILIANUS Declam. 255. *Nunquam prodeſt malum exemplum: etiamſi in præſenti occaſione quadam delectat, in futurum tamen altius nocet*. DEMOSTHENES Olynth. 2. Ὀυκ ἔϛιν ἀδικοῦντα, καὶ ἐπιορκοῦντα, καὶ ψευδόμενον δύναμιν βεβαίαν κτήσασθαι. *Non fieri poteſt, ut per injurias, & perjuria, & mendacia ſtabilis potentia comparetur*. Conſpirant cum hiſce, quæ quondam circa juſtitiam Epicurus tradebat, teſte GASSENDO philoſ. Epicuri Syntag. Part. III. cap. 24. & 25. *Juſtitia non modo nunquam nocet cuiquam, ſed contra ſemper alii aliquid tum vi ſua, atque natura, quod tranquillet animos; tum ſpe nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata deſideret. Cujus in mente injuſtitia conſedit, hoc ipſo quod adeſt, non poteſt non turbulenta fieri: etſi vero molita quidpiam eſt, quamvis occulte fecerit, nunquam tamen confidet, id fore ſemper occultum. Cumque juſtitia ad commune bonum ſit excogitata, neceſſe eſt, jus ſeu juſtum, quod ſpectat, tale quidpiam ſit, quod ſit omnibus & ſingulis, qui participes ſunt ſocietatis, bonum. Et quia unuſquiſque id, quod ſibi eſt bonum, natura duce expetit, neceſſe eſt id, quod eſt jus ſeu juſtum quidpiam, ſecundum naturam ſit, ac naturale ideo dicatur. Quod nihil aliud eſt, quam teſſera utilitatis, ſeu ea, conſpirantibus votis propoſita utilitas, ut homines ad invicem neque lædant, neque lædantur*

dantur, *atque adeo ſecure degant : quod ut bonum & utile eſt*, *ita quiſque natura duce expetit*. Etſi quæ poſt de utilitate apud diverſos diverſa, & inde juſto variabili ſubnectuntur, non de jure naturali, ſed civili dumtaxat poſſint admitti. Breviter Diodorus SICULUS L. XXV. Eclog. I. *Epicurus in libro*, *quem ratas doctrinas inſcripſit*, *vitam cum juſtitia conjunctam perturbatione vacare pronunciat : injuſtam vero perturbatione quamplurima refertam eſſe*. LUCRETIUS L. V. (verſ. 1151. & ſeqq.

Circumretit enim vis atque injuria quemque,
Atque unde exorta eſt, *ad eum plerumque revertit*.
Nec facile eſt placidam, *ac placatam ducere vitam*,
Qui violat factis communia fœdera pacis.

Porro quantopere a communi velut ſenſu abhorreat, omnes actiones ex utilitate, juſtitiæ contradiſtincta, metiri, nemini non conſtat. Adpoſite nihili alias Sophiſta Protagoras apud PLATONEM Protagora (1), (pag. 225. Edit. Francof. Ficini p. 323. A. B. Tom. I. Edit. Stephani.) *In ceteris facultatibus*, *ſi quis ſe jactet*, *puta quod tibicen optimus ſit*, *cum tamen in eo ipſe ſit rudis*, *audientes hunc aut rident*, *aut ei indignantur*. *Propinqui vero ut inſanum admonent*, *& increpant*. *Contra vero in juſtitia accidit*. *Nam licet ſciant aliqui quempiam injuſtum eſſe*, *tamen ſi ille hoc coram neſcientibus*

(1) Neque hic, neque ſequens locus Quintiliani inſtituto Auctoris magnopere inſervire videntur. Utroque is illud tantum vult, malos vitia ſua bonis nominibus tegere, & in iis virtutis adfectare ſpeciem : neque quicquam ibi eſt, quod ad *utilitatem* juſtitiæ oppoſitam pertineat. Magis ad ſententiam auctoris facit SENECA Epiſt. XLVIII. *Nec poteſt quiſquam beate degere*, *qui ſe tantum intuetur*, *qui omnia ad utilitates ſuas convertit : alteri vivas oportet*, *ſi vis tibi vivere*. *Hæc ſocietas diligenter*, *& ſancte obſervanda eſt*, *quæ nos omnes omnibus miſcet*, *& indicat aliquod eſſe commune jus generis humani*.) Et ARRIANUS Diſſert. Epict. L. I. c. 19. p. 76. Καθόλε τε (ὁ Ζεύς) τοιαύτης φύσιν τὲ λογικῦ ζώυ, κατεσκεύασεν, ἵνα μηδενὸς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν δύνηται τυγχάνειν, , ἂν μή τι εἰς τὸ κοινὸν ὠφέλιμον προσφέρηται. ἔτος ἔκετι ἀκοινώνητον γίνεται τὸ πάντα αὐτῦ ἕνεκα ποιεῖν.

bus fateatur, inſanire eum exiſtimant, neque pateſaciendam cenſent iniquitatem, immo ſemper, ſive ea præditus ſit, ſive non, juſtitiam oſtentandam: eum vero, qui non ſimulat juſtitiam, delirare, tamquam oporteat unumquemque aut iſtius participem eſſe, aut ex hominum cœtu exterminari. QUINTILIANUS Inſtit. Orat. L. III. c. 8. *Nec enim quiſquam tam malus eſt, ut malus videri velit.* Quin & nemo eſt, quin honeſtius loquatur, quam aut ſentiat, aut faciat. Sed & divina providentia tam peſtilentis dogmatis adſertores ipſo eventu ſatis arguit. Ut ex infinitis exemplum unum dumtaxat, aut alterum attingamus; Lyſander ille *homo verſutus, & pleraque fraudibus miſcens, juſque in ſola ponens utilitate; qui veritatem mendacio nihilo meliorem ajebat, ſed utriuſque pretium, & dignitatem uſu definiebat; qui pueros talis, viros ſacramentis decipi debere* jactavit; uti eſt apud PLUTARCHUM Lacon. apophth. (pag. 229. Edit. Wechel.) & POLYÆNUM Strateg. L. I. (c. 45.) an firmiori fundamento fortunas ſuas ſuperſtruxit, quam ſi omnia ad veritatem, & honeſtatem retuliſſet? Vid. Cornel. NEPOS Lyſandro. Sic Ageſilaus, qui alias in omni ſermone *juſtitiam* decernebat *omnium principem virtutum, quippe cum fortitudinis, ſi adſit juſtitia, nullus ſit uſus*; factum Phœbidæ Cadmeam occupantis defendit hoc colore: Ὅτι δεῖ τὴν πρᾶξιν αὐτὴν, εἴτι χρήσιμον ἔχει σκοπεῖν. Τὰ γὰρ συμφέροντα τῇ Λακεδαίμονι καλῶς ἔχειν αὐτοματίζεσθαι, κἂν μηδεὶς κελεύσῃ. *Ipſum factum, quatenus ex uſu foret, ſpectandum. Nam quæ eſſent e republica Lacedæmoniorum, ea, ut nemo mandet, debere ultro fieri.* Verum annon id ipſum factum occaſionem præbuit, ut Spartani imperio Græciæ exciderent?

§. XI. HIS POSITIS facilem habent, quæ objiciuntur, argumenta ſolutionem. Inepta eſt concluſio: *Civitates ſibi diverſa jura ſtatuerunt pro ratione utilitatis*, ergo non datur jus naturale & perpetuum. Omnia quippe jura civilia ſaltem præcipua legis naturalis capita, quibus ſalus generis humani continetur, præſupponunt, aut includunt; quæ haudquidquam deſtruuntur per illa, quæ iſtis ſuperaddi peculiaris ſingularum civitatum utilitas requiſivit. *Jura* pœnalia, ſeu ſanctiones pœnales, metu

metu injuſti inventa, admittimus; ſcilicet poſtquam nuda legis naturalis dictamina non ſufficiebant reprimendæ hominum malitiæ. Quod vero HORATIUS negabat, naturam poſſe juſto ſecernere iniquum; id concedimus de illa natura, quam homo cum brutis habet communem; per quam bruta utique ſenſu percipiunt, quæ corpori conveniant, quæ noceant, citra tamen honeſti, aut turpis intellectum. De natura rationali illud negamus. Quod Carneades argumentatur, *Romanis, ſi juſti eſſe velint, id eſt, ſi aliena reſtituant, ad caſas fore redeundum*, igitur juſtitiam eſſe ſtultitiam; id ſpeciem aliquam apud vulgus habet, penitus inſpicientibus nihil ſolidi continet. Nam cum aliis liceat id juris in nos ſtatuere, quo ipſi adverſus alios utimur; ſane haudquidquam utile eſt aliena per injuriam rapiendo, alios ad noſtra rapienda invitare. Ac in definiendo utili non reſpiciendum eſt, quid huic vel illi ad tempus cum aliorum detrimento videatur conducere, ſed quid in univerſum, & ad perpetuitatem expediat. Sic ponamus aliquem ex peculatu magnas opes cumulaſſe. Huic ſtultum videtur, injuſte rapta reſtituendo ad priſtinas fortunæ anguſtias ultro ſeſe revolvere. At ubi poſtea Princeps deprehenſis furtis eas opes fiſco adplicuerit, prave ſolertem collectorem patibulo, aut carceri mancipaverit; credimus hunc ſapientius fortunam ſuam fundaſſe, quam qui modica re, innocenter parta, contentus eſſe maluit? Sic neſcio, an ſatius fuerat urbi Romanæ intra modicas, & juſte quæſitas opes ſubſiſtere, quam poſtquam orbem diripuiſſet, in ſua viſcera ſævire, & enervem truncum Gothis, Vandaliſque lacerandum proſtituere. Sed nec ad reliqua Carneadis argumenta, quæ Lactantius l. d. adfert (1), operoſa reſponſione opus eſt.

Si

(1) *Bonus vir*, inquit, *ſi habeat ſervum fugitivum, vel domum inſalubrem ac peſtilentem, quæ vitia ſolus ſciat, & ideo proſcribat, ut vendat: utrumne profitebitur, fugitivum ſervum, ac peſtilentem domum vendere, an celabit emtorem? Si profitebitur, bonus quidem, quia non fallet, ſed tamen ſtultus judicabitur, quia vel parvo vendet, vel omnino non vendet: Si celaverit, erit quidem ſapiens, quia rei conſulet; ſed idem malus, quia fallet. Rurſus, ſi reperiat aliquem, qui auricalchum ſe putet vendere, cum ſit illud aurum; aut plumbum, cum ſit argen-*

Si quis enim ſapientis putat, venditorem peſtilentiam ædium diſſimulare, ut eo pluris illas vendat; etiam ſapiens erit emtor, qui numos adulterinos pro bonis dederit, aut venditorem, comperta fraude, magno malo mactaverit. Denique an in naufragio robuſtior imbecilliori tabulam eripere, in fuga ſaucium integer equo deturbare poſſit (1), ut ipſe potius quam alter ſervetur, alio loco erit diſcutiendum. Id dumtaxat hic monuiſſe ſuffecerit, quod per neceſſitatem, animique ex imminente periculo conſternationem magis excuſatur, quam adprobatur, haudquidquam in communem agendi regulam eſſe trahendum. Add. AUCTOR de Princip. juſti & decori p. 114. ſeqq.

§. XII. (2) IDEM Auctor de Principiis juſti & decori iſthac via jus naturale inveſtigare inſtituit. Principio præſupponit, *Deum eſſe & mundum condidiſſe in ſapientia;* de quo nemo ſanus litem movebit. Addit, *Eumdem virtutes juſtitiæ & veritatis exercere velle in mundi regi-*

gentum; tacebitne ut id parvo emat; an indicabit, ut magno? ſtultum plane videtur, malle magno. LACTANTIUS L. V. c. 17. n. 5. 6. 7.

(1) *Nempe juſtitia eſt, hominem non occidere, alienum prorſus non attingere: quid ergo juſtus faciet, ſi forte naufragium fecerit, & aliquis imbecillior viribus tabulam ceperit? nonne illum tabula deturbabit, ut ipſe conſcendat, eaque nixus evadat, maxime cum ſit nullus medio mari teſtis? Si ſapiens eſt, faciet; ipſi enim pereundum eſt, niſi fecerit. Si autem mori maluerit, quam manus inferre alteri; jam non juſtus ille, ſed ſtultus eſt; qui vitæ ſuæ non parcat, dum parcit alienæ.* Item. *Si acie ſuorum fuſa, hoſtes inſequi cœperint; & juſtus ille nactus fuerit aliquem ſaucium equo inſidentem; eine parcet, ut ipſe occidatur, an dejiciet ex equo, ut ipſe poſſit hoſtem effugere? quod ſi fecerit, ſapiens, ſed idem malus; ſi non fecerit, juſtus, ſed idem ſtultus ſit neceſſe eſt.* IBID. n. 10. & ſeq.

(2) Eſt is Lambertus Velthuyſius. Cujus demonſtrandi rationes licet ſingulæ non ſatis concludant, in principiis tamen juris naturæ ab AUCTORE non diſcedit; Ait enim: *Quicquid in genere & ſua natura ita comparatum eſt, ut ſine ingenti noxa generis humani eo homines carere non poſſint; aut quod, ſi promiſcue permittatur, non levi damno multabit genus humanum, id lege naturali prohibitum eſſe.* Ante dixerat: *Cum proximus meus in eadem ſit conſtitutus dignitate, quam Deus me ſuſtinere voluit, iiſdem etiam privilegiis gaudere debet, quibus ego.* H.

regimine, Pſ. XCVI. v. ult. Enimvero præterquam quod vix videatur veritas & juſtitia divina ad modum *Virtutis* recte concipi, etiam illud ſatis manifeſtum eſt, juſtitiæ, quæ Deo tribuitur, eſſe longe aliam indolem, quam ejus, quæ mortalibus eſt invicem exercenda; cum illa denotet modum, quo eminentiſſimus juxta ac optimus Creator creaturas imperii intelligentes moderatur; hæc vero inter pares natura, eidemque ſummo domino ſubjectos locum habeat. Juſtitiam porro tam divinam, quam humanam eodem modulo metiendam eſſe, haudquidquam inde ſtatim evincitur, quod in Sacris Litteris ſæpe ad exemplum Dei revocamur. Luc. VI. 36. Matth. V. 44. 45. XIIX. 33. quippe cum in iſtis locis argumentum a minori ad majus (1) ductum videatur. Ex hiſce poſitis concludit: *Deum in creando mundo ſibi finem propoſuiſſe*: ac *media in ſe habere aptitudinem ad finis conſecutionem*: denique *hominem non impune laturum, ſi deviat ab illo ordine, quem ab homine obſervari vult Deus in conſecutione finis, quem ſibi, & homini propoſuit; & præmio afficiendum, qui vitam & mores inſtituit, juxta ordinem a Deo præſcriptum; juſtitiam quippe Dei nihil aliud innuere, quam pœnarum & præmiorum legitimam diſtributionem*. Ubi neſcio, an ullo commodo ſenſu dici queat, *Deum ſibi & homini finem* aliquem communem *conſtituiſſe*, aut ordinem illum homini conſtitutum, id eſt, obſervationem legis naturalis producere finem mundi a Deo conditi. Sicuti nec illa, quæ ſequuntur, facile quis digeſſerit: *Naturalem in Deo neceſſitatem hominibus imponere neceſſitatem ſtudii virtutum, & fugæ vitiorum*. Verum ſi vel maxime iſthæc omnia daremus, ac eruendo dein juri naturali talia ſubſterneremus effata: *Quæcumque natura ſua ita ſunt comparata, ut finem in creatione mundi a Deo intentum impediant, illa omnia jure naturali prohibita ſunt; quæcum-*

(1) Immo e contrario *a majori ad minus*. Illatio enim hæc eſt: Si Deus, qui æterna felicitate fruitur, ſibique ſolus ſufficit, & venia nunquam indiget, adhuc miſeretur hominum a ſe creatorum, qui delinquendo ſæpiſſime ipſius iram provocarunt; multo minus perpetuæ inimicitiæ eſſe debent hominis in hominem, cujus venia quotidie indiget, & cujus auxilio carere non poteſt.

cumque autem iſtius ſunt naturæ, ut ſine iis idem finis obtineri non poſſit, illa omnia jure naturali ſunt imperata: nondum tamen liquido, & diſtincte intelligere datur, quam neceſſariam relationem ſingula juris naturalis præcepta ad eum finem habeant; cum ille ipſe finis nondum ſat dilucide ſit deſignatus. Sic verbi gratia operoſa admodum deductione opus fuerit, ut intelligam, ſine honore parentum non poſſe obtineri finem mundi conditi; aut furtum eidem fini repugnare. Quin nihil agit, qui intra generalia ejuſmodi vocabula hæret, niſi propiora, & magis diſtincta principia adſumſerit. Igitur intra tenebras adhuc relinquit fundamentum juris naturalis, qui nihil aliud, quam hoc ingeminare novit: *Cum mundus in ſapientia ſit ordinatus, & homini partes agendi in hoc univerſo adſignatæ ſint: ordo ille neceſſario homini indicare debet, quodnam cujuſque in agedo ſit officium.*

§. XIII. In eo plerique conveniunt jus naturale ex ipſa hominis ratione eruendum, idemque adeo ex iſtius recte ſe habentis dictamine profluere. Dio Chryſostomus Orat. X. (pag. 110. C. Ed. Morelli) quæ inſcribitur de Servis. Νῦν ἔχων γνώσῃ ἀπὸ σεαυτȢ, ὅτι σέ πρακτέον ἐςὶ, καὶ ὅπως. *Mentem habens ſcies ex temetipſo, quid tibi ſit faciendum & quomodo.* Quo nomine etiam Sacræ Litteræ eamdem cordibus hominum inſcriptam pronunciant. Ubi illud manifeſtum judicamus, etſi divinæ literæ liquidius cognoſcendo juri naturali plurimam lucem adferant; illud tamen citra iſtud adminiculum per vires rationis, homini abs Creatore conceſſæ, & adhuc ſuperſtitis, poſſe inveſtigari, & ſolide demonſtrari. Quam ad rem tamen vix neceſſarium arbitramur præfracte contendere, animis hominum ab ipſa nativitate congenita, & velut impreſſa eſſe juris naturalis ſaltem generalia præcepta, ad modum diſtinctarum, & actualium propoſitionum, quæ ſtatim atque uſus ſermonis acceſſerit (1), citra ulteriorem informationem, aut

(1) Diſplicet hoc, & quod poſtca Auctor ait, *facilitatem æquum ab iniquo diſcernendi ex adſuetudine provenire.* Ulrico Hubero Part. II. Digreſſ. L. I. c. 5. §. 6. Quoniam inutilis & erronea hæc ſit opinio. Inutilis, quia reddat hominem, contra dictamen naturæ peccantem, minus ἀναπολόγητον, ſi copiam pr-

aut meditationem abs homine poſſint exprimi. Hæc enim gratis fingi facile deprehendet, qui curioſius puerorum ex infantili inſcitia paulatim emergentium profectus

inſtitutionis non habuerit. Erronea, quia ſine dubio & litteris ſacris & evidenti experientiæ repugnet: nam Paulum ad Rom. II. 14. in his verbis: τὰ ἔθνη νόμον μὴ ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ. *Gentiles, lege carentes, natura quæ legis ſunt faciunt*, opponere inter ſe jus quod poſitum, & quod congenitum, τὸ νόμιμον ἀεὶ φύσει πεφυκὸς, *jus quod natura ſemper exſiſtit*, ut EURIPIDES in Bacchis vocat. Rurſus Paulum verbis, αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει. *Ipſa vos natura docet*, perſpicue inculcare, non ab informatione & exemplo aliorum, ſed a proprio nativoque inſtinctu eſſe doctrinam juris naturæ. Experientiæ refragari; quia ſi quis ſe ipſum valide conſideret, aliquod interius principium ſentiat. Et ſane negandum non eſt hominem, inter homines alios agentem, ſuopte ingenio, citra aliorum inſtitutionem, quid juris naturæ ſit, poſſe cognoſcere. Propoſitiones enim ejus univerſales, & quæ iis proxime inſunt, non opus habent operoſa aut artificioſa demonſtratione, qualis ad contextum artis alicujus requiritur; ſed vulgaris & naturalis ſufficit, cujuſmodi in vulgo etiam quotidie deprehenditur. Unde apud Barbaros etiam populos interdum inſignem juſtitiæ cultum cernere eſt. Equidem libenter Auctori concedimus, juris naturalis præcepta ad modum diſtinctorum, & actualium principiorum non innaſci. Fatemur quoque, bonam educationem, & formationem ad excitandos juris in natura poſiti igniculos, & in alteram partem corruptelas morum ad extinguendos illos multum poſſe. Vere enim PLUTARCHUS Libro de auditione: *Hoc utique clarum eſt, adoleſcentem, ſi a diſciplina omni arceatur, nec ſermonem ullum, quo erudiatur, guſtaverit, non modo ſterilem prorſus fore, virtutem quod attinet, ut nihil fructus germiniſve ejuſmodi producat, ſed & ad vitia facile deſciturum, agreſtia multa ex animo, tamquam ex terra inculta & inexercitata, emittentem: impetus enim animi ad voluptatem ferentes, ſiniſtraſque de labore ſuſpiciones habet, non extrinſecus illapſos, aut ſermonibus immiſſos, ſed indigenas quoſdam, innumerabilium affectuum morborumque fontes: quos ſi quis dimiſſos permiſerit, qua ſunt nati, procedere, nec inſtitutis bonis tollendo, nec divortendo, naturam compoſuerit, nullum utique eſt animal, quod non homine manſuetius ſit futurum*. Verum inde non ſequitur, principia juris in hominibus ab aſſuefactione & informatione pendere. Ipſe Auctor infra §. 20. dicit, *ut lex naturæ obliget, ſufficere ſimplicem notitiam, neque artificioſam ejuſdem demonſtrationem, ac deductionem ad hunc finem requiri*. Et mox: *Notitiæ juris natura-*

ctus accuratius obſervare inſtituerit. Nec inſuper habendum (1), quod Sacræ Litteræ infantilem ætatem deſcribere ſoleant ignorantia recti & turpis (2); adultiorem iſtius notitia. Vide Jonæ IV. 11. Deuteron. I. 39. Eſſai. VII. 14. 15. 16. Add. Rich. CUMBERLAND de Legibus

turalis veritatem neceſſariam ex ratiocinatione, ſeu uſu naturalis juris poſſe colligi. Deinde ſupra §. 9. in fine: *Adſuetudini eas vires haud quaquam tribuendas eſſe, ut rationis judicium detorquere queat, quo ipſi impoſſibile ſit, veritatem extra leges naturales perſpicere*. Bene CICERO V. de Finib. 15. *Eſt natura ſic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: Ob eamque cauſſam parvi virtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſine doctrina moventur: ſunt enim prima elementa naturæ: quibus auctis, virtutis quaſi carmen efficitur: nam cum ita nati, factique ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gratiæ principia in nobis contineremus, atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, a contrariiſque rebus alienos: non ſine cauſſa eas, quas dixi, in pueris virtutum quaſi ſcintillulas videmus, e quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam quaſi Deum, ducem ſubſequens, ad naturæ perveniat extremum: nam, ut ſæpe jam dixi, in infirma ætate, imbecillaque mente vis naturæ per caliginem cernitur: cum autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit ille quidem naturæ vim, ſed ita, ut progredi poſſit longius, per ſe ſit tamen inchoata*. H.

(1) Plane ut HOMERUS Odyſſeæ Υ,

Οἶδα ἕκαστα
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. Πάρος δέ τι νήπιος ἦα.
Omnia novi
Quæ bona, quæ mala ſunt: fueram puer inſcius ante. H.

(2) Seu potius boni & mali, quod tamen in exemplo adducto magis ad utile & damnoſum, quam ad rectum & turpe, ſive honeſtum & inhoneſtum refertur. Vid. Ludovicus CAPPELLUS ad Geneſ. III. 5. ad quem locum etiam conſuluiſſe profuerit Joannem CLERICUM. Ceterum loci Scripturæ ſacræ ab Auctore excitati eorum ſententiæ favere videntur, qui ideas innatas dari negant, quoniam, qui dicit *omnia*, nihil ſane excipit, eoque cunctis ideis innatis locum præſcindit. Idem autem loquendi modus etiam apud Scriptores profanos obvius. Vid. CLERICI Ars critica P. II. S. I. c. 2. §. 26. p. 153. 154. T. 1. 2. Edit. HESIODUS Theogon. v. 900. Edit. CLERICI.

gibus Naturæ, Prolegom. §.5. qui & ipſe d.l. §.7. 8. clare demonſtrat, etſi congenitæ illæ propoſitiones abnuantur, revera tamen notitiam legis naturalis ab ipſo Deo, tamquam primo motore, animis hominum imprimi; ex quo cuivis patere quoque poteſt, ipſum velle & jubere, ut juxta eam legem homines faciant. Quæ a pleriſque nimis preſſe urgetur phraſis Rom. II. 15. figurata eſt (1), ac nihil aliud notat (2), quam liquidam, altaque mente repoſtam cognitionem, & de qua quis in conſcientia ſua convictus, undecunque demum eadem animo impreſſa ſit. Sicut quæ Jer. XVII. 1. *tabulis cordium inſculpta* dicuntur peccata, actualia utique, haudquidquam ab ipſa ſtatim nativitate erant cognita. Add. Luc. II. 51. Prov. VII. 3. Sic quod etiam in pueris, & rudi vulgo magna deprehenditur facilitas æquum ab iniquo diſcernendi, id ex adſuetudine provenit: dum a teneris annis, & ſtatim atque uſum aliquem rationis exſerunt, vident bona probari, mala improbari, & illa laudem, hæc pœnam ſequi. Quorum quotidianum exercitium, & totius vitæ communis compages ad iſtum modum digeſta, ita animos diſponit, ut paucis dubitare ſuccurrat, an aliter iſta fieri poſſint. Verum ſi quis accuratius iſta cœperit expendere, deprehendet multarum rerum rationes reddere oppido quam difficile eſſe, quæ a vulgo tamen expedite, & citra hæſitationem obeuntur. Exempli loco Auctor de Princip. juſti & decori adfert: *Si quiſpiam in furto deprehenſus ſit, omnis multitudo animo, & viribus adnititur furem comprehendere: ſi autem quiſpiam ira percitus homicidium perpetraverit, omnes ejus libertatem optant, nullus ſaltem operam ſuam libenter ad illum capiendum commodat.* Rationem vulgus ignorat, quæ hæc eſt, *quia plus periculi cuivis ex fure, qui cuj-*

(1) Conferantur Grotius ad hunc locum, & Clericus in arte Critica p. 154. & ſeqq. T. I. 2. Edit.

(2) Cui tamen natura rationalis, inſita homini, principium dedit. Theonoë apud Euripidem Helena.

Ἔνεστι δ' ἱερὸν τῆς Δίκης ἐμοὶ μέγα
Ἐν τῇ φύσει.
Magnum enim juſtitiæ ſacellum mihi ineſt
In natura. H.

juſvis fortunas rapere intendit, quam a tali homicida, qui in illum tantum excanduit, a quo laceſſitus fuerat. Igitur hoc ſenſu lex naturalis nobis dictamen rectæ rationis adſeritur, quod intellectui humano ea ſit facultas, ut ex contemplatione conditionis humanæ liquido perſpicere poſſit, ad normam ejus legis ſibi neceſſario vivendum: ſimulque inveſtigare principium, ex quo ejuſdem præcepta ſolide, & plane demonſtrari queant. Add. Rich. Cumberland de Leg. Nat. c. 4. §. 3. (†) Neque obſtat, quod qua ratione præcepta legis naturalis artificioſe demonſtrentur, a plurimis ignoretur, aut non capiatur; ac plerique ex adſuetudine, aut vitæ communis tenore legem naturæ addiſcere, & obſervare ſoleant †. Nam

(†) Eſt in umbilico §. 8. ſupra Sexti Empirici locus L. 3. Cap. 24., in quo ait non ſolum integros populos; ſed etiam Philoſophos aliud, atque aliud de actionum turpitudine, atque honeſtate ſenſiſſe. Ex eo quiſque colligere poteſt (quod in Præloquio monui) quam parum ad Naturalis Juris præcepta rite inveſtiganda, demonſtrandaque humanæ rationis vires ſuperſtites citra Dei revelationem, aut Gratiam valeant. Equidem Philoſophi hodieque exemplo ſuo nos docent abſurda non proferre, quum Deum Revelantem ſequuntur; in abſurda, & falſa ruere, quum ſolum ingenio ſuo, arbitrioque ducuntur. In §. 9. ſupra teſtes producuntur Hiſtorici, Philoſophique multi ad id probandum, *quod ſæpe inolita diu conſuetudo naturalis rationis faciem mentitur*; quæ videri poteſt alia neceſſariæ Revelationis, aut Gratiæ demonſtratio. Tum §. 10. eorum ſententia, qui juſtitiam ab utilitate propria non ſeparant, ſive qui naturalis Juris unam menſuram eſſe ſingularum Civitatum utilitatem contendunt, operoſe refellitur. Si qua enim Civitas ad ſuam unam utilitatem referat omnia, idque juſtum eſſe reputet, cum Civitas alia eodem modo ſe gerere in illam poteſt, inde magna rerum omnium perturbatio conſequitur, qua nihil magis homini noxium dici poteſt. Mox aliæ acutæ, firmæque probationes adduntur; & §. 12. objecta argumenta ſolvuntur. Demum §. 13. innatas ideas, ſeu naturalis Juris præcepta generalia veluti animo impreſſa, quæ citra ullam ratiocinationem ab homine poſſunt exprimi, refellere Puſendorfius inſtituit. Ait enim pueros, & rude vulgus æquum ab iniquo *ex adſuetudine* diſcernere; nec multo poſt iterum ait *pleroſque ex adſuetudine, & vitæ communis tenore legem naturæ addiſcere, & obſervare ſolere;* quæ certa ſententia ad populorum illorum, de quibus ſupra, prava inſtituta refertur. Non ego cum Puſendorfio dicam *præcepta legis naturalis* præſertim prima, quæ-

Nam & ab artificibus quotidie multa exerceri videmus ex imitatione, aut per inſtrumentorum compendia, quorum demonſtrationem ipſi quidem ignorant, neque minus tamen iſta mathematica inventa vocari queunt, ſolidiſſima ratione ſubnixa. Ex hiſce etiam liquet, unde rectitudo rationis circa eruendum jus naturæ ſit metienda; ſeu unde conſtet, an dictamen aliquod rectæ, an vero pravæ rationis ſit. Nimirum rectæ rationis dictamina ſunt vera principia, quæ cum rerum natura probe

quæque ab illis proxime, ut ajunt, profluunt, *artificioſe demonſtrari*; nec dicam homines, qui parum ingenio valent, eam demonſtrationem ab aliis propoſitam capere; eos vero, qui fere nihil ingenio valent, majorum exemplum, publicam utilitatem, uſumque communem ſequi debere; ita ut ad ſolos homines, qui optimo, ſplendidiſſimoque ingenio ſunt, juris naturalis inveſtigatio, cognitioque proprie pertinere videatur.

Illud primo loco diſplicet, quod Ulrico Hubero, & poſt eum Hertio diſplicere video, quod ait ex adſuetudine naturæ legem pleroſque noſſe: id enim non ſolum rationes ab illis congeſtæ, nec ſola Pufendorfii loca ab illis allata evincunt adſeri non poſſe; ſed etiam eſt in ultima pagina Cap. 2. §. 9. Pufendorfii locus, qui huc facit, ut & ego aliquid amplius ex Pufendorfio huc afferam. Ibi obſervat multarum gentium pravis moribus ſanæ rationis uſum pene deletum; *ex quo tamen* (ait) *non conſequitur nemini inter eaſdem gentes paullo humaniori fuiſſe perſpectum violari jura naturæ* &c, *non ut quis promiſcue rapiat, & latrocinetur, ex ſtatu naturali non fluit, ſicuti ex ſtatu Civitatum inter ſe, naturali utique adparet*. Inde fit, ut ex hominum vicio, mox ex ipſa natura adſuetudo illa progrediatur; eaque vinci, diſpungique poſſit quadam ratiocinatione, quæ cujuſque menti facile occurrit. Nam etſi dixero innatas ideas, quales Pufendorfius intelligit, nullas eſſe; dicam tamen naturalem legem facile internoſci poſſe, nec operoſa demonſtratione opus eſſe. Creator enim omnium Deus eam naturæ humanæ vim dedit, qua veluti facula prælucente legis illius verum præceptum cernimus, quaque veluti quodam amoris ſtimulo exciti ad obſervandum ducimur, niſi lucem illam, & recti, æquique naturalem amorem noſtræ libidines extinxerint. Ambroſius hoc intelligi voluit, quum de naturali lege univerſe ait: *Ea igitur lex non ſcribitur, ſed innaſcitur, nec aliqua percipitur electione; ſed profluo quodam naturæ fonte in ſingulis exprimitur, & ingeniis humanis hauritur* Epiſt. 41. Huc digitum Chryſoſtomus intendit, quum de Fornicationis ſingulari vicio ait hom. 12. Antiochiæ habita, *Non opus habemus diſcere, quod malum eſt fornica-*

probe obſervata, & examinata conveniunt, & quæ ex primis, & veris principiis per bonam conſequentiam deducuntur. Contra pravæ rationis dictamen eſt, ubi quis vel falſa principia ponit, vel per ἀσυλλογιϛίαν falſas concluſiones format. Eo ipſo enim, quo lex naturalis a rerum natura imprimi dicitur, veram eamdem eſſe inſinuatur; quia illa non indicat, niſi quod exſiſtit, ejuſque cauſa eſt, in quo nihil unquam eſt falſi; quippe cum falſum oriatur ex errore hominum notiones natura cohærentes disjungentium, aut natura disjunctas conjungentium. Add. Rich. CUMBERLAND c. 5. §. 1. Quo obſervato non eſt amplius metus, ne quis cerebri ſui male purgati deliria, aut incompoſitam animi cupidinem pro lege naturali venditare poſſit. Nam nequidquam ad rationem provocat, qui adſerta ſua ex legitimis principiis, naturæque rerum congruentibus demon-

nicari, & bonum continentia; ſed ab initio hoc ſcimus; quin æterna Veritas nos docet, cujus magiſterium pro vario hominum amore modo clarius, acriuſque, modo obſcurius percipi Auguſtinus obſervat lib. de Magiſt. cap. 11. Fateor quidem vulgarem quemque hominem non poſſe naturæ præcepta aliis apta oratione demonſtrare, argumentiſque confirmare, & quaſi ad quamdam artem, ſeu ſcientiam deducere; ſed non juris naturalis Præceptores diſertiſſimos, ſed eos quærimus, qui, cum quid agere velint, æquum, iniquumque dignoſcant.

Hanc rem, qua de agimus, conficere potuit divini Apoſtoli Paulli epiſtola ad Rom. cap. 1. & 2. Primo loco ait Idololatriæ reos pœnas daturos eſſe, quia Deum eſſe, ſempiternamque ejus Virtutem ex creatis rebus colligere, & noſſe Ethnici poterant. Vide earum pœnarum cauſſam propriam: *Deus enim illis manifeſtavit:* quæ verba inſinuant Dei cognitionem, quæ in Ethnicis etiam Philoſophis fuit, nonniſi a Deo venire; atque etiam ſignificant hominem, quum rationem quaſi ducem ſubſequitur, Dei cognitionem conſequi poſſe, ſi velit. Poſtquam de Deo, divinaque Juſtitia, quæ ſcelerum omnium Vindex ab humano ingenio facile cognoſci poteſt, Paullus diſſeruit, ad aliam cognitionem, quæ in Ethnicis eſſe potuit, aut eorum vicio non fuit, progreditur. Omnia vicia, & ſcelera, quibus Ethnici ſe contaminarunt, quorum multa quidem Philoſophi excuſarunt, recenſet; eaque vicia probat ab Ethnicis cognoſci potuiſſe. Obſervat nos naturæ lucem ſubſequentes alienum pravum facinus damnare: itaque ad idem, aut ad ſimile noſtrum facinus damnandum poteſt noſtra Ratio facile venire. Sic Cives, qui nul-

Digitized by Google

ſtrare nequit: quippe cum utique veritas, & rectitudo in convenientia conceptuum & propoſitionum cum rebus ipſis, quæ per iſtas exprimendæ ſunt, conſiſtat. Qui autem per ingenii hebetudinem demonſtrationes nectere ignorat, valde impudens eſt, ſi ſui cerebri dictatis, quatenus a receptis ſententiis abeunt, aliquid tribuendum poſtulaverit. Sed & indolem demonſtrationum intelligentibus facile patet, principia non ſolum neceſſario vera, & prima eſſe debere, ſed etiam propria, & velut domeſtica huic diſciplinæ, de qua inquiritur, & ita perſpicua, ut animus, percepta ex illis adſertionis cauſſa, placide adquieſcat, nec ulterioribus probationibus immineat. Contra quam legem genuina rectæ rationis dictamina eliciendi impegerunt non ſolum illi, quorum fundamenta juris naturalis hactenus diſcuſſimus; ſed & qui credunt ſufficiens ſe legis naturalis fundamentum conſtituiſſe, ſi dicant: *Honeſtatem naturalem conſiſtere in concordia rationis, & adpetitus, cujus honeſtatis norma ſit excellentia & dignitas humanæ naturæ, & finis ille nobiliſſimus, propter quem videmur a natura in univerſi hu-*

lius injuriæ conſcii rerum ſuarum rapinam ab aliis factam damnant, ſcelus ſuum quaſi oculis cernunt, quum non laceſſiti Civitatis alienæ bona rapiunt. Sic qui Uxoris ſuæ adulterium pati non poteſt, etiam invitus cognoſcit ſe ab alia uxore abſtinere debere. Denium ait Paullus univerſo hominum generi naturalem legem notam eſſe; quia non pauci Ethnici ſcripta lege non juſſi, ſed humanæ rationis lucem, ductumque ſubſecuti legis ejus nonnulla præcepta obſervant. Quum ea obſervant, ſe lætitia, atque animi quiete perfundi, quum non obſervant, ſe pudore, & metu concuti ſentiunt; *qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum*. Ipſa de re, quam agere volunt, cogitatio varia, ipſe incertus animus, animique diſtractio probat ſe ab juris naturalis obſcura ſaltem cognitione proficiſci. Clariſſimus Paulli interpres Auguſtinus multa præclara eadem de re habet lib. 14. de Trin. Cap. 15., quæ vide, ſi placet. Confer Paullinam hanc orationem cum illa Puſendorfii: vide, quam longe hæc ab illa perſpicuitate, illaque Veritate diſcedit. Scio Puſendorfium, ceteroſque Ethicos reponere: ſe ſcilicet non ad ſolos Chriſtianos, ſed ad omnes homines de naturali Jure libros ſcribere. Sed ego iis dicam Paullinam ratiocinationem apud omnes homines per ſe ipſam valere, licet non omnes credant illam digito Dei ſcriptam eſſe.

hujus poſſeſſionem immiſſi. Nam ſi vel maxime ſic argumenter: hæc actio congruit cum excellentia, & dignitate hominis, ergo eſt honeſta, & ideo facienda; nondum adeptus ſum liquidam, & diſtinctam ſcientiam, cui mens mea firmiter queat adquieſcere; ſed in obſcuro adhuc eſt, in quonam illa excellentia conſiſtat, quæ cauſſa ſit, cur ea homini competat. Sicuti ſi quis ſacerdoti dicat: non decet te in ganeis, & popinis volutari, quia hoc repugnat dignitati ſacerdotis: verum quidem dicit, ſed non ideo ultimam rationem, & poſt quam dubio non amplius locus ſit, expreſſit. Conf. RACHELIUS Prolegom. ad Offic. Cicer. §. 38. ſeqq. Ceterum quamquam non cujuſvis ſit, legem naturalem artificioſa deductione ex principio ſuo eruere; ut tamen omnibus hominibus, uſu rationis gaudentibus, illa cognita dici poſſit, ſufficit, quod ſaltem mediocria ingenia eam demonſtrationem ſibi ab aliis propoſitam capere, & ejuſdem veritatem, collata naturæ ſuæ conditione, liquido perſpicere queant. Vulgo autem, quod legem naturæ ex populari informatione, uſuque publico haurire ſolet, ad ejuſdem certitudinem ſatis eſſe debet auctoritas ſuperiorum, qui illud in civitatibus exerceri curant; & quod ipſi rationes probabiles deſint, quibus ejuſdem veritas labefactari, aut convelli poſſit; & quod præſentem ipſius utilitatem quotidie deprehendit. Quo ipſo etiam lex naturalis ſufficienter promulgata intelligitur, ita ut nemo adultus, & mentis compos invincibilem ejus ignorantiam obtendere poſſit. Pro facili quoque cognitione ejus, quod jus naturale dictitat, HOBBESIUS de Cive c. 3. §. 26. & Leviath. c. 15. hancce regulam commendat, *ut cum quis dubitet, id quod facturus in alterum ſit, jure naturali facturus ſit, nec ne, putet ſe eſſe in illius alterius loco*. Hoc modo enim ubi amor proprius, & perturbationes, quæ unam lancis partem vehementer premebant, velut in alteram lancem translatæ fuerint, quo ratio vergat facile adpariturum. Quæ regula ab ipſo Salvatore noſtro confirmatur. Matth. VII. 12. MOSCHUS Idyll. V. (1) (verſ. ult.)

(1) Qui locus Moſchi ſine damno lectoris ab auctore omitti potuerat, quum longe ſanctius ſit Salvatoris præceptum, utpote, quo etiam eos diligere debemus, qui nos odio proſequuntur, ideo-

Στέργετε τὼς φιλέοντας, ἵν' ἢν φιλέητε, φιλῆσθε.
Diligite amantes, ut ſi ametis, redamemini.

Add. SELDENUS de J. N. & G. L. VII. c. 12. Ariſtoteles apud Diogenem LAERTIUM, rogatus erga amicos quales eſſe debeamus, dixit: *Ὡς ἂν εὐξαίμεθα αὐτοὺς ἡμῖν προσφέρεσθαι. Quales eos erga nos eſſe optamus. L. 1. & L. ult. D. quod quis juris in alterum.* SENECA de Ira L. III. (c. 12.) *Eo loco nos conſtituamus, quo ille eſt, cui iraſcimur: nunc facit iracundos iniqua noſtri æſtimatio, & quæ facere vellemus, pati nolumus.* Confucii dictum eſt apud MARTINIUM Hiſt. Sin. L. IV. c. 25. *Ne facias ulli, quod pati nolis.* Idem inculcabatur civibus, quos ad cultiorem vitam adducere inſtituebat, ab Ynca Manco Capac, imperii Peruani fundatore, apud GARCILASSUM Comment. Reg. L. I. c. 21. Eam tamen regulam SHARROK de Officiis ſec. Jus Naturæ c. 2. n. 11. eo nomine univerſalem non cenſet, quod alias judici de latronibus calculum laturo, illi ſint abſolvendi, quod ſine dubio iſte horum loco poſitus vitam ſibi donari ſit optaturus; aut quod cuivis indigenti, quantum petierit, dandum ſit, quia ipſe indigens hoc velim; aut quod ſervo meo calceos purgare debeam, quia hoc, ut mihi faciat, ab ipſo poſtulare ſoleo. Enim vero facile ſibi conſtabit iſthæc regula, ſi obſervetur, non unam dumtaxat, ſed utramque ſimul lancem eſſe conſiderandam; ſeu non id ſolum expendendum, quid mihi placeat, ſed etiam quæ alteri obligatio, aut neceſſitas incumbat, & quid ego, ſalvo utrinque officio, ab altero poſtulare queam (r). Fatemur tamen id præceptum pro fundamentali axiomate legis naturalis haberi non poſſe; cum ſit conſectarium illius legis

gis

ideoque religione longiſſime ſuperet illud monitum ſapientiæ paganæ, *ut ameris amabilis eſto* (†).

(†) Vide præloquium meum: in eo & ego monui hanc ſcribendi rationem, quæ pluris Ethnicorum, quam Jeſu Chriſti ſententiam facere videtur, Chriſtiano homine indignam eſſe.

(r) Atqui, æqualitas illa potius eſt hypotheſis, quam principium in hac diſciplina. V. infra AUCTOR L. III. c. 2. §. 1. in fine, & §. 2. H.

gis de æqualiter habendis nobis cum aliis hominibus, adeoque a priori demonſtrari queat.

§. XIV. Nobis nulla via propior videtur, & magis adpoſita ad inveſtigandum jus naturale, quam ipſam hominis naturam, conditionemque, & inclinationes accuratius contemplari: etſi in ea conſideratione neceſſario etiam ad alia, quæ extra hominem ſunt, reflexio ſit facienda, ac inprimis ad ea, quæ ad commodum, aut incommodum aliquod eidem conciliandum apta ſunt. Sive enim ad promovendam ipſius felicitatem, ſive ad coërcendam ejuſdem malitiam, in proprium exitium erupturam, lex illa homini eſt impoſita; non felicius eadem addiſcetur, quam perſpecto, qua ipſe ſubſidio, qua fræno opus habeat. Id igitur primo homo habet commune cum omnibus animantibus, queis ſenſus ſui ineſt, ut ſeipſum quam maxime amet, ſeipſum ſtudeat omnibus modis conſervare, quæ bona ſibi videntur nitatur adquirere, mala repellere. Cicero de Fin. L. III. (c. 5.) *Simul atque natum eſt animal, ipſum ſibi conciliatur, & commendatur ad ſe conſervandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea, quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus, diligenda: alienatur autem ab interitu, iiſque rebus, quæ interitum videantur adferre.* Valerius Flaccus (Argon.) L. V. (644.)

Eſt amor, & rerum cunctis tutela ſuarum.

Add. Diogenes Laertius L. VII. (§. 85.) in Zenone. Marcus Antoninus L. XI. §. 8. Epicteti Ench. c. 38. n. 2. Et iſte quidem cujuslibet erga ſeipſum amor regulariter tam validus eſt, ut quævis inclinatio erga quemvis alium hominem ipſi cedat. Equidem videntur quandoque aliqui teneriore adfectu alios amplecti, quam ſeipſos: ac magis iſtorum bonis, quam propriis gaudere, magiſque eorumdem malis, quam ſuis indoleſcere. Sicuti Cartesius de Paſſionibus c. 82. ait: *Amor, quo fertur bonus parens in ſuos liberos, adeo purus eſt, ut nihil ab ipſis conſequi cupiat, nec eos aliter poſsidere velit, quam jam habet, vel illis jungi arctius, quam jam eſt; ſed eos conſiderans tamquam alios ſeipſos, quærit eorum bonum ut ſuum proprium; quin etiam majori cum cura, utpote cum concipiat ſe, & illos unum totum*

con-

conſtituere , cujus melior pars ipſe non ſit , ſæpe eorum utilitatem ſuæ præfert , nec metuit ſe perdere , ut eos ſervet . Vid. 2. Samuel. XVIII. 33. EURIPIDES Alceſtide v. 653. ſeqq. ad v. 705. Enimvero præterquam quod hoc non ſit perpetuum , etiam ideo ſæpe mala liberorum in ſe tranſlata vellent parentes , quod credunt , ſeſe melius ea ſuſtinere , quam iſtos poſſe ; aut quod illorum ætas vita ſit dignior . Sic & bonis liberorum tantopere adficiuntur parentes (1) , quod gloriæ ſibi eſſe judicent tales genuiſſe . Vid. Luc. XI. 27. *Qui tanti talem genuere parentes* . VIRGILIUS Æn. I. (verſ. 606.) Sicut vice verſa Epaminondas eorum , quæ ipſi eveniſſent bona atque commoda , omnium hoc ſibi ajebat accidiſſe jucundiſſimum , quod utroque parente vivente Lacedæmonios ad Leuctra viciſſet . PLUTARCHUS Apophth. (L. II. p. 193. Ed. Wechel.) Sed & multos pro aliis ſat æquo animo mortem oppetiiſſe conſtat , quos peculiari adfectu proſequuti ſunt , aut quibus ſeſe penitus devoverunt . Quibuſcum ita ſeſe junctos atque unitos intelligunt , tamquam minorem partem totius , eoque ſe malunt perdere , ut alterum tamquam majorem partem conſervent . Vid. CARTESIUS d. l. c. 83. De Solduriis CÆSAR de bello Gallico L. III. (c. 22.) PROCOPIUS de bello Perſico L. I. c. 3. *Apud Hunnos Ephthalitas opulentiores quique amicos ſibi adjungunt vicenos , aut ſi fors tulerit , etiam plures , quos ſemper habent convivas , omniumque facultatum ſuarum participes , dato ſingulis communi quodam in eos jure . At ubi fato conceſsit , qui illos ſibi ſodales adſciverat , obtinuit conſuetudo , ut ipſi adhuc vitæ pleni in tumulum cum mortuo inferantur* . Quales devotiones adhuc apud Japonenſes

(1) MENANDER apud Stobæum :

> Ὀυκ ἔϛι μείζων ἡδονὴ ταύτης πατρὶ
> Ἢ σωφρονοῦντα καὶ φρονοῦντ' ἰδεῖν τινα
> Τῶν ἐξ ἑαυτοῦ.
> *Major nulla genitori datur .*
> *Virtute quam ſi videat ac prudentia .*
> *Florere quemquam de ſuo exortum ſatu .*

Conf. Proverb. Salomonis X. 1. XV. 20. XVII. 21. H.

ſes frequentari teſtatur Franc. Carron in deſcript. Japoniæ cap. 7. De Æthiopibus vid. Diodorus Siculus L. III. c. 7. (1) Verum talibus jactantia fidei & adfectus, atque inde orta gloria ante omnia habetur, quæque adeo ipſa vita bene emi judicatur. Nonnulli quoque per impatientiam vitam projiciunt, tamquam ſibi deinceps acerbiſſimam futuram, extincto eo, in quo omnem ſuam ſpem collocarant. Sane quicquid pro aliis homo facit, ſui nunquam obliviſcitur (2); & communem hominum adfe-

(1) Videatur pulcherrimum certamen inter Oreſtem & Pyladem, uter pro altero mori poſſit, apud Euripidem Iphigenia in Tauris, act. 3. Et Græci pariter, ac Romani perſuaſi erant, vitæ ſuæ jus eſſe penes quemque. V. H. Grotium L. II. de J. B. & P. c. 21. §. 11. (†)

(†) Hominem natura ipſum ſibi conciliari, & commendari, ſuique conſervationem diligere Puſendorſius ait: mox eos, qui pro Patrono, Amicoque mortuo ſeipſos occidunt (qui teterrimus mos apud Hunnos, atque in Æthiopia valuit, hodieque in Japonia valet) obſervat obcæcatos inſano quodam ſui amore, ut ſcilicet ex ſua fide, benevolentiaque gloriam ſibi quærerent; vel abreptos impatientia, cum opinarentur mortem vita dulciorem fore, vitam amittere voluiſſe. Vitæ Auctor Maſcovius in ſubjecta Nota ſubmonet Græcos pariter ac Romanos ſibi perſuaſiſſe *penes quemque Vitæ ſuæ Jus eſſe*. Ego mihi facile perſuadeo hæc verba illum addidiſſe, non ut quorumdam noſtræ ætatis Suicidarum impatientiam, animique impotentiam excuſaret; ſed ut oſtenderet non ſolum feroces illos populos, ſed etiam hos humanitatis culturæ deditos falſo cogitaſſe penes quemque hominem vitæ ſuæ tamquam rei ſuæ arbitrium eſſe. Id arbitrium non ex recto rationis uſu venire Patrum ratiocinatio multiplex oſtendit. Audite Lactantium: *Sicut in hanc vitam non noſtra ſponte venimus, ita rurſus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis adſignatum eſt, ejuſdem juſſu recedendum eſt, qui nos in hoc corpus induxit, tamdiu habitaturos, donec jubeat emitti* lib. 3. Cap. 18. Audite Auguſtinum: *Si parricida, . . . quanto propinquiorem quiſque peremerit, tanto judicatur immanior: ſine dubio pejor eſt, qui ſe occidit, quia nemo eſt homini ſeipſo propinquior*, lib. de Patientia cap. 3. Iterum in eo argumento verſatur in epiſt. ad Dulcitium Tribun. & lib. 1. de Civ. Dei cap. 20. 24. 26., atque heic eam veritatem defendit, & quæ objici ſolent, diluit.

(2) Euripides Oreſte: H.

Πανταχῆ ζῆν ἡδὺ μᾶλλον, ἢ θανεῖν τοῖς σώφροσιν.
Quin ubique vita morte dulcior prudentibus.

Mox:

adfectum bene expreſſit Satanas apud Jobum II. 4. Præter hunc amorem ſui, ſtudiumque ſeipſum omnibus modis conſervandi, deprehenditur quoque in homine ſumma imbecillitas, atque naturalis indigentia, ut ſi homo ſolus abſque ullo auxilio per alios homines accedente, in hoc orbe deſtitutus concipiatur, vita ipſi in pœnam data videri poſſit. Manifeſtum quoque eſt, poſt divinum Numen homini non plus ſubſidii atque ſolatii poſſe accedere, quam ab aliis hominibus (1). Quamquam enim ſingulorum vires ad ſeipſos conſervandos adeo tenues deprehendantur, ut multarum rerum, & hominum opera ad bene, & commode vivendum indigeant, cum ad pleraque hominibus utiliſſima, & ſumme neceſſaria efficienda ſingulos & vires, & tempus defecturum ſit, ni plures hominum operas conjunxerint: tamen viciſſim ſinguli in aliorum uſus multa poſſunt præſtare, quibus ipſi non egent, & quæ adeo ipſis nulli erant futura uſui, niſi in alios diſpenſarentur homines. SENECA de Ira L. I. c. 5. *Homo in adjutorium mutuum generatus eſt*. Marcus ANTONINUS L. II. c. 1. *Γεγόναμεν πρὸς συνεργίαν*, *ad mutuas operas nati ſumus, quomodo pedes, manus, palpebræ, dentium ſuperiorum inferiorumque ordines*. Iidem tamen homines non minus invicem nocumenti, & moleſtiæ inferre poſſunt, & ſæpe volunt, vel inſtigante prava libidine, vel ſubigente neceſſitate ſeipſos contra aliorum noxas defendendi. Quæ omnia quotidie in oculos noſtros incurrunt, & ſupra cap. 1. L. II. latius ſunt deducta. Add. CUMBERLAND de Leg. Nat. c. 1. §. 14. 18. Quo loco tamen & illud monendum, nos in eruenda hominis conditione amori proprio priorem locum adſignaſſe, non quod quilibet ſeipſum ſolum reliquis

Mox:

Πᾶς ἀνὴρ κἂν δοῦλος ᾖ τις, ἥδεται τὸ φῶς ὁρῶν.
Dulcis eſt uſura lucis omnibus: ſervis quoque. H.

(1) Similiter CICERO de Officiis L. II. c. 3. 4. 5. late probat, nihil eſſe, unde plus boni malive hominibus immineat, quam ab aliis hominibus. *Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus, & proſint & obſint: primum hoc ſtatuo eſſe virtutis, conciliare animos hominum, & ad uſus ſuos adjungere*.

quis omnibus ubique præferre debeat, aut omnia propria utilitate metiri, eamque, quatenus ab aliorum commodo ſeparata eſt, ſummum ſibi ſcopum proponere. Sed quia amorem proprium naturaliter homo prius ſentit, quam aliorum curam, eo ipſo, quod naturaliter prius eſt ſentire ſui, quam aliorum exſiſtentiam. Deinde quia, ut ego mei ipſius curam habeam, ad neminem propius, quam ad me ipſum ſpectat. Licet enim ſcopum nobis præfigamus bonum commune, tamen cum ego quoque generis humani pars ſim, cujus ſaluti aliqua etiam cura debetur, nemo ſane eſt, cui diſtincta magis, & ſpecialis mei cura incumbere poſſit, quam mihimet ipſi.

§. XV. Ex hisce poſitis facile eſt fundamentum legis naturalis invenire. Scilicet manifeſto adparet, hominem eſſe animal ſui conſervandi ſtudioſiſſimum, per ſe egenum, ſine ſui ſimilium auxilio ſervari ineptum, ad mutua commoda promovenda maxime idoneum (1), idem tamen ſæpe malitioſum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam inferendam promtum, ac validum. Ejuſmodi animali, ut ſalvum ſit, boniſque fruatur, quæ in ipſius conditionem heic cadunt, neceſſarium eſt, ut ſit ſociabile, id eſt, ut conjungi cum ſui ſimilibus velit, & adverſus illos ita ſe gerat, ut ne iſti anſam accipiant eum lædendi, ſed potius rationem habeant ejuſdem commoda ſervandi, aut promovendi. Cicero de LL. L. I. (c. 5.) *Non opinione, ſed natura conſtitutum eſſe jus, patebit, ſi hominum inter ipſos ſocietatem*

(1) Quod minus prona conſequentia elici contendit Titius Obſ. 78. Sed heic fallitur vir aliquando nimium acutus. Derivat enim ſocialitatem noſter ex omnibus his qualitatibus hominis conjunctim ſumtis, non ex ſingulis ſeparatim. Quod ſupereſt amor noſtri ipſius utique non unicum eſt fundamentum ſocialitatis, quum plures dentur occaſiones, in quibus noſtram ſalutem alienæ poſtponere debeamus, quæ proinde ſocialitatis effectus, non autem cauſſa ſunt. Vid. n. 5. ad h. §. & quæ ab ipſo auctore dicuntur initio §. XVI. Præterea officia erga Deum & nos ipſos pleraque locum habent, etſi homo vel maxime ſolus, & extra omnem ſocietatem humanam vivat. Quæ ſocialitas earum in primis obligationum fons eſt, quibus aliis obſtringimur, veluti, ut neminem contemnamus, neminem lædamus, damnum datum reparemus, & beneficiis beneficia rependamus.

tem, conjunctionemque perſpexeris. JAMBLICHUS Protrept. c. 20. Σὺν ἀλλήλοις εἶναι ἀνθρώπους, καὶ ἀνομίᾳ διαιτᾶσθαι οὐχ οἷόν τε. μείζω γὰρ αὐτοῖς ζημίαν οὕτω γίνεσθαι ἐκείνης τῆς κατὰ ἕνα διαίτης. *Ut homines ſimul, & tamen ſine lege vivant, fieri non poteſt. Eo enim pacto majus ipſis damnum inferetur, quam ſi quiſque ſigillatim vitam inſtitueret*. Inde fundamentalis lex naturæ iſthæc erit: *Cuilibet homini, quantum in ſe, colendam & conſervandam eſſe pacificam adverſus alios ſocialitatem, indoli & ſcopo generis humani in univerſum congruentem*. Neque enim per ſocialitatem hic intelligimus præciſe proclivitatem ad jungendas ſocietates particulares, quæ etiam malo fine, & modo iniri poſſunt, uti eſt conjunctio latronum; quaſi ſufficeret qualicunque intentione ſeſe cum altero conjunxiſſe. Sed per ſocialitatem innuimus ejuſmodi diſpoſitionem hominis erga quemvis hominem, per quam ipſi benevolentia, pace & caritate, mutuaque adeo obligatione conjunctus intelligitur. Ut adeo falſiſſimum ſit, eam, quam nos inſinuamus ſocialitatem, indifferenter ſe ad bonam, & malam ſocietatem habere. Diximus autem, cuilibet homini ſocialitatem colendam, & actu exercendam *quantum in ſe*. Quia cum penes nos non ſit præſtare, ut alii omnes ſeſe erga nos, prout par erat, gerant: igitur officio noſtro ſatisfecimus, ſi nihil eorum, quæ in noſtra erant facultate omiſimus, quod iſtos, ut viciſſim erga nos ſociabiles eſſent, permovere poſſet. Ex quo conſequitur, quia qui obligat ad finem, ſimul obligare intelligitur ad media, ſine quibus finis non poteſt obtineri; *Omnia, quæ ad iſtam ſocialitatem neceſſario faciunt, jure naturali præcepta, quæ eamdem turbant, aut abrumpunt, vetita intelligi*. (†) Iſthanc viam eruendo juri naturali non planiſſimam ſolum eſſe patet; ſed & eamdem maxime genuinam, & propriam plerique ſapientum magno conſenſu agnoſcunt (1) †. Multa teſtimonia

(1) Teſtatum reliquit Auctor noſter, initio §. ſequentis, & Speciminis Controverſ. c. 5. §. 25. ut & Spicilegii Controverſiarum c. 1. §. 14. hoc ſibi præcipue conſtitutum eſſe, ut officia hominum mutua, ſive erga alios explicet. Officia erga Deum, ex ipſius ſententia pars theologiæ naturalis ſunt, cui in doctrina Juris

nia accumulare opus non eſt. Inſtar omnium poteſt eſ-
ſe

Juris naturæ non alia contemplatione locus eſt, quam qua numinis cultus firmiſſimum ſocietatis civilis vinculum eſt. Officia hominis erga ſe ipſum partim e Religione, partim e ſtudio ſocietatis manant ita, ut, ſi homo non penderet a Deo, & extra ſocietatem aliorum viveret, nulli obligationi erga ſe ipſum adſtrictus eſſe intelligi poſſet. Sed cum neceſſitas officiorum erga Deum & noſmetipſos non minus ex recta ratione perſpici poſſit, quam ea officiorum erga alios, & præterea dentur officia erga noſmetipſos 1. ſine contemplatione ſocietatis, immo etiam 2. in ſocietate, quando officia erga alios & noſmetipſos colliduntur, ſatius ſane feciſſet auctor, ſi huc quoque animum advertiſſet. Rem omnem V. regulis complectimur. Igitur. I. cultum ſupremo numini debemus, tamquam enti perfectiſſimo, a quo omnia noſtra profecta ſunt, & a quo toti pendemus. II. Poſt Deum, & nos ut amemus, neceſſe eſt, noſtræque conſervationi ſtudeamus, ſi vera felicitate potiri ſatagamus. III. Cum homo homini natura æqualis ſit, & ſine homine vix ſalvus eſſe poſſit, homini ab homine præſtanda ſunt officia ſocialitatis. IV. Officiis erga Deum cedunt omnia reliqua officia. V. Quando officium erga noſmetipſos committitur cum officio ſocialitatis, ordinata caritas recte incipit a ſe ipſo. Ita panis fruſtulum nemo alteri dare obſtringitur, ſi ipſi fame alias pereundum ſit. Quod & Apoſtolus probat 2. Cor. VIII. 13. & SENECA de Benefic. II. 15. *Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam: ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream*. Conf. HERTIUS de Colliſione Legum, & NOODT Comm. ad Pand. p. 5.

(†) Homo quidem ante omnia ſentit, novitque ſeipſum exſiſtere; ſe autem non a ſe ipſo, ſed ab Deo exſiſtere, ſuaque omnia ab Deo habere ſtatim noverit, oportet, ſi rationis ductum ſequi velit. Huic Summo, Perfectiſſimoque Enti, quod non longe eſſe ab unoquoque noſtrum, ſine quo nequidem momento temporis unumquemque noſtrum eſſe percipere poſſumus, ſummum Amorem, obſequium, cultumque debere, ſive ſoli, ſive in civili ſocietate vivamus, facile intelligimus. Cum ea erga Deum officia cognoſcere, eiſque perfungi quiſque noſtrum cœperit, ipſa natura monitrice, & magiſtra rectum ſui amorem, ſuæque conſervationis rectum ſtudium addiſcet. Mox ſe multis egere quiſque ſentiet, quæ aliorum hominum ope, auxilio comparare poteſt: itaque ſine aliorum ſocietate non bene vivere poſſe ſentiet, & ſocietatis officia intelliget. Sic fiet, ut eadem docente humana recta ratione primum officia erga Deum, deinde erga ſeipſum, demum erga alios officia ſancte, ſolerterque ſervaverit. Omnia hæc Auguſtinus brevi oratione complexus eſt: *Ille autem*

ſe (1) illud Senecæ de Benefic. L. IV. c. 18. (2) *Quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior*

autem juſte, & ſancte vivit, qui rerum integer æſtimator eſt: ipſe eſt autem, qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat, quod non eſt diligendum; aut non diligat, quod eſt diligendum; aut amplius diligat, quod minus eſt diligendum; aut æque diligat, quod vel minus, vel amplius diligendum eſt; aut minus, vel amplius, quod æque diligendum eſt . . . Omnis homo, in quantum homo eſt, diligendus eſt propter Deum, Deus vero propter ſeipſum. Et ſi Deus omni homine amplius diligendus eſt, amplius quiſque debet Deum diligere, quem ſe ipſum . . . . . . Omnes autem æque diligendi ſunt: ſed cum omnibus prodeſſe non poſſis, his potiſſimum conſulendum eſt, qui pro locorum, & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius ſibi quaſi quadam ſorte junguntur, lib. 1. de Doctrina Chriſtiana cap. 27. Tandem aliquando Pufendorfius, aliique Ethici recentiores intelligunt integram, ſanctamque morum diſciplinam Chriſtianos omnes populos ſemper a Patribus accepiſſe; ipſos vero novas nugas agere, quum diſciplinam, quam univerſi homines obſervare neceſſe habent, a ſe ſolis excoli, expoliri, augerique gloriantur. Iterum Pufendorfio ſuccenſeo, qui cum heic naturalis Juris fundamenta conſtituat, omneſque homines ea doceat, ad prima, præcipua, & neceſſaria hominum erga Deum officia explicanda non accedit; ſed præterit ea allata cauſſa, quod mutua hominum officia, non alia explicat. Atqui Dei cultus nonne Civilis Societatis baſis, & vinculum eſt? Qui Civis quæ officia aliis Civibus ſine Summi Numinis reverentia ſemper, & ubique præſtabit? Nunc tandem intelligo, quid illud ſit, quod ait in Præfat. 1. *Quænam ſit illa morum honeſtas, & innocentia ubique & ſemper extra ſocietatem ſervanda, nondum diſpicere potui.* Ita ne Chriſtianus homo omnem hominem in hac tua morum diſciplina inſtituis, ut homo, qui a Deo totus eſt, qui rationem vitæ ſuæ ducem a Deo accepit, ſi extra ſocietatem vivat, nihil Deo, nihil ſibi debeat? Hoc unum me recreat, quod ipſum Maſcovium, eoſque quos affert, Proteſtantes hujus tuæ ſententiæ pudeat.

(1) Idem ep. 103. *Ab homine homini quotidianum periculum*. Mox: *Homini perdere hominem libet. Tu autem ita cogita, quod ex homine periculum ſit: ut cogites, quod hominis ſit officium. Alterum intuere, ne lædaris: alterum, ne lædas*. H.

(2) *Ut ſcias, per ſe expetendam eſſe grati animi adfectionem, per ſe fugienda res eſt ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat, ac diſtrahit, quam hoc vicium*. Paullo ante,

tior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos : quid ſumus? præda animalium, & victimæ, ac imbecilliſſimus, & facillimus ſanguis. Hominem imbellia cingit: nudum & infirmum ſocietas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. Itaque qui par eſſe nulli poſſet, ſi ſeduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Ἀνὴρ γὰρ ἄνδρα, καὶ πόλις σώζει πόλιν. χεὶρ χεῖρα νίπτει, δάκτυλός τε δάκτυλον. *Vir virum, & urbs ſervat urbem. Manus manum lavat, & digitus digitum. Salus omnis in ſociis.* Plinius N. H. *L.* IX. c. 46. Add. Marcus Antoninus L. IV. §. 4. qui & L. V. §. 16. Τὸ ἀγαθὸν τῦ λογικῦ ζώυ κοινωνίαν, *bonum animalis rationalis ſocietatem* vocat; & L. V. §. 29. ac paſſim hominem κατὰ φύσιν ζῷον κοινωνικόν, *animal ad ſocietatem natum* pronunciat. Add. Idem L. VII. §. 55. Libanius Declam. 19. Φύσις ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ συνεργάτην εἶναι καὶ βίυ κοινωνὸν ἀπέδειξε, *Natura hominem homini adjutorem, & ſocium vitæ effecit.* Quamquam & aliæ accedant cauſſæ, licet minus principales, aut argumenta ſocialis in homine naturæ, puta, quod nihil perpetua ſolitudine homini ſit triſtius, (Cicero de Fin. L. III. (c. 20.) *Nemo in ſolitudine vitam agere velit, ne cum infinita quidem voluptatum abundantia. Unde facile intelligitur nos ad conjunctionem, congregationemque hominum, & ad naturalem communitatem eſſe natos*); quod inutilis alias foret lingua, nobiliſſimum inſtrumentum, per quam ſolus homo præ ceteris animantibus animi ſenſa articulato ſono poteſt exprimere, (vid. Quintilianus Inſtit. Orat. L. II. c. 16.); quod optimus quiſque præclare agendo inter alios ſeſe oſtentare quam maxime gaudeat. Sicuti & inter ſecundarias dumtaxat rationes ſocialitatis habendum eſt, quod tradit Cicero Offic. L. I. (c. 44.) (1). *Quod ſi omnia nobis, quæ ad victum cultumque pertinent, quaſi virgula divi-*

(1) *Nec verum eſt, quod dicitur a quibuſdam, propter neceſſitatem vitæ, quod ea, quæ natura deſideraret, conſequi ſine aiils,*

na, ut ajunt, ſuppeditarentur, tum optimo quiſque ingenio, negotiis omnibus omiſsis, totum ſe in cognitione, & ſcientia collocaret. Non eſt ita. Nam & ſolitudinem fugeret, & ſocium ſtudii quæreret, tum docere, tum diſcere vellet, tum audire, tum dicere. Eodem pertinet, quod Idem Offic. L. III. (c. 5.) dicit : *Magis eſt ſecundum naturam, pro omnibus gentibus, ſi fieri poſsit, conſervandis, aut juvandis maximos labores moleſtiaſque ſuſcipere, imitantem Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio cœleſtium collocavit, quam vivere in ſolitudine non modo ſine ullis moleſtiis, ſed etiam in maximis voluptatibus abundantem omnibus copiis, ut excellas etiam pulchritudine & viribus. Quocirca optimo quiſque, & ſplendidiſsimo ingenio longe illam vitam huic anteponit*. Illud autem Ejusdem in Lælio (c. 8.) ad peculiarem amicitiam magis, quam communem illam ſocialitatem ſpectat : *A natura potius, quam ab imbecillitate orta amicitia eſt, & ſocietas adplicatione magis animi, quam cogitatione, quantum illa res utilitatis eſſet habitura*. Ceterum a noſtra lege fundamentali non abit illa Rich. Cumberland de Leg. Nat. cap. 1. §. 4. de ſtudio communis boni, & exhibenda erga omnes benevolentia quantum fieri poteſt maxima. Nam & nos dum ſociabilem eſſe debere hominem tradimus, ei non ſuum bonum ab aliis diſtinctum pro ſcopo habendum, ſed & ceterorum innuimus, nec ulli commodum ſuum cum oppreſſione, aut neglectu reliquorum quærendum, nec cuiquam ſuam felicitatem ſperandam, ſi alios negligat, aut injuriis laceſſat. Ex ſocialitate porro hominis, & quod quiſque non ſibi ſoli, ſed generi humano natus ſit, egregia quædam conſectaria deducit Baco de Verulamio de Augment. Scient. L. VII. c. 1. puta, quod vita activa ſit præferenda contemplativæ; quod felicitas homini in virtute, non in voluptate quærenda ſit; quod propter caſus improviſos rebus gerendis ſubtrahere nos non debeamus, aut a conſortio aliorum nos removere; denique quod propter teneritatem quamdam animi, & ineptitudinem ad

aliis, atque efficere non poſſemus, idcirco initam eſſe cum hominibus communitatem, & ſocietatem. Paullo ante.

ad morigerandum a rebus civilibus ſubducere nos non debeamus. (†) Quo loco & illud monet, nullam omnibus ſeculis repertam philoſophiam, religionem, legem, diſciplinam, quæ tantum bonum communionis exaltavit, bonum vero individuale depreſſit, quantum fides Chriſtiana †.

§. XVI. Consideremus jam, an cum hiſce pugnent, quæ traduntur ab Hobbesio de Cive c. 1. §. 2. Cujus quidem mens a quibuſdam eruditis nimis quam ſiniſtre fuit accepta, quaſi is doceret: *Natura inter homines non ſocietatem, ſed diſcordiam inſtitutam eſſe:* ex quo conſequi credunt, *ut omnis ſocietas humana contra naturæ fuerit inſtitutum*. Conf. Conringius de civili Prudentia c. 14. in fine. Quod perinde eſt, ac ſi dicerem: nulli homini per naturam actu loquela connaſcitur; ergo omnis loquela, quæ addiſcitur, eſt contra naturæ inſtitutum. Aut, omnes homines per naturam parvuli in lucem producuntur, ergo ut illi adoleſcant contra naturam eſt. Aut, homines natura ſunt obnoxii morbis; ergo contra naturam eſt, diætâ & medicamen-

H 2 tis

(†) Si Puſendorfio poſt Verulamium teſte Chriſtiana Philoſophia, ſi Religio, ſi Lex, ſi Diſciplina hominem ad conjunctionem, congregationemque hominum natum oſtendit; hominemque ad Societatis bonum multis in rebus bono ſuo anteponendum informat, hominemque Societati maxime utilem inſtituit; ſi illa juris naturalis præcepta vere inveſtigat, conſtituit, exponit; ſi ſola vera eſt illa, quæ ſui Magiſtrum agnoſcit Deum: cur Puſendorfius in prima, præcipuaque naturalis juris lege conſtituenda Divini Numinis cultum, qui Chriſtianæ legis primum Caput eſt, præterit? Cur non ſe totum ad ejus legis placita componit? Et quidem mutua officia omnia non ſolum a Cive exſequenda, ſed etiam firmiore, & validiore principio innixa, ut ea facilius, promtiuſque Civis exſequatur, nullà melius Philoſophia, quam Chriſtiana proponit. Hæc enim & homini ſocialem, ſive civilem vitam omnino inſinuat, imperat; & non ſolius utilitatis ſuæ, ſed & maxime Dei jubentis cauſſa Civem Civi conciliat, & tamquam ſeipſum diligendum præſcribit. Finge Cives, quorum nemo Chriſtianæ legis præcepta non exſequitur, quorum nemo in officio ſuo non ſe continet: nullam ea Civitate pulcriorem, firmioremque, nullam ea ad bene, beateque vivendum aptiorem invenies; quam Philoſophorum omnium, ipſiuſque Puſendorfii placita tanto cum adparatu §. ſeqq. propoſita nunquam inſtituent.

tis morbos antevertere, aut depellere. Equidem prima fronte Hobbeſii doctrina ſatis paradoxa videtur, præſertim ubi quis ambiguitatem vocabuli *Naturæ* non accurate attenderit. Ne quis tamen per eamdem in errorem ducatur, primo obſervandum fuerit: amorem proprium, & ſocialitatem haudquidquam ſibi invicem opponi debere; ſed potius ita temperandas eas inclinationes, ut ne per illum hæc perturbetur, aut evertatur. (Arriani Epictetus L. I. c. 19. Ουκέτι ἀκοινώνητον γίνεται. τὸ πάντα αὑτοῦ ἕνεκα ποιεῖν. *Privatæ utilitatis ſtudium a communitate non excluditur*. Iſtud temperamentum ubi per enormem libidinem fuerit abruptum, & quiſque ſuum commodum quærere inſtituat cum læſione aliorum, enaſcitur quicquid eſt turbarum, quo genus mortalium invicem colliditur. Quæ ut declinentur, ipſa ſalutis propriæ cura jubet ſocialitatis leges obſervari, quippe cum illa citra hanc firma ſubſiſtere nequeat. Quod autem ex ſola propriæ ſalutis cura Hobbeſius leges naturales ſat argute deduxit; circa eam demonſtrationem initio eſt notandum id quidem liquido ex illa conſtare, ſaluti hominum expedire, ut ab hominibus juxta iſta rationis dictamina vita agatur. Non tamen ſtatim ita concludi poſſe jus eſt homini iſta media ad ſui conſervationem adhibere; ergo & ad eadem obſervanda velut ex lege aliqua tenetur. Inde ut illa rationis dictamina vim legum accipiant, omnino ex alio principio eſt deducendum. Deinde id quoque cavendum vehementer eſt, ne quis inde concludat; ubi quis ſalutem ſuam in tuto collocaſſe ſibi viſus fuerit, non eſſe quod aliorum rationem habeat; aut illi pro lubitu poſſe inſultari, qui ad ſalutem meam nihil confert, vel eidem lædendæ non ſatis habet virium. Nam etiam ideo animal ſociabile hominem diximus, quod homines mutua commoda, magis quam ullum aliorum animantium, promovere idonei ſint; ſicuti & contra nullum animal plus damni (1) ab homine experiri poteſt, quam ipſe homo. Immo eo magis cujuſvis hominis præſtantia, & perfectio exſplendeſcit, quo plura ab eodem in ceterorum

(1) Antea *commodi* legebatur, quod mendum ſuſtulit Cl. Barbeyracus in nota 1. ad h. §.

rum commodum proficiſcuntur, eaque ipſa opera nobiliſſima habentur, ſummamque ſapientiam poſtulantia: cum contra aliis negotium faceſſere, & nocere etiam nauci & ſtolidus homo poſſit. Accedit, quod ſi propria cuique utilitas unicus ſcopus recte haberetur, ubi plures eadem in re (1) ſummam ſuam utilitatem verſari judicent, neceſſum erit, ut aut plurium ſcopi contradictionem involventes ſimul cum recta ratione congruere dicantur, quod eſt abſurdum; aut cum nullus prætendere poſſit ſuum ſcopum alterius ſcopo præferendum, neceſſario fuerit admittendum, non debere hominem ita ſuam ſibi utilitatem pro ſcopo proponere, quin aliorum quoque rationem habeat. Quin omnia ad ſuam tantum utilitatem neglectis ceteris trahere aggrediens, & incaſſum laborabit, cum impoſſibile ſit res omnes & perſonas ſecundum voluntates ſingulorum hominum contraria volentium diſponi; & alios in ſui perniciem attrahet. Præterea ſi illud tantum cuique bonum eſt, quod ipſius ſolius utilitati inſervit, ſequitur, ceteris idem malum eſſe, quia ipſorum utilitati inſervire nequit. Atqui ſic idem ab uno adpetetur, abs reliquis oppugnabitur; id quod non poteſt non colliſionibus inter homines anſam præbere. Vid. late Rich. CUMBERLAND de Leg. Nat. c. 5. Argute quoque BACO Sermon. fidel. c. 23. *Centrum plane ignobile eſt actionem hominis cujuſpiam, Commodum proprium*. Denique ſi vel maxime ab aliquo neque boni quid, neque mali in me proficiſci poſſit, nihilque in ſe is habeat, quod vel metuam, vel deſiderem; tamen & hunc tamquam cognatum & æqualem haberi natura vult (2). Quæ etiam

(1) Mavult Cl. BARBEYRACUS in nota 2. *ubi plures in rebus oppoſitis:* hoc ſibi velle putans auctoris ratiocinium, & Cumberlandium de Legibus Naturæ C. V. §. 16. quem, hæc ſcribens ante oculos habuerit Pufendorfius: ſed recepta Pufendorfii lectio ſic ſatis intelligi poteſt, nec quicquam recedit a mente Cumberlandii.

(2) Nimirum indigentia, infirmitas, periculum ex aliis hominibus & alia, cauſſæ quidem eſſe poſſunt, quæ homines impellant ad colendam ſocialitatem, verum non ſolæ, nec præcipuæ, ut AUCTOR infra oſtendit §.20. Quamquam, ut vere obſervavit H. GROTIUS Prolegom. de J. B. & P. §. 22. *Nulla eſt tam valida civitas, quæ non aliquando aliorum ope indigere poſ-*

ſola ratio, ſi ceteræ deficerent, ad amicam ſocietatem colendam humano generi ſufficit. Unde ſi foret populus aliquis, internam inter ſe pacem, & juſtitiam colens, tantiſque pollens viribus, ut reliquis omnibus queat eſſe formidabilis; adeoque ab aliis lædendis haudquidquam iſto metu reprimatur, ne fors ſua in ipſum exempla recidant; & is tamen populus in alios imbecilliores pro lubitu graſſaretur, ageret, raperet, occideret, in ſervitutem abſtraheret alios, prout ſibi expedire judicaret, utique ab hoc directe jus naturæ violari dicemus. Et poterat tamen iſte (quod ſupponimus) ſe conſervare, etiamſi nullum fors jus adverſus alios adhiberet. Cicero de Fin. L. III. (c. 19.) *Non magis vituperandus eſt proditor patriæ, quam communis utilitatis, aut ſalutis deſertor propter ſuam utilitatem, aut ſalutem.* Sicuti nemo latronum vitam ideo probaverit (1), quod particulam aliquam juſtitiæ inter ſe exerceant, & quaſdam leges obſervent: quodque ipſorum Princeps æqualiter prædam diſtribuat, & qui eorum cuiquam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut clam eripit, ſibi ne in latrocinio quidem relinquat locum. Vid. Cicero Offic. L. II. (c. 11.) Atque hoc eo diligentius obſervandum eſt, quo liquidius adparet, ad violandum jus naturæ potentiſſimum quemque induci illa perſuaſione ipſum ſibi ſufficere, ſaluti ſuæ jam abunde proſpectum; non eſſe quod adverſus reliquos pacificum, & amicum ſeſe

poſſit, vel ad commercia, vel ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires. Unde etiam a potentiſſimis populis & Regibus fœdera adpeti videmus. Sophocles Ajace flagellitenente.

Μετὰ γὰρ μεγάλων βαιὸς ἄρισ' ἂν,
Καὶ μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ μικρῶν.
Modicus validi, validuſque iterum
Modici ſeſe ſuſtentat ope.

Non minus prudenter idem Grotius L. III. Hiſtor. Belgic. ad A. 1594. *Cunctis, qui fas atque honeſtum in ſuo uſu habent, nec ullo obtentu dedecus mutatur, & ne diu perfidia fruantur, ipſi adverſum ſe documento ſunt.* Conf. Auctor ſupra §. 10. H.

(1) Nam ut Seneca ait 7. Excerpt. Controv. I. *Naturæ jura ſacra ſunt, etiam apud piratas.* H.

ſeſe exhibeat. De cetero uti cura propriæ ſalutis curam ſocialitatis non excludit, ita illam cum hac optime ſtare poſſe vel ex Salvatoris noſtri dicto adparet, ubi jubet nos *proximum diligere, ſicut nos ipſos*. Chryſippus apud CICERONEM Off. L. III. (c. 10.) *Qui ſtadium currit, eniti & contendere debet, quam maxime poſſit, ut vincat; ſupplantare eum, qui cum certet, aut manu depellere nullo modo debet. Sic in vita ſibi quemque petere, quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: alteri ſurripere jus non eſt*. Quin & hoc ratio ſatis dictitat, quod cui ſalus, & conſervatio ſua cordi eſt, aliorum curam abdicare non poſſit. Cum enim noſtra incolumitas, & felicitas magnam partem a benevolentia, & auxilio aliorum dependeat; & vero ea ſit hominum natura, ut pro bene factis paria ſibi reponi velint, ubi id non fit, animum benefaciendi exſuant: utique nemo ſanus ſui conſervationem ita ſibi pro ſcopo proponere poteſt, ut aliorum omnium reſpectum exſuat. Sed potius quo magis ſe cum ratione amat, eo magis officiis ſuis, ut alii ipſum ament, curabit. Poſtquam nemo cum ratione ſperare poteſt, homines iis beandis libenter operam impendere velle, quos norunt in ſe eſſe malevolos, perfidos, ingratos, inhumanos: ſed credendum potius ſit, alios homines ad iſtos coërcendos, & exſtirpandos eſſe incubituros.

§. XVII. DEINDE non ſequitur; ſinguli homines, quando certis cum hominibus in partitularem ſocietatem aut cœtum coëunt, peculiare aliquod commodum ſpectant, quod exinde ſit in ipſos redundaturum; igitur natura humana in univerſum non eſt deſtinata ad ſocialitatem, aut adverſus illum ſocialis eſſe non teneor, ex quo ſingulare aliquod emolumentum mihi non proſpicio. Nam hoc ſane in aperto eſt, quod certi homines in certam ſocietatis ſpeciem coaleſcant, id provenire vel ex peculiari ingeniorum, aut aliarum qualitatum congruentia, vel quod finem aliquem ſingularem magis apud hos, quam illos obtinere ſe poſſe putent. Præterquam tamen quod regulariter nulli homini conveniat, ut in nulla particulari ſocietate vivat, inter eos quoque, qui non alio quam humanitatis vinculo connectuntur, communis illa ſocialitas, & pax comiter colenda; quæ in eo fere conſiſtit, ut læſionibus injuſtis abſtineatur, & quantum per

arctiores licet obligationes, commoda & bona invicem promoveantur, & communicentur.

§. XVIII. Unde facile adparet, quid reſpondendum ſit ad iſtam objectionem: *Si homo amaret hominem naturaliter, id eſt, ut hominem, nulla ratio reddi poſſet, quare unuſquiſque unumquemque non æque amaret, ut æque hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum ſocietate ſibi præ ceteris honor defertur, aut utilitas* (1). Scilicet confunditur heic communis illa ſocialitas cum peculiaribus & arctioribus ſocietatibus; communis amor cum illo, qui ex peculiaribus cauſſis provenit. Nam revera ad communem iſtum amorem nulla alia requiritur ratio, quam quod quis homo ſit. Natura quippe ob cauſſas ſupra dictas revera generalem aliquam amicitiam inter omnes homines conſtituit, abs qua nemo eſt excludendus, niſi per immania ſcelera ſeſe eadem indignum reddiderit. Quamquam autem per Creatoris ſapientiam lex naturalis ita humanæ naturæ ſit adaptata, ut ejus obſervatio ſemper cum utilitate & commodo hominum ſit conjuncta, eoque & communis ille amor hominibus maximo bono cedat; tamen in adſignanda hujus ratione non ad commodum inde proveniens, ſed ad communem naturam ſolet provocari, verbi gratia, ſi ratio reddenda ſit, quare homo homini nocere non debeat, non ſolet dici, quia id utile eſt, etſi revera id ſit quam utiliſſimum; ſed quia & alter homo, id eſt, a natura cognatum animal eſt, cui nocere nefas. Lucianus in Amoribus: (T. I. p. 893. Edit. Amſt.) Ὀυ κατὰ ταῦτα τοῖς ἀλόγοις ζώοις τὰς μονήρεις διατριβὰς ἀσμενίζομεν, ἀλλά πως φιλεταίρῳ κοινωνίᾳ συζυγέντες, ἡδίω τά τε ἀγαθὰ σὺν ἀλλήλοις ἡγόμεθα, καὶ τὰ δυχερῆ κυφότερα μετ᾽ ἀλλήλων, καὶ τὰς ἡδονὰς κοινωνησάμενοι, μᾶλλον ἐυφραινόμεθα. *Non ut bruta animantia ſolitarias converſationes amamus, ſed amica quodammodo ſocietate conjuncti, & ſuaviora mutua bona, adverſa leviora ducimus: ac volupta-*

(1) Adverſus hæc & quæ ſequuntur nonnulla regerit Auctor Medit. Polit. c. 4. §. 4. negat enim hominem qua talem amari ab homine, niſi reſpectus commodorum accedat. Cui reponimus, negantem hoc opus habere, ut deſtruat argumenta, quibus ſocialitatem probavit noſter. H.

luptates inter nos communicantes majori lætitia adficimur. Sic Dio CHRYSOSTOMUS Orat. XII. dicit Jovem φίλιον & ἑταιρεῖον cognominatum, quod *omnes homines congreget, velitque inter ſe eſſe amicos, nullum autem ullius hoſtem aut inimicum*; ξένιον autem, *quod ne hoſpites quidem oporteat negligere*, μὴ δὲ ἀλλότριον ἡγεῖσθαι ἄνθρωπον μηδένα. *Neque exterum exiſtimare ullum hominem.* Enimvero ad communem illam amicitiam complura accedunt, ob quæ majori quis amoris gradu hunc, quam illum proſequitur; puta, quod major ſit ingeniorum inter ipſos circa peculiares inclinationes congruentia; quod hic magis idoneus ſit, quam alter, aut proclivis ad commoda ejus promovenda; aut quod propius ipſorum origines diſtent. Ceterum ideo libentius eos frequentat homo, in quorum ſocietate ipſi potius, quam alteri defertur honor & utilitas; quod quiſque commoda ſua naturaliter non poſſit non amare, ſiquidem ea recte æſtimare norit. Id quod haudquaquam naturæ hominum ſociabili repugnat, modo harmonia ſocietatis per iſtum amorem non turbetur. Neque enim ideo ſociabiles nos eſſe natura juſſit, ut noſtri curam negligeremus. Quin ideo ſociabilitas hominibus colitur, ut per mutuam auxilii atque bonorum inter plures communicationem noſtris bonis eo commodius poſſemus proſpicere. Ac licet quis, dum ſocietati alicui peculiari ſeſe adjungit, primario ſuum, ſecundario ſociorum commodum, quatenus illud citra hos obtineri nequit, ob oculos habeat: id tamen non obſtat, quo minus teneatur ita ſtudere proprio commodo, ne commodum ſocietatis lædatur, ſinguliſve membris injuria inferatur; aut interdum, poſthabito proprio commodo, bonum ſocietatis curare. Et nihil ad rem facit, quod adfertur, originem magnarum & diuturnarum ſocietatum, id eſt civitatum, non a mutua hominum benevolentia, ſed a mutuo metu extitiſſe; vocabulo hoc pro quolibet proſpectu ac præcautione futuri mali ſumto. Nam præterquam quod non de origine civilis ſocietatis, ſed de communi ſocialitate agatur, etiam illud vel maxime naturæ humanæ conditioni congruit, ut cum ſinguli aut pauci injuriis futuri eſſent obnoxii eorum, qui citra alium quemcumque reſpectum commodis ſuis imminent, plures inter ſe uniti adverſus iſta mala ſe munirent. Nec id requiritur ad hoc, ut ſocie-

tas

tas aliqua naturæ congrua dicatur, ex ſola benevolentia mutua coaluiſſe. Quæ tamen neque in civitatibus conſtituendis penitus abeſt; quippe cum illi ſaltem, qui prima velut fundamenta illarum ponunt, plerique mutua benevolentia invicem jungantur, etſi fors alii deinceps ex metu his ſeſe adſociare compellantur. Verum de metu, civitatum velut coagulo, nec non de iſta diſceptatione, an homo narura ſit ζῶον πολιτικὸν (1), infra fuſius agetur, quando de origine civitatum erit inquirendum.

§. XIX. Ceterum iſthoc principium deducendi juris naturalis non genuinum ſolum & manifeſtum (2), ſed & ſuf-

(1) L. VII. c. 1. H.

(2) Cuſtodite heic loquitur Auctor. Nam Deum venerari & colere, eique parere haud dubie ex ſocialitate non fluit: immo hanc illius conſequens eſſe, liquet ex hoc §. & infra c. 4. §. 3. & L. III. c. 4. §. 4. Et quod homo conſervationi ſui ſtudere debeat, ſeque poſſit adverſus alios defendere, non niſi per indirectum ex ſocialitate deducitur, ut evincunt ſatis, quæ Auctor ipſe habet ſupra §. 14. & infra c. 4. §. 16. 19. & c. 5. Tria ergo ſunt principia univerſalia & prima: & qui aliter exiſtimant, vel confundunt hypotheſes cum principiis. Ad hypotheſin ſane pertinet, ſi quis dicat, *voluntatem & juſſum Creatoris eſſe unicum & adæquatum juris naturæ principium*. Nam licet hoc verum ſit, ſine voluntate ſummi rerum opificis in homine non eſſe vel intelligi poſſe jus naturæ; tamen ut ſcias, quid juri naturæ congruat, nec ne, aliis propoſitionibus eſt opus. Sic ſi quis quærat, cur injuriam alteri facere jure naturæ ſit vetitum, fruſtra reſponderes: quia Deus voluit; id enim eſt in quæſtione. Ne jam dicam, multa Deum voluiſſe, & velle poſſe, quæ juri naturæ adſcribi nequeunt; vel talia ſubſtituunt, quæ non niſi verborum ſono ab iis diſcrepant. Ceterum qui ſocialitatem inter principia non ferunt, utplurimum hanc & ſocietates particulares commiſcent; quæ tamen diverſa eſſe, ſatis innuit definitio ſocialitatis ſupra §. 15. propoſita. Videantur, ſi libet, quæ dixi fuſius diſſertatione *de ſocialitate primo juris naturalis principio*. Quod vero nonnemo ſocialitatem propterea negat eſſe principium, quoniam ea, ut medium ad conſervationem ſui, ſit data homini; id noſtram potius firmat ſententiam. Etenim ſi omnes & ſinguli homines ita ſentiunt, non poteſt non ſocialitas principium eſſe officiorum omnium, quæ ad alios homines pertinent. Quamquam rectius dicatur, ſocialem vitam cuique ob conſervationem ſui & humani generis a Deo imperatam eſſe. Illud Auctor ipſe faſſus eſt L. VI. c. 1. 32. prohibitionis matrimonii inter perſonas proxima neceſſitudine conjunctas, alias, quam ex ſocialitate, rationes quærendas eſſe. H.

& ſufficiens (1) atque adæquatum eſſe arbitramur hactenus, ut non ſit ullum præceptum juris naturalis alios homines ſpectans, cujus ratio non ultimo exinde petatur. Etſi, quod mox oſtendemus, ut iſta rationis dictamina obtineant vim legum, neceſſum ſit præſupponere, Deum eſſe, & per ipſius providentiam tum omnia, tum in primis genus humanum gubernari (†). Neque enim adſtipulari poſſumus Grotio †, qui in Prolegomenis autumat, jura naturalia *locum aliquem habitura*, *etiamſi daremus, quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non eſſe Deum, aut non*

(1) Vid. nota 2. ad §. XV.

(†) Tribus verbis Puſendorfius heic non Dei cultum, non religionem, ſed Dei exſiſtentiam, juſſumque meminit: mox Grotium opinantem etiam Atheos, qui naturalis Juris præcepta noſſe, atque exſequi poſſunt, ea ſervare, bonoſque Cives eſſe poſſe improbat, quia præcepta illa *nullo modo poſſunt habere vim legis*, ſi Superiorem Deum non eſſe impie finxeris. Hanc Puſendorfii ſententiam recipio: qui enim recta ratione uti, juriſque illius præceptis obtemperare poſſunt Athei, qui Deum auctorem ſuum, mundique Opificem ubique occurrentem, Deique Virtutem in rebus creatis elueſcentem non agnoſcunt? Verum mihi videtur Puſendorfius, ut id obiter dicam, non conſtare ſibi ipſi, neque ab eo Grotius recte refelli. Nam in hujus 3. Capitis §. 15. naturalis legis fundamentum in eo conſtituit, quod homo *ſit animal ſui conſervandi ſtudioſiſſimum;* nec ſalvum eſſe, nec vitæ hujus bonis frui poſſit, niſi cum aliis in ſocialem vitam coëat; ejuſque Societatis commodum curet, promoveat, non lædat, non turbet: idcirco in §. 16. Hobbeſium ſuum commendat, qui *ex ſola propriæ ſalutis cura leges naturales ſat argute deduxit.* Atqui & Athei ſeipſos amant, & ſalvos ſe eſſe, atque hanc beatam vitam agere magnopere deſiderant; idoneique ſunt ad percipiendam hanc ratiocinationem, quæ oſtendit illos ſibi conſulere, ſibique utiles eſſe quam maxime, quum juſtitiam colunt, ab injuſtitia abſtinent; itaque & Athei, qui Deum quidem non norunt, ſed legis naturalis fundamentum noſſe, & tenere poſſunt, ejuſdem legis præcepta ſervare poſſunt utilitatis, & ſalutis ſuæ cauſſa. Si Hobbeſii ſententiam deſerat, Grotius ab eo recte refelli videtur: ſi Hobbeſium ſequi pergit, cum Grotio in amicitiam redeat, Grotianæque ſententiæ obſequatur, neceſſe eſt. Sed perquam difficile hic ab Hobbeſio diſcedet: receptas enim ſententias evertendi, novas vero, quas elegit, *præfracte tuendi* idem in utroque ſtudium, eamdem in utroque libidinem eſſe in Puſendorfii Vita Maſcovius obſervat.

non curari ab eo negotia humana (1). Nam ſi vel maxime quis impiam iſtam, & abſurdam hypotheſin fingeret, ac genus humanum ex ſe ſcilicet ortum conciperet; iſta tamen rationis dictata tunc nullo modo poſſent habere vim legis, quippe quæ neceſſario ſuperiorem ponit (2). Recte CICERO de Natura Deor. L. I. (c. 2.) *Atque haud ſcio, an pietate adverſus deos ſublata, fides etiam, & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima juſtitia tollatur*. LIBANIUS Declam. 3. (pag. 250. C. Edit. Pariſ.) Τῇ εἰς θεοὺς ὀλιγωρίᾳ πίστις οὐχ ἕπεται. *Numinis deſpectionem nulla fides ſequitur*. Etſi fortaſſe poſſent obſervari intuitu utilitatis, ſicuti quæ a Medicis regendæ valetudini præſcribuntur (3). Videtur autem Grotii ſententia expreſſa ex illo M. ANTONINI L. VI. §. 44. *Si de nulla re noſtra conſilia Dii ineunt, quod tamen impium eſt credere; quidni egomet mihi conſulam? Mihi autem deliberatio competit de eo, quod conducat mihi. Conducit vero unicuique, quod eſt conſtitutioni & naturæ ipſius conſentaneum. Porro natura mea rationalis & civilis eſt, civitas & patria, qua Antoninus, Roma; qua homo, mundus; hiſce civitatibus quæ utilia, & mihi ſunt bona*. Quod autem quidam eruditus vir credidit, ex noſtro principio non poſſe demonſtrari ſaltem virtutem fortitudinis, niſi fundamenti loco ſubſternatur ſimul immortalitas animæ, cum alias præmium non poſſit cadere

(1) Verum Grotius nihil aliud monere voluit, quam præcepta Juris naturæ ita niti indole & natura generis humani, ut & Atheo conſtare poſſit, e re ipſius eſſe, facere juſta, omittere injuſta. Ultra progreſſus BAELIUS dans ſes Penſées ſur la Comete p. 554. 3. Edit. etiam ideo id fieri poſſe contendit, quod Atheus honeſtum ſanæ rationi conforme eſſe intelligat. Quod ante Baëlium BACO etiam adſeveraverat in Sermon. fidel. c. 17. Illa ceterum comparatio Baelii, qua ingenti molimine Atheiſmum ſuperſtitioni confert, inanis eſt, ut oſtendit BUDDEUS de Atheiſmo & ſuperſtitione c. IV. §. 5. p. 346. ſeq.

(2) Et pertinent huc, quæ de religionis vi & effectibus attulit ipſe GROTIUS II. de J. B. & P. c. 20. §. 3. conf. AUCTOR c. 4. §. 3. H.

(3) Et inniti ſupra rejectæ Scholaſticorum & Moraliſtarum hypotheſi, quaſi jus naturæ voluntatem divinam antecedat, & ab objecto ſe diffundat in præceptum. v. L. I. c. 2. §. 6. & hoc cap. 3. §. 4. H.

dere in eum, qui pro bona cauſa vitam profundit; id parum habet difficultatis. Quamquam enim alias iſtam negare, aut in dubium revocare impium ſit; tamen etiam citra eamdem demonſtrare licet, militi poſſe injungi, ut pro patria ad necem uſque pugnet. Præterquam enim quod nondum liquido ſit probatum, quodlibet recte factum neceſſario aliquo præmio velut extrinſeco eſſe mactandum; id ſane in confeſſo eſt, penes ſummum imperium eſſe, cives armare, & in hoſtem educere pro ſecuritate civitatis, ac, ubi ratio belli poſtulaverit, ſub pœna capitis edicere, ne quis adſignatam ſtationem per fugam deſerat. Jam vero ex duobus malis non poteſt non minus eligere homo. Eſt vero minus malum pugnare cum periculo, & ad extremum uſque ſpiritum, quam certam ſubire mortem. Igitur ſtultiſſimus juxta & ignaviſſimus foret miles, qui non mallet hoſtis dextra cadere, antecipata ſui ultione, quam carnifici cum ignominia jugulum præbere. Quo adplicari poteſt illud Jamblichi in Protreptico: *Φόβῳ μειζόνων ὑπομένουσιν αὐτῶν οἱ ἀνδρεῖοι τὸν θάνατον, ὅταν ὑπομένωσι. Metu plurium malorum ſuſtinent, qui ex illis fortes ſunt, mortem, quandocumque ſuſtinent*. Sufficere autem videtur, ut quocumque intuitu aliquis acriter & connixus omnibus viribus pugnet; neque ad conſervationem civitatum, aut ſocietatis inter homines in univerſum requiritur, ut omnibus inſit firmitas animi, terrore mortis concuti neſcia; quæ ſane non in quaſvis animas cadit. Quid quod fortitudinis uſus non in eo ſolum conſpicitur, ut mors ubi opus ſit, intrepide ſubeatur, ſed vel præcipue ut mortis periculum acriter propulſetur. Nam & ſæpe non aliud remedium periculorum, quam pericula ſunt; & *mors* etiam *fugacem perſequitur virum, nec parcit imbellis juventæ poplitibus, timidoque tergo* (1). Neque vero ſequitur, niſi immortalitas animæ ſupponatur, collocandum hominis ſummum bonum in voluptate.

Nam

(1) Attamen ſpes vitæ futuræ & exſpectatio præmiorum, quæ viros bonos, quod vel ſola nos ratio docet, poſt hanc vitam ſequuntur, fortius remedium eſt minuendi terroris, quem mortis metus incutere ſolet, adeoque argumento ab immortalitate animæ ducto ſuum adhuc conſtat pondus. Conf. Balth. Branchu Leibnitius vindicatus, obſervat. T. I. p. 122.

Nam præterquam quod in diſciplina juris naturalis, hoc modo adornata, immortalitas animæ non negatur, ſed dumtaxat ab eadem abſtrahitur, voluptas illa corporis[l], quæ vulgo Epicuri ſummum bonum dicitur, ad conſervationem, ſocialitatem, pacem, & tranquillitatem generis humani non facit, ſed potius eidem adverſatur. Alia autem eſt indoles, alius ſcopus religionis Chriſtianæ ab hac diſciplina juris naturalis; eoque recte Apoſtolus miſerrimos dicit fore Chriſtianos omnium mortalium, ſi in hac tantum vita in Chriſtum ſperarent.

§. XX. Enim vero ut iſthæc rationis dictamina vim legis obtineant, ſublimiori principio opus eſt. Quamquam enim eorum utilitas ſit longe manifeſtiſſima; illa tamen ſola tam firmum animis hominum inducere vinculum non valebat, quin ab iſtis diſcedi poſſet, ſi cui utilitatem eam negligere allubeſceret, aut alia ſe via utilitati ſuæ magis conſulere poſſe arbitraretur. Neque vero nudis ſuis deſtinatis ita obſtringi poteſt voluntas hominis, ut in diverſum, quandocunque libitum fuerit, diſcedere nequeat. Sed & licet plures homines, in naturali libertate conſtituti, ad iſta dictata ſervanda conſpiraverint; diutius tamen eadem haudquidquam ſubſiſtent, quam ipſorum conſenſus duraverit. Neque ſolum ſi omnibus, qui conſpiraverunt, ſimul diſcedere placuerit, obligatio exſpirabit; (ſicuti jam, quando a pactis mutuo diſſenſu reſilitur, fieri ſuevit) ſed etiam durante eo conſenſu vis obligandi deerit; quippe cum illud dictatum rationis de ſervandis pactis nondum vim legis induerit, id quod ſupponitur; adeoque etiam ſingulis pro lubitu, ceteris licet diſſentientibus, ab ejuſmodi placito licebit abire. Denique ne ſolum quidem imperium humanum iiſdem vim obligandi tribuere poſſe videtur. Nam cum illud exſurgere nequeat, niſi mediantibus pactis, hæc vero ex lege vim ſuam mutuentur; non adparet, quomodo enaſci poſſit imperium humanum, vim obligandi adferre valens, niſi dictamina rationis prius in legem evaluerint. Aut ſi maxime fingere velis, imperium humanum ſolo hominum conſenſu ſtare, ac per illud dictamina rationis pro legibus obſervanda injungi: tamen non ampliorem, quam leges poſitivæ, vim eadem obtinerent, quæ a voluntate legiſlatoris in origine & duratione dependent.

Conſ.

Conf. Seldenus de J. N. & G. L. I. c.7. Igitur omnino ſtatuendum eſt obligationem legis naturalis eſſe ab ipſo Deo Creatore, ac ſummo generis humani moderatore, qui homines creaturas ſuas ad iſtam obſervandam pro imperio adſtrinxit. Atque hoc ipſum ex lumine rationis demonſtrari poteſt. Deum univerſi hujus conditorem ac rectorem eſſe, cum a ſapientibus dudum ſit maniſeſte oſtenſum, & nemo pius id in controverſiam vocet, jam ſupponimus (1). Hic cum naturam rerum & hominis ita formarit, ut hic citra ſociabilem vitam ſervari

(1) Cui conſiderationi alia, eaque potior addenda. Cum Deus hominem, tanta ſupra beſtias nobilitate conſtitutum, produxerit, haud dubie ut gloriam divinam faceret illuſtriorem; adhæc eumdem tot communicandi inſtrumentis, ad vitam ſocialem opportunis, inſtruxerit, non difficulter intelligi, Deum velle, ut homines inter ſe placide ac juſte vitam agant, cultu omni ac veneratione Deum proſequentes, & ſe mutua benevolentia complectentes. LACTANTIUS libro de ira c. 14. *Deus, ſicut mundum propter hominem machinatus eſt, ita ipſum propter ſe, tamquam divini templi antiſtitem, ſpectatorem operum rerumque cœleſtium. Solus eſt enim, qui ſentiens capaxque rationis intelligere poſſit Deum, qui opera ejus admirari, virtutem poteſtatemque perſpicere. Iccirco enim conſilio, mente, prudentia inſtructus eſt. Ideo ſolus præter ceteras animantes rectus corpore ac ſtatu factus eſt, ut ad contemplationem parentis ſui excitatus eſſe videatur. Ideo ſermonem ſolus accepit, ac linguam cogitationis interpretem, ut enarrare poteſtatem Domini ſui poſſit. Poſtremo iccirco ei cuncta ſubjecta ſunt, ut factori atque artifici Deo eſſet ipſe ſubjectus. Si ergo Deus hominem ſuum voluit eſſe cultorem, ideoque illi tantum honoris attribuit, ut rerum omnium dominaretur: utique juſtiſſimum eſt, & Deum colere, videlicet eum, qui tanta præſtiterit: & amare hominem, qui ſit nobiſcum divini juris ſocietate conjunctus. Nec enim fas eſt cultorem Dei a Dei cultore violari. Unde intelligitur, religionis ac juſtitiæ cauſſa eſſe hominem figuratum. Cujus rei teſtis eſt M. Tullius in libris de legibus, ita dicens :* Sed omnium quæ in doctorum hominum diſputatione verſantur, nihil eſt profecto præſtabilius, quam plane intelligi nos ad juſtitiam eſſe natos. *Quod ſi eſt veriſſimum, Deus ergo vult omnes homines eſſe juſtos, id eſt, Deum & hominem charos habere, Deum ſcilicet honorare tamquam patrem, hominem diligere velut fratrem. In his enim duobus tota juſtitia conſiſtit. Qui ergo aut Deum non agnoſcit, aut homini nocet, injuſte & contra naturam ſuam vivit, & hoc modo rumpit inſtitutum legemque divinam.* H.

vari nequeat, eaque de cauſſa eidem indiderit animum notionum huc inſervientium capacem; eaſque notiones per motum rerum naturalium, ab ipſo tamquam primo motore profectum, animis inſinuet, earumque neceſſariam connexionem ac veritatem perſpicue repræſentet: intelligitur ſane eumdem quoque voluiſſe, ut homo actiones ſuas attemperet illi velut indoli, quam vitæ hominum præ brutis peculiariter ipſe adſignaſſe cernitur. Cùm autem non aliter, quam obſervata lege naturali, id obtineatur; intelligitur quoque a Creatore obligatum hominem ad iſthanc ſervandam, tamquam medium non ex arbitrio hominum inventum, ac ex eorum libidine mutabile, ſed expreſſe ab ipſo Creatore huic fini procurando conſtitutum. Qui enim alicui pro imperio injungit finem, cenſetur quoque eumdem obligaſſe ad uſurpanda illa media, ſine quibus finis non poteſt obtineri. Vid. M. ANTONINUS L. IX. §. 1. Socialem autem vitam pro imperio mortalibus a Numine injunctam eſſe, non inde ſolum patet, quod ea ſit conditione jam præditum genus humanum, ut, ni hæc perſuaſio firma ſubſiſtat, ſalvum illud exſiſtere nequeat; quodque adeo voluntate primæ cauſſæ ſactum ſit, ut ex actibus lege naturali præceptis humani generis felicitas, & ex vetitis ejuſdem infelicitas naturali conſecutione proveniret: ſed & quod in nullo animantium præter ipſum ullus religionis ſenſus, aut metus Numinis deprehendatur (1). (†) Quo accedit tener admodum conſcientiæ ſenſus in ani-

(1) Etiam Regum. STATIUS:

Pallidumque viſa
Matris lampade reſpicit Neronem.

Plura veterum dicta comportavit GRUTERUS ad illum Taciti locum XV. Ann. 36. *Facinorum recordatione nunquam timore vacuus*. Add. FORSTNER. ad XIV. Ann. 10. AUCTOR ſupra L.I. c. 6. §. 12. infra L. III. c. 4. §. 6. H.

(†) Miratus ſum valde Puſendorfium, qui negat Atheos jura Naturalia, quæ Civitatis ſtatum, & tranquillitatem muniunt, ſervare poſſe, eumdem affirmare, utrum animæ immortalitas credatur, & præmium, & pœna in futura vita pro cujuſque merito rependatur an non, parum Civitatis intereſſe. Immortalitatem non negat: verum ait in lib. I. de Off. H. & Civ. §. 8. plerosque

animis hominum non corruptorum, quo convincuntur, in legem naturæ peccando offendi illum, cui in animos hominum imperium eſt, & qui metuendus ſit, etiam ubi ab hominibus metus non impendeat †. Huc ſpectat illud Taciti Ann. VI. (c. 6.) de Tiberio: *Adeo facinora*

roſque hominum etiam Ethnicorum eam ſummopere deperiiſſe; eamdem vero nulla perſpicua ratiocinatione, ſed ſolo Dei Verbo innixam eſſe; neque Civitatis, Imperiique felicitatem ab ea pendere. Iterum ait ſupra §. 19. *quod nondum liquido ſit probatum quodlibet recte factum neceſſario aliquo præmio, velut extrinſeco eſſe mactandum;* quia ſcilicet poteſt cuique ſatis eſſe ſui recte facti conſcientia, animique delectatio, quum præſtat id, quod Reip. debuit. At vero quot Cives erunt, qui nullo exſpectato ſaltem honoris, dignitatiſve præmio ſe laboribus, periculiſve objicient pro Rep.? Quot Cives ſola illa intrinſeca recte facti conſcientia capientur; atque in illius pulcritudine, & delectatione conquieſcent? Quænam Civitas exemplo poteſt eſſe, quæ Civi ſuo de ſe benemerito largita ſit nullum præmium? Cuinam humana natura, atque indoles notior, & perſpectior eſſe potuit, quam Deo omnium hominum Creatori, & Domino? Atqui Deus, ut homines in legum ſuarum obſequium promtos faceret, in Evangelii locis pene innumeris cuique bene agenti pollicitus eſt *copioſam mercedem in cœlis:* quæ merces non alia eſt, quam Deus ipſe, quo ibi Animæ eum intuendo fruuntur. Puſendorfius ipſe ait lib. 1. cap. 9. §. 6. Imperantes bene Remp. adminiſtrare, qui certum præmium imperata facientibus largiri ſolent, ut homines ad recte facta alliciant, atque excitent. Cum vero univerſæ humanæ Societatis Imperator ſapientiſſimus, & juſtiſſimus ſit Deus, & cum quiſque in hac vita pro merito ſuo non ſemper bona, aut mala referat, conſequitur Deum pro ſua Sapientia, & Juſtitia bonis præmium, malis ſupplicium in futura vita irrogare. Non igitur Maſcovius immerito queritur Puſendorfium heic duo peccare 1. quia argumenti genus cujuſque captui accommodatum infringit, atque alia firmiora immortalitatis animæ argumenta negligendo ſubruit: II. quia immortalitatem illam Reip. conſtituendæ, adminiſtrandæque neceſſariam non cenſet. Nunc Puſendorfium pro ſua ſententia ratiocinantem audiamus. Immortalis animæ conditio ad Reip. bene gerendæ ſummam non attinet. Nam ei, qui imperium habet, jus, ac poteſtas eſt ex. c. milites legendi, in aciem educendi, ſanciendique ſummum ſupplicium ejus, qui metus, periculive cauſſa ſtationem ſuam deſerit. Miles autem mortis metu, periculove præſente imperata ſine dubio faciet: ita enim ſuas inibit, ſubducetque rationes, ſi ſapiet. Si ſtationem deſeruero, certa capitalis pœna

cinora atque flagitia ſua ipſi quoque in ſupplicium verterant. Neque fruſtra præſtantiſſimus ſapientiæ firmare ſolitus eſt, ſi recludantur tyrannorum mentes, poſſe adſpici laniatus, & ictus; quando ut corpora verberibus, ita ſævi-

pœna obligabor: contra ſi ſtationem tenuero, in vitæ, mortiſque incerta alea verſabor. At ratio mihi ſuadet certa incertis anteponenda eſſe; itaque metu, periculove contemto in mea ſtatione pro Republica pugnare debeo. Altera hæc ratiocinatio id novum præfefert; quæ non ſolum Principem, ut Plato in votis habuit, ſed gregarium etiam quemque militem Philoſophum eſſe, aut ita philoſophari, ut Puſendorfio placet, conſtituit. Verum ad Philoſophicam illam ratiocinationem miles animum per quam difficile adhibet, quam Puſendorfius acer Philoſophus diu multa meditatus intelligere, & ſcribere potuit. Mortis metu, periculoque, quod vix, aut ne vix quidem vitari poſſe cernitur, concuſſus miles toto corpore contremiſcit; ejuſque mens adeo turbari ſolet, ut is immortalis vitæ nullo metu coercitus Principis imperium facile negligat, atque ad aliam regionem migrans capitale ſupplicium evitet, ſibique conſulat. Præterea finge militem extraneum mercede conductum: hunc quodnam vinculum in officio continebit? Non hunc Patriæ Caritas, non pronus in ſuum Principem animus, non militare Sacramentum, quum metus, horror, anguſtiæ, ſociorum cædes, periculique immanis moles undequaque ingruit, a trepida fuga retrahet, quam animo præcepta impunitas, ſi domum ſuam redeat, & nullius æternæ pœnæ formido ſuadebit. Huc accedit, quod ſi miles in ſumma vitæ diſcrimine vix in officio continebitur, qui Deum immortalis animæ facinorum vindicem exiſtimat; quonam vinculo adſtringi ejus fides poterit, qui præter hanc vitam nihil ſpei, nihil metus ſibi a Deo eſſe perſuaſerit? Hoc amplius: non ſola Patriæ, Principiſque proditio, & poteſtas imperii neglecta ex Puſendorfii ſententia ſequetur; ſed etiam vitiorum omnium effrænis licentia Civitatem invadet, corrumpet, cum ex turpi quocumque facinore utilitatem venire, pœnamque temporalem vitari poſſe quiſque finxerit. Demum ſi Atheorum impietatem Reip. noxiam Puſendorfius cenſet, quia pietatem *ſimul & ſanctitatem, & Religionem tolli neceſſe eſt*, ut ait Cicero lib. 2. Cap. 2. de Nat. Deorum; & quoniam ſublato Deo ſuperiore naturæ leges non valere Puſendorfius exiſtimat ſupra §. 18. conſequitur eadem pietatis ruina, & quædam ficta, aut incerta virtutum omnium ſpecies, eadem Reip. calamitas, civiliſque Societatis perturbatio, ſi Deum, quem eſſe credimus, has tantum temporarias res curare, pœnaſque interdum heic inferre; animamque cum corpore interire dixerimus.

ſævitia, libidine, malis conſultis animus dilaceretur. Cicero de Finibus L. I. (c. 16.) *Si qui ſatis ſibi contra hominum conſcientiam ſepti eſſe & muniti videntur, deorum tamen numen horrent, eaſque ipſas ſollicitudines, quibus eorum animi noctes atque dies exeduntur,*

Etſi animam immortalem, & præmium, pœnamque æternam parum, aut nihil ad Civilem Societatem firmandam facere Puſendorfius ſtatuerit §. 19., tamen ſententiam ſuam rurſus immutat §. 20. vult enim parumper videri Chriſtianus, non Ethnicus. Primum ait quemque hominem ad Congregationem, Societatemque Civilem Deo Auctore natum; quia in ſocietate poſitus poteſt eſſe ſalvus, & felix; extra ſocietatem miſeriis obruitur. Itaque ejuſdem Auctoris Dei juſſu opus eſt homini naturalis legis præcepta ſervare, quæ inſinuant Deum ipſum auctorem omni obſequio ab homine coli, alioſque homines ab eo diligi oportere. Eſt præterea in homine, qui ſeipſum novit, Religionis ſenſus; eſt a natura Dei metus, & Conſcientiæ ſtimulus: quare quum in legem illam homo peccat, ſe in Deum peccare novit, & pœnam a Deo in ſe venire ſubtimet. Demum Puſendorfius Hobbeſii ſui ſententiam deſerit: nam ait humanæ rationis vi congenita poſſe colligi Deum exſiſtere, legemque illam naturalem ſervatam velle, etiamſi legem illam, quam ratiocinando pernoſcere poteſt, a Deo ſcriptam homo ignoret. Iterum ait Sapientes Ethnicos, maximeque Ciceronem apud Lactantium lib. 1. Cap. 8. (quo in loco rationis lucem ſubſequens Cicero ea omni de re meliora, atque aptiora ſine dubio ſcripſit, quam Puſendorfius opinari, aut ſcribere potuit) Ciceronem cum aliis, inquam, graviter ſcripſiſſe naturale Sanctiſſimum Jus a Deo venire, a Deo imperari, a Deo puniri hominem, *qui ſe ipſe fugiet, ac naturam hominis adſpernabitur*. Tertium ait non ſolum Sapientes; ſed & ipſum Gentium vulgus in ea ſententia fuiſſe, quæ Deum juris illius Auctorem, ejuſdemque contemti apud inferos ultorem ſtatuit, licet homo contemtor humana ſupplicia effugerit. Quamobrem hoc §. 20. ſe ſua ſententia condemnat Puſendorfius, qui, quum heic a Dei cultu, & religione Juris ſocialis firmitatem maxime derivat, de illa fere nihil in ſuperioribus paginis ſcripſit; qui, quum ratiocinationis homini congenitæ vim heic commendat, pleroſque homines ex adſuetudine potius, quam ex rationis luce ad naturale Jus addiſcendum idoneos effinxit; qui, quum heic Deum juris illius Auctorem, Deique juſtitiam ſcelerum ultricem probat, qui animam immortalem, æternumque præmium, pœnamque nihil huc facere per ſummam inſcitiam antea contendit.

Eſt aliud in calce §. 21., quod ad hanc rem noſtram pertinet.

a diis immortalibus ſupplicii cauſa importari putant. SENECA apud Lactantium L. VI. c. 24. *Demens, quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam?* ALBRICUS de Deorum imaginibus (c. 22. p. 326. in fin. Ed. Munck.) *Nunquam malitia libera frontis eſt*. Add. JUVENALIS Sat. 13. (verſ. 193.) Contra de bona conſcientia MARTIALIS L. X. Ep. 23.

Ampliat ætatis ſpatium ſibi vir bonus: hoc eſt
Vivere bis, vita poſſe priore frui.

Add. PHILOSTRATUS de Vita Apollonii Thyanæi L. VII. c. 17. Habuiſſent porro leges naturæ perfectam vim obligandi hominem, licet Deus eas nunquam in ver-

tinet. Obſervat naturali lege contemta, non ſemper heic hominem pœnas dare; neque Conſcientiæ cruciatum, neque anxiam animæ ſollicitudinem parem eſſe, neque ſcelerum immane pondus æquare. Quare opinionem ait invaluiſſe de Inferorum pœnis ſcelerum magnitudini paribus; quas etſi humana ratiocinatio certo adſequi non poſſit, eas tamen quaſi quaſdam earum notionum, quos homini vix creato Deus tradidit, reliquias populi cultiores Græci, Romanique retinuerunt; eaſque pœnas ſine dubio Revelatio divina proponit. Ergo immortalis animæ, æternarumque pœnarum dogma, quod Reip. non neceſſarium antea ſcripſerat, rationi humanæ, intimoque conſcientiæ ſenſui congruum, naturalis legis obſervationi promtiori neceſſarium, Reique publicæ utilem conſtituit. Cur eadem de re tam varia? Probabilis eſt conjectura Maſcovii, qui Puſendorfii judicium Hobbeſii amore ſæpe corruptum exiſtimat; ſed ego amicior eumdem quaſi Hobbeſianis laqueis exſolutum ad ſe rediiſſe gratulor.

Certe quidem hac de re operoſius, quam de alia Puſendorfius huc uſque diſſeruit, omniumque Veterum ratiocinationes expoſuit. Sed tantæ hujus operæ, laboriſque parte maxima abſtinere potuit, ni Paullinam, non inquam auctoritatem, ſed ratiocinationem longe graviorem, breviorem, pulcrioremque, & Patrum ſententias neglexiſſet. Homo enim, ut ait Apoſtolus ad Rom. Cap. 1. Deum in rebus creatis intuetur, & novit; neque rationis ſemitam tenens ignorat, quid Deus jubet, aut vetat. Divinam virtutem, & juſtitiam idem homo ignorare non poteſt: itaque cum admiſit homo id, quod Deus vetuit, ſe a Deo Juſto puniendum eſſe intelligere potuit. At quum, ut & Patres obſervant, homo ſceleſtus non heic pro ſuo merito punitur, conſectaneum eſt futuræ pœnæ reum hominem reſervari.

verbo quoque revelato propoſuiſſet. Tenebatur enim homo Creatori ſuo obtemperare, quocunque demum modo voluntatem ipſi ſuam oſtendiſſet. Nec ut rationalis creatura ſummi rerum arbitri imperio ſe ſubjectam ſentiret, peculiaris revelatio abſolute neceſſaria erat. Quin nemo negaverit eos quoque, queis Scripturæ Sacræ non innotuerunt, in legem naturæ peccaſſe: quod dici non poſſet, ſi quidem ea vim legis ex promulgatione per Scripturas facta demum mutuaretur. Unde non poſſumus probare illud Hobbesii c. 3. §. ult. *Cum naturæ, quæ vocantur, leges nihil ſint aliud, quam concluſiones quædam ratione intellectæ de agendis & omittendis: lex autem proprie loquendo ſit oratio ejus, qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: igitur non eſſe illas proprie loquendo leges, quatenus a natura procedunt; ſed dumtaxat quatenus a Deo in Scripturis latæ ſunt.* Enim vero nos de eſſentia legis non arbitramur, ut ſit oratio, ſeu ut per vocabula in orationem formata ſubjectis innoteſcat; ſed ſufficit, ſi quocunque modo, etiam interiori mentis dictamine, aut ex conditione naturæ aut negotii, quod gerendum ſuperioris voluntas colligatur, atque cognoſcatur. Sicuti Ipse d. l. c. XV. §. 3. agnoſcit, *Dei leges triplici modo declarari; primo per tacita rectæ rationis dictamina*, e. q. ſ. Sed & leges naturæ ratiocinando erutæ nonniſi per modum propoſitionum poſſunt concipi; eoque reſpectu recte propoſitiones vocantur. Quemadmodum autem nihil intereſt in legibus civilibus, ſcripto, an viva voce promulgentur: ita lex divina æque obligabit, ſive per ipſum Deum viſibili ſpecie, & humanæ vocis ſonitu adſimulato, ſive per ſanctiſſimos viros, peculiari divinitus inſtinctu animatos, mortalibus innotuerit; ſive denique per naturalem rationem ex contemplatione humanæ conditionis eruatur. Neque enim ratio proprie loquendo eſt ipſa lex naturæ, ſed medium, quo rite uſurpato illa cognoſcatur. Modus autem legem promulgandi ad ipſius ſubſtantiam intrinſecam nihil pertinet. Licet porro planior & velut compendioſior modus ſit alteri voluntatem ſuam revelandi, ſi quis eam propoſitionibus per vocabula expreſſis alterius ſenſibus ingerat: tamen & hoc ſufficienter revelatum cenſetur, cujus colligendi & per congenitam

nitam ratiocinandi facultatem eruendi occaſio quaſi inevitabilis fuit præbita. Sicut utique homo, cui beneficio Creatoris datum eſt actiones tam proprias, quam alienas comprehendere, ac de earumdem congruentia ad naturam humanam judicare, non poteſt non, poſitis aliis hominibus, de iſta actionum congruentia cogitandi anſam accipere. Add. Rich. CUMBERLAND de Leg. Nat. c. 1. §. 11. & c. 5. §. 1. Quamquam autem, ut lex obliget, neceſſum ſit eam ſubjectis innoteſcere, legem autem naturalem ex dictamine rationis deducere, ejuſque fundamentum & neceſſariam cum humana conditione connexionem intelligere non ſit cujuſvis: non tamen ideo aut lex naturalis omnes homines obligare deſinit, aut eadem ex lumine rationis nota dici nequit. Nam ut lex obliget, popularis dumtaxat & ſimplex notitia ſufficit, neque artificioſa demonſtratio ac deductio ad hunc finem requiritur. Ac licet probabile ſit, primis mortalium præcipua juris naturalis capita a Numine fuiſſe tradita, quæ deinde diſciplina & adſuetudine fuere in alios propagata: naturalis tamen nihilominus ejus juris poterit dici notitia, quatenus ejuſdem neceſſaria veritas ex ratiocinatione ſeu uſu naturalis rationis colligi poteſt. Eo ipſo autem, quod propoſitiones legem naturalem repræſentantes, ex contemplatione naturæ rerum animis hominum inſinuantur, eo ipſo ad auctorem naturæ Deum referuntur. Add. Rich. CUMBERLAND de Leg. Nat. c. 1. §. 10. (1) Ceterum originem naturalis juris ad Deum refert præſtantiſſimus quiſque ſapientum. PLUTARCHUS de Auditione (T. II. pag. 37. D. Ed. Wechel.) Ταυτόν ἐστι τὸ ἕπεσθαι Θεῷ καὶ τὸ πείθεσθαι λόγῳ. *Idem eſt Deum ſequi, & parere rationi*. Pulcre cumprimis Cicero L. III. de Republ. apud LACTANTIUM L. VI. c. 8. *Eſt quidem vera lex, recta ratio naturæ congruens,*

(1) Hippolytus apud EURIPIDEM in ejus nominis Tragœdia:

Εἴπερ γε θνητοὶ θεῶν νόμοισι χρώμεθα,
Siquidem homines legibus utimur Deorum:

CICERO II. de LL. *Jus naturæ rationem rectam* dicit *ſummi Jovis*: V. H. GROTIUM Prolegom. de J. B. & P. §. 12. & in notis. H.

gruens, diffuſa in omnes, conſtans, ſempiterna; quæ vocet ad officium jubendo; vetando a fraude deterreat: quæ tamen neque probos fruſtra jubet aut vetat; nec improbos jubendo, aut vetando movet. Huic legi nec obrogari fas eſt; neque derogari ex hac aliquid licet; neque tota abrogari poteſt. Nec vero aut per ſenatum, aut per populum ſolvi hac lege poſſumus. Neque eſt quærendus explanator, aut interpres ejus alius. Nec alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia poſthac; ſed & omnes gentes, & omni tempore una lex & ſempiterna, & immutabilis continebit; unuſque erit communis quaſi magiſter, & imperator omnium Deus; ille legis hujus inventor, diſceptator, lator; cui qui non parebit, ipſe ſe fugiet, ac naturam hominis adſpernabitur; hoc ipſo luet maximas pœnas, etiamſi cetera ſupplicia, quæ putantur, effugerit. Sophocles Œdipo tyranno (pag. 157. Ed. H. Steph.) Νόμοι ὑψίποδες' ὐρανίαν δὶ αἰθέρα τεκνωθέντες ὧν ὄλυμπος πατὴρ μόνος, ὐδὲ σιν θνατὰ φύσις ἀνέρων ἔτικτεν. *Leges excelſæ, quæ cœlitus datæ ſunt, quarum ſolus Deus pater eſt, neque eas mortalis hominum natura peperit.* Add. Seldenus de J.N. & G. L. I. c. 8. Ubi oſtendit, etſi gentiles per depravatos hominum mores ipſa juris naturalis capita a gentibus interdum violari, & iniquis conſtitutionibus velut obrui agnoverint: tamen τὸ αὐτοδίκαιον, ſive quod revera eſt juſtum ex deorum præſcripto, perpetuo ſibi ſimile manere, parilem ſemper obligationis vim habere, ipſos fuiſſe perſuaſos. Ex quo fonte promanavit communis illa opinio gentilium de ſuppliciis impiorum apud inferos, quæ illos manerent, qui immania ſcelera contra jus naturæ commiſiſſent. Nam cum pœnas violati juris naturalis a diis exigi crederent, ſane & eoſdem illius juris auctores credidiſſe certum eſt. Sicuti etiam vice verſa optimo cuique gentilium perſuaſum fuit, bonis viris virtutem non citra favorem Numinis exerceri. Jamblichus Protrept. c. 13. Ἓν τι ὖν τῦτο διανοεῖσθαι δεῖ ἀληθὲς, ὅτι ὐκ ἔςαι ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακόν ὐδὲν ὔτε ζῶντι, ὔτε τελευτήσαντι. ὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ Θεῶν τὰ τύτων πράγματα. *Hoc unum igitur verum cogitandum eſt, non eventurum viro bono ullum malum tam viventi, quam mortuo: neque negligun-*

tur hujus viri res ab diis immortalibus (1). Euripides Jone: (verſ. 1620. & ſeqq.) Εἰς τέλος, οἱ μὲν ἐσθλοὶ τυγχάνουσιν ἀξίων, οἱ κακοὶ δ᾽, ὥσπερ πεφύκασ᾽, οὔποτ᾽ εὐπράξειαν ἄν. *Tandem quæ merentur boni conſequuntur: mali autem, ut digni ſunt, nunquam felices erunt.* Deinde docet apud veteres Chriſtianos conſtantem opinionem viguiſſe, etiam in intervallo creationem inter, & decalogi promulgationem, jura naturalia & univerſalia a Deo humano generi lata fuiſſe, quæ poſtea corpori legum Moſaicarum ſint inſerta. Inde elegans adnotatio Chrysostomi Orat. 12. ad Pop. Antioch. Deum ideo legibus de honore parentum, de homicidio, adulterio, furto, nullam addidiſſe rationem, quod illa jam antea tamquam juris naturalis capita fuerint quam notiſſima. Aſt præcepto de ſabbatho, quia poſitivum, ſollicite rationem adjunctam. Addatur quoque Ibid. c. 9. & L. II. c. 9. 10. Denique quaſvis leges a religione maximam firmitatem ſumere ſapientiſſimi quique legislatores intellexerunt, quibus a cultu Numinis leges ſuas auſpicari ſollemne eſt. Vid. exordium legum Zaleuci apud Diodorum Siculum L. XII. c. 21.

§. XXI. Operæ pretium quoque eſt, ſuper *Sanctione* legis naturalis paullo curatius diſpicere. Ubi præter ea, quæ ſupra de ſanctione legum in genere tradita ſunt, præmittimus, bona juxta atque mala, quæ homini obveniunt, in tres poſſe claſſes dividi. Ac bonorum quidem alia ex liberali donatione Creatoris, aut ultronea aliorum hominum benevolentia proficiſcuntur, aut etiam per

(1) Et in Hippolyto obtecto

Ὦ Μάκαρ, οἵας ἔλαχες τιμᾶς,
Ἱππόλυθ᾽ ἥρως διὰ σωφροσύνην,
Οὔ ποτε θνητοῖς ἀρετῆς ἄλλη
Δύναμις μείζων.
Ἦλθε γὰρ ἢ πρόσθ᾽, ἢ μετόπισθεν,
Της εὐσεβίης ἡ χάρις ἐσθλή.
Quos tu & quantos,
Hippolyte heros, nactus honores,
Caſto vitæ tramite? namque hæc
Virtus homines prima coronat:
Cito vel ſero ſequitur ſemper
Pietatem debita merces. H.

per induſtriam hominis, ad quam is libere & ultro ſe determinavit, adquiruntur. Quæ legum obſervantiæ non deberi adparet. Alia autem ex actione legibus præcepta per naturalem conſecutionem promanant, dum Creator certo actui legibus congruo perpetuum, & naturalem effectum, bono hominis cedentem, adſignavit. Quæ Rich. Cumberland præmia naturalia vocat. Alia denique ex certis actionibus proveniunt arbitrio legislatoris, aut conventione hominum: quorum illa κατ' ἐξοχὴν præmia, aut præmia arbitraria, hæc mercedes vocantur. Sic & malorum alia ipſam naturam hominis, & conditionem ſequuntur, abſtrahendo unde ea conditio primitus orta ſit, aut citra peculiarem culpam ejus, cui incumbunt, contigerunt. Quæ ſano ſenſu poſſis vocare mala fatalia, fati vocabulo non oppoſito divinæ diſpoſitioni, ſed peculiari culpæ ejus, qui iſto malo premitur. Alia per naturalem conſecutionem & connexionem ex peccatis proveniunt; quæ a quibuſdam vocari ſolent *Pœnæ naturales*. Alia denique ex peccatis oriuntur per peculiarem determinationem & diſpoſitionem legislatoris extra naturalium effectuum conſecutionem; ubi qualitas, modus, locus, tempus mali ex arbitrio eſt legislatoris. Et hæc nobis pœnæ vocantur proprie dictæ, aut laxiore vocabuli ſenſu pœnæ arbitrariæ. His præmiſſis dicimus, etſi Creator optimus maximus obſequium a nobis pro imperio potuiſſet exigere, fructu aliquo in nos redundante plane ſterile; placuiſſe tamen ipſius bonitati naturam rerum & hominum ita diſponere, ut obſervantiam legum naturalium bona quædam, violationem mala naturali quadam connexione ſequerentur. Ac obſervantiam quidem legum naturalium comitatur ſerenitas & ſecuritas conſcientiæ cum bona fiducia conjuncta (1), bona

(1) Phædra apud Euripidem in Hippolyto:

Μόνον δὲ τοῦτο φάσ' ἁμιλλᾶσθαι βίῳ,
Γνώμην δικαίαν κ' ἀγαθὴν ὅτῳ παρῇ
Unum ſed ajunt par eſſe vitæ bonum,
Cum rectus animus nil ſibi conſcit mali.

Mox:

Φεῦ φεῦ τὸ σώφρον ὡς ἁπανταχοῦ καλὸν,
Καὶ δόξαν ἐσθλὴν ἐν βροτοῖς κομίζεται.

Prob,

bona conſtitutio & tranquillitas animi, conſervatio corporis a multis malis non fatalibus, ac infinita commoda, quæ ex benevolentia & mutuis officiis aliorum hominum conciliari poſſunt. Sic SENECA de Ira L. II. c. 13. *magnum præmium* vocatur *felicis animi immota tranquillitas*. IDEM ibid. *Facilis eſt ad beatam vitam via. Quid enim quiete otioſius animi? Quid ira laborioſius? Quid clementia remiſſius, quid crudelitate negotioſius? Vacat pudicitia, libido occupatiſſima eſt. Omnium denique virtutum tutela facilior eſt: vitia magno coluntur.* Add. IDEM de Ira L. II. c. 30. & ult. & L. III. c. 5. & 26. Huc ſpectant, quæ ex Prodico de Hercule in bivio conſtituto habentur apud XENOPHONTEM (Memor. Socrat. Lib. II. p. 430. Ed. Steph. c. 1. §. 21. & ſeqq. Ed. Oxon.) Proverb. II. v. 4. VIII. 18. X. 9. XI. 3. 5. 10. 18. 19. 25. XVIII. 20. Sir. VI. 5. VII. 37. 39. XXXI. 28. Contra ex violatione ejuſdem legis per naturalem connexionem oritur inquietudo conſcientiæ, perturbatio, & corruptio animi, deſtructio corporis, ac infinita mala, quæ ab irritata violentia aliorum hominum, & a ſubtractione auxilii eorumdem provenire poſſunt. Marcus ANTONINUS L. IX. §. 4. Ὁ *ἀδικῶν ἑαυτὸν κακοῖ, κακὸν ἑαυτὸν ποιῶν. Qui injuſte agit, ſibi nocet, dum malum ſe facit.* CICERO de homine perdito: *Ulciſcen-*

Proh, quanta ſecum decora, quam fert gloriam
Mens temperata ad caſtitatis regulam!

Chorus apud eumdem in Bacchis:

Ἀχαλίνων ϛομάτων,
Ἀνόμου δ' ἀφροσύνας,
Τὸ τέλος δυϛυχία.
Ὁ δὲ τᾶς ἡσυχίας,
Βίοτος, καὶ τὸ φρονεῖν, ἀσα-
λευτον μένει, καὶ συνέχει
Δῶμα.

Spretrix legis iniquitas,
Effrænisque loquacitas,
In fines miſeros ruunt.
Vitæ providus at tenor,
Servatorque modeſtiæ,
Tranquillo manet in gradu,
Et tutam retinet domum. H.

ſcentur illum mores ſui. Proverb. V. 9, 10. 11. VI. 33. 34. 35. XII. 13. XIV. 14. 22. 32. 34. XVII. 13. XIX. 29. XX. 1. XXII. 5. XXIII. 20. 28. ſeqq. Sirac. XIX. 3. XXXI. 22. ſeqq. 39. 40. Quamquam autem hæc præmia, & mala, quibuſdam ideo parum certo ex actionibus bonis atque malis provenire dicantur, quod & multis pro benefactis odium, invidia, & alia mala reponantur, alii contra ſcelerum ſuorum fructu impune gaudeant; adeoque infallibiliter non præſciatur pro meritis noſtris paria nobis ab aliis hominibus repoſitum iri, (nam qui in nobismetipſis producitur fructus, nunquam intercipitur): id tamen certum eſt, ex bonis & juſtis actionibus commoda tanta cum certitudine ſequi, quanta ex oppoſitis vitiis cum ratione ſperare non poſſumus. Prov. XI. 31. (1) Ac licet non ſemper omnia illa bona conſequantur, quæ alias per rerum naturam conſequi idonea erant; evidens tamen probabilitas eſt, illorum non pauca ſecutura, aut ſaltem plura, quam ex malis actionibus ſperari poſſunt. Et ſic hoc modo ſaluti noſtræ longe melius conſulimus, & longe probabiliorem ſpem concipere poſſumus, fore ut ab aliis viciſſim quid ad emolumentum noſtrum conferatur, quam ſi nullo ad ceteros homines habito reſpectu ad ſolam noſtram utilitatem omnia referremus; multoque magis, ſi vi doloque adverſus alios adhibita ex ipſorum damno lucrum noſtrum quærere inſtitueremus. Hoc modo igitur valor prœmii ex bona actione oriundi omnibus recte perpenſis excedit lucrum ex actu legi contrario oriturum. Bene tamen obſervandum, hic ubi de naturali effectu actionum bonarum ac malarum agitur, non attendi illa bona & mala, quæ ſupra ad primam claſſem referebamus, & quæ conſilio & induſtria noſtra vel non poſſunt adquiri, vel non poſſunt evitari. Hæc enim bonis æque ac malis accidere poſſunt & ſolent. Sic malus corpus vegetum ac firmum, bonus debile ac morbis obnoxium a na-

(1) Si boni male habeantur, mali floreant. Hinc LUCANUS L. III. Pharſal.

- - - *Servat multos fortuna nocentes,*
Et tantum miſeris iraſci Numina poſſunt.

Quamquam hujus longe aliæ cauſſæ ſint, quam vulgus exiſtimat, quas expoſui Commentar. de Juriſpr. univerſ. ſect. 1. §. 25. H.

a natura ſortiri poteſt. Sic mors nunc bonos æque ac malos rapit. Verum illa tantum heic æſtimantur, quæ a ratione humana provideri poſſunt, velut aliquatenus dependentia ab actibus noſtris. Ceterum quamquam pars bonorum, quæ per obſervationem legis naturalis ab aliis hominibus obtinere intendimus, a benevolentia & probitate aliorum dependeant, adeoque non plane ſint in noſtra poteſtate: tamen cum & ipſos probabile ſit eumdem nobiſcum finem habere, ſaltem utplurimum iſti effectus ab aliis dependentes erunt ſperandi, etſi in anteceſſum non ita accurate poſſint determinari. Et vix ullus tam infenſos ſibi homines expertus eſt, ut non plurima aliorum benevolentiæ ſeſe agnoſcat debere. Sane mala, quæ ab hominibus provenerunt, nunquam evaleſcere potuerunt ad totius generis humani deſtructionem: quod indicio eſt actiones bonas ſæpius effectu ſuo fuiſſe potitas, quam eodem excidiſſe. Sic & licet quandoque eum, qui leges naturales negligit, per improviſum concurſum cauſſarum externarum multa bona ab aliis hominibus velut ultro inundent: tamen quia illi effectus hoc caſu reſpectu illius ſunt mere contingentes, & quidem raro, patet rationem actus eo ducentes non præſcribere, nedum ut lex tale quid præcipiat. Quin ratio ſatis evidenter docet, ad felicitatem longe probabilius conducere, ut e proviſo fine, mediiſque quæ poſſumus optimis adhibitis agamus, quam ut ſepoſito conſilio nos totos incertæ rerum aleæ committamus. Verum iſthæc planiſſima ſunt, & in primis a Rich. Cumberland de Legibus naturæ diligenter admodum demonſtrantur. Igitur illa quæſtio reſtat, num præter illos effectus naturales actionum malarum, & qui ex ſanctione legum civilium oriuntur, ſint alii adhuc arbitrio Numinis conſtituti, manu velut regia exercendi (1); ſeu num etiam pœna arbitraria leges naturales a Numine ſint ſancitæ; præſertim poſtquam animadvertitur, effectus ma-

(1) Quibus verbis alluditur ad morem veterum regum Romanorum, qui ex Republica quæ videbantur, & legibus moribuſve patriis nondum definita erant, manu rexiſſe dicuntur Pomponio in *L. 2. §. 1. D. de O. I.* Quo ſenſu manus etiam accipi videtur a TACITO Annal. L. III. c. 27. n. 5. & in Agricol. c. 9.

malarum actionum naturales quandoque intercipi, & quibuſdam ſcelera ſua ex parte lucro cedere? Ubi quid Sacræ Litteræ heic definiant, in aprico eſt. Sed & in adfirmationem hujus quæſtionis inclinat antiquiſſima, & latiſſime diffuſa pleraſque apud gentes traditio de Nemeſi divina (1), deque pœnis inferorum. Quo facit Jonæ I. 7. Actor. XXVIII. v. 4. ubi nulla ſane naturalis erat conſecutio inter delictum a Jona patratum, & procellam in mari exortam, & inter homicidium & morſum aſpidis; igitur nautæ Palæſtini, & Melitenſes utique præſupponebant, manu velut regia ſcelera divinitus vindicari. Add. Grotius de Veritate Relig. Chriſt L. I. §. 19. 20. 21. 22. & L. II. §. 9. Et ſane cum conſtet Deum velle, ut iſtæ leges ab hominibus obſerventur; & vero adpareat, a quibuſdam effectus earum naturales, ſaltem ex parte eludi: valde probabile eſt, Deum alia via malitiam iſtorum multaturum; præſertim cum morſus conſcientiæ & defectus ſecuritatis, in quo facinoroſi verſantur, magnitudinem ſcelerum aliquando exæquare non videantur. Add. Cumberland de Leg. Nat. c. 5. §. 25. Verum quia ratio a priori non plane videtur apodictica, ſed tantum valde probabilis, ac quia arbitraria iſta pœna præſupponit poſitivam voluntatis divinæ determinationem, quam citra peculiarem Dei revelationem adſequi vix datur; & inductio aut experientia adhuc imperfecta eſt: effugere non poſſumus, quin fateamur, ſolum rationis lumen ſequentibus hanc quæſtionem obſcuri adhuc quid habere.

§. XXII. Circa materiam legis naturalis Grotius L. I. c. 1. §. 10. obſervat, multa vulgo juris naturalis dici non proprie, ſed *reductive*, quibus jus illud non repugnat; ſicut juſta adpellantur non ſolum, quæ ex juſtitia debentur, ſed etiam quæ cum juſtitia non pugnant; quamquam iſta melius vocares permiſſa. Commodius tamen

(1) Quo nomine vindicta veniebat, qua Deus impios perſequitur. Credebatur enim hæc Dea ulciſci crimina, quæ ab hominibus negligentia eorumdem aut impotentia relicta eſſent impunita. Colebatur a Romanis in bellum ituris, ut ita ſignificarent, ſe niſi juſta bella nunquam ſuſcipere. Videatur pulcherrima ejus deſcriptio apud Ammianum Marcellinum L. XIV. c. 2.

men fortaſſe iſtam diſtinctionem adplicaveris ad illa inſtituta, quæ pro certo ſtatu generis humani ratio pacis & tranquillitatis introduci ſuaſit, & ad actus, qui ex inſtitutis iſtis ſuſcipiuntur atque exercentur. Nam & ejuſmodi quæſtiones inter JCtos agitari audias, verbi gratia, an dominia rerum, an uſucapio, teſtamenti factio, emtio venditio ſint juris naturalis? Ad quas adpoſite reſponderi non poteſt, niſi ſeparaveris ea, circa quæ jus naturæ diſponit præcipiendo aut vetando, ab illis, quæ ratio ſocialitatis ab hominibus inſtitui ſuaſit (1), aut quorum ſuſcipiendorum licentia ex iſtis inſti-

(1) Duplex enim eſt officiorum genus, quæ ex Jure naturæ proficiſcuntur. Alterum ex conſtitutione hominis naturali, &, ut vulgo loquuntur, primæva naſcitur: alterum ex ſtatu adventitio, ſive hypotheſi quadam ſuperveniente. Ita belli hypotheſis eſt injuria, captivitatis bellum, ſervitutis captivitas. Poſterius autem homines, uſu exigente & humanis neceſſitatibus, ſibi conſtituiſſe dicuntur, eo quod præcepta Juris generalia, rebus circumſtantibus pro temporis ratione adplicita fuerunt. Inde primum dominia diſtincta, &, quod his conſequens eſt, agris termini poſiti: inde & commercia, emtiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes inſtitutæ, adjuvandæ communis utilitatis cauſſa. JUVENALIS Sat. XV. v. 140. & ſeqq.

- - Quis enim bonus, & face dignus
Arcana, qualem Cereris vult eſſe ſacerdos,
Ulla aliena ſibi credat mala? ſeparat hoc nos
A grege mutorum, atque ideo venerabile ſoli
Sortiti ingenium, divinorumque capaces,
Atque exercendis, capiendiſque artibus apti
Senſum a cœleſti demiſſum traximus arce:
Cujus egent prona, & terram ſpectantia. Mundi
Principio communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Adfectus petere auxilium & præſtare juberet,
Diſperſos trahere in populum, migrare vetuſto
De nemore, & proavis habitatas linquere ſilvas:
Ædificare domos, laribus conjungere noſtris
Tectum aliud, tutos vicino limite ſomnos
Ut collata daret fiducia: protegere armis
Lapſum, aut ingenti nutantem vulnere civem
Communi dare ſigna tuba, defendier iiſdem
Turribus, atque una portarum clave teneri.

ſtitutis immediate profluit; ut hæc reductive ad jus naturæ dicantur ſpectare. Sic dominium rerum a natura quidem immediate non eſt, neque expreſſum aliquod ac determinatum præceptum illi introducendo fingi poteſt; juris tamen naturalis dicitur quatenus conditio & pax multiplicati generis humani primævam communionem non amplius tulit. Sic ut uſucapio ſit, diſertum legis naturalis præceptum non exſtat; poſitis tamen diſtinctis rerum dominiis, tranquillitas generis humani eidem favebat, ne dominia ſemper forent in ancipiti. Sic ultimas voluntates edere, emere aut vendere natura nemini præcipit; ſed ex poſito dominio naturaliter conſequitur, ut moriturus de bonis ſuis diſponere, aut ut quivis ſuas res alienare, aut alienas per contractum adquirere poſſit. Idem dein d. l. monet (1) interdum abuſive dici juris naturalis, quæ ratio quidem dictat eſſe honeſta, & meliora ſuis oppoſitis, etſi proprie non ſint debita. Cujus generis ſunt multi actus generoſioris & communem modum ſupergreſſæ liberalitatis, miſericordiæ & manſuetudinis, & quando quis præter neceſſitatem de jure ſuo remittit. Quæ illuſtrantur per illud Apoſtoli 1. Cor. X. 23. VI, 12. VII. 38. (2). Sic & Ulpianus L. 4. §. 1. *D. de alien. jud. mut. cauſ. Non tamen ejus factum improbat prætor, qui tanti habuit re carere, ne propter eam ſæpius litigaret: hæc enim cogitatio ejus, qui lites exſecratur, non eſt vituperanda.* Sic Socrates nebulonem, a quo injuria fuerat adfectus, in jus noluit vocare, æſtimans eam, velut aſinus ipſum calce feriiſſet. Sic Cato, *cum illi os percuſſum eſſet, non excanduit, non vindicavit injuriam, ne remiſit quidem, ſed factum negavit. Melius putavit non agnoſcere, quam vindicare.* Seneca de Ira L. II. c. 32. & de Conſtantia ſapientis c. 14.

§. XXIII.

(1) Vid. ſupra L. I. c. 2. §. 8. n. 2.

(2) Et in *L.* 1. §. 3. & 4. *D. de periculo & commod. rei vendit. Licet venditori vel effundere vinum, ſi diem ad metiendum præſtituit, nec intra diem admenſum eſt. Effundere autem non ſtatim poterit, priuſquam teſtando denunciet emtori, ut aut tollat vinum, aut ſciat futurum, ut vinum effunderetur. Si tamen, cum poſſet effundere, non effundit, laudandus eſt potius.* Ad quam legem videatur Huberus in Eunomia.

§. XXIII. Est deniqve & illud heic expendendum, an detur peculiare jus gentium, poſitivum, & juri naturali contradiſtinctum? Super hac re enim inter eruditos non ſatis convenit. Multis jus naturæ & jus gentium in ſe unum & idem habetur, quod extrinſeca dumtaxat denominatione differat. Inde & Hobbesius de Cive cap. XIV. 4. 5. naturalem legem dividit *in naturalem hominum, & naturalem civitatum, quæ vulgo jus gentium adpellatur. Præcepta utriuſque*, addit, *eadem ſunt: ſed quia civitates ſemel inſtitutæ induunt proprietates hominum perſonales, lex, quam loquentes de hominum ſingulorum officio naturalem dicimus, adplicata totis civitatibus, nationibus ſive gentibus, vocatur jus Gentium*. Cui ſententiæ & nos plane ſubſcribimus. Nec præterea aliud jus gentium voluntarium ſeu poſitivum dari arbitramur, quod quidem legis proprie dictæ vim habeat (1), quæ gentes tamquam a ſuperiore profecta ſtrin-

(1) Quatenus enim exempla ejus rationibus generalibus nituntur, eatenus Juris naturalis dicenda ſunt. Cetera vero, quæ ex conventione expreſſa vel tacita repetuntur, ſolos paciſcentes obſtringere videri poſſunt: ad reliquas autem gentes non pertinent. Omnes enim gentes natura æquales ſunt, & proinde nulla ſuis pactionibus alteri legem dicere poteſt. Satis autem adparet eſſe inter hæc talia, quæ recte quidem præſtentur, peti autem nulla ratione poſſint. Unde occaſio juris gentium ex voluntate earum & virtutis ſtudio repetenda, quod & nominis ratio patitur. Voluere enim rectores earum non ſolum fortes & juſti, ſed etiam magnanimi & miſericordes videri, idque ut probum & rectum tractum eſt in exemplum. Inde Darius Alexandri ſibi non minus juſtitiam quam virtutem eſſe perſpectam Beſſo reſpondet apud Curtium V. 12. inde idem, ut fides ei facta eſt humanitatis & clementiæ, qua in captivam uxorem Alexander uſus erat, apud eumdem IV. 10. *Dii patrii* inquit, *primum mihi ſtabilite regnum, deinde, ſi de me tranſactum eſt, precor, ne quis Aſiæ rex ſit, quam iſte tam juſtus hoſtis, tam miſericors victor*. Qua de cauſſa 1. ne veneno in bello uti liceret, placuit: tum, 2. ut mitior quam olim captivorum eſſet conditio, denique 3. ut legatis ſua conſtaret ſanctitas, etiam delinquentibus in regione aliena, & 4. ut bella non inferrentur, ſine præcedenti ſollemni indictione. Utilitatis poſtea publicæ non minor quam virtutis honos fuit apud gentes cultas. Inde probatæ gentibus 5. repræſſaliæ, & actibus 6. ſecundum inſtituta alius gentis celebratis, apud alias quoque ſua tributa auctoritas. Poſtre-

ſtringat. Add. BOECLERUS ad Grot. L.I. c. 1. §. 14. & ad L. II. c. 4. §. 9. Inde nobis revera non contradicunt, quibus jus naturæ id vocare placet, quod in conformitate cum natura rationali conſiſtit; jus gentium autem, quod ex ratiociniis indigentiæ noſtræ, cui quam maxime per ſocialitatem ſuccurritur, fluit. Nam nos poſitivum aliquod jus gentium, a ſuperiore profectum, negamus. Quæ autem ex indigentia humanæ naturæ colliguntur, ad jus naturale referimus, quod ideo ex conformitate cum natura rationali deducere noluimus, quia hoc modo ratio conſtituitur norma ſui ipſius, & quæ iſthac via ſuſcipitur demonſtratio legum naturalium, in circulum revolvitur. Pleraque autem, quæ apud JCtos Romanos, alioſque ad jus gentium referuntur, puta circa modos adquirendi, contractus, & alia, vel (1) ad jus naturæ pertinent (2), vel ad jus civile ſingularum gentium, quod iſtis in rebus, quæ alias univerſali & ad totum genus humanum pertinente ratione non nituntur, apud complures conſpirat. Ex quibus tamen peculiaris ſpecies juris non recte conſtituitur; quippe cum iſta jura gentibus inter ſe ſint communia non ex aliqua conventione aut obligatione mutua; ſed ex placito peculiari legislatorum in ſingulis civitatibus per accidens conſpirent. Unde & eadem ab uno populo inconſultis aliis mutari poſſunt, ac ſæpe numero mutata deprehenduntur. Quamquam neque plane rejicienda videatur ſententia SELDENI ad Grot. L. II. c. 2. §. 20. & c. 8. §. 1. ubi tradit, quod JCtis Romanis jus gentium ſit facultas ad actus & negotia peregrinis in civitate Romana competens (3); jus civile autem proprium ſit ci-

ſtremo, quum de præcedentia quoque ſæpe lites inter gentium principes emergerent, juri gentium voluntario tributus 7. eſt ordo earum, qui ſemel placuerat propter potentiam, aliudve præſtantiæ genus: qua in re primis temporibus multum valuit judicium Pontificis Romani.

(1) De quo in §. 24. agitur. H.

(2) Ab H. GROTIO L. II. de J. B. & P. c. 3. §. 5. c. 8. §. 1. & §. 26. L. III. c. 1. §. 2. *dictum jus civile plurium gentium; lex civilis multarum nationum; jus multis populis ſeorſim commune*; a SELDENO de mari clauſo c. 3. *jus gentium domeſticum*. H.

(3) Immo ita non ſapiunt J. C. veteres, Juris gentium nomine

vium, peregrinos excludens. Unde teſtamenta & matrimonia dici juris civilis (1), contractus autem juris gentium; quod illorum ſoli cives, horum autem etiam peregrini Romæ participes eſſent. Apud multos quoque ſub vocabulo juris gentium venire ſolent quædam conſuetudines inter pleraſque gentes, ſaltem quæ cultiorum & humaniorum ſibi famam vindicant, potiſſimum circa bellum tacito quodam conſenſu uſurpari ſolitæ. Poſtquam enim etiam cultiores inter gentes maximum fuit decus habitum bello gloriam quærere, id eſt in eo præſtantiam ſuam præ ceteris hominibus oſtendere, quod quis multos homines auderet, & dextre calleret perdere, adeoque in bella non neceſſaria, aut injuſta vulgo eſt procurſum: ne ambitionem ſuam invidiæ nimis exponerent magni bellatores, uſurpata omni licentia juſti belli, humanitatis, & magnanimitatis quadam ſpecie bellorum atrocitatem temperare multis populis eſt viſum (2). Unde ortæ conſuetudines circa exemtiones cer-
tarum

mine potius intelligentes id, quod nos jus naturæ adpellamus, ſeu, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, & quod gentibus omnibus rectam rationem ſequentibus commune eſt, & quod non inepte in primævum & ſecundarium dividitur. Illuc referenda ſunt officia abſoluta, veluti ut nemini liceat ſui commodi cauſſa alteri nocere, huc ea, quæ auctori in §. XXIV. ex legibus conditionalibus naſci dicuntur, & certam conditionem adventitiam ponunt.

(1) Qua in re rurſus fallitur Feldenus. Quamvis enim teſtamento ſollemnitatibus certis opus eſſet, ut jure civili validum haberetur, & peregrini Jure Romano neque teſtari, neque heredes eſſe poſſent; teſtamenta tamen juris gentium habebantur, quum a milite inſtitui poſſent in opus publicum perpetuo damnati, & in inſulam deportati, ut ea quidem, quæ Juris Civilis ſunt, non haberent; quæ vero juris gentium ſunt, haberent. *L.* 17. §. 1. *D. de Pœn. L.* 13. §. 2. *D. de Teſtam. mil.* Matrimonia quoque iiſdem juris gentium erant, utut connubia, ſeu nuptiæ jure civili validæ non eſſent, niſi inter Cives Romanos. ULPIANUS Tit. V. §. 3. 4. SENECA de Benef. IV. 35. BOETHIUS in Top. Cic. c. 4.

(2) Ad eas in Europa introducendas quondam non parum valuit auctoritas Pontificis Romani. Ita ſub Innocentio II. in Concilio Lateranenſ. Can. 29. ſtatutum: ut anathemate percellerentur, qui baliſtis & ſagittis uterentur adverſus Chriſtianos. V. *cap. unic. X. de ſagittar.* H.

tarum rerum & perſonarum a vi bellica, modum nocendi hoſtibus, modum tractandi captivos, & ſimilia. Neſcio tamen, an viros militares ſatis deceat mos ab Alberico Comenſi e Flaminia introductus, & in Italia ſuperioribus ſeculis uſitatus, inter equeſtrem militiam mercenariam. Quo *in id maxime omni induſtria incumbendum contenderant, ut a ſe atque a militibus omnem laborem & metum adimerent, ne ullæ cædes fierent, capi tantummodo utrinque liceret, & ſine ullo pretio dimitti. In objecta ſibi oppida noctu tormenta bellica non emitterentur; nec item qui in oppidis eſſent, in tentoria jacerent. Caſtra præterea nullo vallo, nullave foſſa cingebantur; nec illa hibernis temporibus habebantur. Hæc omnia in eorum militaribus, atque ab ipſis inventis inſtitutis permiſſa erant.* Machiavellus Principe c. 12. Cui non diſpar conventio inter Eretrienſes, & Chalcidenſes, ne miſſilibus telis invicem uterentur, legitur apud Strabonem L. X. Quo referre quoque poſſis Indorum morem, quo per inteſtina bella agricolæ ab omni noxa liberi præſtabantur. Arrianus in Indicis (cap. 11. Ed. Gronov.) (1). Ceterum conſuetudines illæ, licet videantur continere obligationem ex pacto ſaltem tacito ortam; tamen ſi legitimum bellum gerens eas neglexerit, iiſdemque ſe nolle teneri profeſſus fuerit, modo contrarium earumdem per jus naturæ recte fieri poſſit, nullius alterius peccati arguetur, quam cujuſdam ruditatis; quod quis ſeſe ad numeros velut eorum non compoſuerit, queis bellum inter artes liberales habetur. Non ſecus atque imperitiæ inter gladiatores accuſatur, qui alterum non juxta regulas artis vulneraverit. Igitur ſi quis juſta gerit bella, ſolo naturæ jure, neglectis illis conſuetudinibus, ea poteſt regere; ni forte ob commodum aliquod ſuum eaſdem malit obſervare, ut & ipſe hoſtem in ſe ſuoſve minus ſævum experiatur. At qui

 inju-

(1) Sane conſuetudo, quam habet vim in civitatibus, ex tacita ſummi imperantis voluntate accipit. Aſt inter liberos populos quis determinabit, quot actus requirantur, & quantum temporis ad eam introducendam ſit neceſſarium? Jam etſi novæ exſurgant civitates, quis eas obligatas eſſe dixerit jure a ſe nondum probato. H. (Addatur Hertii diſſertatio de Lytro, §. 2.)

injuſtis graſſatur bellis, vel ideo illas recte ſequitur, ut ſaltem cum aliquo temperamento ſceleſtius ſit. Quæ tamen rationes cum generales non ſint, jus aliquod univerſale, & quod omnes ſtringit, conſtituere nequeunt. Præſertim cum quilibet iis, quæ non niſi tacito conſenſu nituntur, exſolvere ſe poſſe videatur, ſi expreſſe profiteatur, ſe illis nolle teneri, ſeque non recuſare, quo minus & ceteri iſta adverſus ſe non adhibeant. Unde & videmus, plurimas ejuſmodi conſuetudines ſucceſſu temporis exoleviſſe, aut adverſum iſtis morem invaluiſſe. Nec eſt quod non nemo quiritetur (1), quaſi hac doctrina ſecuritatis, utilitatis, aut ſalutis gentium præſidia deſtruantur; quæ ſane non in illis conſuetudinibus, ſed in obſervantia juris naturalis, longe utique ſanctioris, poſita ſunt. Quo incolumi iſtas non magnopere deſiderat genus humanum. Quod ſi autem aliquis mos ad jus naturale referatur, ejus dignationi ſane longe magis conſulitur, quam ſi ejus origo ad ſimplicem gentium conventionem referatur. Inter præcipua capita juris gentium voluntaria Grotius numerat jus legationum (2). Ubi arbitramur, ipſo jure naturæ legatos eſſe inviolabiles, etiam apud hoſtem, ſiquidem ſpeciem legatorum, non ſpeculatorum præ ſe ferant; quamdiu in eum, ad quem miſſi ſunt, hoſtilia non moliuntur; etſi fors ordinario modo per tractatus domini ſui commodum præ alterius commodo quærant. Cum enim ejuſmodi perſonæ ſint neceſſariæ ad pacem conciliandam, ſervandam, aut arctius per fœdera & pacta adſtringendam, quam ipſum jus naturæ omnibus modis honeſtis amplecti jubet; utique & caviſſe cenſetur idem jus ſecuritati perſonarum, ſine quibus finis ab eodem præceptus obtineri nequit. Add. Marselaer Legato L. II. c. 13. Cui conjunctum eſt, ut legati ſaltem circa ea, quæ officium ipſorum ſpectant, ſint exemti a juriſdictione & coactione ejus, ad quem mittuntur: cum alias nulla relinqueretur facultas legatis eo, quo decet, ſtudio pro emo-

(1) Deſignare, ut videtur, Auctor voluit Samuelem Rachelium J. C. Kilonienſem, quem ita ſenſiſſe in diſſertatione ſua de jure gentium colligas ex iis, quæ habet Hertius in diſſertatione ſua de Lytro §. 11.

(2) Vide quæ dicentur in nota 1. ad §. XII. c. 9. L. VIII.

emolumentis domini ſui nitendi, ſi alteri, præterquam huic eo nomine rationem tenerentur reddere (1). At vero quæ alia vulgo legatis tribuuntur privilegia, iis præſertim, qui magis ad expiſcanda alterius reipublicæ ſecreta, quam pacis gratia in aliquo loco hærent, illa ex mera ejus, ad quem mittuntur, indulgentia dependent, adeoque ſi commodum videatur, citra violationem ullius juris denegari ipſis poſſunt; ſi modo is pati velit, ut ſui quoque pari modo tractentur. Jus quoque ſepulturæ (2), quod itidem peculiare caput juris gentium apud Grotium videtur facere, ad officia humanitatis referri poteſt. Add. Ant. MATTHÆI de Crimin. Proleg. c. 3. §. 5. Neque cetera tanti ſunt, ut peculiarem juris ſpeciem conſtituere debeant, cum ſat commode in ſyſtemate juris naturalis locum ſortiri queant (3). Sed quod non nemo ad jus gentium quoque referre inſtituit peculiaria conventa duorum pluriumve populorum, fœderibus & pacificationibus definiri ſolita, id nobis plane incongruum videtur. Etſi enim illis ſtare lex naturalis de ſervanda fide jubet, legum tamen & juris vocabulo valde improprie veniunt. Et præterea infinita, ac magnam partem temporaria ſunt. Quin nec magis partem juris conſtituunt, quam pacta ſingulorum civium inter ſe ad corpus juris civilis ſpectant; cum potius hiſtoria ſibi eadem vindicet. Add. quoque SELDENUS de mari clauſo

(1) Henricus IV. Gall. Rex cum Balthazar Zunica legatus Hiſpanicus ſcribam, quod dolos Regi ſtruxiſſet, repoſceret, reſpondebat apud H. GROTIUM L. XIV. Hiſt. Belgic. ad A. 1605. *Si quis forte legatus arcana per artes rimaretur, diſſimulari mutuo & ignoſci: cruenta conſilia & jugulum petentia a ſe refelli.* Tandem tamen ſcriba legato redditus, *probatumque Regi dolos dolis, quam bello ulciſci*. Adde quæ de toto hoc argumento dixi pluribus Comment. de Lytro ſect. 1. Unde, niſi fallor, refelli abunde poſſunt, quæ Auctori ſingulatim repoſuere Ulric. HUBERUS Eunomia Roman. ad L. 1. Digeſtor. BECMANNUS medit. Polit. c. 2. §. 8. ſequ. H.

(2) Conf. GRIBNERI Juriſprudentia naturalis L. I. c. 12. §. 2.

(3) CONRINGIUS, & eum ſecutus Sam. RACHELIUS de jure gent. §. 12. Bene ARISTOTELES I. Rhetor. 15. Ἡ συνθήκη νόμος ἐστὶν ἴδιος, καὶ κατὰ μέρος. *Pactum lex quædam civitatis eſt, & de certo negotio*. H.

L. I. c. 2. De jure non ſcripto, ſeu conſuetudine præter alios vid. Boeclerus ad Grot. L. II. c. 4. §. 5.

§. XXIV. Distributio juris naturalis iſthæc nobis videtur expeditiſſima, ut primo loco conſideretur, quomodo iſtius juſſu quis ſeſe debeat gerere adverſus *ſeipſum*; deinde quomodo adverſus *alios homines*. Præcepta juris naturalis, quæ alios homines ſpectant, iterum poſſunt dividi in *abſoluta & hypothetica*. Illa ſunt, quæ omnes homines in quovis ſtatu obligant, ac citra poſitionem alicujus inſtituti per homines introducti aut formati (1). Hæc autem certum ſtatum aut inſtitutum, per homines formatum aut receptum, præſupponunt. Quod Grotius d. l. ſic expreſſit: *Jus naturale non de iis tantum agit, quæ citra voluntatem humanam exſiſtunt, ſed & de multis, quæ voluntatis humanæ actum conſequuntur*. Unde licet dominia rerum, qualia nunc ſunt, voluntas humana conſtituerit; iis tamen poſitis ipſum jus naturale dictitat, nefas eſſe alienam rem invito domino ſubtrahere. Vid. *l.* 1. §. 3. *D. de furtis*. *L.* 42. *D. de verb. ſign.* Scilicet multa dantur, quæ quoad exercitium actus arbitraria ſunt, ſeu ibi in arbitrio hominum poſitum eſt, actum aliquem ſuſcipere velint, vel non; verum quando actus ille fuit ſuſceptus, ex aliquo præcepto juris naturalis neceſſitas moralis ſeu obligatio ipſum conſequitur, aut ex eodem modus & circumſtantiæ determinantur. Sic verbi gratia, etſi jus naturæ non præcipiat, ut ab altero emam; poſito tamen, me libere emere, idem jubet, ne alterius damno lucrum meum quæram, neque in contractu eumdem defraudem. Sic plurima ſunt juris naturalis præcepta, quæ niſi poſito domi-

(1) Ubi obſervandum, ſtatum aut inſtitutum, ſi nihil inhoneſti in ſe contineat, ad jus naturale referri, quod H. Grotius *pro certo rerum ſtatu*, ejus frater Guilielmus *dominativum*, vulgo *permiſſivum* vocant; Auctor autem ſupra §. 22. *jus naturale reductive tale* maluit adpellare. At jus ex tali ſtatu fluens, ſive hypotheticum ab Auctore inſignitum, H. Grotius dixit, quod *actum voluntatis humanæ conſequitur*; Aveſanus JCtus Gallus, *jus naturale per retrotractionem*. Ceterum jus naturale hypotheticum ab illo, quod ſimpliciter eſt tale, in eo præcipue differt, quod facilius quam illud mutationem recipiat, ac in eo præcipue ad voluntatem illorum, qui auctores fuere inſtituti, reſpiciendum ſit. V. Auctor infra cap. 6. §. 2. circa finem, & §. 5. & L. IV. c. 4. §. 13. & paſſim. H.

dominio rerum diſtincto, atque imperio civili non intelliguntur, neque locum habent. Ex quo tamen non conficitur omnes quoque leges poſitivas eſſe juris naturalis; eo quod per conſenſum noſtrum alterius nos ſummo imperio ſubdamus, cujus juſſis ut pareamus, ipſa lex naturæ præcipit. Equidem id certum eſt, violatores legum civilium propter intercedens iſtud pactum mediate in ipſam quoque naturæ legem peccare. Eſt tamen ingens adhuc diſcrimen inter leges naturales hypotheticas, & civiles poſitivas; quod illarum ratio petitur ex conditione humani generis in univerſum conſiderati; harum autem ratio deſumta eſt ex peculiari certæ alicujus civitatis utilitate, aut ex nudo legislatoris arbitrio. Adeoque leges civiles poſitivæ præcepta juris naturalis hypothetica non ſunt, ſed ex præcepto hypothetico vim obligandi in foro divino mutuantur. Eorum autem inſtitutorum, quibus præcepta hypothetica nituntur, tria potiſſimum deprehendimus, *ſermonem*, *dominium rerum*, *earumdemque pretium*, & *imperium humanum*. Et ſecundum hanc partitionem nobis deinceps diſciplina tractabitur (1).

(1) Ceterum, quæ ab Auctore hoc capite dicta ſunt, ad jus naturæ præceptivum tantum pertinent, cui tamen addi neceſſe eſt jus *permiſſivum*, quod ea ſaltem fieri ſinit, quæ convenientia, aut diſconvenientia neceſſaria cum lege naturæ deſtituuntur. Ex quo jure manant libertas, imperium & aliæ res ſimiles. Videtur id Auctor ipſe agnoviſſe. L. I. c. 6. §. 15. ut ibi in nota 2. indicavimus.

CAPUT IV.

DE PRÆSTATIONIBUS HOMINIS ADVERSUS SEIPSUM, TAM CIRCA CULTURAM ANIMI, QUAM CURAM CORPORIS ET VITÆ.

I. *Homini cultura ſui eſt neceſſaria.*
II. *Circa quæ verſetur?*
III. *Animus primo religione imbuendus.*
IV. *Et adverſantes opiniones exſtirpandæ.*
V. *Notitia ſui eſt neceſſaria.*
VI. *Noſcendus homini ſuus animus, ſuumque officium.*
VII. *Et quouſque vires ipſius ſe extendant.*
VIII. *Supra vires non nitendum.*
IX. *Quantum circa exiſtimationem laborandum.*
X. *Quantum circa opes.*
XI. *Et circa delectationes.*
XII. *Adſectus ratione regendi.*
XIII. *De ſtudiis litterarum.*
XIV. *De cura corporis.*
XV. *De uſu vitæ.*
XVI. *An ſit aliqua obligatio ad ſervandam vitam.*
XVII. *Vita quatenus in aliorum uſus impendenda.*
XVIII. *Aut pro altero periculo exponenda.*
XIX. *An propria cædes ſit licita.*

ETSI HOMO cum ceteris animantibus hoc commune habeat, quod ſua conſervatio (1) curæ ipſi ſit, ac ut quam optime ſeſe habeat, ultro gaudeat: tamen quod ea cura (2) longe exquiſitior & ſublimioris indolis

(1) Ad quæſtionem, quomodo homo ſibi ipſi obligatus eſſe poſſit, auctor demum reſpondet in §. 16. ubi videatur nota 2. Quod inde forſitàn eſt, quod priores XV. §§. hujus capitis ſecundæ demum editioni ab eo inſerti ſunt, & id facientis menti non obverſaretur, tractationi huic ita moram injici.

(2) Bene heic Auctor curam conſervationis curæ perfectionis præmittit, quum perfici nequeamus, niſi ſalvi ſimus. Quicquid tamen hoc, & ſequentibus XIII. §.§. dicit, ad ideam poſteriorem, id eſt ad perfectionem, pertinet. Ceterum ſecundum ea

lis eſſe debeat, quam qua bruta defunguntur, cauſſa eſt non ſolum, quod iſte præ his longe plura accepit, eximiam & fructuoſam culturam admittentia; ſed etiam quia præſtationes, queis obſtrictus eſt, decenter obire nequit, ni cultura inſitam facultatem promoverit, ac egregiis actionibus habilem reddiderit. Inde quod operæ circa ſeipſum excolendum ſumit homo non in ipſo ſolo terminatur, ſed fructum ſuum quam maxime in genus humanum diffundit; & quo præſtantior quis ſibi ipſi fuerit, eo nobilior hujus univerſi civis, & munificentior habetur. Eoque homo leges ſocialitatis, cui a Creatore deſtinatus eſt, implere ſtudens, merito primam circa ſe ipſum operam collocare debet, eo felicius officiis adverſus alios ſatisfacturus, quo curatius circa ſui perfectionem laboraverit. Et qui ſibi eſt ipſe inutilis ignavuſque, ab eo ceteri nequidquam emolumenti quid expectaverint. Habet autem iſta cura non minus neceſſitatis, quam ſollicitudinis, quod non ſolum in ſumma omnium rerum ignorantia naſcantur homines, quorum teneri adhuc animi facile pravarum opinionum ſordibus imbui poſſunt, quas ægre deinceps iterum elueris (1); ſed & per congenitas jam libidines in devia a recta ratione, validius, languidius, abripiantur, quæ niſi coërceantur, per totam vitam pravarum colluviem Actionum progenerant. Præſertim cum vana ſit querela illa apud EURIPIDEM Supplicibus (verſ. 1080. & ſeqq.)

Οἴ μοι. τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε,
Νέους δὶς εἶναι, καὶ γέροντας ἂν πάλιν;
Ἀλλ' ἐν δόμοις μέν ἤν τι μὴ καλῶς ἔχῃ,
Γνώμαισιν ὑστέραισιν ἐξορθούμεθα.
Αἰῶνα δ' οὐκ ἔξεστιν. εἰ δ' ἦμεν νέοι
Δὶς καὶ γέροντες, εἴ τις ἐξαμάρτανεν,
Διπλοῦ βίου λαχόντες ἐξορθούμεθ' ἄν.

Hei

ea principia, quæ ſupra in nota 2. ad §. 15. c. 3. poſuimus, notandum eſt, officia hominis erga ſe ipſum apud hominem fluere ex amore ſui ipſius bene ordinato, quo nimirum unicuivis integrum eſt tendere ad ſummum felicitatis humanæ gradum.

(1) Id quod etiam magnis viris ſubinde contingit. Vere SENECA præfat. L. III. Quæſt. Natur. *Innumerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuere in poteſtate: pauciſſimi qui ſe.* H.

Hei mihi, quare non licet hoc hominibus,
Bis fieri juvenes, & rurſus ſenes.
Nam in ædibus quidem ſi quid non recte ſe habeat, id
Poſterioribus ſententiis emendamus:
Vitam vero non licet: ſi autem eſſemus juvenes
Bis, & ſenes, ſi quis peccaviſſet, id nos
Duplicis vitæ facti compotes corrigeremus.

Cum autem ex duabus homo conſtet partibus anima, & corpore, quarum illa actionum homini propriarum origo & principium eſt, hoc inſtrumenti vicem obit, illius cura & cultura merito primas ſibi partes vindicat.

§. II. Cultura animi, ad quam capeſſendam omnes homines obſtringuntur, & quæ ad rite obeundum hominis officium eſt neceſſaria, huc potiſſimum redit, ut recte ſeſe habeant ſententiæ de rebus, quæ ad officium ipſius reſpiciunt, ac ut rite formetur judicium & æſtimatio circa res, quæ adpetitum ſtimulare ſolent, utque motus animi ad normam ſanæ rationis revocentur, & temperentur.

§. III. Inter ſententias igitur, quas penitus imbibiſſe omnes homines oportet, princeps eſt ea, quæ circa Deum tamquam Creatorem & Rectorem hujus univerſi verſatur; quod ſcilicet revera exſiſtat ſummum aliquod ens, abs quo ceteræ res originem, & motus ſui principium habeant, non quidem tamquam abs potentia aliqua bruta, ſicut verbi gratia pondus horologio adpenſum id impellit; ſed quod intelligens ſit, & liberum: quod idem tum in univerſum mundum, tum in genus humanum, quin & ſingulos homines regimen exerceat; cujus notitiam nihil fugiat; abs quo per legem naturalem certa officia hominibus pro imperio injuncta, quorum obſervatio ipſi probetur, violatio & neglectus diſpliceat, eoque nomine ab omnibus incorrupte & citra reſpectum perſonarum rationem ſit exacturum (1). In hac

(1) Seneca Epiſt. 95. *Primus eſt Deorum cultus Deos credere: deinde reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt. Scire, illos eſſe, qui præſident mundo, qui univerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt,*

hac autem perſuaſione non ſolum præcipuum hominis officium vertitur, de quo alibi (1) plenius egimus, quod huc tranſcribendum non duximus; ſed etiam ea (2) fundamentum eſt illius adquieſcentiæ, qua hominum animi intrinſece perfunduntur (3), quin & illa ipſa velut firmamentum eſt omnis probitatis adverſus alios homines exercendæ, & citra quam nemini recte feciſſe ſerio cordi eſt, nec aliis de cujuſdam probitate ſatis cautum creditur. Boethius de Conſolat. Philoſ. *Magna vobis neceſſitas incumbit probitatis, cum degatis ſub oculis judicis omnia cernentis*. (†) Grotius ad libr. Sapient. cap. XII. 1. *Quam-*

gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterum caſtigant quoſdam & coercent & irrogant pœnas, & aliquando ſpecie boni puniunt. Vis Deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt.

(1) De Offic. hom. et. civ. L. 1. c. 4.

(2) Sive piæ illius fiduciæ, qua homo ad fidele obſequium compoſitus in Deum totus recumbit. Seneca præfat. L. III. Quæſt. Nat. *Quid eſt præcipuum? Poſſe læto animo adverſa tolerare: quicquid acciderit ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere. Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes, omnia ex decreto Dei fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt*. H.

(3) Philo de Abrahamo; Τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν, εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον, ὁσιότης μὲν πρὸς Θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται. *Ejuſdem eſt indolis pium eſſe & hominum amantem; & in eodem utrumque reperitur, ſanctitas erga Deum & juſtitia erga homines*. Idem ad Decalogum: Ἀμήχανον εὐσεβεῖσθαι τὸν ἀόρατον ὑπὸ τῶν εἰς τοὺς ἐμφανεῖς καὶ ἐγγὺς ἀσεβούντων. *Fieri non poteſt, ut pius ſit erga eum, qui non conſpicitur, is qui impius eſt in eos, quos de proximo videt*. H.

(†) Hoc §. 3. Puſendorfium ſui iterùm pœnitet, ſuumque crimen iterum eluit, quoniam Grotii Commentarium hunc ratum habet, qui ſuam ſententiam damnat, adverſamque adeo commendat, *ut niſi adſit de divina providentia, & quidem facta hominum repenſante perſuaſio . . . homines extra orbitam vagentur, & quidem ſæpe graviter*. Mox ait, ſi ea de re ſententiæ cujuſque permittantur arbitrio, *nihil poſſe reperiri, non jam dico bonis moribus, ſed & Reip. exitioſius*. Tandem §. 5. ſeq. graviter Puſendorfius monet pernicioſam privato, publicoque ſtatui ſententiam eſſe, quæ ait, *nihil ſublimius eſſe homini exſpectandum, quam ut præſenti ſenſuum titillatione fruatur; & cum corporibus animas quoque interire*. Quid gravius, aut acrius in illam

Quamquam magnifice dicunt quidam, honeſtum per ſe expetendum; tanta tamen in animo eſt vis eorum, quæ conſpicimus, ut niſi adſit de divina providentia, & quidem facta hominum repenſante perſuaſio, ſimulque leges quædam, quæ in rectam viam homines dirigant, fieri non poſſit, quin extra orbitam evagentur, & quidem ſæpe graviter. Nam ut vaga eſt hominum ratio, ubi adfectus, & blandientes adfectibus mores acceſſere, facile reperit rebus pravis velamenta, obſtatque ſibi, donec plane obſurdeſcat. Vanos ergo dicit eos, qui Dei & providentia ipſius cognitionem non ſollicite cuſtodiunt, ſed de ea re ſententias cujuſque permittunt arbitratui; quo nihil poteſt reperiri, non jam dico bonis moribus, ſed & reipublica exitioſus †. Quamquam autem ex decretis religionis Chriſtianæ conſtet, Deum non quovis genere cultus hominibus propitiari hactenus, ut peculiari ipſos gratia complecti, & æternæ felicitatis compotes reddere velit; qui effectus eum dumtaxat comitatur, quem ipſe ſingulari modo generi humano promulgavit: (†) habet tamen quævis ſeria perſuaſio de Numine, ejuſque providentia ſub quocunque conceptu particulari, aut modo cultus hanc efficaciam, ut homines reddat officii obſervantiores

illam ſuam ſententiam Puſendorfius dicere potuit? Vide, Amice Lector, quam vaga ſit hominum ratio, quam incerta cogitatio, quam pravæ cuique ſententiæ velamenta facile reperiat! Vide Divinam Revelationem homini lapſo neceſſariam, quæ moralem ſcientiam ratam, fixam, firmam, ſecuramque eidem inſinuat; quæ hominem animi ſui variis, perpetuiſque perturbationibus huc illuc diſtractum ad rectam ſemitam retrahit. Vide quam ſtulte, ineptèque ejuſdem ſcientiæ baſes, & fundamenta aliis in libris novi Ethici expiſcari ſoleant, qui Revelationis luci præeunti theſes ſuas, omnemque orationem ſuam accommodare debuerant! Demum vide, & cave, ne tuæ menti, animoque Puſendorfii, quemadmodum huic Hobbeſii, ſimiliumque Auctorum ſententiæ noceant.

(†) Multæ ſunt in hoc Cap. 4. probæ ſententiæ, multæ improbæ. Placet humani animi culturam auſpicari ab perſuaſione exhibente Deum, qui rerum omnium Auctor eſt, quem nulla res latet, qui juris naturalis certa officia homini ubique imperat, bene agentem probat, male agenti pœnas irrogat. Hæc enim perſuaſio hominem probum facere incipit, hominique hominem conciliat: ſine hac perſuaſione honeſtatis, officiique nulla, aut

res † (1). LUCIANUS de Imaginibus: Ὅσοι τὸ θεῖον μὴ ἐν παρέργῳ σέβουσιν, οὗτοι καὶ τὰ πρὸς ἀνθρώπους ἄριστοι ἂν εἶεν.

Qui-

aut admodum tenuis cura in hominis animo verſatur. Diſplicet vero Puſendorſium nullum verbum addidiſſe de colendo proprie, ſive diligendo Deo, quem Optimum, ſummeque diligendum ipſa ratio demonſtrat. Etiam diſplicet Stoica illa ſententia in ſubjecta nota ab Hertio adjuncta, quam Seneca ita pronunciat: *Vis Deos propitiare, Bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt.* Vult ſcilicet exercitatæ virtutis, rectæque vitæ tenorem eſſe cultum ipſum, quem Deo debemus, præterea nihil. At quum ita adfecti ſumus, noſtra recte facta, & nos metipſos amamus; nobis metipſis delectamur, & fruimur; ſive noſtrarum actionum finis eſt laus, & gloria noſtra, quam ex nobis metipſis quærimus. Placet igitur Hertio Stoica Superbia, quam Evangelii mens, & littera ubique & ſemper damnat, humanum animum inflari; & vicium hoc ſub imagine virtutis extoli? Hoc ſummopere deteſtatur Chriſtiana Sapientia, quæ cum recta ratione congruit. Nam ſi, ut antea dixi, Deum omnium Auctorem, Providentiſſimum, Juſtiſſimum, Optimum noſtra ratio agnoſcit, ſimul illum colendum, diligendumque agnoſcat, neceſſe eſt: etenim, ut Auguſtinus præclare ait, *non colitur Deus niſi amando*. Placet Puſendorſium obſervaſſe gentes illas, quæ Deum exſiſtentem, providentemque certo norunt, licet eæ quoquo modo Deum colant, ad Civilia Officia aptiores eſſe præ aliis Deum minime colentibus, alioſque illa facilius exhibere. Ex eo conſequitur Atheos atque Epicureos neque pietatem colere, neque probos Cives fieri poſſe. Eumdem placet animadvertiſſe Chriſtianos non quovis interni, externique obſequii genere, ſed ſolum eo, quod Chriſtus Homo Deus tradidit, Deum poſſe colere, ſi promiſſam beatitatem conſequi velint. Tamen ait quoſdam Chriſtianos, licet unam hanc Religionem a Deo inſtitutam colant, Paganis ſæpe ſimiles, & forte pejores videri; idque ex eo fieri, quod ſuæ Religioni non obtemperent; neque in eam ſerio conſiderandam, neque in vicia ex illa emendanda incumbant. Quod Chriſtianos nunc facere dolemus, idem Apoſtolus ad Rom. cap. 2. Hebræos feciſſe queritur. Verum, etſi Chriſtianis præceptis non omnes obſequi videamus, id tamen beneficium univerſo hominum generi Chriſtianam Religionem præſtitiſſe videmus, quod ubi gentes ejus divina vis pervaſit, illarum ferociam edomuit, moreſque ad humanitatem informavit, ipſoſque Ethnicos, ne ſuo ſemper ingenio indulgerent, prohibuit, aut in errorem lapſos ad quamdam Veritates ſemitam retraxit.

(1) Diſputat hoc loco Cl. BARBEYRACUS latius contra Petrum Bacilium, oſtenſurus e ſocietate ſuperſtitioſorum minus mali metuendum eſſe, quam ex ſocietate Atheorum. Qua in controverſia album Sententiæ ejus calculum ejicimus.

Quicunque numen non ſuperſunctorie colunt, illi circa humana officia optimi exſtiterint. Argumento eſt, quod & olim & nunc dentur religioni pro ſalute animarum peſtiferæ addicti, puta Muhammedanæ, aut Ethnicæ, quos propter ſuam de providentia Numinis perſuaſionem non ſpernenda honeſti & officii cura agitat, ut ſaltem quoad exteriores actus plurimis Chriſtianorum non videantur concedere. Immo ſunt, qui ex longinquis peregrinationibus obſervaſſe ſe ferant, Chriſtianam religionem peculiares populorum verſus certa vitia inclinationes non mutaſſe, nec veritatem religionis moribus & actionibus externis diſcerni. Cujus rei tamen cauſſam ego putaverim, quod religio Chriſtiana, quam plerique non tam proprio judicio, quam adſuetudine, & ex uſu civitatis, in qua nati ſunt, amplectuntur, plurimis magis in primoribus labiis, quam in animo hæreat, quodque adeo tam paucis cordi eſt juxta ſcita ejuſdem animum ſuum emendare. Quin enim ſaltem externos actus etiam vitiorum velut nationalium inhibere poſſint, ſiquidem profeſſione ſua dignos ſeſe gerere ſerio laborarent, mihi dubium non eſt (1).

§. IV. Uti ergo iſthæc perſuaſio, & quæ præterea ſuper cultu Numinis recta ratio, aut ſingularis revelatio tradit, animo rite excolendo ante omnia eſt implantanda: ita quæ huic repugnant opiniones ſollicite excludendæ (2). Nec ſolum heic intelligimus Atheiſmum, & (3) Epicureiſmum; ſed alias quoque opiniones non pau-

(1) Adde, quod etſi Chriſtiani præceptis religionis ſuæ minus obſequantur, eoque paganis ſæpe ſatis ſimiles ſint, Chriſtianiſmus tamen in ſe ſpectatus innumeris prærogativis polIet præ Paganiſmo. Qua de re videri poteſt Joannes Clericus dans ſon traitè de l'incredulitè P. II. c. 5. p. 222. & ſeqq. Exemplis, quibus utitur Clericus, adjicienda abolitio moris nefarii, quo tam apud Græcos, quam Romanos paganos recens natos liberos exponere fas erat, de quo conferendus Gerardus Noodt in Julio Paullo.

(2) Qualem ore Siſyphi deſcribit Euripides Siſypho. H.

(3) Quem profeſſus eſt Cyclops apud Euripidem in ejus nominis Tragœdia;

Hæc pecora non Dis ipſe, ſed mactо mihi

Ven-

paucas veræ religioni, bonis moribus, & ſocietati humanæ exitioſas; quas penitus eradicari generis humani quam maxime intereſt. Quas inter eſt illa de fato Stoico, ſeu de immutabili conſecutione omnium rerum & actionum, etiam humanarum, per quam homines non niſi inſtrumenta redduntur ſuarum actionum, quas libere moderari penes ipſos non ſit, quantumcunque conatum velint adhibere. Stante enim hac opinione non adparet, quomodo homini magis ſuæ actiones queant imputari, quam motus rotis in horologio; aut quem uſum religio, quamque æquitatem leges ac pœnæ habeant. Seneca Oedipo (verſ. 1019.): *Fati iſta culpa eſt; nemo fit fato nocens*. Add. Idem ibid. v. 980. ſeqq. Homerus Iliad. τ. (verſ. 86. 87.) Ἐγὼ δ' ὐκ αἴτιός εἰμι, ἀλλὰ ζεὺς καὶ μοῖρα, καὶ ἠεροφοῖτις ἐριννύς. *Ego non in culpa ſum, ſed Jupiter, & fatum, & aërivaga Erinnys*. Quem obtentum tamen lepide eluſit magis, quam ſuſtulit Zeno apud Diogenem Laertium L. VII. (Segm. 23. Ed. Amſtel.) *Servum in furto deprehenſum aliquando verberabat. Eo vero dicente: Mihi ut furarer, fatum erat: & ut vapulares, inquit*. Melius Marcus Antoninus L. II. c. 11. Θεοὶ τοῖς κατ' ἀλήθειαν κακοῖς, ἵνα μὴ περιπίπτῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐπ' αὐτῷ τὸ πᾶν ἔθεντο. *Dii, ne in ea, quæ vere mala ſunt, incidat quiſpiam, in ipſius arbitrio prorſus poſuere*. Cognatum huic dogma eſt, quod conſecutiones cauſſarum & effectuum, ſeu illa velut catena rerum a Creatore conſtituta tam immobilem habeat legem, ut Deus circa eamdem ne in particularibus quidem caſibus libertatis ſibi quid reſervarit. Per hoc enim miracula, & extraordinarium Dei auxilium, effectuſque precum, pœnitentiæ, & emendationis perimi videntur. Quo pertinet & illa perſuaſio antiquiſſima juxta ac diffuſiſſima, quaſi poſitus ſiderum actionibus

Ventrique, Numen quod mihi ſanctiſſimum:
Quicunque ſapiunt, hoc Jovem magnum putant,
Potare & eſſe totos quod libet dies,
Nec ſibi nocere: callidos, qui legibus
Tinxere vitam ſimplicem mortalium,
Plorare jubeo: non omittam, quin meo
Animo ipſe ſim morigerus, ac te devorem. H.

bus & eventibus humanis indiſpenſabilem quamdam neceſſitatem adferat; aut quod prima naſcendi hora univerſum vitæ curriculum temperet. Cujus inter alios ſeſe adſertorem fert MANILIUS, qui L. IV. (verſ. 79. & ſeqq.) ita pronunciat;

- - - Furit alter amore,
Et pontum tranare poteſt, & vertere Trojam,
Alterius ſors eſt ſcribendis legibus apta:
Ecce patrem nati perimunt, natoſque parentes,
Mutuaque armati coëunt in vulnera fratres:
Non noſtrum hoc bellum eſt, coguntur tanta movere,
Inque ſuas ferri pœnas lacerandaque membra.
Hoc quoque fatale eſt ſic ipſum expendere fatum.

Et hæc ſuperſtitio magnam adhuc partem Orientis occupat, ubi nihil alicujus momenti ſuſcipitur, niſi conſultis aſtrologis, quæ ipſorum phraſis, ut legant quod in cœlo ſcriptum eſt. Quam in rem facetam hiſtoriam narrat BERNIER de rebus geſtis in regno Mogolis de hortulano Regis Perſarum Abas, qui arbores, ex conſilio aſtrologi auſpicatiſſima hora a Rege poſitas, iterum eruit; cum ab hoc increparetur, ad aſtrologum converſus, miſeram ipſum horam elegiſſe, inquit, quod arbores meridie poſitæ, veſpera ſint erutæ. Item, de ſervo aliquo Goa profugo, qui in urbe Dehli populo fidenter multa prædicebat, inſpecta ſubinde pyxide nautica, & libro *Horarum*, quem vocant, velut nobiliſſimis inſtrumentis; & cum, quia antea eum norant, novam ejus profeſſionem & adparatum mirarentur, repoſuit: *Atal beſtias tal aſtrologuo*. Enimvero iſta aſtrologia revera nihil eſt aliud, quam ſpecioſum commentum quorumdam deceptorum ad credulos pecunia emungendos. Qui audacter de futuris loquuntur aliena magis credulitate, quam ſuapte arte freti; & ſi res, uti dixerint, cadat, ingenti ſunt in gloria; ſi quid aliter eveniat, in oblivionem eorum dicta abeunt. TACITUS Hiſt. I. (c. 22.) iſtos pſeudo-mathematicos vocat *genus hominum potentibus invidum, ſperantibus fallax*. Add. HOBBESIUS de Homine c. 14. §. 12. AGATHIAS L. I. (c. 1.) *Malorum cauſſam non arbitror eſſe in ſiderum curſu, conſtitutiſque fatalibus, & incredibili neceſſitate. Quippe ſi vincit ubique*

quæ fati vis, periit ab omnibus libera voluntatis electio, tum vero monita omnia, artes, diſciplinæ in irritum cadunt : evaneſcunt ſpes eorum , qui vitam honeſtiſſimam egerunt . Sed nec fas reor cædes mutuas & vulnera Deo adſcribere. Vid. quoque GROTIUS de Verit. Rel. Chriſt. L. IV. §. 11. Ac præter alia mala, quæ hanc opinionem ſequuntur , etiam hoc inde oritur , quod qui ſideribus tantum inhiant, parum ſolliciti ſunt circa actiones ſuas ad normam ſanæ rationis dirigendas (1). Cordate EURIPIDES Helena (verſ. 763.)

Γνώμη δ' ἀρίστη μάντις, ἥτ' εὐβουλία.
Optimus vates prudentia & bona conſultatio,

STATIUS Thebaid. III. (verſ. 582.)

- - - Quid craſtina volveret ætas
Scire nefas homini. Nos pravum ac debile vulgus
Scrutamur penitus ſuperos : hinc pallor & iræ,
Hinc ſcelus, inſidiæque & nulla modeſtia voti.

Pernicioſa quoque eſt perſuaſio (2) , quod Numen peccata hominum velut nundinetur , & ea redimi patiatur pecunia, aliiſque muneribus , nec non inanibus quibuſdam ritibus , aut conceptis verborum formulis , citra emendationem vitæ. Item, quod Numen capiatur ejuſmodi inventis hominum , adſumtiſque vitæ inſtitutis , quæ ad ſocietatem humanam & civilem, ad ſanæ rationis & legis naturalis dictamen attemperatam, non qua-

(1) Et Iphigen. in Aulide :

Τὸ μαντικὸν πᾶν σπέρμα, φιλότιμον κακόν.
Totum genus vatum eſt gloriæ cupidum & malum. Et poſtea :

Τίς δ' ὁ μάντις ἐστ' ἀνήρ;
Ὃς ὀλίγ' ἀληθῆ, πολλὰ δὲ ψευδῆ λέγει
Τυχὼν ὅταν δὲ μὴ τύχῃ, διοίχεται.

Vates quis eſt?
Qui multa dicit falſa, tum ſi ita res cadit,
Vera utique : ſi fruſtratus eventis, abit.

V. & AUCTOR infra L. V. c. 5. §. 6. in fine. H.

(2) MENANDER, vertente H. Grotio in excerptis :

Adducas ſi quis victimas, o Pamphile,
Sive ex caprigeno pecore, ſive ex bucero,
Sive adeo pecudes alias, aut dono feras

Pa-

drant (1). (†) Quo pertinent pleraque inſtituta Monachorum, quorum magna ſeges non ſolum inter quaſdam Chriſtianorum ſectas, ſed & inter Muhammedanos, & Ethnicos datur †. Item quævis ſuperſtitio, quæ abjecte valde

Paludamentum ex auro, ſive ex purpura,
Aut ex ebore, aut ſmaragdo ſigillaria,
Atque his propitium ſperet adipiſci Deum,
Decipitur vanitate mentis credulæ.
Sed oportet ipſum hominem eſſe puris moribus,
Non ſelem virginalem, non adulterum:
Non furem, non qui occidit quæſti gratia.
Nec acuis filum, Pamphile, concupiveris,
Quando ipſe præſens Deus inſpectat omnia.

Adde eumdem GROTIUM L. IV. de Verit. Relig. Chriſtian. §. 12. H.

(1) V. infra L. III. c. 3. §. 2. H.

(†) Placet Puſendorfium ab illa Religione didiciſſe Divinum Numen una Caritatis victima propitiari; proinde qui pecuniam pauperibus erogat, qui conceptas precum formulas noctes, dieſque recitat; nec mores emendat, neque ex Fide vivit, Deo gratum non fieri. Eumdem ſenſiſſe diſplicet Deo non probari pleraque Monachorum inſtituta, quaſi ſocietati humanæ, Civilique inutiles Monachos faciant; quaſi rectæ rationi, legique naturali adverſentur; qua in re ratio eum fugit. Nam vetera Monachorum inſtituta, contra quæ heic diſputat, ex Evangelicæ Perfectionis Spiritu, qui mundanæ iniquitatis metum atque odium; qui opum, honorum, voluptatum, ſuique met contemtum inſinuat, deſcendunt. Quæ cum ita ſint, ea rectæ rationi, naturalique legi contraria cenſeri non poſſunt: alioquin Evangelium, ſive rationis, illiuſque legis Auctor Deus contra utramque pugnare cenſetur. Neque eadem inſtituta, quæ ad Evangelica conſilia, & præcepta facilius obſervanda Monachos ducunt, humanam, civilemque ſocietatem lædunt, nec vexant. Si enim omnibus bene velle, benefacere, Deumque pro omnibus precari lex, & diſciplina Criſtiana eos inſtituit; ſi obſervante Verulamio de Augm. ſcient. Lib. 2. cap. 1. (cujus obſervationem Puſendorfius ratam habuit ſupra Cap. 3. §. 15.) nulla lex, quam illa bonum commune privato prætulit; ſi Conſilia Evangelica ad effectum perducta ceteros ad meliorem vitam accendunt: qui dici poteſt ab Chriſtiano homine ea inſtituta Civitati, humanoque generi nocere? Me Puſendorfii miſeret, cui multæ res erroris cauſſam dederunt. Prima erroris cauſſa eſt Lutherana hæreſis, in qua natus eſt, atque obiit; quæque illum Monaſticorum inſtitutorum odio adflavit; maxime cum in Ethicam ad ratiocinationis regulas redigendam is adeo incubuerit, ut revelatam Religionem vix noviſſe videatur. Quam enim ob cauſſam Muhamedanos, Ethnicoſque

valde de Deo, ejuſque cultu ſentit. Cum contra quivis cordatus debeat eſſe θεοσεβὴς χωρὶς δεισιδαιμονίας, *pius ſine ſuperſtitione*. Marcus ANTONINUS L. VI. §. 30. Add. BACO Sermon, fidel. c. 17. Mala quoque eſt illa perſuaſio, quaſi homini ſolum pietatis exercitium erga Deum ſufficeret citra reſpectum ad probitatem & officia erga homines exercenda; aut imitamenta pietatis & exteriora cultus divini accurate obita penſare queant injuſtitiam erga homines exercitam; ac per totam vitam malis boniſque artibus pecunias corradere fas eſſe, dummodo moribundus aliquid ad pias cauſſas, uti vocant, relinquat. Add. CHARRON de la Sageſſe L. II. c. 5. §. 25. ſeqq. (†) Prava quoque eſt opinio, ſimplicem hominem poſſe non ſolum pro ſe officio ſuo adverſus Deum ſatisfacere, ſed & ipſi callere poſſe, quod in alios transfundat, ſic ut alieno merito humano defectus neglecti officii velut ſuppleri queat †. Nec melior eſt illa opinio, quaſi propter

coſque Monachos meminiſſe potuit, eoſque cum Chriſtianis contulit? Eruditionem forte jactavit? Aut forte in humili veſte, vitaque ſolitaria, non vero in recta Fide, rectaque Ethice, ſanctiſque regulis ad Conſilia, Præceptaque acrius exſequenda idoneis Monachatum conſtituit? Altera erroris cauſſa ex eo venit, quod a quorumdam Monachorum, qui ſuis inſtitutis non obtemperant, vita, moribuſque Monaſtica Inſtituta non diſtinxerit, itaque miſcuerit, ut cum Monachos illos reprehendere debuerit, Inſtituta Monaſtica delenda cenſuerit.

(†) Bene quidem ait eum, qui proximo injuriam infert, proximive rem rapit, vexat, niſi ab injuria abſtineat; ſuove Domino rem reſtituat, Deo placere non poſſe; quia Deus unicuique proximum commendat, omniumque virtutum principem Juſtitiam imperat. Non inde vero conſequitur negocium ſuum ab eo male geri, qui eleemoſynis peccata ſua redimit, aut cum nemo ſit, cui rem reſtituat, in Teſtamento pauperes legatarios ſcribat, aut Eccleſiam pauperum nutricem faciat heredem. Mox ſubobſcura Oratione Pufendorfius videtur negare ab altero homine alteri propitium Deum fieri poſſe; aut potius Indulgentiarum theſaurum, cui pars ex ſanctorum meritis ſaltem ut ajunt per modum impetrationis accedit, refellere videtur; quia negat *ſimplici homini ſupereſſe poſſe, quod in alios transfundat*. Utervis ſignificatus diſplicet. Sanctorum enim precibus exoratum Deum peccatorum miſereri ſolere ab ſacris libris, Fideliumque omnium ſententia, uſuque perpetuo accepimus. Non pudet eum Montaniſtæ Tertulliani fere ipſa verba exſcribere: *Sufficiat Martyri*

ſatisfactionem & meritum Chriſti homines minus teneantur probitati, morumque ſanctimoniæ ſtudere; aut quod ejuſdem fiducia ſecuritatem peccandi præſtet. Cui enim perſuaſum eſt, ſibi propter alienum meritum peccata remitti; ni eidem quoque perſuaſum ſit, ipſi propriam incumbere obligationem ſummo ſtudio in ſanctimoniam vitæ incumbendi, vix poterit in diſſolutam licentiam non prolabi. Illa non minus peſtilens quam bruta eſt opinio, Numen dexteritati & nequitiæ ſcelerum indulgere, & quædam peccata habere velut jocularia. Sicuti veteres Poëtæ nugantur, Deos perjuria amantum negligere, & furtis illis ignoſcere. TIBULLUS L. III. (Eleg. VI. verſ. 49. 50.) *Perjuria ridet amantum Jupiter, & ventos irrita ferre jubet* (1). Quorum veſania eo provecta eſt, ut ſcelera ab ipſis Numinibus patrari fingere non horrerent, & certis ſceleribus certos Deos velut præſides præficerent. Recte FULGENTIUS Mythol. L. I. (c. 18.) *Si furtis præfuere dii* (Mercurius & Laverna), *non erat opus criminibus judice, ex quo culpæ habuere cœleſtem auctorem*. SENECA Hippolyto; (v. 195. & ſeqq.)

DEUM

tyri propria delicta purgaſſe . . . . Quis alienam mortem ſua ſolvit, niſi ſolus Dei Filius? lib. de Pudic. Ergo Tertulliani ætate h. e. altero ſeculo pœnitentiæ debitæ remiſſio ab Epiſcopis dari ſolita fuit ei lapſo, quem Martyr Eccleſiæ commendavit: qui mos a Chriſtiana doctrina, Paullique exemplo venit: etenim ille ab Eccleſia Corinthia exoratus reliquam pœnitentiam inceſtuoſo, ut ait, *donavi propter vos in perſona Chriſti* 2. ad Cor. cap. 2. Quare, etſi maxima, & princeps Indulgentiarum cauſſa ſit infinita Chriſti ſatiſfactio, qua Theſaurus ille conſtat, tamen eidem ex Sanctorum meritis Chriſti gratia quæſitis cumulus accedit, ita ut nec illa merita mere humana dici poſſint; atque ob *Sanctorum Communionem*, quam in Symbolo Fidei noſtræ Teſſera profitemur, ex ejuſem Chriſtianæ Societatis firmioribus membris ad infirmiores alios homines utilitas accedat, neceſſe eſt. Videſis Theologos.

(1) Ut & H. GROTIUM L. II. de Verit. Relig. Chriſtian. §. 13. n. 1. Cordate EURIPIDES Iphigenia in Tauris, poſtquam nonnulla, quæ Diis attribuebantur apud Græcos, retuliſſet ſibi incredibilia, addit:

Οὐδένα γὰρ οἶμαι δαιμόνων εἶναι κακόν.
Nullum Deorum quippe crediderim malum. H.

- - - - *DEUM eſſe*
Amorem, turpis & vitio ſavens
Finxit libido : quo quæ liberior foret,
Titulum furori Numinis falſo addidit.

EURIPIDES Jone (verſ. 449. & ſeqq.)

- - - 'Ουκέτ' ἀνθρώπους κακῶς
Λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν κακὰ
Μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε.

Non amplius homines accuſari juſtum eſt, ſi Deorum vitia imitemur; ſed Deos qui docent hæc. Nec male ratiocinabatur ille Indus, qui Hiſpano Chriſtianum ſe jactanti, & filium Dei creatoris cœli & terræ, & venire, ut ejus legem annunciet, reponebat: *Si Deus tuus te jubet ita vadere per alienas regiones, rapientem, urentem, occidentem, & facientem omnia mala, quæ animo concipere potes: ſcias, nos nequaquam in eum Deum credituros, aut ejus legem ſuſcepturos.* Hieron. BENZONIS Hiſt. novi orb. L. II. cap. 13. Malum quoque eſt credere, Deo placere preces, quas quis fundit, ut alii homines immerito malo mactentur, quo ipſis lucri aperiatur occaſio. Puta, ſi accolæ littoris orent, ut multa circa id fiant naufragia (1). Nec ſanctiores judicaverim ſupplicationes, quæ inſtituuntur, quando quis injuſtum alteri bellum infert, aut ubi ſucceſſus in tali bello adriſerit. Prava quoque opinio eſt, partem eſſe religionis & cultus divini, ullum præceptum legis naturalis adverſus alterum violare. (†) Quo pertinet, quod quibuſdam perſuaſum

(1) Obtendi ſolent ſumtus Fiſci in muniendis ripis & explorandis ſyrtibus, incertitudo dominii ejuſdemque explorandi difficultas: quibus conſequens ſit, publicum eſſe, de cujus privato dominio conſtare non poſſit.

(†) Bene ait neque hoſtilem animum in alienos a Religione noſtra gerendum, neque Fidem gladio propagandam; quoniam ad omnem hominem tamquam proximum diligendum Dei præcepto urgemur; utque omnis homo ſalvus ſit, & ad Veritatis agnitionem veniat, non ut gladio pereat, Chriſtiana doctrina, Chriſtique exemplo ducti velle debemus. Fidem quoque omnibus ſervandam, humanitatiſque officia omnibus præſtanda eſſe & ratio ipſa perſuadet, & Evangelium imperat, & Chriſtianum ingenium exſequitur, Hiſtoriæque utraque pagina demonſtrat. Quod ſi qui Fi-

ſum eſt, hoſtili odio proſequendos, qui a noſtra religione ſunt alieni: religionem gladio eſſe propagandam; diverſis a religione noſtra fidem non eſſe ſervandam, nec politicam, quam vocant, amicitiam & officia humanitatis cum iiſdem exercenda; aut eoſdem in externa converſatione velut immundos averſandos †; quævis ſcelera, proditionem, perfidiam, ſeditionem, rebellionem eſſe licita, immo laudabilia, ſi ad religionem promovendam ſuſcipiantur. Pernicioſa quoque opinio eſt, ad ſolidam felicitatem nihil intereſſe, virtuti quis ſtudeat, an vitiis ſeſe dedat, nec meliorem conditionem manere probos, quam improbos. CICERO de Nat. Deorum L. III. (c.35.) *Divina in homines moderatio profecto nulla eſt, ſi in ea diſcrimen nullum eſt bonorum & malorum.* Item, nil ſublimius eſſe homini expectandum, quam ut præſenti ſenſuum titillatione fruatur; & cum corporibus animas quoque interire. Item, omne jus, etiam quod naturale vocatur, eſſe commentum humanum, nec ad auctorem Deum referri, ab eoque vim & ſanctimoniam obtinere. Hæ igitur & ſimiles opiniones plane ſunt eradicandæ, quippe quæ officium hominis erga Deum deſtruunt, ac firmum ſtudium mores ad ſanam rationem componendi intercipiunt.

§. V. (†) POST HÆC cuique cultura ſui circa hoc potiſſimum

Fideles indocti, pravave opinione imbuti officia illa neglexerunt, horum Conſcientiæ, atque exiſtimationi, non Evangelicæ Doctrinæ, non Catholicæ Eccleſiæ Magiſtræ nocet. Pergit Auctor ad notandos eos, qui *in externa converſatione* alienos a ſua Religione *velut immundos averſantur*. Certe quidem immundi ſunt, nec cum Deo in gratiam redire poſſunt, qui veram Religionem, atque Eccleſiam a Chriſto inſtitutam non agnoſcunt. Finge infirmum quemdam Fidelem vereri, ne ſibi familiaritas illa noceat; aut finge fortem Virum vereri, ne aliis illa ſcandalo ſit; atque ea propter uterque ab illa abſtineat: ex Conſcientiæ quidem Fide uterque bene ſe gerit: neuter certe damnandus eſt: nimirum nec qui ſibi, nec qui aliis cavet. Finge demum quemdam publico cujuſdam Eccleſiæ judicio notatum: hujus tamquam immundi civilem amicitiam, convictumque non neceſſarium vitandum eſſe Spiritus Dei, qui ſacras litteras ad nos dedit, imperat; atque Apoſtolicæ Epiſtolæ, Uſuſque ſtatuunt oportere Eccleſiaſtico Judicio morem geri.

(†) Quas in ſeqq. VIII. §. ex Philoſophis, Hiſtoricis, Poeriſ-

mum occupatur, ut ſeipſum, ſuamque naturam probe exploret, & noſſe diſcat †. Quam inquiſitionem, tamquam iter veræ ſapientiæ præeuntem, tanti fecit vetuſtas, ut aureis litteris in templo Delphico dedicatum quondam ſit: γνῶθι σεαυτόν (1), *noſce teipſum*. De quo CICERO Tuſcul. I. (c. 22. *Præceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quiſque noſcat, non, credo, id præcipit, ut membra noſtra, aut ſtaturam, figuramve noſcamus: neque nos corpora ſumus. Cum igitur* Noſce te *dicit, hoc dicit: Noſce animum tuum; nam corpus quaſi vas eſt, aut aliquod animæ receptaculum. Ab animo tuo quicquid agitur, id agitur a te*. Add. quæ CASAUBONUS ad Perſii Sat. 3. v. 67. commentatur. Ex hac autem cognitione ſui ipſius rite ſuſcepta homo deducitur ad cognitionem ſuæ conditionis ac muneris, quod ſibi in hoc orbe gerendum impoſitum eſt, dum animadvertit, ſe non a ſeipſo extitiſſe, ſed ſublimiori principio origines ſuas debere; ſe nobilioribus facultatibus dotatum, quam quæ circa ſe conſpicit bruta; ſe denique non ſolum, nec ſibi ſoli natum, ſed partem eſſe generis humani, adverſus quod ſociabilem ſe teneatur gerere. Ex hiſce autem velut

 fon-

tiſque Ethnicis Auctor excerpſit, ſententiæ quidem ad excolendum cujuſque hominis animum, quo de heic agitur, minus ineptæ videntur; quoniam adverſariorum argumentis compulſus alteram hanc Editionem auctiorem fecit, atque in ea ſententias æquiores attulit. Hoc unum addendum eſt ſententias illas Chriſtiano animo ad virtutem informando parum utiles videri; quia de hac animi ſui cultura firmiores, ſacratioreſque ſententiæ ab utriuſque divini Fœderis paginis exhibentur; atque inde intelligit in humanæ ſapientiæ, quæ ſæpiſſime ſibi deficit, labiturque, ſententiis conquieſcendum non eſſe; neque humana benefacta, quamquam homo, quæ ſibimet, aliiſque officia debuit, exſolverit, Deo placere poſſe, ſuæque æternæ ſaluti prodeſſe, niſi Chriſtiana gratia ſuffultus id omne, quod agit, aut quod agendum proponit, ad Dei gloriam referat.

(1) In Græco verſu eſt:

Τὸ, γνῶθι σαυτὸν, πανταχοῦ 'στὶ χρήσιμον.
Hoc, noſce temet, utile eſt per omnia.

Verum Gnomologos deſcribat, qui velit ad §. §. ſequ. dicta Sapientum cumulare. H.

fontibus facile notitia humani officii deducitur. Vid. Marcus ANTONINUS L. X. §. 6. PERSIUS Sat. 3.

- - - - Quem te Deus eſſe
Juſſit, & humana qua parte locatus es in re,
Diſce. - - - - - -

Sed & ad cognitionem ſui pertinet, ut quis norit, quæ ſua ſit potentia, & quouſque illa ſe extendat tum circa eliciendas actiones proprias, tum circa moliendas res alias. Quo cumprimis reſpicit in explicatione ejus dicti aurei Socrates apud XENOPHONTEM Apomnem. L. IV. (c. 2. §. 24. & ſeqq. Ed. Oxon. p. 463. 464. Ed. H. Stephani.) Add. BACO Sermon. fidel. c. 36. Cui conjunctum eſt, ut norit, quis cujuſque actionis humanæ ſit effectus; tum quem reſpectum & uſum res extra hominem poſitæ ad ipſum hominem habeant.

§. VI. EX HAC igitur notitia ſequitur, ut homo intelligat ſe eſſe imperio Dei ſubjectum, ac pro captu donorum ſibi conceſſorum obligatum tum ad celebrandam majeſtatem Dei, tum etiam ad exhibendum ſeſe adverſus alios homines ſociabilem. Et quia lumine intellectus a Deo donatus eſt, certo colligere debet, ſibi non cœco impetu omnia agenda, aut citra certum finem, ſed quæ agenda ſibi ſunt, prius recte expendenda & diſponenda (1). Cui conſequens eſt, ut & finem ſibi proponat naturæ ſuæ convenientem, & tum actiones ſuas, tum alia media ad eum finem attemperet. Et ita quidem, ut neque ad mediorum adplicationem prius progrediatur, quam de fine conſtiterit; nec finem ſtatuat, cui adſequendo media deficiant. Cui conjunctum eſt, ut quia verum & rectum ſemper uniforme eſt, ita judicium ſuum formare debeat, quo ſemper de ſimilibus ſimiliter judicet, ſibique, poſtquam recte judicave-

(1) SENECA Epiſt. LXXI. *Ideo peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet, quid petat ille, qui ſagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum; Errant conſilia noſtra, quia non habent, quo dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus ſuus ventus eſt. Neceſſe eſt multum in vita noſtra caſus poſſit quia vivimus caſu.*

caverit, ſemper conſtet. Tum ut voluntas & adpetitus rectum judicium non præcurrat, ſed ſubſequatur, nec ejuſdem decretis obluctetur. Hanc enim viam qui inſiſtit, & prudenter aget, & conſtanter, & moderate. Qualem Catonem ſuum deſcribit LUCANUS L.II. (verſ. 381. & ſeqq.)

- - - Servare modum, finemque tenere,
Naturamque ſequi, patriæque impendere vitam,
Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.

Secus qui agit, per hunc mundum volvitur potius, quam procedit; & *toto diſconvenit ordine vitæ*; nec ad felicitatem unquam adſpirabit. Nam, uti SOPHOCLES Antigone (pag. 268. Edit. H. Steph.) ait: Πολλῷ τὸ *φρονεῖν εὐδαιμονίας πρῶτον ὑπάρχει*. *Sapere ad beatitudinem præcipuum eſt* (1).

§. VII. SUAS AUTEM vires, ſuamque potentiam ſi rite cognoverit homo, deprehendet eam finitam eſſe, certoſque habere limites, ultra quos ſeſe non extendat; eoque plurima eſſe in hoc univerſo, quæ dirigere, aut quibus obſiſtere nulla ratione queat. Aliqua non quidem ſupra hominis potentiam ſunt, ſed quæ tamen intercurſu & oppoſitione aliarum potentiarum intercipi poſſunt. Quædam denique noſtræ potentiæ non aliter cedunt, quam ſi eadem dexteritate fulciatur. Cum quibus conſpirat notiſſima diſtinctio philoſophiæ Stoicæ, qua aliqua ἐφ' ἡμῖν, ſeu in noſtra poteſtate conſtituta, cetera οὐκ ἐφ' ἡμῖν eſſe dicuntur. Quod maxime intra potentiam noſtram poſitum videtur, eſt liberum noſtrum arbitrium, ejuſque potentia, quatenus circa proprias hominis actiones eliciendas diffunditur. Quamquam enim & idem nonnulla circumſtent contumaciæ quid habentia (2), & quæ ab æquilibrio ſuo id vergere faciant: tamen

(1) Vel potius, *Sapientia multo majoris eſt facienda, quam fortuna vel proſperitas*. Qua ratione hoc dictum redditur a Triclinio in ſcholiis. Quo ſenſu tamen id nihil facit ad ſententiam Auctoris. Auctor verſionis, quam Puſendorfius ſequutus eſt, non animadvertit, πρῶτον hic habere vim comparandi.

(2) V. ſupra L. I. c. 4. §. 5. H.

tamen neque propius quid iſto eſt homini, neque magis conjunctum, & quod minus a potentiis externis intercipi queat; cujuſque adeo motus magis ad hominem pertineant, eidemque imputari queant. Unde in id præcipue cuivis incumbendum eſt, ut ſuis facultatibus & viribus bene, & ad præſcriptum ſanæ rationis utatur, ſaltem ut conſtans & perpetuum habeat propoſitum, quantum in ſe eſt, faciendi, quæ ſuo fini officioque congruunt. Hoc quippe illud eſt, ex quo quilibet homo eſt æſtimandus, & quo cujuſque intrinſeca præſtantia & probitas eſt metienda. ARRIANUS Epicteto L. I. c. 1. Τί οὖν δεῖ; τὰ ἐφ᾽ ἡμῖν βέλτιστα κατασκευάζειν. τοῖς δὲ ἄλλοις χρῆσθαι, ὡς πέφυκε. *Quid ergo eſt opus? ut ea, quæ in noſtra poteſtate ſunt, quam optima faciamus ceteris autem pro ipſorum natura utamur.*

§. VIII. CIRCA cetera autem, quæ extra nos poſita ſunt, ita laborabit homo, ſi & vires noſtras non excedant, & ad finem ejus legitimum faciant, & digna ſunt, propter quæ labor ſumatur. Quæ ſupra nos ſunt, improba ſpe & vano conatu non adſectabit, & ſtultum ducet magno conatu finem perſequi, quem novit vires ſuas una cum auxiliis merito exſpectatis adſequi non poſſe, aut ni ſaltem certo conſtet, ſpem probabilem finem ſuum obtinendi pluris valere, quam effectum ullum, quem eodem tempore conatu ſuo certo poſſit producere. Cetera providentiæ divinæ committet, & ad ea placide excipienda, quantum poteſt, animum obfirmabit; nec ſeſe inquietabit ob mala, quæ ſine ſua culpa obvenerunt, aut poſthac obvenire poterunt; adeoque moleſtiarum magnam partem ſibi præſcindet, quas vel vana ſpes in improbos conatus ſollicitans, vel dolor, ira, metuſve progignere ſolet. ARRIANUS Epicteto L.II.c.7. Ἄλλο τι ἄμεινον, ἢ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν; *Quid conducit magis, quam quod Deo viſum eſt?* LIBANIUS Declam. 21. Ὁ χρηστὸς καὶ σπουδαῖος ἀνὴρ τῇ γνώμῃ καὶ οἷς προείλητο, κρίνεται. κἂν μὴ τὸ πέρας ἀκολουθήσῃ τῶν βεβουλευμένων ἄξιον, οὐδὲν ἧττόν ἐστι σπουδαῖος. *Probus vir ac virtute præditus propoſito ex iis quæ animo præcipit prædicatur; & quamvis eventus conſultis rebus dignus non ſequatur, nihilominus frugi eſt.* Ex quibus etiam hoc conſequitur, non debere ſibi hominem, in quantum

tum ſolo rationis lumine regitur, in his terris aliam fingere felicitatem, & ad eam adſpirare, quam quæ naſcitur ex prudenti facultatum ſuarum regimine, & ex ſubſidiis illis, quæ novimus providentiam divinam in univerſi hujus adminiſtratione nobis eſſe oblaturam. Sed & illud ex ſuperioribus fluit, ſicuti cœcæ velut aleæ res non eſt committenda, ubi providentiæ humanæ locus eſt; ita ſi quantum penes nos eſt, factum ſit, de cetero improviſum, & a noſtra directione non pendentem eventum a nobis non poſſe præſtari. Nam uti ς̓ρατηγικὸν τὸ ὐκ ᾤμην, *non eſt imperatorium dicere, non putaram*, quod eſt dictum Iphicratis apud Polyænum Strateg. L. III. (cap. IX. num. 17. Edit. Maaſvici.) etiam quibuſvis cordatis adplicandum: ita recte Poëta.

> - - - - *Careat ſucceſſibus opto,*
> *Quisquis ab eventu facta probanda putat.*

Quæ tamen opinio apud Muhammedanos communis eſſe fertur, ut ſucceſſum infallibile argumentum putent juſtæ cauſſæ, & velut ſuffragium cœli, quo illa comprobetur. Sed quæ ab aliis rectius inter ſtultas vulgi opiniones refertur. *Multi* quippe *committunt eadem diverſo crimina fato. Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic diadema*. Juvenalis Sat. 13. (verſ. 104. 105.) Sed & illud inde conſequitur, ſicut ſapientis eſt, non quod ante pedes modo eſt, videre, ſed etiam illa, quæ futura ſunt, proſpicere, propoſitum autem recte formatum pro viribus urgere, nec ab eo vel metu, vel præſentis voluptatis illecebris in tranſverſum abripi: ita ſtolidi eſſe adverſus torrentem niti, & non potius ſe rebus accommodare, quatenus illæ ſe nobis accommodare nolunt. Martialis: *Cedere majori virtutis fama ſecunda eſt*. Denique quia circa futuros eventus providentia humana vehementer coecutit, eoſque adeo penes hominem non eſt dirigere, qui tamen ſæpe præter noſtram ſpem cadunt; *Thryphiodoro* vocatur ὀμίχλη ἄσκοπος ἐσσομένων, *caligo obſcura futurorum*: inde nec præſentibus nimis ſecure confidendum, nec futura ſupervacua anxietate & cura præcipienda. Sed & ob eamdem cauſſam ſecundis rebus inſolentia, adverſis deſperatio procul habenda. Quæ omnia infinitis ſapientum dictis illuſtrare in proclivi

clivi foret. Pauca tantum florum inſtar ſpargere ſuffecerit. ARRIANUS Epicteto L. II. c. 1. Πρὸς τὰ ἀπροαίρετα θαῤῥεῖν, ἐν δὲ τοῖς προαιρετικοῖς εὐλαβεῖσθαι. *Fidentes in rebus non voluntariis, cauti in rebus, quæ noſtri ſunt arbitrii.* PLUTARCHUS de ſuperſtitione: Ἀρετῆς ἐλπὶς ὁ θεὸς ἐστιν, οὐ δειλίας πρόφασις. *Virtutis ſpes, non timiditatis prætextus eſt Deus.* JUVENALIS Sat. X. *Nullum numen abeſt, ſi ſit Prudentia.* HORATIUS Carm. III. 4. *Vis conſilii expers mole ruit ſua, Vim temperatam dii quoque promovent in majus.* LUCRETIUS L. III. *Petere quod inane eſt, nec datur unquam, Atque in eo ſemper durum perferre laborem, Hoc eſt adverſo nixantem trudere monte Saxum, quod tamen a ſummo jam vertice rurſum Volvitur, & plani raptim petit æquora campi.* HORATIUS II. Od. 3. *Æquam memento rebus in arduis ſervare mentem: non ſecus in bonis ab inſolenti temperatam lætitia.* IBIDEM Od. X. *Rebus anguſtis animoſus atque Fortis adpare: ſapienter idem Contrahes vento nimium ſecundo Turgida vela.* IBIDEM III. 29. *Ille potens ſui, Lætuſque deget, cui licet in dies Dixiſſe, vixi: cras vel atra Nube polum pater occupato, Vel ſole puro.* IDEM II. Sat. 7. (verſ. 83. & ſeqq.) *Quiſnam igitur liber? ſapiens, ſibique imperioſus: Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent: Reſponſare cupidinibus, contemnere honores Fortis, & in ſe ipſo totus teres atque rotundus; Externi ne quid valeat per læve morari.* JUVENALIS Sat. 13. (verſ. 20. & ſeqq.) *Dicimus autem Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ, Nec jactare jugum vita didicere magiſtra.* IDEM Sat. 10. *Permittes ipſis expendere Numinibus, quid Conveniat nobis, rebuſque ſit utile noſtris. Nam pro jucundis aptiſſima quæque dabunt Dii. Charior eſt illis homo, quam ſibi.*

§. IX. EST QUOQUE illa culturæ pars maxime neceſſaria, ut quis juſtum pretium rebus, quæ adpetitum humanum præcipue ſtimulant, ponere norit. Ex hoc quippe dependet, quantum circa quamque earum conniti deceat. Inter eas igitur judicatur vel ſplendidiſſima, & quæ erectioris hominis indolis præcipue ſollicitare idonea ſit, opinio præſtantiæ & excellentiæ, unde honor & gloria progignitur. Circa hanc animus ita eſt formandus,

dus, ut omni quidem ſtudio exiſtimationem ſimplicem (1), ſeu opinionem boni viri conſervare laboret; quippe quæ regulariter ex legis naturalis & officii obſervantia promanat, & cujus defectus ad multa incommoda adverſus nos occaſionem pandere poteſt. Et ſi ea per calumnias & mendacia improborum impetatur, ut eadem nitori ſuo reſtituatur, opera danda eſt. Quando tamen penes nos non eſt calumnias, & falſo de nobis conceptas opiniones diſcutere, conſcientiæ nos rectitudo ſolabitur (2), & quod Deo innocentia noſtra conſtet. Add. Anton. le Grand Inſtit. Philoſ. Carteſ. Parte VIII. Art. 10. p. 420. Intenſiva autem exiſtimatio, honor & gloria, eatenus adpetenda, quatenus ex præclaris factis rationi congruentibus, & ad bonum ſocietatis humanæ ſpectantibus redundat, aut ad alia patranda latiorem campum aperit. Quantacunque tamen etiam ſolidis ex cauſſis obtigit, cavendum, ne animus arrogantia & inſolentia inſletur. Plinius Panegyr. (c. 71.) *Cui nihil ad tangendum faſtigium ſupereſt, hic uno modo creſcere poteſt, ſi ſe ipſe ſubmittat, ſecurus magnitudinis ſuæ*. Inter ſtultiſſima autem habeatur eo velle gloriari, quod inane eſt, nec præſtantiæ noſtræ ſolidum continet argumentum. Sicut verbi gratia apud Lucianum Demonactes, (in Demonact. p. 867. 868. T. I. Ed. Amſt.) cum conſpexiſſet quempiam propter purpuræ, qua veſtiebatur, latitudinem ſuperbire, admoto ad illius aurem capite, adprehenſaque ipſius veſte; *Heus tu*, inquit, *hoc ante te ovis ferre ſolebat, & ovis fuit*. Sed ubi occaſio, qua præſtantiam noſtram exſeramus, deficit, nec eam procurare penes nos ſit, id æquo animo ferendum; cum hoc caſu nihil ſit, quod nobis exprobrari queat. Horatius III. Od. 2. (verſ. 18. & ſeqq.). *Virtus repulſæ neſcia ſordidæ, Intaminatis fulget hono-*

(1) Videatur expoſitio diviſionis famæ in ſimplicem & extenſivam L. VIII. c. IV. §. 2.

(2) Seneca Epiſt. LXXXI. *Si gratum eſſe non licebit, niſi ut videar ingratus, ſi reddere beneficium non aliter, quam per ſpeciem injuriæ potero; æquiſſimo animo ad honeſtum conſilium, per mediam infamiam, tendam. Nemo mihi videtur pluris æſtimare virtutem, nemo illi magis eſſe devotus, quam qui viri boni famam perdidit, ne conſcientiam perderet*.

honoribus : Nec ſumit aut ponit ſecures Arbitrio popularis auræ . Claudianus de Conſ. Malii (verſ. 1. & ſeqq.): *Ipſa quidem virtus pretium ſibi , ſolaque late Fortunæ ſecura nitet , nec faſcibus ullis Erigitur , plauſuve petit clareſcere vulgi ; Nil opis externæ cupiens , nil indiga laudis , Divitiis animoſa ſuis , immotaque cunctis Caſibus ex alta mortalia deſpicit. arce .* Ex adverſo patet , ſtolidum eſſe , & improbum inſignia honoris adfectare , ubi intrinſeca ejuſdem fundamenta deficiunt ; inſanum & deteſtabile, per malas artes & rationi adverſantia facinora ad famam & honores graſſari ; aut ideo alios eminere velle, ut eos inſultare & libidini tuæ obnoxios habere queas . Cumque penes nos non ſemper ſit fortunam nobis pro lubitu fabricari , quantum illa a cauſſis extrinſecis dependet ; diſponendus eſt animus, ut poſtquam quæ in ſe erant , fecerit , illi ſorti , quæ obtigit , adquieſcat , & ea , queis potiri non datum , velut ad ſe nihil pertinentia citra ægritudinem adſpiciat . Valer. Maximus L. VII. c. 2. §. 1. inter externa . Seneca Agamemn. (verſ. 102. & ſeqq.) *Modicis rebus longius ævum eſt : Felix media quiſquis turbæ ſorte quietus aura ſtringit littora tuta ; timiduſque mari credere cymbam , remo terras propiore legit .* Idem Hercule Œtæo (verſ. 691. & ſeqq.) *Male penſantur magna ruinis . Felix alius , magnuſque ſonet . Me nulla vocet turba potentem . Stringat tenuis littora puppis . Nec magna meos aura phaſelos jubeat medium ſcindere pontum . Tranſit tutos fortuna ſinus medioque rates quærit in alto , quarum feriunt ſuppara nubes .* Add. Idem Œdipo v. 882. ſeqq.

§. X. Rebus extrinſecis ad ſui conſervationem homo utique indiget , de quibus etiam aliis proſpicere ſæpe inter officia eſt . Inde rationis quidem eſt , ut circa iſtas parandas ſtudium adhibeatur , quantum vires , occaſio , & honeſtas admittit . Quæ Virgilio Georg. II. *inopi metuens formica ſenectæ* dicitur , etiam in divinis Litteris inter exempla innocentis induſtriæ commendatur . Proverb. cap. VI. verſ. 6. Euripides Electra (verſ. 80. 81.): *Ἀργὸς ὐδεὶς θεὺς ἔχων ἀνὰ στόμα βίον δύν αιτ' ἂν ξυλλέγειν ἄνευ πόνυ . Nemo ignavus Deos in ore habens , facultates adquirit ſine laboribus .* Verum quia indigentia noſtra non eſt infinita ; ſed valde modica ; igitur ad natu-

naturæ modulum, & ſobrietatem iſtarum rerum deſiderium eſt attemperandum. Proverb. cap. XIII. v. 7. Socrates apud Diogenem LAERTIUM L. II. (Segm. 25.) memoratur ſæpe rerum venalium multitudinem conſpicatus ſibi ipſe dixiſſe: Πόσων ἐγὼ χρείαν ὐκ ἔχω; *Quam multis ego opus non habeo?* JUVENALIS Sat. V. (verſ. 106.) *Ventre nihil frugalius*. IDEM Sat. 14. (verſ. 316. ſeqq.) *Menſura tamen, quæ ſufficiat cenſus, ſi quis me conſulat, edam: In quantum ſitis atque fames, & frigora poſcunt*. APULEIUS Apologia (pag. 436. Ed. in uſ. Delph.): *Fortunam velut tunicam magis concinnam, quam longam probo. Etenim in omnibus ad vitæ munia utendis, quicquid aptam moderationem ſupergreditur, oneri potius, quam uſui exuberat. Igitur & immodicæ divitiæ velut ingentia & enormia gubernacula, facilius mergunt, quam regunt; quod habent irritam copiam, anxiam nimietatem*. LUCANUS L. IV. (verſ 381.) *Diſcite, quam parvo liceat producere vitam. Et quantum natura petat. Satis eſt populis fluviuſque Cereſque*. LUCRETIUS L. V. (verſ. 1116.) *Quod ſi quis vera vitam ratione gubernet; Divitiæ grandes homini ſunt, vivere parce Æquo animo*. CLAUDIANUS in Rufinum I. (verſ. 216. 217.) *Vivitur exiguo melius, natura beatis Omnibus eſſe dedit, ſi quis cognoverit uti*. HORATIUS III. Od. 16. (verſ. 42. & ſeqq.) *Contracto melius parva cupidine Vectigalia porrigam; quam ſi Mygdoniis regnum Halyattici Campis continuem. Multa petentibus deſunt multa, bene eſt, cui Deus obtulit Parca quod ſatis eſt manu*. IDEM I. Epiſt. 10. (verſ. 32.) *Licet ſub paupere tecto Reges, & Regum vita præcurrere amicos*. IBIDEM Epiſt. 12. (verſ. 47.) *Pauper enim non eſt, cui rerum ſuppetit uſus*. QUINTILIANUS Declam. 13. *Satis divitiarum eſt, nihil amplius velle*. Turpilius apud Priſcianum: *Profecto ut quiſque minimo contentus fuit; ita fortunatam vitam duxit maxime*. Inde nec quærendi cupidini frænum nimis laxandum; multoque minus per pravas artes & injurias aliorum ad opes graſſandum. HORATIUS I. Sat. 1. (verſ. 92. & ſeqq.) *Denique ſit finis quærendi; cumque habeas plus, Pauperiem metuas minus, & finire laborem Incipias, parto quod avebas*. EUMENIUS Panegyr. (cap. 15.) *Nullis muneribus fortunæ explentur, quorum cupiditates ratio non terminat, atque*

atque ita eos felicitas ingrata ſubterfluit, ut ſemper pleni ſperum, vacui commodorum, præſentibus careant, dum futura proſpectant. Addat, Charron de la Sageſſe L. I. c. 21. Tum quæ parta ſunt, non alio loco habenda, quam ſubſidia noſtræ neceſſitatis, & materia de aliis bene merendi. Nequaquam autem ut in ſola eorum poſſeſſione & cuſtodia, ac in infinito eadem accumulandi ſtudio animus unice velut occupetur aut adquieſcat. Juvenalis Sat. 14. (verſ. 136. 137.) *Manifeſta phreneſis, Ut locuples moriaris egenti vivere fato*. Egregia eſt illa commendatio viri ſapientis apud Statium Sylvar. L. II. (in fine.) *Non tibi ſepoſitas infelix ſtrangulat arca Divitias, avidique animum diſpendia torquent Fœnoris: expoſiti cenſus, & docta fruendi Temperies*. Hippodamus de Felicitate (pag. 662. Ed. Amſtd. in Opuſc. Mythol. 1688.): *Ὀυ μόνον τὰν κτᾶσιν ἔχειν δεῖ τῶν καλῶν, ἀλλὰ καὶ ὄνασιν. Non ſolum poſſidere oportet bona, ſed & iiſdem uti*. Add. Theocritus Idyll. 16. Horatius Epod. I. (33. 34.) *Haud paravero, Quod aut avarus, ut Chremes, terra premam: Diſcinctus aut perdam ut nepos*. Idem IV. Od. 9. (verſ. 45. & ſeqq.) *Non poſſidentem multa vocaveris recte beatum; rectius occupat nomen beati, qui Deorum muneribus ſapienter uti callet*. Idem I. Epiſt. 2. (verſ. 56.) *Semper avarus eget; certum voto pete finem. Quod ſatis eſt cui contingit, nihil amplius optet*. Idem II. Epiſt. 2. (verſ. 190. & ſeqq.) *Utar, & ex modico, quantum res poſcet, acervo Tollam; nec metuam, quid de me judicet heres, Quod non plura datis invenerit*. Addat. Gellius L. X. c. 17. Cogitandum quoque, quod natura non deſinat fœcunda eſſe in producendis iis, quæ indigentiæ humanæ ſubſerviunt. Arrianus Epicteto L. III. c. 24. *Ὀυδείς ἐςι ἄνθρωπος ὀρφανὸς, ἀλλὰ πάντων ἀιεὶ καὶ διηνεκῶς ὁ πατήρ ἐςιν ὁ κηδόμενος. Mortalium nemo pupillus eſt, ſed eſt pater, qui continenter omnes curat*. Item, quod quæ in futuros uſus diſponuntur opes tam variis caſibus obnoxiæ ſint; & cuſtodia ſæpe non minus ſollicitudinis, quam adquiſitio laboris requirat. Horatius III. Od. 16. (verſ. 17. (*Creſcentem ſequitur cura pecuniam*. Quod denique a morientibus omnia, quæ nobis ſuperfuere, heredi ſæpe indigno aut ridenti relinquenda ſint. Bion, Idyl.

γ. Ἐ;

γ. Ἐς πόσον ἁ δειλοὶ καμάτως κ' εἰς ἔργα πονεῦμες ; ψυχὰν δ' ἄχρι τίνος ποτὶ κέρδεα, καὶ ποτὶ τέχνας βάλλομες, ἱμείροντες ἀεὶ πολὺ πλήονος ὄλβω ; λαθόμεθ' ἦ ἄρα πάντες ὅτι θνατοὶ γενόμεσθα. *Quamdiu vah miſeri in labore & opera nos fatigamus? Et quo uſque animum ad lucra & artes adplicamus, ſemper deſiderando multo majores opes? Omnes ſane obliti ſumus, mortales nos eſſe natos*. Igitur uti non negligenda, ſi qua ſe offerat, occaſio fuerit honeſte opes adquirendi: ita animus adſuefaciendus eſt, ut ſi fors ferat, iis amiſſis non velit concidere. HORATIUS III. Od. 29. (verſ. 53. & ſeqq.) *Laudo manentem fortunam; ſi celeres quatit pennas, reſigno quæ dedit, & mea virtute me involvo, probamque pauperiem ſine dote quæro*. Add. CHARRON de la Sageſſe L. I. c. 39. n. 11. §. 9. Vice verſa circa erogationem iſtarum ita temperandus eſt animus, ut & quæ expendere officium jubet, libenter eroget, & eaſdem præter neceſſitatem & rationem ne diſſipet. HORATIUS II. Ep. 2. (v. 195. 196.) *Diſtat enim, ſpargas tua prodigus, an neque ſumtum Invitus facias, neque plura parare labores*. JUVENALIS Sat. XI. (verſ. 37. 38.) *Nec multum cupias, cum ſit tibi gobio tantum In loculis. Quis enim te deficiente crumena, & creſcente gula manet exitus?* Æque enim ſtultum eſt non velle iſtas ei fini, cui deſtinatæ ſunt, adhibere; & temere profundere, quæ melioribus uſibus debebantur. Præſertim cum illud multiplicem officii violationem habeat conjunctam; & hoc ad multa vitia ac moleſtias, puta æs alienum, fœdam paupertatem, rapinas, fraudes, furta viam ſternat. CATULLUS: (Carm. 26.) *Villa noſtra non ad Auſtri Flatus oppoſita eſt, nec ad Favoni, Nec ſævi Boreæ, ad Apeliotæ: Verum ad millia quindecim & ducentos, O ventum horribilem atque peſtilentem*. LUCANUS L. I. (verſ. 181. 182.) *Hinc uſura vorax, avidumque in tempore fœnus, Et concuſſa fides, & multis utile bellum*. OVIDIUS Heroic. I. Epiſt. 15. (v. 66.) *Quaſque male emiſit, nunc male quærit opes*. Add. BACO Sermon. fidel. c. 28. & 34.

§. XI. ID PRÆTEREA rationi non repugnat, dolorem non neceſſarium averſari, & quantum licet fugere; quippe qui ad deſtructionem corporis tendit; nec ſolum ut

quis doloris ſit expers, ſed ut objecta quoque adſint ſenſibus accommodata, & grata. Vid. CHARRON de la Sageſſe L. II. c. 6. n. 1, 2. Sed ut ſingularem & exquiſitam ſenſuum titillationem cupide adfectet animus, adſuefaciendus non eſt; cum illa aut enervet hominem, & corporis juxta ac animi vigorem opprimat, atque gravibus negotiis inutilem reddat; aut tempus melioribus & neceſſariis operis ſuffuretur; aut neceſſarium homini adparatum, opeſque melius erogandas abſumat ac diſſipet; aut ſæpe cum delicto conjuncta periculum, damnum, dedecus, aut dolorem poſt ſe trahat. Ergo uti dolores non neceſſarios, nullique uſui ſibi arceſſere veſaniæ proximum.; ita rationis eſt licitas etiam & innoxias voluptates modice potius deguſtare, quam penitus iiſdem immergi. Nullo modo autem ob voluptatem officium negligendum aut violandum.

§. XII. DENIQUE & circa id ſollicite animo cura eſt adhibenda, ut motus ſuos & adfectus in poteſtate habeat, quippe quorum plerique non ſolum valetudinem corporis, & vigorem animi vehementer profligant, ſed & judicium intellectus velut obnubilant ac diſtorquent, & in devia ab officio & ratione non leviter inclinant, ſic ut frigus adfectuum ſit velut naturale principium prudentiæ & probitatis inter homines. QUINTILIANUS Declam. 296. *Magni adfectus jura non ſpectant*. Circa ſingulos pauca notare tædio non erit. *Lætitia* in ſe naturæ cum primis congruit. Id tamen cavendum, ne intempeſtive, aut ex cauſſis non idoneis ſeſe exſerat, puta ob aliena mala, & ne ad ineptias, vanitatem, & quæ turpia aut indecora ſunt, propellat. *Triſtitia* animum corpuſque velut carie quadam exedit. Igitur ea quantum poteſt exterminanda, niſi quatenus inter officia humanitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum miſeratione & luctu proſequi, aut quatenus pœnitentiæ ob prava facinora exprimendæ requiritur. *Amor* naturæ humanæ amicus adfectus, ſed qui ratione hactenus eſt temperandus, ut in objectum dignum feratur; ut ad turpia patranda ſe non vertat, aut ex turpibus velut pabulum ſibi quærat; ut aliis officiis remoram ne injiciat; ne in morbum degeneret; ne ſi verſetur circa rem corruptioni aut amiſſioni obnoxiam, adeo arcte eamdem complectatur, ut ea amiſſa, animus ſe colligere nequeat. SOPHOCLES Antigone

tigone (pag. 240. Edit. Henr. Steph.) : Μή ποτε τὰς φρένας ὑφ' ἡδονῆς γυναικὸς οὕνεκ' ἐκβάλῃς. *Ne mentem per amorem mulieris cauſſa abjicias.* EURIPIDES Hippol. coron. (verſ. 258. & ſeqq.) Χρῆν μετρίας εἰς ἀλλήλους φιλίας θνητοὺς ἀνακίρνασθαι, καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς, Εὔλυτα δ' εἶναι στέργηθρα φρενῶν, ἀπό τ' ὤσασθαι καὶ ξυντεῖναι. *Oportebat mediocres inter ſe mutuo mortales miſcere amicitias, & non uſque ad extremam medullam animæ, Et amores animorum facile ſolvi poſſe, & expelli, & intendi*, ſeu minui & augeri. Addatur BACO Sermon. fidel. c. 10. *Odium* infeſtus adfectus tam habenti, quam illis, in quos fertur. Ergo id quantum poteſt reſtinguendum, ac obnitendum, ne illo impulſi aliis inferamus, quod officio repugnat. Et ſi quis omnino dignus ſit, quem averſemur, ne tamen ideo nobis ipſis ægritudinem conciliemus. *Invidia* deformis plane adfectus, & qui ſæpe in aliis, ſemper autem in ipſo invido pravos effectus producit; dum invidus propriis moribus, ſicut rubigine ferrum, conficitur. *Videt ingratos, intabeſcitque videndo ſucceſſus hominum, carpitque & carpitur una, ſuppliciumque ſuum eſt.* OVIDIUS Metam. (II. verſ. 781. & ſeqq.) *Invidia Siculi non invenere tyranni tormentum majus.* HORATIUS I. Epiſt. 2. (verſ. 58. 59.) *Spes*, lenior quantumvis adfectus, ita temperanda, ne animus per eam ægreſcat, ac ne dum vana, incerta, aut ſupra vires poſita complectitur, gratis ſeſe fatiget, & ſit ἐγρηγορότος ἐνύπνιον, *vigilantis ſomnium*, uti Ariſtoteli dicitur apud Diogenem LAERTIUM L. V. (Segm. 18.) Neve in nos cadet, quod eſt apud LUCRETIUM L. III. (verſ. 1095. & ſeqq.) *Dum abeſt, quod avemus, id exſuperare videtur Cetera; poſt aliud, cum contigit illud, avemus: Et ſitis æqua tenet vitai ſemper hiantis.* *Metus* humanæ menti inimicus, planeque inutilis. Nam cautelam, quæ ex illo provenire putatur, etiam citra eum prudentia & circumſpectio nequidquam trepida, aut anxia producere poteſt. *Ira* violentiſſimus juxta ac perniciosiſſimus adfectus, cui omni ſtudio reluctandum, quæ & ipſam fortitudinem ac in periculis conſtantiam, cui vulgo ſubſervire putatur, velut occœcat & præcipitat. XENOPHON de Re equeſtri (pag. 549. Ed. H. Steph. c. 6. §. 13. Ed. Oxon.)

Ἀπρονόητον ἡ ὀργή, ὥστε πολλάκις ἐξεργάζεσθαι, ὧν μεταμελεῖν ἀνάγκη. Improvida eſt ira, ut ſæpe efficiat, quæ pœnitenda ſunt. STATIUS Theb. L. X. (verſ. 697. & ſeqq.) *Ne fræna animo permitte calenti: Da ſpatium tenuemque moram: male cuncta miniſtrat Impetus.* HORATIUS I. Epiſt. 2. (verſ. 62.) *Qui non moderabitur iræ, Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit, & mens, Dum pœnas odio per vim feſtinat inulto. Ira furor brevis eſt.* Add. LIBANIUS Progym. Vituper. Iræ. Iræ cognata eſt *Libido vindictæ*, quæ quatenus excedit legitimam & moderatam ſui & ſuorum defenſionem, & ſuorum jurium adſertionem adverſus violatores, plane in vitio eſt. Addat. Anton. le GRAND Inſtitut. Philoſ. Carteſ. Part. VIII, cap. 12. ſeqq.

§. XIII. ATQUE in his fere conſiſtit illa cultura animi, ad quam capeſſendam omnes tenentur, & circa quam ingenerandam potiſſimum ſolliciti eſſe debent, quibus aliorum informatio incumbit. Hujus quippe privatio, aut contraria eidem diſpoſitio officio hominis adverſatur, aut ad idem rite obeundum non parum remoræ injicit. Eoque qui ejuſmodi cultu deſtituitur, in reprehenſione eſt. Datur præterea peculiaris animi cultura, in variarum rerum, artium & diſciplinarum notitia conſiſtens, quæ non quibuſvis adeo neceſſaria eſt ad officium hominis rite obeundum; eoque illam quiſque capeſſet, prout ipſius capacitas, & occaſio, & cauſſæ impellentes, & fructus, cui producendo idonea eſt, ſuadebit. Ceterum quin artes illæ, quæ neceſſitatibus, & commoditatibus vitæ humanæ ſubſerviunt, utiles ſint, nemo in dubium vocat. Sed circa ſtudia litterarum non pauci ſcrupulum injiciunt, quaſi illa non inutilia ſolum, ſed & pernicioſa forent; eoque in multis rebuſpublicis illa plane proſcripta, quatenus ſupra peritiam legendi, ſcribendique, & numeros tractandi procedunt (1). Quin per illa homines ineptos ad negotia gerenda reddi multis perſuadetur. ERASMUS L. XVII. Epiſt. 12. in elogio viri cujuſdam eruditi hoc quoque ponit: *Rerum communium*

(1) De vulgo Pædagogicorum Petrus Ronſardus, vir acerrimi judicii, apud THUANUM L. LXXVI. ad A. 1582. cenſebat: *Nunquam incorrigibilis ineptiæ, ex pædagogica contractæ, characterem vel longiſſimi ævi curriculo deleri poſſe.* H.

nium prudentia valens , *quæ fere ſolet in ſtudiorum cultoribus deſiderari*. Ac nemini ignotum eſt, quæ vocabula in homines litteratos jactentur. Sic celebris eſt locus apud PROCOPIUM Hiſt. Goth. L. I. (c. 2.) *Multum abeſſe a virtute litteras, & ſenili inſtitutione dejici plerumque & ad metum incurvari indolem. Theudericum ſolitum dicere: Fieri non poſſe, ut qui didiciſſent flagra extimeſcere, ad contemtum enſium haſtarumque exſurgerent*. Non multum abit illud PLATONIS de Rep. L. VII. (T. II. pag. 536. 537. Edit. Steph.) Οὐδὲν μάθημα μετὰ δουλείας τὸν ἐλεύθερον χρὴ μανθάνειν. *Nullam diſciplinam ſerviliter* (1) *Ingenuum oportet diſcere*. Et SENECÆ Hippolyto (verſ. 459. 460.) *Ingenia melius recta ſe in laudem ferunt, ſi nobilem animum vegeta libertas alit* (2). PLATO Gorgia (pag. 330. F. Ed. Francof. 484. D. Tomo I. Ed. Steph.) de philoſophis: Ἐπειδὰν ἔλθωσιν εἰς τινα ἰδίαν ἢ πολιτικὴν πρᾶξιν, καταγέλαστοι γίγνονται. *Quoties ad aliquam rem gerendam vel publicam vel privatam ſe conferunt, habentur ridiculi*. ARRIANUS Epicteto L. I. cap. 11. Scholaſticum vocat: Ζῶον, ὃ πάντες καταγελῶμεν. *Animal, quod deridetur ab omnibus*. Add. Michaël MONTAIGNE L. I. c. 24. CHARRON de la Sageſſe L. I. c. 39. in fine & L. III. c. 14. n. 19. ſeqq. Eam ad rem liquido definiendam, utque adeo & litteris juſtum pretium ponere ſciamus, multum facit, ſi id primo tamquam indubitatum ponamus, ad prudentiam & ſapientiam non ſufficere ſolas litteras (3), ſed omnino requiri nativam animi bonitatem; quæ ſi abſuerit, non magis per ſolas litteras ſapientiam producere poteris, quam opimam ſegetem, ſi ſteriles avenas vomere proſcideris. Aliud quippe

 eſt

(1) Id eſt, *per vim & metum*, quo tamen ſenſu hanc vocem vix accepiſſe videtur Auctor, notante Cl. BARBEYRACO.

(2) Qui locus ipſe quoque alienus eſt ab inſtituto Auctoris, prout cuivis Senecam conferenti, manifeſtum erit.

(3) Aurelius VICTOR, exemplo Salvii Juliani, juris urbani ſcientia præſtantis, ſed imperatoris non æque boni, docet: *Ni ingenium adjuvet, imbecillem eſſe eruditionem*. CICERO 3. ad Herennium: *Ingenii bonitas imitatur ſæpe doctrinam: ars porro naturæ commoda confirmat & auget*. H. Errorem Aurelii VICTORIS notavi in Diatriba, de Sectis Proculianorum & Sabinianorum in Jure Civili c. II. p. 57.

eſt multa legiſſe, aliud ſapere & prudentem eſſe. Vetus Poëta: *Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἢν μὴ νοῦς παρῇ. Ut nihil eſt doctrina, ſi mens abſuerit.* Et recte QUINTILIANUS *Inſt.* 32. *L.VI. c.6. Plus ſine doctrina prudentiam, quam ſine prudentia facere doctrinam certum eſt.* Inde quod per naturam ſtupidus & ſtultus ope litterarum prudens & ſapiens non evadit; id non magis quid præſtantiæ ſolidarum litterarum detrahit, quam efficaciæ medicamentorum quid decedit, quod ea mortuis vitam reſtituere nequeunt. *Habenti dabitur.* Et *cultura vim promovet inſitam*; eoque illa fruſtra adhibetur, ubi nihil eſt inſitum (1). Quin & hoc obſervatum eſt, non minus nativam ſtoliditatem, quam malitiam & impietatem, ubi acceſſerint litteræ, fieri incurabilem, & intractabilem magis; quia per has illi velut arma accedunt, quibus utramque defendat & in apricum producat. Et HOBBESIUS Leviath. c. 4. pronunciat: *Neque ſine litteris homines fieri ſolent inſigniter ſapientes, neque (niſi cui forte morbo vel prava conſtitutione organorum animus læſus ſit) inſigniter ſtulti.* Add. BACO Sermonum fidelium c. 48. Deinde non omnia, quæ litterarum vocabulo continentur, ſunt ejuſdem indolis, nec pari dignatione habenda. Alias enim litteras poſſumus vocare *utiles*, alias *elegantes & curioſas*, alias denique *inanes*. Utiles litteras ad tres licet revocare claſſes; ad doctrinam moralem, medicinam, & matheſin. Nam Theologia illa vera & ſolida proprio ſtat pretio; niſi quis eam ad priorem claſſem revocare velit. Prima circa culturam animi, ac ſocialis vitæ promotionem, altera circa ſanitatem corporis, tertia circa varias artes vitæ humanæ maximam commoditatem adferentes manifeſtum habet uſum. Per ele-

(1) V. omnino Jan. Nicium ERYTHRÆUM Pinacothec. I. ſub Trajano Boccalino circa extrem. ARISTOTELES Probl. ſect. 29. qu. 7. quærit: Διὰ τί ἄνθρωπος μάλιστα παιδείας μετέχων ζώων ἁπάντων ἀδικώτατόν ἐστι; *Cur homo, qui adeo eruditione præditus eſt, animantium omnium injuſtiſſimus ſit? & reſpondet:* Ἢ ὅτι πλείστου λογισμοῦ κεκοινώνηκε, μάλιστα ἂν τὰς ἡδονὰς καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐξήτακε. Ταῦτα δ' ἄνευ ἀδικίας οὐκ ἐστι. *An quia ingenio cogitationeque plurimum valet. Voluptates igitur & felicitatem rimatur maxime, atque perpenſat, quæ niſi cum injuria nemo adſequi poteſt.* H.

elegantes & curioſas litteras intelligimus, quarum utilitas non quidem tanta eſt, ut citra eas vita humana minus ſociabilis aut commoda ſit futura, quarum tamen notitia ingenuo homine digna, quod vel penitius in rimanda opera naturæ nos deducat, vel præſtantiam humani ingenii, & dexteritatem arguat, vel humani generis, operumque & actionum humanarum memoriam conſervet. Et huc poſſumus referre cognitionem variarum linguarum, ſubtilem naturalium rerum inquiſitionem, ſubtiliores partes matheſeos, hiſtoriam omnigenam, criticam, quatenus per eam monumenta ingeniorum integra præſtantur, poëticam, oratoriam, & ſimiles. Quæ ſane in ſe egregiæ & laude dignæ ſunt, & condimenti atque ornamenti vicem in cultura hominis habent; & ad hunc modulum ſunt tractandæ atque æſtimandæ. Inanes autem litteras vocamus, non illas ſolum, quæ circa falſa & erronea ſunt occupatæ, ſed etiam quæ ſatagunt circa commenta aſtutorum aut otioſorum hominum, diſtinendis ingeniis, ne ad ſolidam rerum cognitionem adſpirarent. (†) Qua claſſe cenſeri debent non ſolum multa

 vete-

(†) Veteres quoſdam Philoſophos, qui multa dogmata a rerum natura longiſſime abeuntia heic notat. Utinam! & ipſe ſententiis quibuſdam ſuis, quaſi fluctibus impulſus ad eumdem ſcopulum non adhæreſcat. Mox Scholaſticos irridet, quorum ingenium, modeſtiam, ſollertiamque laudare ſolitus eſt Grotius, cujus longe amplior Eruditio, perſpicacius ingenium, mens æquior, judiciumque acrius fuit. At inquis ad inutiles quæſtiones ſæpe illos abiiſſe, difficileſque ſæpe nugas amaſſe. Fateor: ſed id potius ætatis illius multis ſubſidiis defectæ, quam hominum vicium dixerim.

Demum eo dilapſus eſt, ut cenſuerit *Monarchiæ Papalis intereſſe vegeta ingenia nugis detineri*. Scilicet ejus Oratio, quæ jam inde a Præfatione in Catholicos, Catholicamque ſocietatem ſævire viſa eſt, illuc redire debuit, unde incœpit. Ergo ne Papatum inanes quædam Veterum Scholarum ſententiæ propugnant, ac fulciunt? Ergo acria ingenia nugis detinent, a melioribus rebus addiſcendis Papæ deterrent? Quibus argumentis, quibus teſtibus ejus rei fidem nobis facit? Certe Orientalium pene omnium, multorumque Occidentalium laborem, operam, induſtriam, ſcientiam, eruditionemque in convellenda Papali auctoritate verſatam eſſe; acerrimaque ingenia elaboraſſe, ne Papatus a Chriſto inſtitutus, neve Unitati Eccleſiaſticæ neceſſarius dici poſſet, plura jam ſecula, plurimique ingentes illorum libri comprobant. Quid tum? Non alias copias, quam Scholaſticas diſtin-

veterum philoſophorum dogmata, oppido quam a rerum natura abeuntia; ſed & pleraque, quibus per ſuperiora ſecula barbara ſcholæ perſonabant, quæ adhuc a multis mordicus retinentur, inſcitia meliorum, aut quia dediſcere pudet, quæ tam operoſe didicerunt, aut quia monarchiæ Papalis intereſt, vegeta ingenia nugis detineri †. Vid. HOBBESIUS Leviathan. c. 46. 47. PLUTARCHUS Alexandro (pag. 668. C. Ed. Wech.) de metaphyſicis Ariſtotelis: Ἀληθῶς ἡ μετὰ τὰ φυσικὰ πραγματεία, πρὸς διδασκαλίαν καὶ μάθησιν οὐδὲν ἔχει χρήσιμον. *Revera commentarius ille metaphyſicus ad docendum vel diſcendum nihil habet compendii*. MARTIALIS II. Epiſt. 86. (verſ. 9. 10.) *Turpe eſt difficiles habere nugas, & ſtultus labor eſt ineptiarum*. Has inanes litteras maxime deſpicit, prout quiſque ſolidis litteris fuerit inſtructior. Denique quod vitium eſt ineptæ diſciplinæ & maleſanorum Orbiliorum, id haudquaquam ipſis litteris eſt adſcribendum. Vid. CHARRON de la Sageſſe L. III. c. 14. n. 21. ſeqq. Sic quis ad ſapientiam & prudentiam aliquid proficiat in tali ſchola, qualem Uranii philoſophaſtri deſcribit AGATHIAS L. II. (c. 12.) *Cum ſua habent conciliabula, prout cuique libitum fuerit, irreverenter de ſublimibus hiſce rebus, diviniſque quæſtionibus ſermones miſcent; & ſemper de iiſdem argutantes, nec ipſi aliis quidquam perſuadent, neque de concepta ſemel opinione, qualiſcunque ea tandem ſit, diſcedunt, ſed eadem ſemper mordicus retinent & tuentur; finitaque altercatione infenſis inter ſe*

ſtinctiunculas, & quæſtiunculas in aciem Catholici eduxerunt ad defendendam Pontificiam dignitatem? Nonne Sacras Scripturas, omniumque Eccleſiarum Traditionem perpetuam, & Generalium omnium, aliarumque probatarum Synodorum Acta, Hiſtoriæque Eccleſiaſticæ, Civiliſque angulos, ſinuſque perſcrutati demonſtrarunt ab ſui initio id Pontificii Primatus dogma Græcos æque, ac Latinos tenuiſſe, ita ut corrupti dogmatis, manifeſtæ hæreſis, ſchiſmatiſque crimine obligati ſint, qui primi ab eo dogmate Græculi deſciverint, quique poſtea Lutherani, Calviniani, aliique in idem crimen conſenſerint. Ea Pontificii Primatus demonſtratio, aliorumque Dogmatum adſertio vegetis ingeniis accommodatam exercitationem præbuit, non nugis addixit, uti Puſendorfius earum rerum fere inſcius, ſuæque Sectæ amore diſtractus, Palliique Philoſophici inani gloria diſtentus calumniari videtur.

ſe animis decedunt , & apertis conviciis ſeſe mutuo laceſſunt, turpes voces emittentes , inſtar aleatorum rixantium. Atque ita ſolvitur ipſis certamen , nullo cum fructu dato vel accepto, acerrimi vero hoſtes ex amicis facti. Ad directorem autem diatribes hoc pertinet : Μόνῳ δὲ τῷ θρασὺς εἶναι καὶ στωμυλώτατος οὐκ εἰδὼς ἐν οὐκ εἰδόσιν ἐνίκα. *Sola præfidentia & inani linguæ volubilitate nihil ſciens inter nihil ſcientes vincebat* . Similem diſputandi proceſſum deſcribit LUCIANUS in bis accuſato. Addatur IDEM in dialogo , qui inſcribitur Charon. De cetero quis dubitet bona indole præditum, ubi ſolidis litteris imbutus fuerit , in rebus gerendis expeditius progreſſurum , quam ſolis naturalibus viribus ſuccinctum ? PLUTARCHUS de Educ. Lib. (pag. 8. A. Ed. Wechel.) Ὁ θεωρητικὸς τοῦ πρακτικοῦ διαμαρτάνων , ἀνωφελής· ὁ δὲ πρακτικὸς, ἀμοιρήσας φιλοσοφίας, ἄμουσος καὶ πλημμελής. *Contemplator ſi actionibus abſtineat, inutilis : rebus gerendis deditus, philoſophiæ ignarus , rudis eſt & facile errat.* Vetus Poëta : Γράμματα μαθεῖν δεῖ , καὶ μαθόντα νοῦν ἔχειν. *Oportet litteras diſcere, & diſcentem ſapere.* SALLUSTIUS Jugurth. (præf. c. 2.) *Quo magis pravitas eorum admiranda eſt, qui ingenium , quo neque melius neque amplius in natura mortalium eſt , incultu atque ſocordia torpeſcere ſinunt.* ÆLIANUS V. H. L. VII. c.15. *Cum Mitylenſes imperium maris tenerent, ſociis, qui deſciſcebant, hanc pœnam impoſuerunt, ut liberos ſuos non docerent litteras, neque Muſicam : omnium ſuppliciorum hoc graviſſimum judicantes, in inſcitia & ignorantia artium liberalium vitam tranſigere* . Addantur quæ CICERO Off. I. (c. 6.) tradit de ſtudio veritatis inveſtigandæ. Eſt tamen illis, qui circa ſtudia litterarum verſantur, inprimis obſervandum , ut illa ad uſum aliquem vitæ humanæ referant, & ad culturam ac perfectionem animi, nec pro ſterili occupatione fallendo tempori habeant . Ariſtippus apud Diogenem LAERTIUM L. II. (§. 80. Ed. Amſtel.) interrogatus, quænam ſint ea, quæ pueros honeſtos addiſcere oporteat ? *Ea*, inquit, *quibus*, *cum viri fuerint* , *utantur*. Ac improbum eſt , qui tam egregias animo teneat ſententias , idiotis nihilo meliorem eſſe . Pacuvius apud GELLIUM L. LIII. c. 8. *Ego odi homines ignava opera, & philoſopha ſententia* . ISOCRATES Encom.

com. Helenæ (circa init. p. 356. Ed. Pariſ. 1621.): Sophiſtas decebat *ſuos auditores in iis rebus, quæ in vita communi uſum habent, erudire; atque in actionibus civilibus, earumque peritia exercere; illud cogitantes, longe præſtabilius eſſe de rebus utilibus mediocres opiniones habere, quam ſupervacuarum exquiſitam notitiam: & aliis paullo ſuperiorem eſſe in magnis, quam in parvis, præſertim iis, quæ vitam nihil adjuvant, multum excellere.* Lucianus convivio (pag. 648. T. II. Ed. Amſtel.) Ὀυδὲν ὄφελος ἐπίςασθαι τὰ μαθήματα, εἰ μή τις ἄρα καὶ τὸν βίον ῥυθμίζει πρὸς τὸ βέλτιον. *Nil prodeſt noſſe litteras, niſi quis & vitam melius diſponat.* Apud Ægyptios bibliotheca inſcribebatur *Medicatorium animæ*. Diodor. Siculus L. I. c. 49. Prave eruditi ſunt, in quos cadit illud Arriani Epicteto L. IV. c. 5. Ἐν σχολῇ λέοντες, ἔξω δ' ἀλώπεκες, *in ſchola leones, foris vulpeculæ*. Tum ne omnis ſcientia in nudam auctoritatem, & audiendi conſuetudinem, ac verborum non intellectorum imitationem reſolvatur; ſed ut in ſolida rerum fundamenta inquiratur. Circa ea, quæ nondum ad liquidam demonſtrationem deducta ſunt, pertinacia abſit, ac lubenter prior opinio mutetur, ubi meliora & certiora fuerint oſtenſa; quod facile ſit, ut alii perſpicacia ingenii nos ſuperent, & ſequens dies priorem doceat. Id enim certiſſimum generoſi animi indicium. Sophocles Antigone (pag. 242. Ed. H. Steph.): Ἀλλ' ἄνδρα κἄν τις ᾖ σοφὸς, τὸ μανθάνειν πολλ' αἰσχρὸν οὐδὲν καὶ τὸ μὴ τείνειν ἄγαν. *Sed & ſapientem virum diſcere multa non eſt turpe, & non nimium repugnare.* Plinius N. H. L. III. Procem. *Minime mirum eſt, hominem genitum non omnia humana noviſſe.* Idem L. XI. c. 3. *Mihi contuenti ſe perſuaſit rerum natura, nihil incredibile exiſtimare de ea.* Inde eſt apud Diogenem Laertium L. X. (§. 86. in fine.) Ὀυ κατὰ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ' ὡς τὰ φαινόμενα ἐκκαλεῖται. *Non juxta legis ſanctionem de natura diſſerendum, ſed ſicut ea, quæ videntur, hortantur.* Cicero de Nat. Deor. L. I. (c. 5.) *Obeſt plerumque iis, qui diſcere volunt, auctoritas eorum, qui ſe docere profitentur. Deſinunt enim ſuum judicium adhibere; id habent ratum, quod ab eo, quem probant, judicatum vident.* Quintilianus Inſtit. Orat. L. III. c. 1. *Illi probant qualecunque ingreſſi ſunt iter*

iter : nec facile inculcatas pueris perſuaſiones mutaveris, quia nemo non didiciſſe mavult, quam diſcere. IDEM L. VII. c. ult. *Nemo minus velit id, in quo maximus fuit.* HORATIUS II. Ep. I. (verſ. 83. & ſeqq.) *Vel quia nil rectum, niſi quod placuit ſibi ducunt: Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ Imberbes didicere, ſenes perdenda fateri.* Enimvero τῷ ἀληθεῖ χαλεπαίνειν οὐ θέμις, *veritati indignari nefas*. PLATO de Rep. L. V. (in fine.) Et *ſupervacuus foret in ſtudiis longior labor, ſi nihil liceret melius invenire præteritis*. Denique ne quis ita ſe penitus immergat libris, ut alia officia negligat, & ad vitæ civilis genium inhabilis reddatur. LUCIANUS Convivio l.c. Τὸ πεπαιδεῦσθαι ἀπάγει τῶν ὀρθῶν λογισμῶν τοὺς εἰς μόνα τὰ βιβλία, καὶ τὰ ἐν ἐκείνοις φροντίδας συνεχὲς ἀφορῶντας. *Litterarum ſtudia a recta ratiocinatione abducunt eos, qui in ſolos libros, & eorum curam cogitationes continuo defixerunt.* Alias enim pedantiſmus mentis, non litterarum aut ſectæ alicujus vitium eſt, ſed omnis generis, conditionis & ordinis homines perambulat (1).

§. XIV. QUAMQUAM autem præcipua & maxime operoſa circa animum cultura verſetur, non tamen ideo corporis cura eſt negligenda, quippe cujus fulturis animus ſuſtinetur (2), & quo male ſe habente animus quoque parum præclari effecerit. Eſt igitur quantum in nobis, opera danda, ut mens ſana in ſano corpore habitet, & ut illud ad laborum potius patientiam induretur, quam deliciis, & molli otio frangatur, Vid. Diodorus SICULUS L. I. c. 45. apud Lucianum de Lapſu inter ſalutandum (T. I. p. 500. Ed. Amſt.) Pyrrhus memoratur quotidianis ſacrificiis Deos nihil aliud oraſſe, quam ὑγιαίνειν, *valere*, quod hoc omnia bona contineat. Tum cavendum, ne intemperantia cibi, potuſque, intempeſtivo & non neceſſario labore, aliave ratione ejus vigor vireſque affligantur. Quo nomine vitanda eſt ingluvies, ebrietas, immodica Venus, & ſimilia. JUVENALIS Sat. XI. (verſ.

(1) Quod ex *Arte cogitandi*, illaudato libello, depromtum eſt.

(2) Locus hic expreſſus eſt e PLINIO L. I. epiſt. 9. *Corpori vacò*, inquit, *cujus fulcris animus ſuſtinetur.*

(verſ. 34.) *Bucca noſcenda eſt menſura tua* (1). Add. quæ contra incontinentiam diſputat Socrates apud XENOPHONTEM Apomnem. L. I. (cap. 3. Edit. Oxon.) Argutum eſt dictum Democriti apud PLUTARCHUM de Sanitate tuenda (pag. 135. Ed. Wechel.) Ἐι τὸ σῶμα δικάσαιτο τῇ ψυχῇ κακώσεως, ὐκ ἂν ἀυτὴν ἀποφυγεῖν. *Si damni dati accuſaret animam corpus, illam, quin condemnetur, effugere non poſſe*. Etſi reponi queat, errores animi circa victum ac voluptatem, ceteraque quæ corporis tutelam ſpectant, inde provenire, quod animus præter rationis monita cedat adpetitui & adfectibus corporis, per mentem nunquam reddatur deterior. Nec minus celebre THEOPHRASTI dictum: Πολὺ τῷ σώματι τελεῖ ἐνοίκιον ἡ ψυχὴ. *Magnam mercedem pro inhabitatione anima perſolvit corpori*. (apud Plutarchum, ubi ſupra p. 135. E.) Add. BACO Sermon. fidel. c. 30.

§. XV. VITA NOSTRA nobis a Creatore conceſſa eſt, velut ſtadium aliquod exſerendis ex dictamine rationis noſtris viribus: eoque illa non reciprocatione ſpiritus, ſed bonis actionibus metienda eſt. Unde cavendum cuilibet, ne ſit ἐτώσιον ἄχθος ἀρέρης, *inutile terræ pondus*, ſibi inutilis, aliis gravis; numerus tantum, & fruges conſumere natus (2), aut cui in ſolo vivendi cauſſa palato eſt (3). CICERO de Nat. Deor. L. II. (c. 16.) *Mihi, qui nihil agit, eſſe omnino non videtur* (4). OVIDIUS de Ponto L. I. E. 6. (verſ. 44.) *Mors nobis tempus habetur iners*. Silius ITALICUS L. III. (verſ. 145.) *Quantum etenim diſtant a morte ſilentia vitæ?* THEOCRITUS Idyll. 14. (verſ. ult.) Ποιεῖν τι δεῖ ἕως γόνυ χλωρὸν. *Oportet quid agere, quibus genu eſt viride*. Add. GELLIUS L. XIX. c. 10. Cum porro induſtria hominum ſeſe ſoleat exſerere vel circa obeunda munia vitæ ſocialis, & civilis, quæ magnam fere habent varietatem, & quibus non qui-

(1) Qui locus JUVENALIS ad *prodigalitatem* potius, quam ad *ingluviem* referendus eſt.

(2) HORATIUS L. I. epiſt. 2. verſ. 27.
Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati.

(3) JUVENALIS Sat. XI. v. 35.
Aut quibus in ſolo vivendi cauſſa palato eſt.

(4) Quo loco apud Ciceronem commento Epicuræorum occurritur, quo Deos in otio, ſine ullo negotio agere fingebant.

quivis æque idoneus eſt; inde cuilibet mature capeſſendum & eligendum genus vitæ honeſtum, proficuum & ſuæ capacitati conveniens. Ad quod plerumque viam velut deſignat impulſus genii, corporis & ingenii peculiaris habilitas, natalium conditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, quandoque imperium civile, invitans occaſio, aut neceſſitas. ISOCRATES Areopagitico (pag. 255.) de veteribus Athenienſibus: *Univerſis eaſdem exercitationes præſcribere in tanta rei familiaris inæqualitate non potuerunt: ſed ut ſingulorum facultates ferebant, ita ſingulis præcipiebant. Nam tenuiores ad agriculturam & negotiationes deducebant; non ignari & inopiæ cauſſam eſſe pigritiam, & ad facinus inopia pleroſque impelli. Quare fonte malorum ſublato, etiam cetera delicta, quæ inde velut ebullirent, cenſebant poſſe præcaveri. Locupletes autem animum ad rem equeſtrem, ad gymnaſia, ad venationes, & Philoſophiam adjungere cogebant. Hoc enim eam vim habere perſpiciebant, ut alii virtutibus excellerent; alii flagitiis plurimis abſtinerent.* Apud Ægyptios & Indos quilibet paternam artem excolere jubebatur, DIOD. SICULUS L. I. c. 74. & L. XII. c. 41. cujus inſtituti rationem reddit ISOCRATES Laud. Buſir. (pag. 388. Ed. Pariſ. 1621.) (4) Idem receptum erat ſub imperio Yncarum apud Peruvianos; ſolis autem nobilibus licebat capeſſere cultum ſcientiarum, non item plebeis. Garcilaſſus de la VEGA Comment. Reg. L. IV. c. 19. Huc quoque facit illud XENOPHONTIS Cyrop. L. II. (c. 1. §. 8.) Οὗτοι κράτιστοι ἕκαστα γίγνονται, οἳ ἂν ἀφέμενοι τῶ πολλοῖς προσέχειν τὴν νοῦν, ἐπὶ ἓν ἔργον τράπονται. *Singulis in rebus ii præſtantiſſimi efficiuntur, qui miſſis multarum rerum occupationibus, uni ſe operi alicui dederint.* Et L. VIII. (c. 2. §. 4. Ed. Oxon.) Ἀδύνατον πολλὰ τεχνόμενον ἄνθρωπον πάντα καλῶς ποιεῖν. *Fieri non poteſt, ut qui multas artes exercet, multa præclare faciat.* (†) Unde in ſtatu ſanæ rationi adverſo vivunt, non

(4) Imo Iſocrates hoc loco illud ſignificat, Buſiridem voluiſſe, ut ſingulis ſingulæ eſſent profeſſiones, quod difficillimum videretur unum excellere in pluribus. Præſtitiſſet igitur, hunc locum poſt verba Xenophontis linea abhinc 8. exhiberi.

(†) Heic tandem cauſſam, quæ ad perſequendos Monachos eum

non ſolum qui ex facinoribus victitant; ſed & qui muneribus vitæ communibus ſeſe præter neceſſitatem ſubtrahunt; uti inter alios ſunt multi ex eremitis, & monachis, & ex veteribus philoſophis nonnulli †. Item valida mendicabula abuſum divini Nominis in quæſtum vertentia, Deumque ſibi velut tributarium reddentia; quorum nequitia eo major eſt, ſi ultro ſibi membra diſtorqueant, aut mutilent, ut ne ſi velint quidem, frugi deinceps eſſe poſ-

eum impulit, explicat, quum ait multos ex Eremitis, & Monachis *in ſtatu ſanæ rationi adverſo vixiſſe, . . . qui muneribus vitæ communibus ſeſe præter neceſſitatem ſubtrahunt*. At ſcimus præclaros vitæ ſanctimonia, Chriſtiana ſcientia, acrique judicio Patres id vitæ genus laudaſſe; ſcimus ejus vitæ exemplis ad virtutem, mundique contemtum Chriſtianam plebem incitatam fuiſſe; ſcimus omnium Veterum unam fuiſſe ſententiam, quod ex multis Sanctorum Eremitarum, Monachorumque copiis Chriſtiana Eccleſia Ethnicis ipſis commendatior viſa fuerit, Eccleſiæque major gloriæ cumulus acceſſerit. Igitur, quotquot Chriſtiani fuerunt, eos Pufendorfius una ſententia damnat, vel potius ipſe ſuffragis omnium damnatur. Communia vitæ munera non fugiunt, qui humilitatis quidem exercendæ cauſſa in antris, ſilviſque ſe abdunt, ut Chriſtianæ vitæ integri, ſcelerumque puri ſint, vel ut præterita ſcelera acriore pœnitentia eluant; ſed ocio non diffluunt: immo agros colunt, arteſque proficuas exercent, ut cibos ſibi neceſſarios parent, aliorumque inopiam allevent. Ætate media ad Theologiam, utileſque ſcientias animum Cœnobitæ alii adjungunt: unde doctos Viros pleroſque tunc exſtitiſſe admiramur; in conſcribendis, conſervandiſque Codicibus operam ſuam alii collocant: unde tam multos Veterum libros ad nos perveniſſe lætamur; agriculturam, humanæque vitæ neceſſarias artes alii excolunt; & qui agreſtem, incultam, vagamque vitam agunt, ad illas addiſcendas hortantur, invitant: unde in pleriſque Germanicis Provinciis tot præclara Oppida, totque præclaras Urbes natas eſſe novimus. Finge Monachos non ocioſos, non deſides, non ambitioni, nec gulæ deditos, ſed eos, qui Monaſticam vitam, ut oportet, inſtituunt: qua fronte eos rectæ rationis inimicos nulli rei neceſſariæ, utilique operam dare Pufendorfius Philoſophus Chriſtianus, Eruditus Veterum librorum Compilator, & Homo Germanicus accuſat? Næ ille in Chriſtianas rationes oggannit; atque etiam in *Monachos* ingrati animi vicium oſtentat. Equidem *ingratus eſt*, qui beneficium ſe acceepiſſe negat; *ingratus*, qui non reddit; ingratiſſimus omnium, qui *oblivìſcitur:* Seneca lib. 3. de Benef. cap. 1. *in quo vicio nihil mali non ineſt:* Cicero ep. 4. ad Att. lib. 8.

poſſint. Memorabile eſt, quod apud Chinenſes nemini ſano, quantumvis oculis orbato, mendicare permittitur, ſed hi molas truſatiles verſando victum ſibi parant. MARTINIUS Hiſt. Sin. L. c. c.34. Quia autem celeri lapſu ruit tempus, & inopinantes ſæpe mors opprimit, ac nemini jam eam defugere licet; ideo & mature vita utendum, nec prolixa nimis tela actionum ordienda. MARTIALIS I. Epiſt. 16. (verſ. 11. 12.) *Non eſt, crede mihi, ſapientis dicere, Vivam. Sera nimis vita eſt craſtina; Vive hodie.* Silius ITALICUS L. III. (verſ. 141. 142.) *Brevitas vetat mutabilis horæ prolatare diem.* HORATIUS I. Epiſt. 4. (verſ. 12. & ſeqq.) *Inter ſpem, curamque, timores inter & iras, Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum. Grata ſuperveniet, quæ non ſperabitur, hora.* IDEM: (L. I. Od. 4. verſ. 15.) *Vitæ ſumma brevis ſpem nos vetat inchoare longam.* Denique & ſemper velut ſubductas vitæ rationes habere debemus, & mature adverſus terrores mortis animum obfirmare, quo citra indignationem & trepidationem Creatori, quod precario dedit utendum, repoſcenti reſignare queamus. Silius ITALICUS L. IX. (verſ. 376. & ſeqq.) *Virtus futile nomen, Ni decus adfuerit patiendo, ubi tempora lethi Proxima ſint.* PLINIUS N. H. L.VII. c. 40. *Alius de alio judicat dies, & tamen ſupremus de omnibus.* ARRIANUS Epicteto L. I. c. 1. Τῆς ὥρας ἐλθούσης εἶτα τότε τεθνήξομαι. πῶς; ὡς προσήκει τὸν τὰ ἀλλότρια ἀποδιδόντα. *Cum hora aderit, tunc ſtatim moriar, quomodo? Ut eum decet, qui reſtituit aliena.* Addatur Marcus ANTONINUS L. XII. §. ult. & BACO Sermon. fidel. c. 2.

§.XVI. (†) PORRO quantopere homo vitam ſuam amet, & quam ejus conſervatio ipſi cordi ſit, manifeſtum eſt †. Verum

(†) In §. 16., & ſeqq. congeruntur multa a Gentium ſapientibus præclare cogitata, ſcripta, & geſta; ſed ſolus, ut ita dicam, verborum cortex, & color præclarus eſt; animus vero vitioſus, & teter eſt; quia vix in paucis quibuſdam rebus rectæ rationis ſemitam ſecuti ſunt, ab eaque in reliquo vitæ curriculo aberrarunt; qui nunquam Deo Auctori ſuo, quem noverant, debitam gloriam tribuerunt; qui nunquam de Deo humanarum actionum omnium ultimo fine cogitare voluerunt. Huic ſapientium Ethnicorum vicio probando Sacrorum librorum teſtimonium ſatis

Verum an ſolus ille naturalis inſtinctus, quem cum brutis habet communem, eum ad id propellat; an vero inſuper accedat aliquod juſſum legis naturalis, dubio non caret. Cum enim ſibi ipſi nemo poſſit obligari, non adparet, quæ efficacia ſit illius legis, quæ in me ipſo terminatur, cujuſque ſervandæ neceſſitatem mihi, quandocunque velim, remittere queam, & qua violata, nemini injuria fiat. Sed & ſupervacuum videri poteſt, ſuper iſthac re legem ferre, cum jam antea per anxiam teneritatem amoris proprii homo ita feratur ad ſe ipſum curandum & conſervandum, ut ne, ſi velit quidem, facile in diverſum abire queat. SENECA de Benefic. L. IV. c. 17. *Supervacuum eſt, in quod imus impelli. Nemo in amorem ſui cohortandus eſt, quem adeo dum naſci-*

ſatis eſt; atque iccirco fumoſam, inanemque Gentium ſapientiam damnat, contemnitque Evangelium: contra novi Ethici in illa laudanda, aliiſque commendanda, neſcio quo animo, quove conſilio conſenſerunt. Si operam humano generi utilem Ethici locare velint, ſententias quaſdam laudent, Auctorum animum explicent; ſententiarum particulas alias probent, alias improbent; nec particulas, quæ exceptione digniſſimæ ſunt, imperito forte lectori conjunctim, non diviſim obtrudant; eique periculum creent. Bene quidem (ut hæc pauca exemplo ſint) Plinium cogitantem licere cuique mortem ſibi conſciſcere, impium Puſendorfius appellat §. 17., quia ſulcida Deo Creatori, generique humano injuriam facit. At vero §. ſeq. Platonis in Phædone ſententiam Chriſtianæ doctrinæ conſentaneam adfert: mox Platonis ejuſdem ſententiam lib. 9. de LL, exſcribit, qua excuſari videtur, qui *triſti, & inevitabili fortunæ caſu coactus, aut pudore aliquo extremo compulſus* mortem ſibi ipſi conſciſcit. Ea vero ſententia, quæ, nulla adjecta nota, exſcribitur (cum notatu digna maxime ſit, quæ juri naturæ, revelationique adverſatur) Auctoris indiligentiam notat. At certe Platonicam ſententiam, aliamque ſimilem bonus Vir Puſendorfius notare non potuit; qui poſtquam pro illa defendenda ex Rabbinicis, aliiſque libris multa argumenta excerpſit; poſtquam ſcilicet ſuicidium culpa vacuum in illis ſpeciebus, de quibus egit Plato, ab ſe probari ſatis ſuperque longa oratione oſtendit, rem iſtam, novæ modeſtiæ cauſſa *in medio relinquit*, Non heic argumenta, quæ pro illo ſuicidio adfert, refellam, cum Patres, maximeque Auguſtinus illa difflaverint, adverſamque ſententiam tenuerint; cum ego eadem de re antea dixerim, cum ipſe Maſcovius inſubjecta brevi nota Puſendorfii argumentis occurrat,

ſcitur, *trahit*. Enimvero ſi ſoli dumtaxat ſibi homo eſſet natus, fatemur conveniens fore, ut in abſoluto ipſius arbitrio relinqueretur, quid de ſe ipſe ſtatueret. Sed cum ex omnium Sapientum conſenſu Creator optimus maximus hominem condiderit, ut ipſi inſerviat, excultiſque bonis ab ipſo ſibi conceſſis, ejuſdem gloriam redderet illuſtriorem; cumque ſocialitas, ad quam homo conditus eſt, exerceri commode & ſervari nequeat, ni quilibet ſe ipſum, quantum in ſe, excolat, & ſervet; cum totius ſocietatis humanæ ſalus intelligi nequeat, ſi ſinguli ſalvi ſint, nec ne, nihil interſit: adparet abjecta plane ſui cura hominem non ſibi quidem (1), ſed Deo Creatori, ſed generi humano facere injuriam. Conf. tamen Anton. MATTHÆUS de Crimin. Proleg. c. 3 §. 4. Deinde uſque adeo non ſequitur jus naturæ iſtud non præcipere, quia inſtinctus jam ante in id ſatis acriter ferebatur; aut potius iſte dictamini rationis velut ſuccenturiari videatur, quaſi hoc ſolum non ſufficiat fundamento generis humani continendo. Sane enim ſi conſiderentur moleſtiæ, quæ vitam humanam comitantur, longe ſuperantes exiguum illud & vile voluptatum, eodem tenore, ſed languidius fere & non citra faſtidium recurſans: ac quam multis vita producatur, ut plura excipere mala poſſint; quotuſquiſque non primo quoque tempore vitam abrumperet, ni inſtinctus tantopere eamdem commendaret; aut ni morti tanta opinio acerbitatis eſſet conjuncta: aut quotuſquiſque inſtinctum iſtum non vinceret, ni omnipotentis Creatoris juſſa obſtarent? Nec plane de nihilo ſunt illa apud QUINTILIANUM Declam. 4. *Quid juvat, o miſera mortalitas, animam per tot annos, etiam ſi natura patiatur, per infinita temporum ſpatia triſtiſſimo corporis retinere complexu? Si cuncta gaudia noſtra, ſi voluptates, & quæcunque ex hac univerſitate mundi vel ſollicitant adſpectu, vel blandiuntur uſu, diligenter excutias, tota vita hominis unus eſt dies. Humiles prorſus abjectæque mentes, quas non implent hæc eadem ſemperque redeuntia: ut qui honeſtis operatus artibus ſciat, quis finis bonorum, quæ vera felicitas nunquam ſibi videbitur præmatura morte periturus:* Puſend. Jus N. & G. T. II.

(1) Hinc ſcite JOSEPHUS L. III. de Bell. Jud. c. 14. vitam παρακαταθήκην τοῦ Θεοῦ, *depoſitum Dei* vocat. H.

& lucis cauſſas ad animum mentemque referentium neminem quotidie vita non ſatiat. Relaturum me nunc putatis quanto plura ſint in hac ævi brevitate fugienda: comparaturum gaudiis, proſperis, metus, calamitates? Illa æſtimemus, propter quæ brevem querimur ætatem. Nempe ſunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non pudet propter hæc ferre debilitates, luctus, ſpatia morborum? & cum liceat evadere, malle pati? Et paullo ante: *Hoc maximum quod pro incolumitate hominis natura commenta eſt, ut periremus inviti: & contra tot adverſos caſus, patientiæ nobis æquanimitate ſuccurreret.* Apud Xenophontem Apomnem. L. I. (p. 423. Ed. Steph. c. 4. §. 7.) Socrates σοφοῦ δημιουργοῦ τέχνημα, *ſapientis conditoris artificium* judicat, quod *cupiditatem procreandæ ſobolis nobis immiſit, matribus vero cupiditatem nutriendi, procreatis autem atque nutritis magnum vivendi deſiderium; maximumque moriendi timorem.* Quorum ultimus etiam ſuam cuique vitam ab aliis hominibus tutam præſtat. Quam facile enim eſſet occidere, ni mori acerbum foret? Unde dominus eſt alienæ vitæ, qui ſuam contemſit; & aliena capita meum cuſtodiunt. Add. Charron de la Sageſſe L. II. c. 11. n. 8.

§. XVII. Illud altioris eſt indaginis, an & quouſque homini aliqua poteſtas in propriam vitam competat, ad eam vel periculo ancipiti ultro exponendam, vel lentis viis atterendam, vel denique violento modo abrumpendam. Sane multi antiquorum abſolutum heic ſatis homini jus concedebant, ſic ut crederent poſſe aliquem ultro vitam pro altero pignori opponere, eam etiam citra conſervationem alterius pro ipſo devovere, & ubi ejus pertæſum foret, ante naturalem ſeu fatalem terminum ipſam abrumpere. Plinio Nat. Hiſt. L. II. c. 7. mortem ſibi conſciſcere poſſe vocatur *optimum in tantis vitæ pœnis*. Qui quidem nullo modo ab impietatis crimine abſolvi poteſt, dum ita abjecte de maximo Dei beneficio ſentire non veretur. Nobis quid principiis juris naturalis maxime videatur congruum, inquiſiviſſe curæ erit. Illud igitur primo dubium non habet, cum homo poſſit, & debeat ſua opera aliis inſeruire, & vero certum genus laborum, aut eorum intenſio vires hominis ita adficiat, ut ſenium, vitæque terminus maturius ingruat, quam ſi quis molliter ætatem exegiſſet; recte

recte poſſe aliquem paullo brevius ævi ſpatium eligere, ut facultatum ſuarum uſum aliis hominibus largius diſpenſet. Cum enim non nobis ſolis vivamus, ſed Deo & ſocietati humanæ; inde ſi vel gloria Creatoris, vel ſalus ſocietatis humanæ vitam noſtram velut depoſcat, eam ſane ad iſtos uſus libenter conſumere debemus (1). STATIUS Thebaid. L. X. (verſ. 629.) *Felix qui tanta lucem mercede relinquit*. HORATIUS Carm. III. 2. *Dulce & decorum eſt pro patria mori. Mors & fugacem perſequitur virum, Nec parcit imbellis juventæ Poplitibus, timidoque tergo*. Huc facit Pompeii Magni dictum, qui cum Romam fames premeret, annonæ importandæ præfectus, & amici vehementer diſſuaderent, ne mari tempeſtuoſo ſe crederet, reſpondit: *Neceſſe eſt ut eam, non ut vivam*. Achilles apud HOMERUM Iliad. 1. elegit vita potius brevi, ſed glorioſa defungi, quam ingloriam, domi deſidem ad extremas ætatis metas pervenire.

§. XVIII. DEINDE cum certum ſit, ſæpe numero multorum vitam ſervari non poſſe, niſi pro iis alii probabili ſeſe vitæ periculo exponant; id quoque conſtat, ex juſſu imperantis legitimi poſſe alicui injungi obligationem, ut ejuſmodi periculum declinare ipſi non liceat, ni graviſſimas ſubire pœnas velit. Quo fundamento obligatio militum nititur (2), de qua ſuo loco pluribus. Egregie Socrates apud PLATONEM in Apologia (L. VIII. c. 2. §. 4.) Ὀυ ἂν τις ἑαυτὸν τάξῃ, ἡγησάμενος βέλτιστον εἶναι, ἢ ἀπὸ ἀρχόντων ταχθῇ, ἐνταῦθα δεῖ μένοντα

κιν-

(1) Menelaus apud EURIPIDEM Phœniſſis:

Στείχω δὲ, θανάτου δῶρον οὐκ αἰσχρὸν Πόλει
Δώσων, νόσου δὲ τήνδ' ἀπαλλάξω χθόνα.
Moriar, ſed urbi munus egregium dabo,
Cladis redemtor, liberator patriæ.

Chorus paullo poſt:

Te fas perpetuis laudibus, o puer,
Tolli, pro patria non timidum mori.
Tu patri gemitum, ſed decus inclytum
Tu ſeptem geminis turribus adferes.

v. & *pr. Inſt. de excuſat. tutor.* H.

(2) L. VIII. c. 2. §. 4. H.

κινδυνεύειν, μηδὲν ὑπολογιζόμενον, μήτε θάνατον, μήτε ἄλλο τι μηδὲν πρὸ τοῦ αἰσχροῦ. Quo quiſque in loco vel ſeipſum conſtituit, arbitratus id optimum eſſe, vel a ſuperiore jubetur conſiſtere, in eo permanere oportet, periculumque ſubire, neque mortem, neque aliud quidquam magis, quam turpitudinem formidantem. Sed neque in ipſa ratione naturali, neque in divinis litteris, quæ vitam pro fratribus profundere jubent, quidquam repugnare videtur, quo minus etiam citra tam rigidum imperium ultro quis probabili ſeſe vitæ periculo pro aliis exponere queat (1); modo ſpes aliqua ſit, iſtud in aliorum ſalutem ceſſurum, & hi digni ſint, qui tam care redimantur (2). Nam id ſtolidum fuerit, alteri perituro ſeſe fruſtra comitem addere, ut egregium virum pro homine nauci jugulari. GROTIUS ad Jonæ c. I. 12. *Si homo unus, ut multos ſervat, recte morti ſe offert, quod Demoſtheni dicebat Phocion: multo id faciet juſtius, qui, ſe aliis periculi ſcit eſſe cauſſam.* Unde etiam nos licitum putamus, ut quis pro altero, præſertim innocente ac præſtanti viro, vadem ſeſe conſtituat, aut ad ſecuritatem ſalutis multorum obſidem ſe dedat, ſub periculo mortis ſubeundæ, ſi reus ſe non ſtiterit, aut pactum non fuerit ſervatum. Quamquam ab altero hujuſmodi vades

(1) Quo pertinet exemplum de Minyarum uxoribus, qui maritos jam morte multandos, veſte eorum ſumta, ipſæ in carcere manentes, liberarunt, apud HERODOTUM L. IV. H.

(2) Helena apud EURIPIDEM in ejus nominis Tragœdia:

> Ἐγὼ, δὲ δια, τὸ μὲν ϛέργειν Πόσιν,
> Καὶ ξυνθάνοιμ' ἄν. Ἀλλὰ τίς κείνῳ χάρις,
> Ξυγκατθανούσῃ κατθανεῖν;

> *Promtus eſt nobis amor,*
> *Etiam marito commori: ſed mortuo*
> *Mortem imputare quid juvat?*

Notiſſimum eſt, in quibuſdam Indiæ partibus etiam hodie marito demortuo viduam ſponte rogo inſilire, & una cum ipſius cadavere concremari. Vid. Jo. de LAET de Imperio M. Mogolis. c. 3. Cujus moris cauſſam refert Diodorus SICULUS L. XIV. Biblioth. ad mulierem unam, quæ maritum dolo interemerat. H.

vades ac (1) obſides recte morte plecti nequeant (2): uti alibi oſtendemus. Ejuſmodi tamen devotiones, quæ nonniſi vanam fidei & fortitudinis oſtentationem citra ullum uſum habent; quales apud Japonenſes adhuc frequentari (3) ſupra diximus, quin juri naturali repugnent, nulli dubitamus. Fruſtra enim pro virtute venditatur, quod ratione caret. Enimvero hoc per legem naturæ præcipi, ut quivis cujuſvis alterius vitam, ceteris præſertim paribus, ſuæ præferat, haudquidquam arbitramur; & contrarium non obſcure ſuadent hominum communis illa inclinatio, & omni exceptione majores teſtes, qui proximum ſibi quemque eſſe admittunt. Vid. 2. Corinth. VIII. 13. 14. *L.* 14. *princ. D. præſcript. verb. L.* 6. *C. de Servitut. L.* 2. §. 9. *D. de aqua pluv. arc.* (4) Non obſtat *L.* 5. §. 4. *D. commodati* (5). *L.* 1. §. 28. *D. de S. C. Silan.* Add. AUCTOR de Princip. Juſti & Decori p. m. 122. ſeqq.

§. XIX. ILLUD denique diſcutiendum reſtat, an homo proprio ex arbitrio, ubi jucunditatem vitalis auræ adſpernatus fuerit, aut declinandis ingentibus miſeriis, & antevertendæ ignominioſæ morti jam jam impendenti, ſibi ipſe fata properare queat? Hanc in rem notiſſima eſt ſententia *Platonis in Phædone*, Chriſtianis etiam ſcriptoribus laudata: *Ὡς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν. In cuſtodia quadam nos homines ſumus; neque decet quemquam ex hac ſeipſum ſolvere, neque aufugere* (6). Id quod copioſius expreſſit LACTANTIUS Div. Inſtit. L. III. c. 18. *Sicut in hanc vitam non noſtra ſponte venimus, ita rurſus ex hoc domicilio corporis, quod tuendum nobis adſignatum eſt, ejuſdem juſſu recedendum eſt, qui*

nos

(1) Quamquam exempla non deſint, relata a GROTIO L.III, de J. B. & P. c. 4. §. 14. Quibus adde Eduardi III. Anglor. Regis, apud BUCHANANUM L. II. Rer. Scotic. pag. 282. v. GROTIUM d. l. L.III. c. 11. §. 18. SCHILTERUM de Jure Obſ. d. c. 6. & 7. H.

(2) L. V. c. 10. §. 12. H.

(3) C. 3. §. 14. H.

(4) V. infra L. V. c. 4. §. 6. H.

(5) V. infra ad c. 6. §. 2. H.

(6) Quod in Sacris ἀποῤῥήτοις Pythagoræorum fuit, quo nomine

nos in hoc corpus induxit, tamdiu habitaturos, donec jubeat emitti. Etſi bene obſervandum, qualem ſui interfectorem PLATO de LL. L. IX. ignominioſa ſepultura adficiendum pronunciet. Ὃς ἂν ἑαυτὸν κτείνῃ, τὴν τῆς εἱμαρμένης βίᾳ ἀποστερῶν μοῖραν, μήτε πόλεως ταξάσης δίκην, μήτε περιωδύνῳ ἀφύκτῳ προσπεσούσῃ τύχῃ ἀναγκασθεὶς, μηδὲ αἰσχύνης τινὸς ἀπόρου καὶ ἀβίου μεταλαχὼν, ἀργίᾳ δὲ καὶ ἀνανδρείας δειλίᾳ ἑαυτῷ δίκην ἄδικον ἐπιθῇ. *Qui ſeipſum vita & ſorte fatorum vi privaverit; non judicio civitatis, nec triſti & inevitabili fortunæ caſu coactus, neque pudore aliquo extremo compulſus; ſed ignavia, & formidoloſi animi imbecillitate de ſeipſo injuſte ſtatuerit.* ARISTOTELES quoque Nicom. III. c. 11. Τὸ δ' ἀποθνήσκειν, φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἤ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα. *Mori autem vel ut paupertatem, vel amorem, vel moleſti quidpiam fugiamus, fortis viri minime eſt, ſed potius timidi: quippe cum laborioſa fugere mollities ſit.* SENECA Phœniſſis. *Non eſt virtus Timere vitam, ſed malis ingentibus Obſtare, nec ſe vertere ac retro dare.* MARTIALIS L. XI. ep. 57. *Rebus in anguſtis facile eſt contemnere vitam. Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.* VIRGILIUS Æneid. VI. in tartaro locum adſignat iis, *Qui ſibi letum Inſontes peperere manu, lucemque peroſi Projecere animas.* PROCOPIUS Hiſt. Goth. L. IV. (c. 12.) *Vitam abrumpere nullo mortis uſu* (1), *præceps amentia eſt, cæca adverſus mortem ferocia inanem quamdam habet fortis animi ſpeciem, a ſapientibus inſipientia ducitur.* Amm. MARCELLINUS L. XXV. c. 4. *Æquo*

mine veniebant præcepta ſecreta, quibus diſcipuli eorum imbui ſolebant. Vid. CICERO de Senectute c. 20. &, quod ad Sacra ἀπόῤῥητα SCHEFFERUS de not. & conſtit. Phil. Ital. c. 10.

(1) Apud EURIPIDEM in Helena, Teucro narrante de fratre ſuo:

> Οἰκεῖον τὸν ὤλεσ' ἅλμ' ἐπὶ ξίφος
> *Suo ipſe pectus enſe tranſegit ſibi.*

Quærit Helena:

> Μαινετο; ἐπεὶ τίς σωφρονῶν τλαίη τάδ' ἄν;
> *Furens? quis illud mentis auderet ſuæ?* H.

Æquo judicio juxta timidus eſt, & ignavus, qui quum non oportet, mori deſiderat: & qui refugiat, cum ſit opportunum. Add. Abr. ROGERIUS de Braminibus Part. II. c. 18. Nicolaus TRIGAUTIUS de Regno Chinæ L. I. c. 9. CHARRON de la Sageſſe L. II. c. 11. n. 18. GROTIUS L. II. c. 19. §. 5. Ubi memorat, tam apud gentiles, quam Hebræos (1) abs ſepulturæ honore fuiſſe excluſos, qui mortem ſibi ipſi conſciverant. Add. JOSEPHUS de Bello Judaico L. III. c. 25. Quamquam nonnulli Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam cauſſam exceperunt, tamquam εὔλογον ἐξαγωγὴν, ſi quis videat, ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei (2). Nam quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe ſtatuebant, exiſtimabant ſolam Dei præſumtam voluntatem eſſe, quæ mortis antecipandæ conſilium abſolvat. Atque huc referunt Samſonis exemplum, qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui (3), & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei ſuiſque hoſtibus illuderetur, & ſua captivitate fortaſſe ſervitium populo conciliaret (4). Nam hunc reſipuiſſe iſti volunt, poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat; quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, pugnam pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus, Davidis etiam præconio, a quo & illi, qui Saulum cum honore ſepelierant, recte facti teſtimonium retulerunt. Atque hoc aliqui ad ſimiles quoque caſus producunt, eo nixi fundamento: quemadmodum

 ſibi

(1) Et apud Chriſtianos V. Concil. Bracarenſ. I. Can. 34. CARPZOV. L. II. Juriſpr. Conſ. Def. 376. & Quæſt. Crim. II. n. 25. ſeq. cum J. C. paſſim. H.

(2) Qua tamen ratione cædes ſui ipſius minime excuſatur. Modo enim ipſi nihil admittamus contra reverentiam Divini Numinis, ſatis excuſamur, etiamſi profanis occaſionem præbeamus illudendi Creatori noſtro: neque hæc occaſio auctoramentum nobis præbere poteſt transgrediendi præcepta Divina cum jure naturæ, tum revelatione nixa, quibus vitam ſine juſſu Dei deſerere prohibemur.

(3) Im mo id a Samſone vindictæ ſtudio factum. Vid. CLERICUS ad Judic. XVI. 28. 30. utpote quem Deus punivit etiam quum preces ejus exaudiret.

(4) Vid. CLERICUS ad 2. Sam. I. 14.

ſibi nemo poteſt obligari, ita injuriam ſibi non facere, qui vim vitæ ſuæ intulerit. Quod autem quis ſeipſum ex lege naturæ teneatur conſervare, id inde eſſe, quia a Deo ad colendam ſocietatem humanam eſt deſtinatus, quam ad deſertoris inſtar aut infrequentis militis deſtituere haudquidquam poſſit: adeoque quod ego me tenear conſervare, id me non debere mihi, ſed Deo, & ſocietati humanæ. (Aristoteli Nicom. V. 15. αὐτόχειρες non in ſeipſos, ſed in civitatem injurii dicuntur, eoque nomine etiam ignominia adfici.) Inde ſi reſpectus ille erga Deum, & genus hominum ſit remotus, hominem ſibi commendari per ſolum illum inſtinctum ſenſitivum videri, qui cum vim legis non habeat, eidem repugnaſſe quoque pro peccato ſit putandum. Inde illorum cauſſam favorabilem judicant, certe miſeratione quam aſpera ſententia digniorem, qui manus ſibi inferunt, quod certitudine moraliter infallibili prævident, mortem ſibi paullo poſt ab hoſte cum cruciatu & ignominia adferendam; nec boni publici intereſſe, cur ad arbitrium alterius moriantur: aut quod ab aliis ſibi vident intentari, quo admiſſo ipſi ceteris mortalibus deinceps ſint faſtidiendi. Quales ſunt, qui cum mortem ſibi ab hoſte truculento, aut ſævo principe inſtare cernerent, feſtinata fata maluerunt, quo tormenta, & ludibria, aut ignominiam carnificis effugerent; aut ut ſuis aliquod inde commodum procurarent. Sicuti apud Tacitum Ann. VI. (c. 29.) eſt: *Promtas ejuſmodi mortes metus carnificis faciebat; & quia damnati, publicatis bonis, ſepultura prohibebantur: eorum qui de ſe ſtatuebant, humabantur corpora, manebant teſtamenta, pretium feſtinandi*. Ex quo obiter patet, non uſquequaque probari poſſe illud Martialis L. II. Ep. 80. *Hoſtem cum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit. Hic rogo non furor eſt, ne moriare, mori?* Nam uti Æschines Orat. de falſa Legatione (pag. 271. C. Ed. Genev. (loquitur: Ὀυχ ὁ θάνατος δεινὸν, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν τελευτὴν ὕβρις φοβερά. *Neque enim terribilis eſt interitus: ſed contumelia in morte eſt metuenda* (1). Huc referri quoque ſolent

(1) Exempla plurima habet H. Grotius d. L. II. de J. B. & P. c. 19. §. 5. & in notis. H.

lent fœminæ, aut formoſi pueri, qui pudicitiæ ſuæ violationem hoc modo declinarunt (1). Vid. Paullus Diaconus L. XV. de Dugna fœmina Aquilejenſi. Eusebius Hiſt. Eccleſ. L. VIII. c. 24. 27. Hos plauſibiliter in excuſationem ſui proferre poſſe arbitrantur: ex admota tanta neceſſitate, & quam niſi velut per miraculum effugere non datur, ſe collegiſſe, miſſionem jam ſibi a ſummo imperatore dari (2); veniam quoque generis humani facile præſumi, cui jam perierint; nec ullius intereſſe, tantillo tempore mortem abs ſe antecipari, ut tormenta & ludibria non ſentiant, quæ ad grave fortaſſe peccatum ſtimulare ipſos queant: nec videri generoſos animos ad id neceſſitatis damnatos, ut omnino ad libidinem alterius, contumeliis prius vexati, vitam ponant. Cicero Tuſculan. quæſt. L. I. (c. 30.) *Cato ſic abiit e vita, ut cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis Deus injuſſu hinc nos ſuo demigrare. Cum vero cauſſam juſtam Deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis; næ ille medius fidius vir ſapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa vincula carceris ruperit: leges enim vetant: ſed tamquam a magiſtratu aut aliqua poteſtate legitima, ſic a Deo evocatus atque emiſſus exierit*. Conf. *L.* 3. §. *6. D. de bonis eorum, qui ante ſententiam. L.* 45. §. 2. *D. de jure fiſci*. Addatur Quintilianus Declam. IV. Ant. Matthæus *de Crimin. ad L.* 48. *D. tit. V. c.* 1. §. 9. Grotius ad Judic. c. XVI. 30. Verum iſthæc nos quidem in medio relinquimus. Illud manifeſtum eſt, eos, qui vel ſolo tædio moleſtiarum vitæ humanæ communium, vel indignatione malorum, quæ humanæ ipſos ſocietati non eru-

(1) Qui tamen ſine ſontica ſatis cauſſa ſuas ſibi manus intulerunt. Solatio enim ipſis eſſe debuerat animi integritas, qua nullius ſibi ſceleris conſcii eſſent: temeraria autem aliorum judicia & alia mala inde obvenientia patienter ferenda erant. Vera enim pudicitia a nemine nobis eripi poteſt, & immerito vili penduntur, qui quæve occubuerint vi majori.

(2) Augustinus ipſe I. de Civitate Dei c. 16. *Ac per hoc* (quod voluptatem carnis ſenſerunt vim paſſæ) *& quæ ſe occiderunt, nequicquam hujuſmodi paterentur, quis humanus adfectus eis nollet ignoſci*. H.

erubeſcendos erant reddiṫura, vel metu dolorum, queis fortiter toleratis exemplo ſuo prodeſſe aliis poterant, vitam ultrò abrumpunt, nullam adferre poſſe ſat validam defenſionem, quo minus in legem naturæ peccaſſe ſint cenſendi. Aliter ſentire videtur Thom. MORUS Utopia L. II. quod ego non probaverim. Illi vero contra merito a crimine αὐτοχειρίας ſunt eximendì, qui ex morbo, rationis uſum adimente, manus ſibi inferunt. Multos quoque, quì in voluntarium exitium ruunt, magnitudo conſternationis apud æquos viros excuſat. CURTIUS L. IV. c. 16. *Ubi intravit animos pavor, id ſolum metuunt, quod primum formidare cœperunt*. LUCANUS L. III. (verſ. 689. 690.) *Mille modos inter leti mors una timori eſt, Qua cœpere mori*. *Mors timore adpetita* dicitur apud SUETONIUM Nerone c. 4. Addatur Mich. MONTAIGNE Eſſais L. I. c. 17. Add. *L.* 14. §. 3. *D. quod metus cauſſa*. Id quoque heic obſervandum, ad rem nihil facere, propria quis manu cadat, an alios quovis modo adigat ad mortem ſibi inferendam. Sicut Dejanira apud SENECAM Hercule Œtæo (v. 696.) loquitur: *Dextera ſternar tua, ſed mente noſtra*. Nam qui mori heic & nunc non debuit, non excuſatur, ſi alterius manibus in arceſſenda morte uſus fuerit; quippe cum ipſe feciſſe cenſeatur, quod quis per alium facit. Etſi qui manus ſuas huic miniſterio commodavit, crimine ſe quoque adſtringere poſſit. Inde nobis non probantur illa FLORI Lib. IV. cap. 7. *Quis ſapientiſſimos viros*, (Brutum, & Caſſium) *non miretur ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi ſi hoc quoque ex perſuaſione deſuit, ne violarent manus, ſed in abolitione ſanctiſſimarum, pientiſſimarumque animarum, judicio ſuo, ſcelere alieno, uterentur*. Nam ſi iſtis nefas fuit vitam tunc abrumpere, nihil interfuit, ſua an aliena manu perirent. Sin illud licitum fuit, non recte miniſtris ſcelus tribuitur. Etſi ad locum Flori illuſtrandum poſſit facere illud ÆSCHINIS Orat. contra Cteſiphontem: Ἐάν τις αὐτὸν διαχρήσηται, τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν. *Si quis ſe ipſum occiderit, manum, quæ id fecit, a reliquo corpore ſepelimus*. Ceterum cum nos abſolutam homini in vitam propriam detrahamus poteſtatem; adparet

paret quoque non poſſe probari leges illas, quæ vel jubent, vel permittunt civibus ultro vitam projicere. Qualis lex apud Taprobanenſes memoratur Diodoro SICULO L. II. c. 57. qua ſtatutum erat, *ut ad certum annorum numerum viverent: quo expleto, inſolenti mortis genere decedebant herbæ indormientes, quæ citra ſenſum doloris necat*. Add. IDEM L. III. c. 33. de Magabareis, gente Troglodytica. Sic apud Ceos edicebat lex majores ſexaginta annis aconito vitam finire, ut reliquis cibaria ſufficerent. STRABO L. X. HERACLIDES de Politiis. Etſi ÆLIANUS V. H. L. III. c. 37. hanc cauſſam alleget, *quod ſibi ipſis conſcii ſint, ſe ad promovenda commoda patriæ inutiles amplius eſſe, animo jam ob ætatem delirare incipiente*. Add. Valerius MAXIMUS L. II. c. 6. §. 7. 8. De more Herulorum, apud quos ſenio aut valetudine debiles mortem ultro ſibi arceſſebant, uxoribus quoque ad mariti ſic defuncti monumentum laqueo ſeſe necantibus, vid. PROCOPIUS Hiſt. Goth. L. II. (c. 14.) De Sardis, & Berbiccis vid. ÆLIANUS L. IV. c. 1. De Maſſagetis STRABO L. XI. & HERODOTUS Clio in fine.

CAPUT

CAPUT V.

DE DEFENSIONE SUI.

I. *Defenſio ſui violenta eſt licita.*
II. *An etiam naturali jure præcepta?*
III. *Defenſio qualis in libertate naturali?*
IV. *Qualis eadem in civitatibus?*
V. *An & contra invaſorem errantem.*
VI. *Tempus defenſionis in libertate naturali;*
VII. VIII. IX. *Et in ſtatu civili quomodo ſe habeat?*
X. *De mutilatione membri.*
XI. *Et pudicitia:*
XII. *Nec non alapa.*
XIII. *An fugere quis teneatur?*
XIV. *An religio Chriſtiana diverſum heic diſponat?*
XV. *Cædes in defenſione patrata eſt innoxia.*
XVI. *De defenſione rerum.*
XVII. XVIII. *De fure nocturno.*
XIX. *De defenſione ejus, qui injuriæ initium fecit.*

AD CONSERVATIOEM ſui, quam cuique & amor longe tenerrimus, & ipſa ratio commendat, pertinet quoque ſui defenſio, ſeu propulſatio malorum in læſionem hominis tendentium, quæ ab altero homine intentantur. Iſthæc defenſio duplici modo inſtituitur; vel ſine læſione ejus, qui malum nobis machinatur (1), vel cum ejuſdem læſione ac pernicie. Prior quin ſit licita, omnique peccato vacet, nemo ſanus unquam in dubium revocavit. Circa poſteriorem autem nonnullis ideo ſcrupulus fuit obortus, quod per ipſam utique lædatur, aut perdatur noſtri ſimilis homo, quicum ad colendam vitam ſocialem adſtringimur, & quo exſtincto parem jacturam videtur facere genus humanum, quam ſi ipſi pereamus. Et quod majores turbæ ſocietatem humanam videantur invadere, ſi vim intentantem vi repella-

(1) Veluti ut aditum invaſori intercludam, ut intra munita loca me contineam, ut invaſorem moneam, velit deſiſtere a cœca mentis rabie.

pellamus, quam ſi vel per fugam malum declinemus, aut ubi id non datur, corpus noſtrum patienter invadenti præbeamus. Enim vero quod defenſio noſtri non priori dumtaxat modo poſſit inſtitui, ſed &, ubi ille locum non habuerit, cum læſione ejus, qui nos oppugnatum it (1); & ratio evincit, & ſapientum juxta atque vulgi conſenſus adprobat. Equidem ad pacem cum ſui ſimilibus agendam homo conditus eſt, omneſque naturæ leges, quæ alios homines ſpectant, primario ad pacem conſtituendam, & ſervandam tendunt. Nec minus tamen natura ad vim confugere quandoque indulget, ubi aliter per alterius injuriam ſalvi eſſe non poſſumus. Scilicet obligatio ad exercendas invicem leges naturæ, & officia pacis eſt mutua, & omnes homines æqualiter ſtringit; neque ulli præ altero privilegium per naturam competit, ut ipſe in altero violare eas leges queat, alter autem adverſus hunc pacem continuare teneatur. Sed utrinque ſtringens obligatio facit, ut munia pacis mutuo debeant exerceri. Adeoque ubi alter contra leges pacis talia adverſus me ſuſcipere adgreditur, quæ ad meam perniciem ſpectant, impudentiſſime a me poſtulaverit, ut ego ipſum deinceps ſacroſanctum habeam; id eſt, ut meam ſalutem prodam, quo ipſius malitia impune graſſari queat. Ἔυλογον καὶ ἀναγκαῖον τὸν μέλλοντα πείσεσθαι δεινὸν, ἀμύνασθαι, ἢ ὑπομεῖναι. Τῇ μὲν γὰρ συμφορᾷ τοῦ πεσόντος, καὶ ἀνανδρείας ψόγος παρακολουθεῖ. (†) *Rectum & neceſſarium vindicare magis quam accipere injuriam: quippe ad occiſi calamitatem etiam infamia timiditatis accedit* †. HERODIANUS L. IV. c. 5.

(1) Tale jus ἀιώνιος νόμοι vocat Plutarchus in vita Arati. V. Sapientum dicta apud H. GROTIUM L. II. de J. B. & P. c. 20. §. 8. n. 2. & 3. H.

(†) Illam vero ſententiam (quam Zieglerus adfert ad Grot. lib. 1. cap. 3. §. 3., quæ adfirmat ſui defenſionem cum invaſoris cæde conjunctam naturali jure præcipi; civilique Lege conſtitui poſſe illum, qui, quum ſe contra Invaſorem tueri poteſt, ſe occidi patiatur, damnari poſſe, quaſi ſibi mortem conſciverit; atque illam impiam Velthuyſenii ſententiam, quæ dicere audet doloris acutum ſenſum, ulciſcendi ardorem, manuſque ad occidendum Invaſorem idoneas natura cuique noſtrum obtigiſſe; quaſi ultionis ardorem Deus Naturæ Auctor probet, & cædem nobis

c. 5. Sed cum is inſociabilem ſeſe adverſus me exhibeat, & ineptum ad recipienda a me officia pacis reddat; omnis mea cura ad expediendam propriam ſalutem revocatur; quæ ubi citra iſtius læſionem ſervari nequit, habet quod ſibi imputet, qui ad iſthanc neceſſitatem me adegit. HORATIUS L. II. Sat. 1. (verſ. 44. 45.) *Nec quiſquam noceat cupido mihi pacis. At ille, Qui me commovit (melius non tangere clamo,) Flebit*. Alias quippe omnia bona, quæ natura aut induſtria nobis dedit,

nobis imperet, ejuſque cædis inſtrumenta præbeat; quaſi a Deo Naturæ Conditore, non a corruptæ Naturæ vicio is ultionis ardor, doloriſque impatientia veniat) quam feſtivus Pufendorfius, quam alienus a partium ſtudio recitat, itaut utramque non in medio relinquere, ut antea dicentem audivimus, ſed in utramque conſentire videatur. De illo autem temperamento, ſeu de exceptione illa, quam ſuæ ſententiæ Velthuyſenius adhibet, quam acute, ſciteque ratiocinatus eſt Pufendorfius! Vult ſcilicet ille, quum ego invador ab eo, quem ſuperſtitem eſſe aliorum valde intereſt, me ad interficiendum illum Naturæ jure non cogi, ſed ea in ſpecie per ipſum Naturæ Jus utrumvis mihi licere h. e. vel me ab illo interfici ſinere, vel a me illum interfici. Utramque exceptionis partem Pufendorfius ſic probat. Mihi licet, ut ab eo, qui multis aliis, non ſibi ſoli vivit, me interfici patiar, quia mihi fas eſt privato bono meo multorum utilitatem præferre. Addit & aliam cauſſam mei bono animo moriendi: maxime cum, inquit, invaſorem meum, ſi a me occidatur, æternæ damnationis periculo ſubjacere prænoverim. Mihi etiam licet in illum invadere, atque interficere, quia ejus Perſonæ merita conſideranda quærit ocium, non mortis ingruens metus; ejuſque periculi, in quod ſua ſponte invaſor ſe conjecit, *nulla ratio habenda eſt præſertim ab eo, cujus damno alter furit*. Quæ altera pars, ejuſque ratio quam longe, lateque pateat, quiſque per ſe videre poterit. Nunc a Pufendorfio peto, cur illius animæ, cujus vitam multis utilem fingit, & quam periculo ipſe invaſor objicit, non alterius animæ, quæ ſibi ſoli nunc vivit, invaſus rationem habere debeat? Nam ſi id unius animæ periculum, quod Chriſtiana Fide credimus, tanti faciendum eſt, ut ſe quis occidi patiatur, cur alterius animæ eadem Fide natum periculum nihili æſtimatur? An forte dici poteſt animam unam Deo cariorem, alteram viliorem eſſe? Igitur aut ea damnationis æternæ ratio prorſus non valet, aut in utroque caſu valet: itaque ego pati poſſum me ab utroque invaſore, utriuſque animæ periculi cauſſa, interfici. Nunc ad alia pergamus.

Digitized by Google

dit, fruſtra forent conceſſa, ſi alteri injuſte illa invadenti vim non liceret opponere; & parata præda improbis expoſiti forent probi, ſiquidem illi hiſce vim nunquam deberent opponere. Sic ut violentam ſui defenſionem plane proſcribere, haudquidquam paci, ſed exitio generis humani conducat. Neque vero lex naturæ, in ſalutem utique hominis inſtituta, tali quoque paci favere eſt cenſenda, quæ præſentem ipſius perniciem, & nihil minus, quam ſociabilem vitam erat productura. Add. Grotius L. I. c. 2. & c. 3. §. 3.

§. II. Illud non adeo liquidum eſt, an defenſio violenta, & quæ cum læſione aut cæde invaſoris conjuncta eſt, etiam ſit in obligatione. Neque loquimur de militibus, aut viatorum præſidiis, qui dum ſe cum cæde hoſtium aut latronum defendunt, patriam ſimul, aut fidei ſuæ commiſſos protectum eunt; in quos quadrare poteſt illud Senecæ Phœniſſis (verſ. 294.): *Vitam tibi ipſi ſi negas, multis negas:* ſed de iis, quos proprium dumtaxat periculum in defenſionem ſui excitat. Quo facit illud Plutarchi Phocione (pag. 756. Tom. I. Ed. Wech.) *quum Phocion culparetur, quod dimiſiſſet Nicanorem, nec retinuiſſet, negavit diffidere ſe Necanori, vel quidquam ab eo expectare mali. Sin ſecus foret, malle ſe omnibus innoteſcere injuriam accipere, quam facere. Hoc ab eo de ſe ipſo videatur æſtimanti probe & fortiter dictum. At qui ſalutem patriæ in præcipitem caſum adducit, atque is dux & magiſtratus, haud ſcio, anne majus violet, & antiquius erga cives jus.* Equidem ſunt, qui eouſque illam præceptam volunt, ut ne lege quidem civili eadem poſſit tolli; & qui, ſe cum defendere poſſet, occidi permittit, illum damnari poſſe, non aliter ac ſi ſeipſum occidiſſet. Vid. Zieglerus ad Grot. L. I. c. 3. §. 3. Et huc aliquo modo pertinet, quod Ephori Sciraphidam quemdam multarunt, quod multi ipſum injuria adficerent. Plutarchus Inſtit. Lacon. (pag. 239. B. Ed. Wechel.) Auctor quoque de Princip. Juſti & Decori, p. m. 33. in hanc ſententiam inclinat; argumento uſus, quod præter alia ad conſervationem hominis ſpectantia, nobis ſit inſitus acutus ſenſus doloris, ardor vindictæ, manuſque lædendis aliis, & propugnandis nobis habiles; quæ cum fruſtra non ſint datæ, inde colligi, Deum velle

velle, ut iſtas conſervando mihi ipſi adhibeam. Ac perinde fore (1), ſi manibus meis non ad internecionem uſque invaſoris pugnem, quam ſi eaſdem ultro mihi abſcindam. Et ſi infra p. 118. fateatur, legem illam de conſervatione ſui ipſius non eſſe ejuſmodi neceſſitatis, quin eveniant nonnunquam caſus, qui hominem in præſtanda obedientia aut diſpenſent, aut ſui juris faciant. Nobis id cumprimis videtur conſiderandum, an aliorum multum interſit, ut qui invaditur ſit ſuperſtes, an vero iſte ſibi dumtaxat videatur vivere; ut priori quidem caſu ad defenſionem ſui quocunque modo expediendam teneri aliquem dicamus; poſteriori autem inter licita dumtaxat habeamus, ſe cum cæde invaſoris defendere; præſertim ubi invaſoris vita multis eſt utilis, & probabiliter prævidetur, eumdem, dum in ejuſmodi facinore cæditur, damnationis inſuper æternæ periculum incurrere. Nam etſi magnitudo imminentis terroris merita perſonarum ita otioſe trutinari non permittat; & ejus periculi, in quod quis ſe ipſum conjecit, & ex quo ſeſe eripere iterum pro lubitu poteſt, nulla habenda ſit ratio, præſertim ab eo, cujus damno alter furit; (ISOCRATES adverſus Callimachum (pag. 650. Ed. Pariſ.): *Nonne abſurdum eſt, iſtum in eo periculo a vobis petere miſericordiam, quod penes ipſum eſt, & in quod ſe ipſe conjecit, & quo etiam nunc liberari poteſt?*) LIBANIUS Declam. 23. Ἃ ὐκ ἔπαθεν, ὐκ ἀδικῶν, ταῦτα αὐτὸν ἔδρασεν ἠδικηκώς. *Quæ paſſus non eſſet, niſi injuriis provocaſſet, hæc ſibi ipſe fecit injuria illata.* Tamen ut ejuſmodi factum, ex quo tanta alteri mala proveniunt, inter debita numeretur, & quo intermiſſo peccatum contrahatur, vero ſimile non videtur. Præſertim cum huc quoque adplicari queat illud tritum: privilegio ſuo quemlibet poſſe renunciare, ubi citra præjudicium tertii id queat fieri (2). Id quod ita expreſſit

QUIN-

(1) Quæ verba non Helthuyſonii ipſius ſunt, ſed per conſequentiam ab Auctore e ſententia ejus ducuntur.

(2) Immo, quum natura vel per ſolum inſtinctum conſervationi nos noſtræ ſtudere jubeat, defenſio ſui ipſius non tantum *licita*, ſed utique etiam *præcepta* videri poſſit. Vid. van der MUELEN ad Grotium de J. B. & P. L. II. c. 1. §. 8. & 9. & TITIUS ad Pufend. de off. hom. & civ. obſ. CXXI. quamvis

de

QUINTILIANUS Declam. 7. *Omnium beneficiorum iſta natura eſt, ut non ſit neceſſitas, ſed poteſtas. Quicquid in honorem alicujus inventum eſt, deſinit privilegium vocari poſſe, ſi cogas. Cuncta, ſi videtur, jura percurrite; nuſquam adeo pro nobis ſollicita lex eſt, ut quod præſtat, extorqu...*

§.III. (†) SED ut ſuper defenſione ſui accuratius cognoſcatur, qua ratione illa temperanda, & quouſque recte, poſſit progredi, ante omnia diſtinguendum eſt, utrume qui ſe defendit, in ſtatu naturali, an vero in civili degat: quippe cum heic longe arctioribus, quam illic, limitibus iſta ſit circumſcripta. Quod cum a multis non ſatis fuerit obſervatum, inde de inculpata ſui tutela in univerſum tradidere, quæ de alterutro dumtaxat ſtatu vera ſunt. Aſt ubi diſtincte fuerit expoſitum, quidnam juris ſit in ſtatu naturali, facile dein patebit, quouſque & quibus rationibus iſtud in civitatibus ſit reſtrictum. Ac illud quidem prudentiæ eſt præceptum: *Omnia prius, quam armis, experiri ſapientem decere* (1). Cum enim omnis de hoc argumento non temere laborandum ſit, propter naturalem hominum ad defendendum ſeſe proclivitatem.

(1) SENECA Thebaid.

Nunc belli mala
Propone, dubias Martis incerti vices.
Licet omne tecum Græciæ robur trahas,
Licet arma longe miles ac late explicet,
Fortuna belli ſemper ancipiti in loco eſt.

Et in Hercule furente:

Arma non ſervant modum,
Neque temperari facile, nec reprimi poteſt
Stricti enſis ira. Bella delectat cruor. H.

(†) Ad hujus V. Cap. §. adnotatione perpetua opus eſſe video, quia viciatæ naturæ cupiditates, atque impetus pro naturæ jure Puſendorfius obtrudere videtur. Eccleſiam Chriſtianam fere univerſam velut in Synodum congregabo; unam ejus ſententiam, quæ uſque ad ſec. XIII. unice valuit, adferam; & multiplices novæ Ethicæ ſententias cum illa una conferam. Quo fiet, ut quiſque intelligat, quid inter illas, atque hanc unam interſit, & quam hominum nova ratiocinatio ab Evangelio diſcedat. Primum

omnis pugna habeat aliquid aleæ ancipitis; inde ubi ab altero injuria intentatur, conſultius fuerit tutiora prius remedia tentare, quam in pugnam deſcendere. LIBANIUS Declam. 1. Πρῶτον μὲν τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιτηδὲς ἂν ἀνθρωπινώτερον. *Primum non ſtatim ad arma ruere, magis autem verbis experiri, poſſiſne quod jus eſt obtinere, id eſt homine dignius.* Sic ſi invaſuro viam poſſim intercludere, ne ad me accedere queat, ſtulte cum eo manus citra neceſſitatem conſero. Sic quem parietes ac janua poſſunt defendere, imprudenter pectus ſuum hoſti objicit. TERENTIUS Eunuch. (Act. IV. Scen. 7. v. 23.) *Tu quod cavere poſſis, ſtultum admittere eſt.* Deinde & hoc prudentis eſt, levis injuriæ patientia defungi, ſi commode fieri queat, adeoque de jure ſuo aliquid remittere potius, quam intempeſtiva defenſione majori ſeſe periculo exponere; præſertim ubi imperatur id, quod facile reparari aut penſari queat. PLAUTUS Amphitr. Act. 2. ſc. 2. (verſ. 71. & ſeqq.) *Bacchæ bacchanti ſi velis adverſarier, Ex inſana inſaniorem facies: feriet ſæpius, Si obſequare, una reſolvas plaga.* IDEM Trucul. (Act. IV. ſcen. 2. verſ. 55.) *Si ſtimulos pugnis cædis, manibus plus dolet.* MARTIALIS VI. Epigr. 64. *Sed miſerere tui, rabido nec perditus ore Fumantem naſum vivi tentaveris urſi* (1). Sicut ſapientius

(1) Eumenes apud LIVIUM L. XXXVII. c. 53. *Quod ad me adtinet, in aliis rebus ceſſiſſe intra finem juris mei videri malim, quam nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendiſſe.* Thomas Soderinus apud MACHIAVELLUM L. VII. Hiſtor. Florentin. dicere fuit ſolitus: *Potiorem eſſe macilentam tranſactionem, quam pinguem victoriam.* H.

---

mum dubitari non poteſt, quin in Reip. adminiſtratione nihil Evangelium immutaverit, immo Reip. Principumque Majeſtatem altiore in gradu collocaverit, Civeſque Imperio obſequentiores inſtituerit: itaque Reip. gladium, eoque in hoſtes, atque in injuſtos Cives utendi jus ſine dubio reliquerit, confirmaveritque: Quamobrem militiæ nomina dederunt, juſſi arma ſumſerunt, & bellum a Rep. ipſa Ethnica ſuſceptum Chriſtiani milites exſecuti ſunt, quærendæ pacis, ſalutiſque communis tuendæ cauſſa. Quamquam vero Tertullianus, qui longe aliter in Apologetico antea ſcripſerat, poſtea lib. de Idolol. cap. 19. & lib. de Cor.

tius meo judicio facit, qui cum altero ſuper decem aureis, quos ipſi debebat, utcunque tranſigit, quam qui moleſta illos actione extorquere contendit, ſiquidem rabulis in mercedem linguæ quindecim fuerint dandi. MARTIALIS L. VII. Ep. 64. *Ah miſer & demens viginti litigat annis Quiſquam, cui vinci, Gargiliane licet!* THEOCRITUS Idyll. 23. (verſ. 10.) Ὀλίγῳ τοι ἔοικε κακῷ μέγα νεῖκος ἀναιρεῖν. *Par eſt exiguo malo magnam litem tollere.* Præſertim cum νεῖκος κρεσσόνων ἀποθέσθαι ἄπορον, *contentionem adverſus potentiores ſuſceptam deponere difficile ſit.* PINDARUS Olymp. Od. X. (v. 47. & ſeqq.) & ἐστιν ἀφάνεια τύχας καὶ μαρναμένων πρὶν τέλος ἄκρον ἱκέσθαι. IDEM Iſthm. Od. 4. Sic ſummopere laudandum, quod de ſeipſo prædicat ISOCRATES de Permut. (pag. 543.) *Hæ artes meæ fuerunt, ut ne quid ipſe erga quemquam delinquerem: mihi vero ſi qua facta eſſet injuria, ut non judicio me de inimicis vindicarem, ſed controverſias eorum amicis dirimendas permitterem.* LUCIANUS Eunucho (pag. 480. T. I. Ed. Amſtel.) Τοῦτο μὲν ὡς ἀληθῶς γελοῖον, τὸ φιλοσοφοῦντας δικάζεσθαι τὰ πρὸς ἀλλήλους. δέον, εἰ καί τι μέγα εἴη, κατ' εἰρήνην ἐν σφίσι διαλύεσθαι τὰ ἐγκλήματα. *Hoc autem revera ridiculum, philoſophiam profeſſos inter ſe litigare, cum oporteret, licet magni momenti eſſent, controverſias amice inter ſe componere.* Add. *L. 4. §. 1. D. de alienat. jud. mut.* Sicuti & ſæpe locum invenit illud POLYBII in Excerptis Peireſcianis, quod tunc accommodabatur ad Achæos brevi clade perfunctos: Εἰ μὴ ταχέως ἀπωλόμεθα, οὐκ ἂν ἐσώθημεν. *Niſi celeriter periiſſemus, nunquam ſalvi fuiſſemus.* SENECA de

 Ira

Cor. Milit. cap. 11. poſtea ſcripſerit non oportere Chriſtianos militare; tamen ejus ſententiam novam Chriſtiani, Johannis reſponſo, quod rogantibus militibus dedit, exemploque omnium retro Fidelium innixi ſpreverunt. Et quamquam Veteris Teſtamenti oſores *Manichæi Johannem aperte blaſphemare conſueverint*, quaſi reſponſum potius legi, quam Evangelio congruum dederit; eorum tamen inſaniam Auguſtinus refellens ait: *Ipſum Dominum Jeſum Chriſtum audiant hoc ſtipendium jubentem reddi Cæſari, quod Johannes dicit debere ſufficere militi . . . Ad hoc enim Tributa præſtantur, ut propter bella neceſſario Militi ſtipendium præbea-*

Ira L. II. c. 14. *Sæpe ratio patientiam ſuadet, ira vindictam; & qui primis defungi malis potuimus, in majora devolvimur. Quoſdam unius verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium projecit: & qui levem injuriam ſilentio ferre noluerant, graviſſimis malis obruti ſunt; indignatique aliquid ex pleniſſima libertate demi-nui, ſervile in ſe adtraxerunt jugum.* Add. quoque Stobæus Sermon. XIX. (1) Quo pertinet interpretatio dicti apud Matth. V. 17. quam adfert Grotius L. I. c. 2. §. 8. Quamquam alii hoc dictum pertinere velint ad homines oppreſſos, & ubi juſtitiæ copia non eſt (2). Conf. Thren. c. III. 28. 29. 30. cum contra in

(1) Qui loci e Florilegiis depromti videntur Cl. Barbeyraco, quum alia omni mente, quam quæ Auctoris eſt, dicantur a ſcriptoribus, quorum nomina præ ſe ferunt. Qua in re an aliquid dandum ſit Pufendorfio, cui ab adverſariis ſuis lectionis objiciebatur penuria, neſcio. Deerat ei præterea interior cognitio ſermonis Græci, quod ipſum quoque accurationem valde ſufflaminabat, quum plerumque ſententias Auctorum ex verſionibus hauriret. Præſtitiſſet pauca ſelegiſſe, & quæ quinta parte ſui Nectaris imbuiſſet Venus.

(2) Immo ſenſus horum verborum ſine dubio is eſt, non debere nos litigare propter injurias minimas, quod pluribus oſtendit Clericus ad adductum locum Matthæi.

beatur lib. 22. contra Fauſtum Cap. 74. Obſervat animum quidem horrere, quum de belli tumultu, & cæde cogitat; ſed ejus eſt, qui propterea militiam damnat, *imperita, & falſa bonitas*, ut ait ibidem Cap. 72. nam res hominum ita nunc ſunt, ut ſine bello pax diu ſervari non poſſit, & qui aliud ſentit, ejus ſit *humana non bonitas, ſed plane vanitas*. Ait iterum ibidem Cap. 74. *Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri, ut domentur in pace victuri? Hoc reprehendere timidorum eſt, non religioſorum.* Certe quidem ſine armis nec Imperii Majeſtas, nec tranquillitas foris ab hoſte tuta, nec ſine armis quieta Reſp. domi conſiſtit. Tum obſervat Militiam Reip. utilem, neceſſariamque ab Principum, Militumque viciis ſecernendam eſſe; quoniam laudanda Militia eſt; ſed *nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus, atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſimilia, hæc ſunt, quæ in bellis jure culpantur* eod. cap. 74. Mox eod. in lib. 22. (ubi omnem hujus rei tractationem abſolvit) indicendi belli auctoritatem Principi defert, quum ait: *Ordo ille natura-*

in bona republica quilibet teneatur injurias coram judice exigere, (Levit. V. 1.) non propter vindictam (Levit. XIX. 17. 18.) ſed animo juſtitiam legeſque patriæ defendendi, & ne malis ſua ſcelera lucro aut gaudio ſint. LYSIAS Orat. contr. Theomneſtum (c. 1.): Ἀνελεύθερον καὶ λίαν φιλόδικον εἶναι νομίζω κακηγορίας δικάζεσθαι. *Illiberale nimium exiſtimo & litigioſum maledicentiæ aliquem accuſare*. Apud Cyrenenſes, teſte HERACLIDE de Politiis, lex erat, ut πολυδίκας, *litigioſos cives ad tribunal Ephori traherent, & multam atque infamiam ipſis imponerent*. ARRIANI Epictetus L. I. c. 25. Ἄν τις ὡς λίθος ἀκούῃ, τί ὄφελος τῷ λοιδοροῦντι; *Si quis ut lapis audierit, quam e ſuis maledictis capiet utilitatem conviciator?* SENECA de Ira L. II. c. 32. *Magni animi eſt injurias deſpicere. Ultionis contumelioſiſſimum genus eſt, non eſſe viſum dignum, ex quo peteretur ultio. Ille magnus & nobilis eſt, qui more magnæ feræ latratus minorum canum ſecurus exaudit*. Etſi læſus iſthanc moderationem debet non tam lædenti, quippe qui quantum in ſe omnia humanitatis commercia cum ipſo abrupit; quam propriæ ſecuritati & tranquillitati. Unde quando quis ira aut dolore concitatus hos limites tranſilierit, laceſſenti injuriam non facit, ſed immoderate & imprudentius dumtaxat egiſſe dicitur. Enimvero ubi hac ratione ſalus mea expediri, aut in tuto locari nequeat, res utique ad manus fuerit deducenda. Ubi ſi alter injuriam malitioſe inferre pertendat, nec pœnitentia pravi conatus ductus ad pacem mecum denuo colendam redire velit, etiam cum cæde iſtum repellere licebit. Etſi vel maxime vitam

 meam

---

turalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas, atque conſilium penes Principem ſit &c. Cap. 75. Deinde *juſta bella definiri ſolere* (alio in loco ait) *quæ ulciſcuntur injurias: ſi qua Gens, vel Civitas, quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt, vel reddere, quod per injurias ablatum eſt* q. 10. in Joſue. At vero Auguſtino videtur *inferre bella finitimis, & inde in cetera procedere, ac Populos ſibi non moleſtos ſola Regni cupiditate conterere, & ſubdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum?* lib. 4. de Civ. Dei cap. 6. Demum quo animo Principes,

meam directe non impetat: puta ſi me plagis dumtaxat velit onerare, aut membro aliquo non vitali mutilare, aut rebus me, ſalvo corpore, ſpoliare; tamen poſtquam ſemel pacem mecum abrupit; neque cautio mihi exſiſtit, quod ab iſtis initiis ad majores injurias non ſit erupturus, etiam huic injuriæ repellendæ licebit extrema adhibere. Ex ipſo enim, dum quis ſeſe hoſtem mihi profitetur, (id quod fit, quando injuriis me laceſſit, nec pœnitentiæ ſigna oſtendit,) (1) dat mihi, quan-

(1) Hoc ſæpe inculcat AUCTOR infra §. 10. 12. 16. & L. VIII. c. 6. §. 7. Et veriſſimum utique eſſe teſtantur exempla populorum ex omni ævo, ut pluribus comprobavit H. GROTIUS L. III. de J. B. & P. c. 4. §. 6. 7. 8. Sane niſi id ſtatueretur, bella forent infinita. Legati Athenienſium ad Ætolos dicebant apud LIVIUM L. XXXI. Hiſtor. c. 30. *Non id ſe queri*, inquiebant, *quod hoſtilia ab hoſte paſſi fuerint. Eſſe enim quædam belli jura, quæ ut facere, ita pati ſit fas. Sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumque agi, miſera magis quam indigna eſſe patiendi*. ÆSCHYLUS Prometheo vincto:

Πάσχειν δὲ κακῶς
Ἐχθρὸν ὑπ᾽ ἐχθρῶν οὐδὲν ἀεικές.
Male ab hoſte pati
Hoſtem, minime diſſidet æquo.

Seneca apud EURIPIDEM Ione:

Ὅταν δὲ πολεμίους δρᾶσαι κακῶς
Θέλῃ τις, οὐδεὶς ἐμποδὼν κεῖται νόμος.
Quando vero hoſtibus nocere
Aliquis vult, nulla lex obſtat. H.

---

cipes, Militeſque jure naturæ, Chriſtianiſque præceptis inſtructi, adfectique eſſe debeant, epiſt. 189. ad Com. Bonifacium diſſerit: *Pacem debet habere Voluntas, Bellum Neceſſitas . . . Non enim pax quæritur, ut bellum excitetur; ſed bellum geritur, ut pax adquiratur. Eſto ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem vincendo perducas . . . Itaque hoſtem pugnantem neceſſitas perimat, non Voluntas*. Neceſſariam belli aſperitatem cum Chriſtiana patientia conciliat: *Si terrena iſta Reſp. Præcepta Chriſtiana cuſtodiat, & ipſa bella ſine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis, juſtitiæque pacatam ſocietatem victis facilius conſulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur* ep. 128. ad Com. Marcellinum.

Ergo

quantum in ſe, adverſus ſe licentiam in infinitum. Ου γὰρ ταὐτὰ, ἀλλὰ μείζονα καὶ πλείονα οἱ ἄρξαντες δίκαιοι ἀντιπάσχειν εἰσί. *Non enim eadem, ſed plura & majora qui incipiunt, digni ſunt, ut contra patiantur.* ANTIPHONES Orat. XI. (pag. 74. Ed. Wechel.) Equidem ſunt, quibus hæc libertas reſiſtendi in infinitum eo nomine diſplicet, quod *jus defenſionis, & reſiſtendi injuriæ nunquam naturale fuerit, niſi cum reſpectu ordinis, ſive ſalvo ordine, quem natura ſocialis ſuo fini conſequendo, ſupremo loco deſtinavit. Cum in jure reſiſtendi naturaliter inſit hæc exceptio*, niſi reſiſtendo violetur ordo ſocialis, *cujus primam & ſummam rationem ipſa natura habet. Niſi enim hæc cautio accederet, ſocietas, ordinis neceſſarii & naturalis ratione non cuſtodita, inſociabilis fieret.* Vid. BOECLERUS ad Grot. L. I. c. 4. §. 2. Enimvero haudquidquam hoc adſeritur, ejuſmodi licentiam reſiſtendi in infinitum in omnibus caſibus utique adhibendam; cum multæ poſſint intervenire conſiderationes, quæ læſum ad extremum procedere vetent; ſed quod iſte, abs quo injuria incipit, queri non poſſit, ſi extrema in ipſum ſtatuantur. Ac tunc demum revera vita redderetur inſociabilis, ſi licentiæ reſiſtendi aliquis terminus ſtatueretur inter eos, qui in naturali libertate vivunt. Qualis enim vita eſſet, ſi alter me ſemper modicis infeſtare verberibus pergeret, cujus malitiam alia ratione ſiſtere, aut reprimere non daretur, niſi morte ipſi intentata? Aut ſi vicinus rapinis dumtaxat, & vaſtationibus agrorum nos vellicare continuaret,

Ergo ad pacem, humanæque Societatis utilitatem Bellantium conſilia referenda ſunt: quia ipſa pax illius ſocietatis bonum eſt; bellum vero, quo *concutitur Imperium concuſſis etiam ceteris membris ejus*, ut ſcite ait Tertull. Apologet. cap. 32, & cujus exitus, eventuſque ſemper incertus eſt, iccirco neceſſarium videtur; quia bello pax adquiritur. Eamobrem pacem omnium, maximeque Fidelium votis expetendam eſſe Deus in utroque Fœdere imperat: *Quærite pacem civitatis, ad quam tranſmigrare vos feci; & orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius erit pax vobis* Jerem. c. 29. *Orate pro Regibus, & Principibus, & Poteſtatibus, ut omnia tranquilla ſint vobis.* 1. ad Tim. c. 2. Obſervanda ſupereſt conſuetudo ab univerſis fere Eccleſiis recepta, quæ victores milites, quaſi humana cæde pollutos ab Euchariſtico epulo prohibet, ut ſævitiæ, iræ, & ſi quæ ex

ret, neque nobis fas eſſet iſtum cædibus repellere? Cum enim ſocialitas ad ſalutem univerſorum ſpectet, non ſunt ejuſmodi leges iſtius fingendæ, per quas modeſtiſſimo cuique ſemper miſero eſſe neceſſum foret, quotieſcunque pravo cuipiam jus naturæ violare placeret. Ac abſurde ſocietas inter homines injurias perferendi neceſſitate ſancita ſtatuitur. Unde ſtultus eſt, propriæque ſalutis ignavus proditor, qui hoſti, quamdiu talis perſiſtit, & hoſtilia exercet, parcit, & fruſtra perire quam perdere mavult. Nam hactenus dumtaxat lenitate, & humanitate adverſus hoſtem jus naturæ uti me voluit, ut ſi oſtendat, ſeſe pœnitentia ductum ab injuriis adverſus me ſerio velle deſiſtere, ac damno penſato cautionem de non offendendo in poſterum præſtet, parcere, & ignoſcere ipſi debeam, paceque inſtaurata eidem deinceps circa exercenda pacis officia viciſſim reſpondere. HESIODUS Op. & dier. L. II. (verſ. 711. & ſeqq.) Εἰ δὲ καὶ αὖθις ἡγῆτ' εἰς φιλότητα, δίκην δ' ἐθέλησι παρασχεῖν δέξασθαι. Meram quippe vindictam, quæ nihil aliud præter lædentis dolorem & perniciem habet propoſitum (1), ſub crudelitatis vicio natura

(1) CICERO I. de Officiis: *Sunt quædam officia etiam adverſus eos ſervanda, a quibus injuriam acceperis. Eſt enim ulciſcendi & puniendi modus*. Quam in rem plura ſapientum dicta cumulavit H. GROTIUS L. III. de J. B. & P. c. 11. §. 1. H.

---

ex aliis viciis inſperſæ ſint, maculas pœnitendo eluant, etiamſi *cædes in bellis factas Patres noſtros pro cædibus non habuiſſe* Baſilius ad Amphilochium reſcripſerit Can. 13. Cui conſuetudini & infirmitas homini congenita, & Deus ipſe cauſſam dedit, qui proſtratis Madianitis hoſtibus, victori populo imperavit: *Manete extra caſtra ſeptem diebus. Qui occiderit hominem, vel occiſum tetigerit, luſtrabitur die tertio, & ſeptimo* Num. cap. 31. Ætate media in Pœnit. Rom. Tit. 3. cap. 20., & in Rhabani Pœnit. cap. 15., & in Syn. Tribur. Can. 34. anno 895. ejuſdem conſuetudinis veſtigia deprehendimus.

Jam vides, quam ab humano ſanguine, quem in juſto bello Milites fuderunt, Eccleſia divinæ Traditioni, Chriſtianoque ingenio obſequens abhorreat. Nunc vide, quid de illo ſentiendum ſit, qui vitæ ſuæ conſervandæ cauſſa privata auctoritate invaſorem, ne ipſe occidatur, occidit. Rurſus in quamdam Synodum Græci Patres, Latinique coëunt. Primus Baſilius cenſet illos,

qui

tura inter homines proſcripſit. Cui conſequens eſt, memoriam inimicitiarum, quantum fieri poteſt, deleri debere. Quo ſpectat illud apud CICERONEM de Inventione L. II. (c. 33.) Quod Thebani apud Amphictyonas accuſati ſint ob æneum tropæum poſitum victis Lacedæmoniis: ideo quod *æternum inimicitiarum monumentum Grajos de Grajis ſtatuere non oporteat*. Nam alias tropæa de ligno dumtaxat excitari mos erat, ne nimis forent diuturna. Add. FLORUS L. III. c. 2. in fin. SENECA Herc. furente (verſ. 362. & ſeqq.) *Si æterna ſemper odia mortales agant, Nec cœptus unquam cedat ex animo furor, ſed arma felix teneat, infelix paret; Nihil relinquent bella* (1). Ceterum in ſtatu naturali degentes non

(1) ARRIANUS L. VII. de Exped. Alexandri: *Unicam peccati medicinam eſſe cenſeo, peccati agnitionem & confeſſionem, manifeſtumque pœnitentiæ documentum edere. Nam qui injuriam accepit, non ita graviter læſum ſeſe judicat, ſi is, qui læſit, perperam ſe feciſſe fateatur: & bona alicui ſpes fiat, ſe non amplius injuria adfectum iri, ſi is, qui adfecit, pœnitentiam facti præ ſe ferat.* SENECA Agamemnone:

Quam pœnitet peccaſſe, pene eſt innocens. H.

---

qui in Latrones ex adverſo feruntur, ſi ſint quidem laici, ab omni communione arcentur; ſi vero Clerici, a gradu dejiciuntur. Quiſquis enim, inquit, *gladium accepit, gladio peribit* Can. 43. epiſt. 217. Ejus Frater Gregorius Nyſſenus exiſtimat quemque homicidam voluntarium eſſe, homicidiique ſceleri, pœnæque obnoxium fieri ſola homicidii voluntate; & nihil referre; utrum is ſua voluntate ductus, an neceſſitate coactus quempiam occidere voluerit. *Illud quoque in voluntariis neceſſe eſt, quando quis in congreſſu verberans, & verberatus per iram plagam mortiferam intulerit . . . . Quare & illic ortus ex pugna cædis eventus in factum voluntarium, non in caſum confertur* Can. 4. epiſt. ad Letojum. Ad hanc Synodum accedit Ambroſius, acrioribuſque verbis ſententiam concipit: *Mihi non videtur, quod Vir Chriſtianus, & Juſtus, & Sapiens quærere ſibi vitam aliena morte debeat: utpote qui, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poſſit, ne, dum ſalutem defendit, pietatem contaminet. De quo in Evangelii libris . . . Omnis enim, qui gladio percuſſerit, gladio ferietur* lib. 3. de off. cap. 4. Ut intelligas Baſilium, atque Ambroſium ex Traditione, atque ex SS. Libris ſententiæ ſuæ robur adjicere. Accedit & Auguſtinus, qui a probo Viro Publicola rogatus, *ut definitive, non ſuſpenſe* adſe-

non ſolum in præſens intentatum periculum repellere, ſed etiam eo depulſo contra lædentem euſque progredi poſſunt, quoad ab illo in futurum ſatis ſibi cautum videatur. De qua cautione ita habendum: Si quis injuria facta, ſtatim pœnitentia ductus veniam petat, & damni reſtitutionem offerat, in gratiam cum ipſo redire debeo, nec ampliorem cautionem ab eo recte videor exigere poſſe, præter fidem denuo dandam. Sufficienti enim eſt argumento, firmum ipſi eſſe propoſitum, in poſterum me non amplius lædendi, quem ſponte facti pœnituit, & qui ad petendam veniam ultro deſcendit. Aſt cui per vim pœnitentia eſt extorquenda, & qui tunc demum veniam petere inſtituit, quando reſiſtendi vires deficiunt, ejus ſola fides parum ſufficiens cautio videtur. Igitur tali vel vires nocendi ſubtrahendæ, vel aliud vinculum injiciendum, ut ne deinceps nobis exſiſtat formidabilis, poſtquam expromta ſemel malitia, nec rite emendata perpetuo ipſum ſuſpectum reddidit.

§. IV.

---

adferat, quid de propoſita quæſtione ſentiat: *Si Chriſtianus videat ſe a Barbaro, vel Romano velle interfici, debet eos ipſe Chriſtianus interficere, ne ab illis interficiatur: vel ſcilicet ſine interfectione eos repellere, vel impugnare, quia dictum eſt non reſiſtere malo?* Propoſitæ quæſtionis utramque partem definit: *De occidendis hominibus, ne ab eis quiſque occidatur, non mihi placet conſilium: niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, vel pro Civitate, ubi etiam ipſe eſt, accepta legitima poteſtate, ſi ejus congruit perſonæ. Qui vero repelluntur aliquo terrore, ne mala faciant, etiam ipſis aliquid fortaſſe præſtatur. Hinc autem dictum eſt, non reſiſtamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum paſcit; non ut correctionem hominum negligamus* epiſt. 47. Militem, & Magiſtratum, qui a Rege gladium accipit, ea definitiva ſententia ab eo ſecernit, qui pro ſe alium occidit, cui jus invaſoris occidendi non dat Deus vitæ omnium arbiter, & dominus, a quo Rex gladii poteſtatem habet. Vult tantum, ut corrigendi proximi cauſſa terreatur invaſor, ne invaſum interficiat. At ſi eum terror continere non poſſit, invaſorem membro aliquo mutilandum, frangendaſque vires eſſe Hieronymus ſubmonet in Caput 1. Sophon: Redeamus ad Auguſtinum, qui ea propter univerſe ſcribit: *De novo Teſtamento oſtendi non poſſe, quod juſtus quiſquam interfecerit aliquem*: quod Tertullianeæ ſententiæ memoriam mihi refricat: *Apud iſtam diſciplinam magis*

occi-

§. IV. Aſt vero quod licet in naturali libertate viventibus, qui ſuam ſalutem propriis viribus, proprioque ex judicio expediunt (1), id haudquaquam indulgetur illis, qui in civitatibus degunt, & quidem inprimis adverſus ſuos cives. Hi enim violentam ſui defenſionem adverſus cives perpetuos aut temporarios ita moderari tenentur, ut eam tunc demum adhibeant, quando tempus ac locus non ferunt auxilium magiſtratus ad repellendam eam injuriam implorari, qua vita, vitæque æquipollens, aut irreparabile bonum in præſentaneum periculum conjicitur. Et quidem, ut periculum tantummodo depellatur; vindicta autem, & cautio de non offendendo in poſterum arbitrio relinquatur. Nam cum alias in civitatibus leges dominentur, & *nihil tam contrarium ſit juri & legibus, quam compoſita & conſtituta republica quidquam agi per vim*; Cicero de LL. L. III. (cap. 18.) in ejuſmodi dumtaxat caſu, & *inter arma* ab alio intentata iſtæ *ſilent*, *nec ſe exſpectari jubent, cum ei, qui exſpectare velit, ante injuſta pœna luen-*

(1) Hac enim de cauſſa civitates præcipue ſunt inſtitutæ, ut homines a ſe mutuo abſtinerent injuriis. *Iccirco judiciorum vigor juriſque publici tutela videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat ultionem*; ajunt Honorius & Theodoſius Auguſti in L. 14. C. *de Judæis*. Conf. H. Grotium L. II. de J. B. & P. c. 20. §. 8. n. 4. H.

occidi licet, *quam occidere*. Apologet. cap. 37. Iterum eamdem rem longe, lateque diſcutit in quodam Dialogo. *Auguſtinus: Diſcutiendum videtur, utrum vel hoſtis irruens, vel inſidiator Sicarius, ſive pro vita, ſive pro libertate, ſive pro pudicitia ſine ulla interficiatur libidine. Evodius: Quomodo poſſum arbitrari carere iſtos libidine, qui pro iis rebus digladiantur, quas poſſunt amittere inviti; aut ſi non poſſunt, quid opus eſt pro his uſque ad hominis necem progredi?* lib. 1. de lib. Arb. cap. 5. Si ſcilicet nobis quam primum moriendum eſt, ſi vita quamprimum Deo reddenda eſt inſtar depoſiti, quod a Deo accepimus: cur uſque ad invaſoris cædem pro vita ad paucos aliquot dies protrahenda contendimus? Quum conſervandæ vitæ juſta omnis ratio deeſt, cur non reputamus mortem noſtram Dei providentia properari; Deumque velle, ut patienter mortem a quoquam illatam feramus? Diſpar igitur ratio eſt de nece ex publica, & de nece ex privata auctoritate illata apud Auguſtinum, alioſque Patres.

Quod

luenda ſit , quam juſta repetenda, Add. Gellius L. IV. c. 14. Quintilianus Declam. 13. *Nos ideo magiſtratus legeſque a majoribus noſtris accepimus, ne ſui quiſque doloris vindex ſit : & aſſiduæ ſcelerum cauſſæ ſe refellant , ſi ultio crimen imitabitur* . Et ex hiſce fundamentis liquido poſſunt decidi ; quæ paſſim ab auctoribus ſuper moderamine inculpatæ tutelæ diſputantur.

§. V. Et quidem dubitatum fuit a quibuſdam , an eum cæde repelli poſſit ejuſmodi invaſor, qui non me, ſed alium, deſtinato conſilio invadere parabat , & abs quo dolus malus aberat ? Ubi fundamenti loco Grotius L. II. c. 1. §. 3. ſupponit, jus defenſionis primario, & per ſe naſci ex eo, quod natura quemque ſibi commendat , quodque adeo non poſſit non quiſque omni conatu ad propriam ſalutem expediendam incumbere ; non autem ex injuſtitia aut peccato ejus , abs quo periculum intentatur (1) . Scilicet ad innocentiam defenſionis ſufficit, quod alteri non ſit jus ad me invadendum & occidendum (2) , neque in me ſit obligatio mor-

(1) Sancivit hoc Carolus V. in Ordin. Crim. art. 145. H.

(2) Unde dependet deciſio quæſtionum , an Principem aliquando occidere liceat, vel patrem : quæ, ſi de jure ſtricto quæratur, omnino adfirmanda videtur, quum Principis & patris animum exuiſſe videatur, qui necem nobis immeritis parat, neglecto officio , quo contra ipſius erat civem vel filium potenter tueri.

Quod ſi civilem legem , quæ vim vi repellendi jus cuique permittit, objicias, Auguſtinus ſcite regerit : *Legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici ; ſed quo pacto iſtos defendam, qui interficiunt, non invenio*. Cur, inquis , legi non ſuccenſet ? *Multo eſt enim mitius eum , qui alienæ vitæ inſidiatur, quam eum, qui ſuam tuetur , occidi*. Hoc amplius lex quidem (ait) permittit, non jubet res noſtras, vitamque cum aliena cæde defendi : *non enim lex eos cogit occidere , ſed relinquit in poteſtate . Liberum eis itaque eſt neminem necare pro iis rebus &c.* Demum obſervat inter bonum Civem , bonumque Chriſtianum id intereſſe ; quod Civitatis ſuæ legi obtemperare Civi ſatis ſit, quod Chriſtiano ſatis non eſt ; qui præterea juſtitiæ (quæ humana juſtitia multo vehementior , & gravior eſt ; quæque non ſolum in alienam rem manum injicere vetat , ſed etiam jubet ad rerum noſtrarum , vitæque amorem , multo magis cum aliena cæde , non adhæreſcere) ejus , inquam , juſti-

mortem citra reluctantiam ſubeundi. De cetero cum proprius amor omnes alias conſiderationes hoc in caſu longe ſuperet, non poteſt non naturaliter homo in pari cum altero periculo conſtitutus, non ſibi potius, quam alteri conſulere; & cum periculum illud ab altero mihi immerenti creetur, eo minus invidioſum eſt, malum in auctorem ſuum recidere. Quibus poſitis facile eſt peculiares caſus, qui heic dari poſſunt, definire. Si enim quis inſania agitatus; aut diris inſomniis excitus, aut lunaticus; (quales interdum noctu cum telis per ædes ambulare tradunt,) mihi necem intentaverit; cum nullum ipſi jus ſit me invadendi, & ego mihi ipſi non immerito ſim maximi, non adparet, quare ego meam ſalutem poſt ipſius habere debeam. Heic autem omnino præſupponitur, me nulla alia via potuiſſe periculum intentatum declinare. Id quod non ita ſcrupuloſe obſervatur in iis, qui dolo malo nos invadunt. Idem dici poteſt de illo, qui bona fide militat, ſi pro hoſte me per errorem adgrediatur. Nam cum hoſtis quoque potuerit illi reſiſtere, quare ego, in ſtatu hoſtili cum ipſo non conſtiturus, jugulum eidem præbere tenear? Et imprudentiæ ſuæ imputet, quod amicum hoſtilia induere coëgerit: cum noſſe deberet, contra quos ſibi militandum foret. Id quod etiam adplicari poteſt ad eum, qui inimico ſuo inſidiaturus, me per errorem invadit. Cur enim ego ob errorem adgreſſoris deteriore ſim conditione, quam alter, cui hic fortaſſe non ſine cauſſa iraſcebatur (1); Quin & iſte adgreſſor legis Corneliæ de ſicariis (2) reus eſt. Nam utut error fuerit in perſona, non

(1) V. L. I. c. 3. §. 16. H.

(2) Lege Cornelia, de qua agitur *Digeſtorum L. XLVIII. tit.* 8. puniebantur homicidia, dolo commiſſa, quum contra Lex Aquilia pertineret ad damnum cæde ſervi, dolo & culpa, etiam leviſſima, factum *L.* 3. *D. Si quadrup. L. ult. D. De his, qui effud.*

---

juſtitiæ immutabilem legem prætergredi non debet. Præterea quo Chriſtianæ Patientiæ præceptum abiit? Id Chriſtus explicans hujuſmodi exemplis utitur: *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram; & ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium &c.* Matth. cap. 5. *Iſta præcepta Patientiæ ſemper in cordis præparatio-*

non tamen fuit error in propoſito, & iſti voluntas aderat & conatus cædem patrandi. Add. *L.* 18. §. 3. *D. de Injuriis*. Et Grotius in Sparſ. florum ad *L.* 14. *D. ad L. Cornel. de Sicariis*.

§. VI. Ad moderamen inculpatæ tutelæ vulgo requirunt periculum præſens, & velut in puncto; neque quamvis ſuſpicionem aut formidinem adhuc incertam ſufficere adſerunt, ut quis alterum occupet. Verum circa hanc quoque adſertionem non ſatis accurate diſtinguitur inter libertatem naturalem, & ſtatum civilem. Nam etſi & heic punctum illud, quod vocant, ſine aliqua latitudine non poſſit intelligi; certum tamen eſt, in naturali libertate conſtitutis laxius longe ſpatium indulgeri expediendæ defenſioni violentæ, quam iis, quorum ſalus patrocinio civitatum ambitur. Scilicet cum ad colendam cum aliis pacem per naturam obligemur, præſumitur quilibet iſti obligationi ſatis facturus, niſi claris indiciis de diverſa ipſius voluntate conſtiterit; adeoque niſi pateat, eum ſanæ rationi, quæ idem ſuadet, non obtemperare. Sed quia magna pars mortalium ad eam obligationem violandam eſt proclivis; igitur cui ſalus ſua cordi eſt, mature ſibi innoxia munimenta circumponet; puta, ut aditum præſtruat hoſtilia molientibus, arma, & cetera (1) ad vim repellendam aut faciendam comparet, ſocios ſibi adjungat, aliorum conatus vigilanter obſervet, & quæ ſunt ſimilia. Ac merito ſapiens prædicatur reſpublica, quæ etiam pacis tempore de bello cogitat. Et quamquam innocentibus in providen-

(1) Qualia contemplatione gentium liberarum fortalitia præcipue ſunt in confiniis exſtructa. Vid. Thomasii Diſſertatio inſcripta: Nonens actionis forenſis contra ædificantem ex æmulatione, §. 18. & ſeqq.

tione retinenda, ipſamque benevolentiam, ne reddatur malum pro malo, ſemper in Voluntate complendam eſſe Auguſtinus univerſa Chriſtiana Eccleſia plaudente cenſuit epiſt. 138. ad Marcellin. Quo igitur refertur Patientis benevola Voluntas? Ea ſcilicet fit, *ut teneatur in ſecreto animi Patientia cum benevolentia, in manifeſto autem id fiat, quod eis videtur prodeſſe poſſe, quibus bene velle debemus*. Patientia, inquam, Chriſtianæ Caritatis tamquam fontis quidam rivulus eſt, quæ malum a proximo in ſe illatum ſuffert, ſuſtinet, ut ejuſdem proximi utilitati conſulat. Quæ cum

dentia divina magnum ſit poſitum præſidium ; nequidquam tamen ſibi miracula coelitus pollicetur, qui in torporem reſolutus ſuarum rerum ipſe non ſatagit. Quin & qui in civitatibus degimus, ubi bona noſtra contra fures & graſſatores acri poenarum ſanctione munita ſunt, malum patremfamilias arbitramur, qui ſub noctem januas claudere, ciſtaſque & conclavia obſerare negligit. Sicut Romani etiam viliſſima utenſilium annulo ſignabant, contra furacitatem ſervorum, in quos tamen poteſtatem vitæ, ac necis obtinebant. Vid. Tacitus Annal. II. 1. Ceterum uti talibus remediis nemini prorſus nocetur; ita, ut obtentu defenſionis meæ alterum poſſim occupare, ſigna requiruntur moralem certitudinem facientia de infeſto ipſius in me animo, ac lædendi deſtinatione; ut ni prævenire malim, primus mihi ſit ictus exſpectandus. Quæ inter ſigna, ob quæ jus nanciſcar ultro vim inferendi, hautquidquam numerari debet ſola potentia nimium gliſcens, noſtriſque viribus præponderans; præſertim ubi quis eamdem innoxia induſtria, aut per benignitatem fati citra aliorum oppreſſionem adauxerit. Taliter partas quippe opes alteri velle invidere, aut deſtructum ire inhumana foret malitia. Et craſſe nimis philoſophantur, qui crepant: qui tibi nocecere poteſt, idem & vult (1), ergo citra ullam aliam cauſſam

(1) Qua ratione occurritur procaci ſententiæ, quæ metum creſcentis potentiæ pro cauſſa belli legitima habet. Fovent eam Albericus Gentilis I. de Jure belli c. 14. Hobbesius de Cive c. 5. §. 1. & Gundlingius Gundlingianorum P. V. Obſ. 1. Quod ſi tamen moraliter certum ſit, nos impetitum iri, jam adeſſe videtur caſus voluntatis. Ceterum quamvis daretur, nunquam exſtitiſſe Principem valde potentem, qui non depreſſerit vicinos infirmiores, quod tamen gratis poſtulari videtur, ſi rerum geſtarum monumenta exigas, tamen vel ſic ſuſtinendæ Auctoris ſententiæ ſatis eſt, cohibendæ vicini potentiæ ſufficere innoxia munimenta ab infirmioribus ſibi circumponi.

---

cum ita ſint, quis recte exiſtimabit poſſe quemquam interfici a Chriſtiano, ne ipſe interficiatur? Qui ſicarium, aut raptorem interficit, eidem bene velle, ejuſdem utilitati conſulere cenſebit? Huc Patientia noſtra proximi benevola erumpet, ut is occiſus æternum pereat? Hæc Patientiæ præcepta, atque alia moralem æternam legem conſtituunt, ut Chriſtus ait in illo Cap. 5.

Non

cauſſam ipſum opprime, ſi ſalutem tuam amas. Enimvero iſthæc doctrina omnem inter homines ſocialitatem deſtruit; & qui pro illa citantur auctores, vel audiendi non ſunt, vel de præcautione innoxia loquuntur, vel de talibus, qui voluntatem nocendi per ſigna ſatis declararunt. Et illi dicterio apud CICERONEM Ep. fam. XI. 28. *etiam ſervis ſemper liberum fuit, timerent ſuo potius, quam alterius arbitrio* (1); Opponitur illud non minus argutum Vibii Criſpi apud QUINTILIANUM L. VIII. c. 5. *Quis tibi ita timere permiſit?* Et ipſe Cicero Orat. pro Tullio apud QUINTILIANUM L. V. c. 13. *Quis hoc ſtatuit unquam, aut cui concedi ſine ſummo omnium periculo poteſt, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuiſſe ſe dicat, ne ipſe poſterius occideretur.* Neque vero quod ab uno aut altero peccatum eſt, id in normam agendi eſt allegandum (2). Add. Alberic. GENTILIS de Jure Belli L. I. c. 14. Quia tamen viribus quis ſuis abuti poteſt, ideo mature innoxia, uti dictum, munimenta ſunt circumſpicienda. Sed & ſi quis præter vires nocendi voluntatem quoque ineſſe ſibi oſtenderit, ne ſic quidem directe mihi ſtatim cauſſa naſcitur, ultro ipſum invadendi, ſiquidem nondum adverſus me eam voluntatem exſeruit. Neque enim ſufficienti eſt argumento, aliquem mihi quoque nociturum, quia aliis nocuit; quippe cum cauſſæ peculiares adverſum alios ipſum potuerint incitare, quæ in me non deprehenduntur. Ac inju-

(1) Qui locus Ciceronis, ſi antecedentia & conſequentia ejus expendantur, nihil continet, quod magnopere faciat contra ſententiam, quam profligandam ſuſcepit Puſendorfius.

(2) H. GROTIUS L. II. de J. B. & P. c. 22. §. 5. AUCTOR L. VIII. c. 6. §. 5. H.

Non veni legem ſolvere, ſed adimplere. Scilicet omnis ille ſermo a Chriſto habitus in monte naturale jus per Moſam in Sinai Monte a Deo latum evolvit, munit, explanat; tolerata contra id ſtrictum jus quædam capita abrogat, quædam a falſis interpretamentis vindicat: itaque naturale jus perficit. Tertullianus breviter, acuteque ait: *Chriſtus Dei Creatoris præcepta ſupplendo & conſervavit, & auxit* lib. de Patient. Bernardus vero copioſa pulcraque oratione diſſerit: *Quod divina ita conſtat, & æterna ratione firmatum, ut nulla ex cauſſa poſſit vel ab ipſo Deo aliquatenus immutari. Sub hoc genere eſt omnis illa Sermonis Domi-*

injuria alteri facta nondum mihi ſat cauſſæ præbet lædentem invadendi (1), quamdiu tam læſus quam lædens ſolo humanitatis vinculo mihi jungitur. Etſi facile ſit, ut læſo peculiariter obliger; puta, ſi ab ipſo imploratus auxilium meum pacto promiſerim. Id quippe maxime cum natura ſociali congruit, ut quis, nulla licet injuria laceſſitus, ad depellendam ab altero vim injuſtam, ex pacto vires cum ipſo conjungere queat, licet iſte, abs quo injuria incipit, communis vinculo humanitatis eidem quoque ſit junctus. Semper enim injuria accepta ad favorem, illata ad odium valere debet etiam inter eos, quorum alias nihil intereſt. Nam illud Exodi II, 14. tantum in ſtatu civili obtinet (2). Quod ſi autem probabilis accedat ſuſpicio iſtum altero oppreſſo in me quoque tranſiturum, & priore victoria pro inſtru-

(1) Quin vel ſic non tantum jus nobis eſt, innocenti oppreſſo ſuccurrendi, ſed ad defenſionem ejus etiam obligati ſumus per inviolabiles leges ſocietatis, modo vi, quæ paratur, pares exſiſtamus, TITIUS ad Puſend. de Offic. Hom. & Civ. Obſ. CXXXI.

(2) Batavi apud H. GROTIUM L. VII. Hiſtor. Belgic. ad A. 1598. *Melius olim populi ac Reges, qui ipſi adhuc illaceſſiti, creſcentibus imperiis in tempore obviam ierunt, ne ceteri ſuam in perniciem vincerentur. Sciebant quippe bellorum alia geri ut pax habeatur, alia quia haberi non poteſt. Nam ut aquæ & ignis, quarum rerum contraria natura eſt, ita eorum qui imperare omnibus cupiunt, & qui ſervire alteri nolunt, perpetua & immortalis pugna eſt: in qua vindicare ſerum, imminentem antecapere prudentis & glorioſum eſt. Non enim puniendis tantum injuriis, ſed prævertendis maxime regimen Principibus & arma cœlitus data. Ne tueatur ſe quidem, qui tueri contentus eſt. Nocentes animos irritat impunitas*. Add. BACONEM de Verulamio ſermon. fidel. 19. Jacob. ZEVECOTIUM ad Flor. L. II. c. 2. H.

minici in monte habiti ſpiritalis traditio, & quicquid de dilectione, humilitate, manſuetudine . . . ſpiritaliter obſervandum contraditur. Hæc quippe talia ſunt, quæ nec liceat, nec expediat aliquando non haberi. Eo ſiquidem immobiliter, quo & naturaliter bona, nunquam niſi innocenter, nunquam niſi ſalubriter aut imperantur, aut obſervantur. Omni tempore, omni Perſonæ mortem contemta, cuſtodita ſalutem operantur: lib. de Præc. & Diſ. cap. 3. Hæc, quæ diximus, Paullina illa ſententia confirmat: *Nulli malum pro malo reddentes . . . Non vosmetipſos defenden-*

ſtrumento ſequentis uſurum; eo promptius alteri petenti erit ſuccurrendum, quod ipſius conſervatio meam ſalutem in tuto ponat. Et ſapienter facit, qui intra vicini ædes incendium ſiſtere nititur, ne ubi iſtæ conflagrarunt, ad ipſum incendium trajiciat. Enimvero ubi ex liquidis conſtat indiciis, alterum in inferenda nobis injuria jam occupari, licet conatus ſuos nondum plene expromſerit; in libertate naturali viventibus ſtatim licebit violentam ſui defenſionem auſpicari, & noxam adparantem occupare; ſiquidem nulla ſit ſpes fore, ut amice admonitus hoſtilem animum exuat; aut ejuſmodi admonitio rebus noſtris noxia ſit futura. Neque enim tenetur quis exſpectare aut excipere alterius aſſultum, ut violentiæ ſuæ ex neceſſitate defenſionis juſtitiam adſtruat. Unde heic pro adgreſſore eſt habendus, qui prior ſe movet ad vim alteri inferendam, ſeu qui voluntatem nocendi alteri prior concepit, & ad eamdem exſequendam ſe comparavit, licet alter, animadverſis illius cœptis, celeritate uſus tardius molientem oppreſſerit. Neque enim ad defenſionem requiritur primum ictum excipere, aut ictus qui intentantur, eludere dumtaxat, & repellere; ſed ille quoque defenſionis gaudet favore, qui injurias adhuc adparantem prævenit. DEMOSTHENES Philippica 3. (pag. 46. Edit. Genev.) Ὁ γὰρ, οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην, ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μὴ δὲ τοξεύῃ. *Qui enim, quibus ego capiar, ea agit & inſtruit; is bellum mecum gerit, etſi me nondum vel jaculis, vel ſagittis petat.* THUCYDIDES L. VI. (c. 38. Edit. Oxon.) *Inimici non facta ſolum, ſed conſilia etiam & cogitata pœna prævertere oportet. Nam & illi, qui ſe non præmuniit, damno*

---

dentes, ſed date locum iræ &c. ad Rom. cap. 12. h. e. ut ad hæc tria ultima verba Primaſius Ambroſii, Auguſtinique mentem ſequens ait: *Aut fugite, aut permittite vobis noceri.* Quid aliud illa alia ibidem ſignificat? *Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum;* quam Auguſtinus animo verſans, quum in Pſ. LIV. interpretandum incumbit, ſic ait: *Sed cura in corde ſervare inimici dilectionem, qua Diabolum vincis, ſæviat homo, quantum poteſt: auferat, quicquid poteſt; ſi diligitur aperte ſæviens (homo), victus eſt occulte ſæviens (Diabolus).* Porro Cari-

damno prævenitur. Procopius de Bello Perſico L. II. c. 3. Λύουσι τὴν εἰρήνην οὐχ᾽ οἱ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ᾽ οἱ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν. Τὸ γὰρ ἔγκλημα τῷ ἐγκεχειρηκότι, κἂν ἀτῇ τὸ κατορθοῦν, πέπρακται. *Pacem reſcindunt non qui arma capiunt primi, ſed qui pacis tempore in aliqua adverſus vicinos machinatione deprehenduntur. Nam quiſquis adgreſſus eſt ſcelus, optato licet ſucceſſu careat, jam id patravit.* *Philo Judæus de ſpecialibus legibus*: *Hoſtes habentur non ſolum, qui nos jam impugnant claſsibus aut exercitibus, verum etiam qui utroſque adparatus faciunt.* Add. Alberic. Gentilis advoc. Hiſpan. L. I. c. 9. Lex Wisigoth. L. VI. tit. 4. c. 6.

§. VII. Ast vero nequidquam par licentia eſt illis, qui in civitatibus degunt (1). Hi enim, ubi negotium ſit adverſus extraneum, ultro quidem invadentem ſemper repellere poſſunt; injuſſu autem imperantis eumdem in adparatu opprimere, aut poſt illatam noxam vindictam petere nequeunt, ne forte civitas intempeſtivo bello implicetur. Idque multo accuratius obſervandum eſt adverſus concivem. Hunc enim, licet comparare ſe intellexero ad injuriam mihi inferendam, aut atroces minas ſpargere percepero, haudquidquam occupare conceditur; ſed ad communem imperantem erit deferendus, & ab iſto cautio exigenda. Quam ubi ipſe abnegaverit, tunc demum eo modo ſalutem meam mihi licebit expedire, ac ſi in libertate naturali forem conſtitutus. Unde abſurdi valde ſunt illi Moraliſtæ, quos citat Grotius L. II. c. 1. §. 5. qui tradunt, *jure poſſe interfici eum, qui non quidem vim præſentem jam intentet*,

(1) V. infra L. VIII. c. 6. §. 8. H.

Caritatis æterna lex, atque omne noſtrarum actionum genus complexa inſinuat mortalis culpæ, qua obligatur invaſor, majorem rationem habendam eſſe, quam periculi noſtri, quum invadimur; magis æſtimandam æternam animæ ruinam, cui ille occiſus ſubjacet, quam cædem corporis noſtri, quod poſt paucos aliquot dies interibit. In eadem Synodo Cyrillus Alexandrinus ſedens ejuſmodi homicidium damnat: *Arma noſtra non carnalia ſunt, ut ait Paullus, ſed cum manſuetudine potius, vel qui cædem nobis machinantur, aggrediendi, cum eorum fugiendorum inte-* clur-

tet, *ſed conjuraſſe*, *aut inſidiari compertus ſit*, *ſi venenum ſtruere*, *ſi falſam accuſationem*, *falſum teſtimonium*, *iniquum judicium moliri*. Neque tollitur abſurditas per additam reſtrictionem (1), *ſi aut aliter periculum evadi non poteſt*, *aut non ſatis certum eſt*, *evadi non poſſe*; quippe cum plerumque interpoſita temporis mora ad multa remedia, ad multos quoque caſus pateat, ac multa inter calicem ſupremaque labra cadere queant. Enimvero iſti ſine dubio ſupponunt ſtatum civilem; cum iniqua judicia, accuſationes, teſtimonia, non niſi in civitate locum habeant. Ad quæ retundenda ſi civibus jus damus cædem exercendi, quid magiſtratu opus erit? Neque vero damnationis periculum alicui imminet, ſi calumniam in ſe confictam probare poſſit. Si autem liquido iſthoc demonſtrare nequeat, & nihilominus ad cædem provolare velit, pœnam legis Corneliæ haudquidquam deprecabitur. Aſt ubi quis ipſo actu per vim invadatur, & in eas redigatur anguſtias, ut magiſtratus, aut aliorum civium implorandi ſubſidium facultas non ſit, tunc demum, ut vim invaſoris abs ſe arceat, vel extrema ipſi poterit intentare; non quidem hac intentione, ut per cædem vindicta ob injuriam exigatur, ſed quatenus citra ejuſmodi cædem vita e præſenti periculo nequit eripi. Hinc periculo depulſo haudquidquam eumdem inſequi, & fugientem percutere licebit. Vid. *L.* 3. §. 9. *D. de vi & vi armata*.

§. VIII.

(1) Ipſe tamen GROTIUS quoque hac reſtrictione utitur in verbis n. 2. *Si aut aliter evadi periculum non poteſt*, *aut non certum ſatis eſt*, *aliter evadi non poſſe*. Significat ſcilicet Grotius, non antea pergendum eſſe ad cædem alterius, quam poſtquam defecerint omnes aliæ rationes expediendæ ſalutis.

cluſa nobis fuerit occaſio: lib. II. in Joh. cap. 12.

„ Vide jam majorum Gentium Patres in unam ſententiam fuiſſe; quæ ait Evangelica Lege Naturale Jus explicante, Caritatem, Patientiamque, quæ cuique virtus neceſſaria eſt, imperante vetitum eſſe, ne quis alium occidere velit ſervandi ſui cauſſa. Nunc etiam pœnam, quæ damnatos illos homicidas ſequitur, vide. Verum illos tamquam voluntarios homicidas ab omni communione laicos, ab omni miniſterio Clericos prohibitos ab Baſilio, Gregorioque ejus fratre jam accepimus. Falſus eſt itaque

Theo-

§. VIII. Ex quibus adparet, in civitatibus tempus defenſionis inculpatæ expediendæ (1) anguſtis admodum finibus eſſe circumſcriptum, & fere ad punctum aliquod, etſi non citra latitudinem, redactum: ubi modicus exceſſus vix a prætore curetur. Unde licet cordato judici ex ſingulorum factorum circumſtantiis commodiſſime de innocentia defenſionis conſtare queat; in univerſum tamen id ſtatuendum videtur, initium temporis illius, quo quis in ſui defenſionem alterum impune poteſt occidere, inde ſumi, quando adgreſſor, voluntatem vitam meam impetendi præ ſe ferens, & a viribus inſtrumentiſque nocendi inſtructus, jam intra illum exſtiterit locum, ex quo re ipſa nocere poſſit, computato quoque illo ſpatio, quo opus eſt, ſi ego ipſum occupare, quam ab eodem occupari malim (2); verbi gratia, ſi quis

(1) Vulgo moderamen inculpatæ, quam vocant, tutelæ ad tria capita revocatur, *cauſſam* (hoc eſt injuſtam inſultationem, ex qua mortis periculum, quod niſi cæde invaſoris evadi non poteſt, imminet) *modum* (ut inter offenſionem & defenſionem ſit juſtum æquilibrium) & *tempus*, ut defenſio fiat in continenti. H.

(2) Œdipus apud SOPHOCLEM Œdipode in Colono:

Ἔι τίς σε τὸν δίκαιον αὐτίκ' ἐνθάδε
Κτείνοι παραςὰς, πότερα πυ θᾶ οἰ' ἂν εἰ
Πατὴρ σ' ὁ καίνων, ἢ τίνοι' ἂν εὐθέως;
Δοκῶ μὲν, εἴπερ ζῆν φιλεῖς, τὸν αἴτιον
Τίνοι' ἂν, ὐδὲ τοὔνδικον περιβλέποις.
Si quis te amantem juris, ut credi cupis,
Impeteret ictu, quæreres prius an pater
Is eſſet, an te ſine mora defenderes?
Ulciſcereris credo, jure, injuria,
Hunc quiſquis eſſet, vita ſi cordi eſt tibi.

Conf. quæ ante dixerat v. 276. ſeq. H.

Theodorus Balſamo, qui in Baſilii Canonem 43. adnotat leges, quæ vim vi repelli permittunt, non obſtare Canonibus, qui medicinæ cujuſdam, non propriæ pœnæ inſtar hiſce homicidis pœnitentiam indicunt. Nam præter quam quod animæ languorem, & vulnus medicina illa ſpiritualis notat: certe Canoniſtam illum, ſi Patriciorum verborum ſignificatum tenuiſſet, ſententiaſque ipſas animo complexus eſſet, in eam ſententiam iturum non fuiſſe mihi

ſi quis ſtricto gladio ad me viam adfectet, cum ſufficiente ſignificatione, quod me velit confodere; neque mihi tutum pateat ſuffugium; ego autem ſclopeto ſim armatus; tunc recte id in ipſum diſplodere poſſum, quando longiuſcule adhuc abeſt, ac nondum me gladio contingere valet, ne ſi nimis adpropinquaverit, telo meo uti nequeam. Idque magis adhuc valet in arcubus & ſimilibus telis, quæ intra breve nimis ſpatium uſum ſui amittunt. Sic ſi quis cum propoſito me occidendi advolet ſclopetis brevioribus armatus, mihi autem ſit ſclopetum longius, non teneor exſpectare, donec ille intra id ſpatium accedat, ex quo ſuis me telis contingere queat, ſed antequam eo perveniat, meo ipſum telo excipere potero. Hoc ipſum enim eſt, *in tempore occurrere, quod melius habetur, quam poſt exitum vindicare. L. 1. C. quando liceat unicuique*. Perdurat autem illud ſpatium inculpatæ defenſionis, quoad adgreſſor fuerit depulſus, aut ultro receſſerit, vel pœnitentia in ipſo facinoris momento tactus, vel quod conatum ejus eventus deſtituerit; puta ſi gladius fractus ſit, aut ſclopetum ignem non conceperit, vel aberraverit; ita ut in præſens nocere amplius nequeat, nobiſque ſit facultas in tuta loca nos recipiendi. Nam ultio injuriæ, & cautio in futurum magiſtratui curæ erit. Vid. *L.* 45. §. 3. *D. ad L. Aquiliam*. Iſthoc ſpatium qui in cæde intra civitates egrediuntur, ab omni vitio ſuam defenſionem liberare nequeunt. Unde adparet, quam ab omni ratione abhorreat illud *Baldi*, quod refert SICHARDUS ad d. l. C. *ſi quis ita forte mihi dicat, ubicunque te poſthac repererо, conficiam te, quod poſſim illum in ipſo minarum articulo interficere, aut cum eſt mihi commodiſſimum, ſine pœna*. Nam licet non tenear exſpectare,

hi perſuadeo. At vero ſic ille ſenſit, quod diſciplinam jam collabi incipientem animo volverit, illiſque Canones accommodaverit. Iſaac Epiſcopus Langrenſis aliud, quam Balſamo cenſuit: etenim in Capitul. tit. 2. cap. 13. de hujuſmodi homicida ſic ait: *Si quis .... volens ſe defendere .. interfecerit hominem, ſeptem annis ſecundum Canonicam inſtitutionem pœniteat*. Hildebertus Cenomanenſis ab Claromontano Epiſcopo conſultus Presbyterum, qui latronem invadentem, atque in ſe lanceæ ictum inferentem, veſteſque diſcindentem jactu lapidis interfecerat, & ſepten-

ſtare, donec ille minas ſuas exſequatur; alia tamen via in civitate, quam per cædem cavere mihi poſſum & debeo; etiam tunc, quando conſtat ex anteacta vita iſtum ad ejuſmodi minas exſequendas (1) non eſſe meticuloſum; quod nonnulli mitigandæ Baldi ſententiæ adjiciunt.

§. IX. Quod autem heic addunt; *Ita demum ejuſmodi cædem excuſari, ſi alia ratione periculum evadi non potuerit* (2); id haud nimis ſtricte eſt interpretandum, ſed cum aliqua latitudine, quam perturbatio animi, ex præſentia tanti periculi enaſci ſolita, indulget. Quæ non fert, ut quis ita accurate omnes evadendi vias poſſit circumſpicere, ſicut ille, qui tranquillo animo extra periculum conſtituitur. Inde uti ad minantem, aut provocantem ultro ex loco tuto deſcendere temerarium eſt: ita ſi in aperto me loco conſtitutum alter invadat, non præciſe ad fugam obligor, niſi forte in proximo ſit tale ſuffugium, ad quod me citra periculum poſſim recipere; neque ſemper ceſſim ire teneor. Nam & ibi nudum tergum oſtendendum, & utrinque periculum lapſus imminet, ac ubi ſemel gradu ſis depulſus, eumdem iterum componere haud ita in proclivi eſt. Sed nec inde defenſio mea vitioſa fit, quod non intermiſerim actum aliquem mihi ex officio injunctum, aut quem ſuſcipere ſaltem libertas erat. Sic verbi gratia, ſi, dum ad negotia mea obeunda in publicum prodeo, invaſorem cum cæde repulero, haudquidquam inde culpabilis

(1) Nec in quem illud Menandri quadret:

Ὅιος δ' ἀλάζων ἐςὶν ἀλιτήριος;
Tum vero quam ipſe glorioſus, carnifex? H.

(2) Videatur nota 2. ad §. ſeptimum.

ſeptenni pœnitentia perfunctus fuerat, *reum ſanguinis*, nec amplius reſtituendum cenſuit; quod non ſolum Sacerdos, ſed etiam *Vir Chriſtianus quærere ſibi vitam aliena morte non debeat*, lib. 2. epiſt. 43. Tandem ratiocinationem, quæ id homicidium excuſatura invaleſcere ætate illa in latina Eccleſia cœperat, refellit: *Quod ſi etiam liceat non tamen expedit, quoniam & exemplo offendit, & ulciſcendi ſecuritatem adducit*. Nec te turbet, oro, S. Thomæ ſententia; quæ homicidium *cum moderamine inculpatæ tutelæ* permittit quidem, ſed homicidii voluntatem damnat,

reddor, quod, ſi domi manſiſſem, in periculum non incidiſſem. Ad quid enim nobis ſecuritatis publicæ ſanctimonia, & noſtra libertas prodeſſet, ſi illa uti non liceret, ob improviſa pericula, quæ alter non niſi per ſcelus intentare nobis poteſt? Sine dubio autem ineptum eſt, quod tradit Theod. BALSAMON ad Epiſt. 1. Baſilii, quæ eſt ad Amphiloch. can. 43. *Qui ad tutelam corporis ſui occidit, nulla homicidii pœna teneatur, ſi adgreſſorem interfecerit, quod vulnus ei letale inflixerat, aut vim ſimilem: teneri tamen de occiſo, ſi levi tantum, ac medicabili plaga vulneratus adgreſſorem interemerit* (1). Sed & inepta fuit illorum ſollicitudo, qui anxie diſputarunt; *an ad inculpatam defenſionem quoque requiratur paritas armorum*. Quaſi vero adgreſſores ſemper prius invaſionem denuncient; & quibus armis ſint uſuri; ut ocium ſit alteri congrua arma parandi; aut quaſi defenſio iſtiuſmodi foret exigenda ad leges ludi gladiatorii, ubi qui ſpectaculi cauſſa compoſiti depugnant, paribus (2) aut æquivalentibus armis inſtruuntur. Illud quoque heic monendum, non poſſe innoxiam tutelam prætendere, qui ab altero in duellum provocatus, ubi comparuerit, ita premitur, ut ni illum transfodiat, ipſi ſit pereundum (3). Nam id periculum ne ſubiret, leges vetabant. Unde circa æſtimandum illud factum ejus periculi nulla habetur ratio; & iſte tam homicidii pœna, quam illa, quæ in duellatores forte [illegible] pecu-

(1) Quos magno numero profert FARINACIUS Pract. Criminal. quæſt. 125. n. 354. & ſeq. H.

(2) Et quid ſi adgreſſor ſit robuſtus, invaſus vero debilis? H.

(3) Et involuntarium ex voluntario ortum moraliter pro voluntario habetur. V. FRANZCHIUS L. III. Reſol. 23. H.

---

ita ut non alium, ſed eum homicidam, qui quum defenſioni ſuæ, non invaſoris neci operam dat, hunc caſu nolens interficit, ab homicidii ſcelere, non ab irregularitate excuſandum cenſeat, 2. 2. q. 64. Etiam hanc Clemens V. amovit Cap. ſi furioſus; ſed diſciplina collabi, & mutari quidem poteſt; Chriſtiana Doctrina, quam Patres tradiderunt, Eccleſiaſticique Canones tamdiu munierunt, ab Eccleſia dilabi, mutarique non poteſt.

Nunc vide, quam ab hac vetere doctrina, quam Caritas a Chriſto ſummopere præcepta, ipſiuſque Chriſti exemplum nobis com-

peculiariter eſt conſtituta, merito poteſt adfici.

§. X. Quæri jam ulterius ſolet, an licitum ſit alterum interficere, qui non vitam eripere, ſed membro dumtaxat aliquo mutilare intendit, quando vis ejus aliter repelli nequit? id quod de ſtatu naturali tuto adfirmari poteſt. Nam & membrorum noſtrorum integritatem ita tenero nobis ſenſu natura commendavit, ut non poſſimus non omnibus modis ipſam protegere; & mutilatio alicujus membri, præcipue nobilioris, quandoque non multo minoris, quam ipſa vita æſtimatur (1). Quin ex iſta mutilatione ſæpe ipſa vita periclitatur; nec ita liquido conſtare poteſt, an ulterius quoque iſte ſit in me graſſaturus. Accedit, quod qui tale quid mihi intentat, hoſtis ſit, qui quantum in ſe licentiam dedit mihi adverſus ipſum in infinitum. Sed & in ſtatu civili vix videntur leges ad eam patientiam cives adſtrinxiſſe, ut mutilari ſe potius ferant, quam ultimum conatum repellendæ alterius violentiæ adhibeant: quippe cum hæc patientia fere ſuperior humana conſtantia videatur. Saltem eam in gratiam malitioſi invaſoris exigere durum nimis erat. Injuriam autem talem jam acceptam per magiſtratum exſequi oportet.

§. XI. Defensioni vitæ apud omnes fere populos æquiparatur pudicitia, quæ etiam cum cæde violatoris recte defendi adſeritur. Cujus favor ideo tantus eſt, quod ejuſdem integritate decus ſexus fœminini maxime æſtimatur, accedente inſuper ejuſdem imbellia, quæ omnibus modis contra impurorum hominum malitiam mu-

(1) Unde nihil huc facit diſtinctio, quam quidam heic adhibendam cenſent, an mutilatio cum periculo vitæ conjuncta ſit, nec ne. H.

---

commendat, aliena ſit nova Ethica, quæ Auctores alios, neglecta illa, ſequitur, atque alia principia conſtituit. Jure naturæ, quæ vitam noſtram nobiſmet commendat, Chriſtianis licere, præcipique defenſionem ſui ajo; hanc produci oportere uſque ad invaſoris necem nego. Videndum quidem eſſe, an mihi cum inimico de privata pace conveniat; & ſi quod tutum confugium mihi pateat, id omnino amplectendum eſſe; injurias æquo animo perferendas, aut negligendas potius, quam arma eſſe expedienda probo; ſed injurias negligendi cauſſam, quam in Senecæ libris

munienda erat. Quintilianus Declamat. 349. *Puellam uſque in eam injuriam traxiſti, qua nihil gravius bella habent*. In civitatibus autem (1) cum legiſlatores recte potuerint capitalia ſupplicia in violentos ſtupratores conſtituere, ſingulis quoque honeſtis fœminis potuerunt permittere, vel cum cæde tueri id (2), quod ſemel ereptum reſtitui nequit (3). Apud Hebræos, ut tradit Seldenus *L.* IV. c. 3. tantus comitabatur favor defenſionem corporis & pudoris; ut non ſolum is, qui invadebatur, per ſe invaſorem cum cæde repellere, ſed & alter innocenter oppreſſum cum cæde invaſoris defendere poſſet: idque non tantum ſi vitam alterius adgrederetur, ſed & ſi cum maſculo vellet concumbere, aut alterius ſponſam comprimere. Vid. Lex Wisigothorum L. III. tit. 3. c. 6. *Conſtitut.* Sicularum *L. I. tit.* 22. Sic & magnis laudibus celebratum fuit judicium C. Marii, quod abſolviſſet, ſimulque corona donaſſet militem, qui ſororis ſuæ filium tribunum militum de ſtupro ſe ſollicitantem inter-

(1) Ut Romani, *L.* 1. *§.* 2. *de extraordin. crimin.* & in Germanico Imperio Carolus V. Ordinat. Criminal. art. 119. H.

(2) In primis, quum hac ratione honeſta femina dura hac neceſſitate premi poſſit, ut eam oporteat ſobolem ſuſcipere ex inimicis amplexibus.

(3) Et apud Romanos Hadrianus Imper. reſcripſit, qui ſtuprum ſibi vel ſuis per vim inferentem occidit, dimittendum. L. 1. §. 4. *ad L. Cornel. de ſicar.* Conf. Paullus *L. V. ſentent. tit.* 23. *§. qui latronem*. Hinc Augustinus L. I. de libero arbitrio c. 5. *Lex dat poteſtatem vel viatori, ut latronem, ne ab ipſo occidatur, occidat: vel cuipiam viro aut fœminæ, ut violenter ſibi ſtupratorem irruentem, ante illatum ſtuprum, ſi poſſit, intermat*. Quamquam mox ſubjiciat: *Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici: ſed quo pacto iſtos defendam, qui interficiunt, non invenio*.

---

libris Stoica ſuperbia protulit, improbo. Vult ille, inquam, inferentem injurias *non eſſe viſum dignum, ex quo peteretur ultio*. Vult itaque læſus Stoicus proximo non prodeſſe, ſed ſibi, injuriaſque non negligere, ſed acrius ulciſci contemto lædente. Ea propter Puſendorfius ait læſum ſuæ ſecuritati, animique tranquillitati, non lædenti eam modeſtiam debere. Quæ pauciſſima verba oſtendunt illum legis Evangelicæ, Chriſtianæ Caritatis, naturaliſque Juris a Chriſto explanati, conſtitutique adeo oblitum, ut naturæ lapſæ vicia virtutes eſſe cenſuerit. Quid ab hoc

interſecerat. Plutarchus Mario (p. 413. Ed. Wechel.) Plato de LL. L. IX. (pag. 874. C. Ed. Steph. 936. A. Ed. Francoſ.) Ἐὰν ἐλευθέραν γυναῖκα βιάζηταί τις ἢ παῖδα περὶ τὰ ἀφροδίσια, νηποινεὶ τεθνάτω ὑπὸ τοῦ ὑβρισθέντος βίᾳ, καὶ ὑπὸ πατρὸς, ἢ ἀδελφῶν, ἢ υἱέων. *Qui mulierem liberam aut puerum ad rem veneream vi ſubegit, impune non ab eo ſolum, cui vis eſt illata, verum etiam a patre, fratribus, filiiſque vita privetur.* Neque ex eo, quod Augustinus de Civit. Dei L. I. c. 18. dicit: *Non amitti corporis ſanctitatem, manente animi ſanctitate, etiam oppreſſo corpore:* (add. Gratianus Cauſ. 32. Quæſt. 5. c. 1. 2. 3. 4. Plautus Amphitr. *Haud promeruit, quamobrem vitio verteres. Mea vi ſubacta eſt facere.* Seneca Hippolyto (verſ. 735. *Mens impudicam facere, non caſus, ſolet.*) conſequitur, violentos ſtupratores non poſſe quocunque modo repelli. Sicuti non ſequitur; vir pius per temporariam mortem ad beatiorem vitam transfertur; ergo latroni non poteſt extremam vim opponere. Quo loco tamen obſervandum, quod Lysias Orat. I. (c. 12.) tradit, lege Attica (1) gravius punitum, qui perſuaſione, quam qui per vim fœminam ſtupraverit. Rationem ſubjungit: *Eos enim, qui vim faciunt, odio haberi cenſuit ab illis, quibus vis illata eſt. Qui vero ſe inſinuando perſuadent, adeo ipſorum animos pervertere, ut aliorum uxores reddant ſibi benevolentiores, quam maritis, & univerſam domum ſuæ faciant poteſtatis; liberos quoque reddant incertos, maritorumne ſint, an adulterorum.* Libanius Declam. 2. (pag. 222. B. Ed. Pariſ. Morelli) Πολύ γε δεινότερον τὸ

πεῖσαι

(1) Aliter apud Hebræos, v. Deuteron. XXII. 29. ubi Grotius, juncto Exodi XXII. 16. H.

---

hoc homine exſpectes, qui totus Ethnicam Philoſophiam redolet, atque ab inferis exſuſcitat? Mox eum modeſtiæ ſuæ quodammodo pœnitet: etenim de hac ſpecie agens ait, ſi quis ira, aut dolore concitatus ob illatam levem injuriam (de qua heic diſerte agere ſupra, & infra videtur) Stoici contemtus terminos tranſierit, eum concitanti non facere injuriam, ſed immodeſte, imprudenterque agere; atque inſuper in referenda, ulciſcendaque injuria exceſſum infinitum probat. Tum alteram hanc ſpeciem ſtatuit: Si quis dolo malo conetur injuriam in me inferre, nec

ſui

πᾶσαι γενέσθαι φαύλην τῶ πρὸς ἀνάγκην καταισχύναι, Multo gravius eſt, quod perſuaſit, ut flagitioſa eſſet, quam quod neceſſitate illata dedecoravit.

§. XII. Est quoque celebris illa quæſtio, an periculum accipiendæ alapæ, aut ſimilis mali jus faciat illud cum cæde intentantis arcendi? Grotius L. II. c. 1. §. 10. equidem cenſet, id *non repugnare juſtitiæ expletrici*. Cujus ſenſus hic eſt; cum juſtitia expletrix violetur, quando alicui non tribuitur, ad quod jus perfectum habebat, aut infertur, quod ne acciperet itidem perfectum jus habebat; eum, qui ob intentatam alteri alapam cæditur, queri non poſſe, juſtitiam expletricem in ſe fuiſſe violatam. Qui enim injuria alterum laceſſit, nullum amplius in ſe habet jus, quo minus extrema quæque ab altero ipſi viciſſim inferantur; ſeu quod eodem redit, dat læſo adverſus ſe jus in infinitum: etſi ſæpe ne iſto jure quis integro utatur, aliæ conſiderationes prohibeant. Neque eſt, quod aliqui objiciant æqualitatem illam, quæ in juſtitia alias obſervari debet. Nam æqualitas præcipue locum habet in permutationibus rerum, & diſtributionibus bonorum communium. Mala autem, quæ per modum belli hinc inde inferuntur, ad æqualitatem accurate reduci non ſolent; neque id neceſſum eſt. Et quod Grotius monet, *modum nocendi in bello ad morem & rationem reparandi & reſtituendi civilem exigendum eſſe*; id hanc habet limitationem, *quantum ejus fieri poteſt*; & deinde iſta moderatio non oritur ex jure aliquo, quod in hoſte hæret, ſed ex generoſitate, & virtute alterius. Addit quoque Grotius, *caritatem per ſe non obſtringere nos ad ejuſmodi contumeliam devorandam in gratiam nocentis*. Verum *doctrinam Evangelii non admittere, ut ejuſmodi injuria tam vio-*

ſui conatus eum pœniteat, nec mecum in amicitiam redire velit; nec inferendam injuriam, aliqua ratione declinare poſſim, eam injuriam, occiſo inimico, antevertere mihi licebit. Infinitum exceſſum confirmat tertia ſpecies, quæ ſic habet: Etſi vel maxime me non interficere, ſed ex. c. me acriter verberare, aut membrum non vitale abſcindere, vel etiam non vitam meam, ſed res meas eripere mihi quis velit, is, *a quo injuria incipit*, queri non poteſt, ſi ego ad extrema h. e. ad ſui cædem irrumpam. Carnalem hanc doctrinam cum caſta, patriciaque il-

la

violenter repellatur. Nobis jam ſupra monitum fuit, in ſtatu naturali non poſſe ab aliquo exigi patientiam etiam modicæ injuriæ, præſertim continuatæ, quo minus per extrema quæque repellatur. Et ſanctiſſimus quoque rex contumeliam legatis ſuis illatam internecivo bello perſecutus legitur. 2. Sam. X. 4. ſeqq. Enimvero an in civitatibus cædes repellendæ alapæ permitti recte poſſit, valde dubium eſt. Equidem graviſſima habetur contumelia alapis cædi; cujus cauſſa apud multos Europæ populos hæc videtur eſſe, quod ſervorum, aut vili adhuc diſciplinæ ſubjectorum iſta ſint bellaria. Inde alicubi in uſu eſt, illos, quibus arma geſtandi jus conceditur, aut qui ex ſtatu tirocinii promoventur, alapa cædi, ut præteritæ conditionis recordetur, ac deinceps talem ſibi tractationem non amplius competere intelligant. Unde in alapa maximus ineſt contemtus, velut quis indignus ſit, qui arma gerat, aut inter viros cenſeatur. Eſt tamen heic obſervandum, alapam ejuſmodi ignominioſam non videri, niſi infligatur, antequam ad reſiſtendum ſeſe quis compoſuerit. Servorum enim & armis indignorum eſt os contumeliis præbere. Ergo alapa proprie non erit, ſi qui ex rixa mutuo ſibi in faciem involent, aut quando, dum manus conſeruntur, os verberatur. Adeoque vix adparet, quomodo alapam contumelioſam accipere poſſit, qui arma habet, eaque jam ad defenſionem ſui expedivit (1). Deinde falſum eſt, alicujus honorem, illata ejuſmodi contumelia, per ſe tolli (2); qui ſane valde in lubrico poſitus eſſet, ſi abs cujuslibet petulantis libidine dependeret. Et qui in iſta ineſt contemtus,

(1) V. infra L. VIII. c. 4. §. 8. H.
(2) Vid. infra L. VIII. c. 4. §. 8. H.

la confer; atque ingens intervallum, quod ab hac illam ſeparat, tute ipſe metire; et quid de hoc Ethicorum Principe, quidque de Ethicis illis, qui ex hoc *tamquam ex fonte rivuli manarunt*, ut in ejus vitæ compendio §. 2. gloriabundus Maſcovius obſervat, ſentiendum ſit, tecum ipſe conſtitue. At, inquis, Puſendorſius ſe tueri poteſt, eo quod heic de naturali, non de civili ſtatu differat; quorum hic ad Magiſtratus judicium, legumque normam injurias exigit; ille vero arbitrum, & judicem ſui quemque conſtituit. Audio: ſed ſi *Sacræ Scripturæ*

temtus, facile a magiſtratu aboleri, aut penſari poteſt, gravi multa lædenti impoſita, eodemque adacto, ut læſo publice honoris ſigna exhibeat. Sed nec opinio fortitudinis, quæ vulgi judicio inter viros præſertim militares tali contumelia læſa putatur, non aliter quam privatim ſtricto ferro, aut pugna ſingulari conſerta adſeritur. Cum ille ſat fortis ſit, qui ſtationem ſibi a civitate adſignatam ſtrenue obit; & longe ſplendidiores ſint occaſiones exſerendæ fortitudinis, quam ſi quis contra rationem, ac leges civitatis iræ fræna laxet, aut inutilium aleam pugnarum ſubeat. Quod ſi tamen, uti fieri ſuevit, ab alapa confeſtim ferrum ſtringatur, & in ea pugna is, abs quo injuria cœpit, graviter vulneretur, aut occidatur, non ſine ratione mitiorem alteri pœnam imponi convenit. Aſt illud nullo modo ferendum, quod nonnulli adſerunt, non ſolum recte cædem admitti poſſe ad vitandam alapam; ſed etiam accepta alapa, ſi qui eam impegit fugiat, eum poſſe occidi ad recuperandum honorem (1). Vid. Boeclerus ad d. loc. Grotii. Addendum tamen & hoc eſt, etſi res ex judicio ſapientum, non vulgi, ſint æſtimandæ; tamen ſi in aliqua civitate genus quoddam injuriæ inſignis ignominia comitetur, aſperrima pœna eſſe plectendos, qui aliis iſtud inferunt; cum neque omnibus iſte ſit animi rigor, neque multorum perſona, quam in civitate gerunt, ferat, ut maximæ civium parti ſint contemtui, & ludibrio. Unde non video, quomodo magiſtratus jure iraſci poſſit illis, qui ex more, opinione vulgi exiſtimationem ſuam adſerunt, ubi iſte tales injurias, honori ex vulgi mente tantopere detrahentes, inſuper habuerit.

Adeo-

(3) Et H. Grotius Adnot. ad Matthæi V. 39. H.

---

pturæ conſenſu Jus Naturæ colluſtratum, & confirmatum fuiſſe omnes cum Maſcovio in ejus compendii extrema pagina fatentur, atque antea eamdem rem Patres obſervarunt: qui dici poteſt in naturali ſtatu id Jus a Chriſto adſertum apud quemque privatum non valere, aut id Jus a privato illo impune ignorari poſſe? In §. 4. Cap. 5. hominem in ſtatu civili collocat; atque ait periculum, quod eum ſtatim premit, quodque Magiſtratus auctoritate averti non poteſt, aliena cæde vitari poſſe; vindictam, cautionemque qua deinceps mihi proſpicitur, ſemper Magi-

Adeoque qui duella pugnaſque privatorum vult interdicere magiſtratus, aſperrimas debet pœnas ſtatuere in eos, qui alteri alapam indixerint, aut convicio eum adſperſerint, cui in iſta civitate inſignis ignominia adhæret. Nam illam Grotii philoſophiam vitæ civilis mos non fert, quod cum *honor ſit opinio de excellentia, qui autem talem ferat injuriam, is patientem ſe excellenter oſtendat, ideo honorem magis augeat, quam minuat*. Vid. Actor. XVI. 37.

§. XIII. Ex dictis etiam intelligi poteſt, an qui ab altero invaditur, utique teneatur fugere, ſi commode poſſit; ſi ut cædes invaſoris non prius fiat licita, quam fugæ via ſit interclusa? Ubi patet, in naturali quidem ſtatu invaſori nullum competere jus, ex quo alter teneatur ipſius vim per fugam declinare. Etſi quando fuga potius, quam pugna eligitur, id non fit in gratiam invaſoris, ſed quia hoc ei, qui invaditur, magis expedire videtur; πόδες ὅπλα λαγωῶν, *pedes arma leporum*, inquit Oppianus Cyneget. L. IV, (verſ. 35.) Inde cum civitates invicem in ſtatu naturali vivant, nemo adſeruerit, quando verbi gratia rex alterum regem per injuriam invadit, teneri hunc, quantum poteſt, fugæ ſe mandare, ne dum reſiſtit, aliquos ex invaſoris copiis occidat (1). Verum in civitatibus omnino fugiendum potius, ſi commode fieri poſſit, quam invaſor occidendus. Neque vero in ejuſmodi fuga turpe quid, & militari etiam viro indignum eſt; quippe quæ non ſuſcipitur ex ignavia, aut neglectu officii, ſed quia ratio nullam heic fortitudinis exſerendæ materiam invenit, ſi citra neceſſitatem civis ſit

(1) Quamquam qui hoc intermiſerit, ordinario homicidii ſupplicio vix puniatur. V. Mevium Part. IX. Dec. 118. H.

giſtratus judicio relinqui. Multo magis heic intelligimus non ſolum periculi depulſionem, ſed ultionis quoque vel exceſſum, vel modum in naturali ſtatu cujuſque arbitrio relinqui: qui ulciſcendi, & puniendi modus ipſi Ethnico Ciceroni placuit, ut adnotat Hertius: itaque exceſſus diſplicuit. §. 5. Patriciæ ſententiæ, quam ex V. Cl. Hugueti Collationibus, aliiſque libris huc contuli, jugulum petit. Nam propoſita Grotii ratiocinatione ait invadendi, occidendique me nemini jus eſſe; meamque vitam omni conatu defendendi jus mihi eſſe: quas ambas ratiocinatio-

ſit occidendus, abs quo me tutum magiſtratus præſtare commode poteſt. Addidimus tamen, fugam arripiendam, *ſi commode fieri poſſit*. Non enim credendum eſt, tergum ſemper invaſori obvertendum, aut ceſſim eundum; cum illud vulneribus pateat, & heic a lapſu periculum immineat; & quia periculis magis patemus averſi: & qui ſemel in fugam ſe conjecit, ubi forte eidem ſpatium non amplius ſuperſit, aut velocitate pedum invaſor præcellat, non ita facile gradum componere iterum poteſt ad excipiendum adverſarii impetum. Ergo ubi in proximo non patet ſuffugium, quo quis tuto ſe poſſit recipere, moderamen inculpatæ tutelæ non tranſgreditur, qui pectus potius invaſori opponit, quam per fugam oportunum ſe ictibus præbet. Denique & illi recte a GROTIO d. l. notantur, qui admiſerunt, *recte occidi eum, qui, ſi aliquid de nobis dixerit, id creditum noſtram apud bonos exiſtimationem poſſit lædere*. Quaſi vero, ſi falſa ille ſit dicturus, non commodior ſit via maculam ex calumnia imminentem antevertendi; aut ſi vera ſit prolaturus, ſcelera ſceleribus ſint obtegenda. Quanto melius PLATO de LL. L. IX. (pag. 934. Ed. Wechel. pag. 872. C. Ed. Steph.) Ἐὰν

nationis partes non improbo. Nec poteſt diſplicere tertia, quæ ait ex invaſoris injuſtitia, peccatoque fieri non poſſe, ut ego occidi debeam. Certe ea debitio (iterum inquam) ex invaſoris injuria naſci non poteſt; ſed ea quidem ex inimici dilectione, cui Deo imperante conſulere, & prodeſſe debemus; ex illa naturali diſciplina, quam Chriſtus omnes homines in monte docuit; quam & *immobiliter*, & *naturaliter bonam* præcinentibus aliis Patribus Bernardus ſuccinuit; quam primos fideles bene tenuiſſe, atque obſervaſſe meminit Apoſtolus, quum inquit: *Obediſtis ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis* ad Rom. cap. 6. ſine dubio naſcitur. De hac ſententia non dubitant Theologi, qui Traditionis tramitem ſequuntur: tantum ii addubitant, qui novarum ſententiarum quamdam particulam arripiunt poſt Sec. XIII., quos Patrum ſententiæ Sacris Scripturis ſuffultæ abunde refellunt. Quod Grotii ratiocinatio vult, id Puſendorfio videtur ſatis non eſſe. Vult inſuper vitæ conſervandæ periculo ingruente, amoris potius proprii vis, quo quis tunc agitur, & qui ſibi quemque commendat, quam alienæ ſalutis rationem haberi; quia tunc mihi potius, quam alteri conſulere debeo. Nec quum ego invador, tam anxie omnem viam evadendi impetum, quem in me invaſor dolo malo facit, quærere debeo; nec ejus

Ἐὰν τις δοῦλον κτείνῃ μηδὲν ἀδικοῦντα, φόβῳ δὲ, μὴ μηνυτὴς αἰσχρῶν ἔργων καὶ κακῶν αὐτοῦ γίγνηται, ἤτινος ἕνεκα ἄλλου τοιούτου, καθάπερ ἂν εἰ πολίτην κτείνας ὑπεῖχε φόνου δίκας. *Si quis ſervum nihil injuriantem, timens ne turpe quid a ſe factum indicet, vel alia hujuſcemodi cauſſa inductus, morti tradiderit; quaſi civem necaverit, ſic puniatur.*

§. XIV. Atque iſta quidem ex ratione ſat plane deducuntur (1). Ceterum ſunt, qui ex ſcitis religionis Chriſtianæ heic aliquem ſcrupulum movent, adſerentes; etiamſi licitum ſit invaſorem vitæ injuſtum occidere, laudabilius tamen facturum, qui occidi, quam occidere mavult. Idque quod alter, dum in peccato mortali exſtinguitur, periculum damnationis incurrat. Non autem videri juſtitiæ conveniens, ut minus noſtrum malum alterius malo majori depellatur. Eam difficultatem ſolvere licet aliorum ſit; id tamen conſiderandum fuerit illis, qui iſtud adſerere velint; in ejuſmodi conſternatione, aut decretoriæ pugnæ fervore non eſſe ocium, ut quis ejuſmodi rationum momenta curatius examinet, cum eo omnes intentæ ſint cogitationes, quomodo præſens mors declinari queat. Dein eum qui invaditur, non ita ſemper eſſe paratum, ut non ſpatio aliquo opus ſibi putet componendæ animæ, & ſubducendis vitæ rationibus; ſeu *ut ſarcinas colligat ante, quam proficiſcatur e vita;* uti loquitur Varro de Re ruſt. L. I. c. 1. Præterea vix

(1) Quos inter etiam Johann. Ludovicus Praschius libello de lege charitatis, quem poſtea defendit brevi reſponſione, objectionibus Chriſtiani Thomaſii oppoſita; ubi tamen excipit interfectorem latronis, juſſu publico occidentes, & milites. H.

ejus non quæſitæ viæ mihi ſcrupulus injici poteſt. Ut ſcilicet latiorem aditum ad invaſoris necem aperiat, & terminos a Patribus poſitos omnino negligere videatur.

In §. *6.* profert multa, quæ probentur, digna, modo ea de Summis Principibus, Rebuſque publicis intelligas. In §. 7. oportet etiam probari, quæ de confugio ad Magiſtratus contra cujuſque atroces minas ediſſerit, quæque contra laxones Moraliſtas eum Grotio refellit. In §. 8. ad ſuam ſententiam redit, eamdemque ampliat: etenim ait eum, quem ad me confodiendum pro-

videri probabile, me magis ſollicitum eſſe debere de anima alterius, quam alter iſte de ſua eſt. Si ergo iſte neglecta animæ ſuæ cura vitam meam impetat; cur ego pretioſiſſimæ rei meæ, ejuſque irreparabilis diſpendio iſtius animam redimam? Plinius L. II. Epiſt. 10. *Parum eſt providum, ſperare ex aliis, quod tibi ipſe non præſtes* (1). Præſertim cum non conſtet, an ille damnationem utique ſit evaſurus, ſi vel maxime jam occiſus non fuerit. Et tralatitium eſt, ejus periculi non haberi rationem, in quod quis ſua ſe culpa conjecit, & ex quo ſe liberare poteſt, quando vult. Heic autem nullum amplius, ſaltem in præſens, animæ ipſius periculum imminet, modo me petulanter oppugnare omittat. Quid quod iſthæc ſententia majorem tribuit favorem improbitati, quam pietati, dum per illam quis velut inviolabilis redditur. Sic enim ſemper pii homines nefariis latronibus cogerentur jugulum præbere, ne dum reſiſtunt, iſti damnationem æternam incurrant. Conf. Grotius L. I. c. 2. §. 8. & c. 3. §. 3. Dictum Salvatoris, quo jubemur *proximum noſtrum diligere, ſicut nos ipſos*, explicandum videtur non tam de gradu dilectionis, quam de ejuſdem ſinceritate, quod nemo ſe ipſum ficto aut fucato amore proſequatur. Et videtur illud *ſicut teipſum* habere inſtar proverbialis locutionis de amore ſincero & intenſo. Vid. 1. Samuel. XVIII. 1. 3. Ex quo tamen haudquidquam ſequitur; ſi dilectioni propriæ, & dilectioni proximi ſimul non poſſit ſatisfieri, illam huic cedere debere. Vid. 2. Cor. VIII. 13. Cicero Tuſcul. Quæſt. L. III. (c. 29.) *Præclarum illud eſt, & rectum & verum, ut eos, qui nobis cariſſimi eſſe debeant, æque ac noſmetipſos amemus:*

(1) Qui locus parum ad rem facit.

properare certo ſcio, & video; *neque mihi tutum patet ſuffugium*, a me interfici licere, antequam in me primum ejus ictum ſentiam. In §. 9. eamdem iterum ampliat propoſita hac ſpecie. Si quis me in aperto loco poſitum invadit, *non præciſe* fugere debeo, niſi tutus locus adſit, quo me recipiam. Nam nudi tergi averſio res periculi plena eſt; & ſi fugientem me pes fefellerit, jacentem inimicus ictu certo confodiet. Inſuper ego fugæ deditus, & gradu meo depulſus, contra inimicum, quum urgeor, eumdem gradum componere non potero; iccirco in id ſolum incum-

mus : ut vero plus, fieri nullo pacto poteſt. Ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quam ſe amet, ego illum plus quam me, perturbatio vitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. Neque ex dictis Exod. XXIII. 4. 5. Deuteron. XXII. 4. ſequitur, charitatem proximi præire noſtra commoda. Nam inde haudquidquam deduxeris; ſi noſter quoque aſinus ſit prolapſus, alterius aſinum prius, quam noſtrum eſſe levandum; aut etiam tunc nos teneri, quando pluris eſt opus, quod in iſta ſublevatione nobis eſt negligendum, quam iſte aſinus. Ne dicam, quod valde adhuc dubium ſit, an ejuſmodi invaſor ſub proximi nomine venire poſſit. Vid. Luc. X. 29. ſeqq. (Ubi per proximum intelligitur omnis homo, qui eſt noſtræ opis indigus, & cui occaſionem benefaciendi non habemus.) LACTANTIUS Divin. Inſtit. L. VI. c. 18. Ciceronem carpit, quod L. III. Offic. dixerat: *Eum eſſe virum bonum, qui proſit quibus poſſit, noceat nemini niſi laceſſitus* (1). *O quam ſimplicem*, dicit, *veramque ſententiam duorum verborum adjectione corrupit. Quid enim opus fuerat, adjungere*, niſi laceſſitus injuria? *Nociturum eſſe dixit bonum virum, ſi fuerit laceſſitus: jam ex hoc ipſo boni viri nomen amittat neceſſe eſt, ſi nocebit. Non minus enim mali eſt, referre injuriam, quam inferre. Nam unde certamina inter*

Q 2

(1) Adde locum CICERONIS in Orat. pro Quinctio c. 16. *Jugulare* civem, *ne jure quidem quiſquam bonus vult. Mavult enim commemorare, ſe, cum poſſet perdere, pepercisſe, quam, cum parcere potuiſſet, perdidiſſe. Hæc in homines alieniſſimos, denique inimiciſſimos, viri boni faciunt, & hominum exiſtimationis & communis utilitatis cauſſa: ut, cum ipſi alteri nihil ſcientes incommodarint, nihil ipſis jure incommodi cadere poſſit.*

---

cumbere mihi licet, ut eum, qui me injuria invadit, interficiam. Vide, quot aditus longe, & late patentes ad cædes aperiat, quos multo maximos, latiſſimoſque cujuſque propria libido, & naturæ viciatæ in ultionem pronus ardor, atque impetus ſine dubio faciet. Eamdem tertio ſic ampliat. Finge me res meas curaturum prodire in publicum, ibique me ab inimico invadi: extra culpam ſum, ſi invaſorem occidam. Nec contra me dici poteſt: Si domi tuæ manſiſſes, te nullum periculum urgeret. Nam ego ſtatim regeram: Ergo *ſecuritatis ſanctimonia, & mea*

ter homines, unde pugnæ, contentioneſque naſcuntur; niſi quod improbitati oppoſita impatientia, magnas ſæpe concitat tempeſtates? Quod ſi patientiam, qua virtute nihil verius, nihil homine dignius inveniri poteſt, improbitati oppoſueris, extinguetur protinus, tamquam ſi igni aquam ſuperfuderis. Enimvero uti quandoque per impatientiam læſi pugnæ non neceſſariæ ſurgunt, quæ commode declinari poterant; ita non ſemper improbitas, ubi in patientiam inciderit, exſtinguitur. Neque vero virtus patientiæ, Chriſtianis tantopere commendatæ, ad omnes promiſcue injurias devorandas obligat. Et qui rite ſe defendit, non hoc directe agit, ut alteri noceat, ſed ut ſe conſervet. Nec qui propulſat malum, injuriam facit, ſed qui infert. Aliud autem eſt inculpatam defenſionem exercere, aliud inhumanam vindictam moliri. Hoc æque noxium haberi poteſt, atque injuriam incipere: illud non item. Porro qui adſerunt, laudabilius eſſe occidi, quam occidere, hanc exceptionem addunt; *niſi qui invaditur, ſit perſona utilior, quam invaſor*. At nimirum inter tantum periculum conſtituto ſcrupulo ſe ſemper expendere haud vacat, uter pluribus ſit hominibus utilior, & utrum mei magis mea, quam ſui alterius ope indigeant. Equidem id certum eſt, eum abs quo multorum ſalus dependet, & cujus officium eſt ab aliis vim arcere, non debere vitam ſuam injuſto invaſori parcendo prodere; licet forte is ea ſit æquanimitate, ut *aque miſerum* eſſe putet *occidere*, *quam perire*, ſicut Piſo apud TACITUM Hiſt. L. I. c. 29. Quippe cum ipſius exitium plurium ſalutem evertat. Tales ſunt, qui alios iter facientes præſidii cauſſa comitantur; item principes, duces bellici, aliique, quorum mors multorum

poſt

& mea libertate uti mihi non licet ob improviſa pericula, quæ alter mihi per ſummam injuriam creat? Vult ſcilicet (ſi forte verborum illorum involucrum detego, ſi quid capio) ut & ſi qua invaſionis meæ ſuſpicio animum meum lancinet, ego periculum meum, invaſoriſque cædem evitaturus domi meæ manere non debeam; quia libertatem meam, qua fruor, & Reip. tutelam, in qua ſum, pluris, quam futuram illius necem æſtimare poſſum, ſi libet. Quam quidem ſententiam ab humana prudentia, a Chriſtiana, atque etiam civili Caritate alienam quum refero, vehementer obſtupeſco. Quarto eamdem videtur ampliare,

quum

poſt ſe perniciem trahit. Et in quos quadrat illud LUCANI L. V. (verſ. 685. & ſeqq.)

Cum tot in hac anima populorum vita ſaluſque
Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,
Sævitia eſt voluiſſe mori.

Item illud amicorum Alexandri apud CURTIUM L. IX. c. 6. *Quis deorum hoc Macedoniæ columen ac ſidus diuturnum fore polliceri poteſt, quum tam avide manifeſtis periculis offeras caput, oblitus tot civium animas trahere te in caſum?* Exinde tamen haudquidquam conſequitur; ſi ab aliquo nullius aut paucorum ſalus pendeat, eum non recte poſſe invaſorem occidere, quem vivere fortaſſe plurium intereſt. Hoc modo cælebs aut orbus nunquam poſſet occidere invaſorem proletarium, ne hujus liberi & uxor in ſolitudine, & egeſtate deſtituantur. Atqui ſi ipſum reſpectus uxoris, & liberorum retrahere non potuit, ne ſcelus faceret; quare alter horum luctui vitam ſuam condonare debeat? Notatu tamen dignum eſt illud PLATONIS de LL. L. IX. (pag. 932. D. Ed. Francof. pag. 869. B. C. Ed. Steph.) *Filio ne pro defenſione quidem ſua, ſi a parentibus videt ſe interfectum iri, lege ulla conceditur* (1), *ut parentes, a quibus in lucem editus eſt, interimat; ſed omnia potius ſuſtinere præcipitur, quam quidquam ejuſmodi facere.* Mox tamen

(1) Quod etſi Plato lege nulla conceſſum dicat, quum legiſlatores præſumſerint, non temere inventum iri filium, qui cum patre de vita decerneret; tamen nihil obſtat, quo minus & filio jure naturæ licitum dicamus, ſi inſons a patre oppetatur & in vitæ diſcrimine conſtituatur, ſervato moderamine inculpatæ tutelæ, etiam patrem perimere. Vid. nota 2. ad §. V.

quum contra Balſamonis interpretamentum ait verum homicidam non eſſe, *qui levi tantum plaga vulneratus adgreſſorem interemit*, quia jam ſupra cenſuit eum, *a quo injuria incipit*, queri non poſſe, ſi ad extrema adverſus illum veniam; & ſeq. §. 10. eamdem rem explicat, propoſito mutilationis exemplo.

In §. 11. eos, qui ſtuprum mulieribus inferunt, ferro, flammaque perſequi mulieribus ipſis, eiſque quorum intereſt, licere decernit; & Patrum, quos in principio q. 3. Cauſſ. 32. Gra-

men ſubditur: Ἀδελφὸς ἂν ἀδελφὸν κτείνῃ, ἐν ϛάσεσι μάχης γενομένης, ἢ τινι τρόπῳ τοιέτῳ ἀμυνόμενος ἄρχοντα χειρῶν πρότερον, καθάπερ πολέμιον ἀποκτείνας, ἔϛω καθαρός. *Si orta ſeditione, vel quovis modo frater fratrem in ſe impetum facientem pro defenſione ſua interimat, quaſi hoſte peremto, purus ſit*. Illud tamen labi ſeculi adſcribendum, quod addit: *Si ſervus liberum ſe defendens interimat, iiſdem legibus, & quibus & parricida, ſit ſubjectus*.

§. XV. Ex hactenus dictis etiam hoc adparet, quod cædes intra moderamen inculpatæ tutelæ patrata nulla labe patrantem adſpergat, adeoque extra pœnam ſit poſita. Non vero ex genere ſit, quibus in ſe vitioſis lex humana adfectuum humanorum, & iræ violentiæ velificata (1), impunitatem indulget; qualis eſt cædes adulteri marito permiſſa. De qua vid. *L. 20. L. 22. L. 24. L. 32. D. ad L. Juliam de adult.* & Lyſiæ Orat. I. pro cæde Eratoſthenis, ubi oſtendit (2), lege Attica permiſ-

(1) V. H. Grotium L. II. de J. B. & P. c. 20. §. 17. H.

(2) Nec Athenis modo, ſed aliis quoque Græciæ civitatibus talem legem fuiſſe, liquet ex Libanii Declamat. 25. 33. 34. 35. Apud M. Senecam I. Controv. 4. Legi, *adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrumque corpus interficiat, ſine fraude ſit*, ſubjicitur altera: *Liceat adulterium in matre & filio vindicare*. Ad quem locum videantur, quæ in commentario adnotavit Schottus, recte corrigens legem hanc, utut contra exemplarium fidem: *Liceat adulterium & marito & filio vindicare*. Apud Siamenſes quoque marito licet uxorem in adulterio deprehenſam occidere. Louberius de regno Siamenſi Tom. I. Part. II. cap. 16. H.

Gratianus adfert auctoritatem, contrariamque ſententiam elato ſupercilio nihili facit. Nunc non Patrum auctoritatem (ne Patribus injurii ſimus, quorum unanimem ſententiam Catholica Eccleſia complectitur) cum Pufendorfii auctoritate, quæ minima eſt, ſed cum Patriciis ejuſdem argumenta conferamus, ut aliquid amplius huic Philoſopho largiamur. Ait Auguſtinus: *Violentia non violatur pudicitia, ſi mente ſervatur &c.* ibid. Can. 9. quoniam, ut ait Chryſoſtomus, *peccatum ſine Voluntate opus non facit* ibid. Can. 10. ſive, ut ait Leo I. *cum omne peccatum ex voluntate naſcatur, & potuerit corruptione carnis mens invi-*

miſſum occidere, non ſolum qui apud uxorem, ſed & qui apud concubinam deprehendebatur; immo qui apud matrem, ſororem, aut filiam deprehenſus erat; uti eſt apud Demoſthenem adverſus Ariſtocratem (1). Rationem ſubjungit: *Quia, pro quibus cum hoſtibus dimicamus ad eos ab omni contumelia & injuria vindicandos; pro iiſdem etiam amicos, ſi quam contra leges injuriam, aut contumeliam eis fecerint, occidere lex conceſſit. Cum enim non genus aliquod ſit amicorum & hoſtium, ſed e factis horum utrumque cenſeatur; eos qui hoſtilia faciunt, pro hoſte ulciſci lex liberum fecit.* Apud Perſas, qui uxorem una cum adultero occidit, novam inſuper veſtem præmii loco accipit. Add. Olearius Itin. Perſ. L. V. c. 22. (2) Add. Valerius Maximus L. IX. c. 1. §. 13. Ant. Matthæus de Crim. *ad L. XLVIII. D. tit.* 3. *c.* 3. §. 13. *ſeqq.* Quod ſi igitur alicubi pœna aliqua aut expiatio iis, qui cædem juſtam patraverant, fuit injuncta, ea vel ad cædem ex inculpata tutela commiſſam non pertinet; vel ſine ratione fuit introducta (3); vel eo fine adhibita, ut intelligeretur, quantum ſcelus

eſſet

(1) Et Cassiodorus L. I. Ep. 37. *Feris inſitum eſt, copulam ſui extrema concertatione defendere: homo autem quomodo patiatur adulterum inultum relinquere, quod ad extremum ſuum decus cognoſcitur admiſſum? Genialis enim thori maculam deprehenſi adulteri fas eſt diluere, & ſi male junctos amplexus adulterorum morte quis diviſit, æſtimatur potius vindicta, quam culpa.* H.

(2) Grammondus L. II. Hiſtor. Gall. ad A. MDCXVI. H.

(3) Porphyrius de Abſtinentia ab animantibus primo: Ἐπεὶ καὶ τὸν ἀκούσιον φόνον οὐκ ἔξω πάσης ζημίας κατέστησαν οἱ νομοθέται, ὅπως μηδεμίαν ἐνδῶσι πρόφασιν τῆς ἑκουσίως τὰ τῶν ἀκουσίως δρώντων ἔργα μιμεῖσθαι προαιρουμένοις. *Nam etiam cædem ſine conſilio perpetratam, non extra omnem pœnam eſſe voluerunt legum auctores; ne ulla daretur occaſio aliis deliberato imitandi, quæ illi non deliberato fecerant.* H.

---

invita non pollui ibid. Can. 14. Ea doctrina Chriſtianæ mulieres informatæ vim invito animo quædam paſſæ ſunt in illa barbarorum incurſione, militarique licentia, quæ Patrum illorum ætate contigit; nullæ vero violento ſtupratori necem intulerunt. Hæc Patres, atque alia, quæ contra iuva foris necem protulimus: quid Pu-

eſſet injuſta cæde humanum ſanguinem effundere, cum etiam juſta cædes aliqua luſtratione videatur indigere. Apud PHILONEM Judæum de vita Moſis L. I. (pag. 503. Ed. Genev.) hic dicitur *Pontifici mandaſſe, ut luſtraret reverſos a recenti cæde hoſtium, quamvis enim per leges liceat hoſtem occidere, tamen qui necavit hominem, etiamſi coactus & propulſans injuriam, obnoxius videtur, propter antiquam generis cognationem oriundi ab uno capite. Hæc tum fuit luſtrandi cauſſa, ut ne ſpecies quidem ſceleris in eos competeret.* Beneficio tamen aſyli, quod pœnam exilii temporarii continebat, non videtur opus habuiſſe, qui vitam ſuam cæde invaſoris ſervatum ivit; ſed tantum, qui cædem involuntariam quidem patraverat, ſed quam exacta diligentia adhibita evitare poterat. Numer. XXXV. Deuter. XIX. Locus 1. Paralip. XXIX. 3. ad defenſionem non pertinet; & Davidi extructio templi videtur interdici, non tam quod ipſe ex cædibus bellicis aliquid labis contraxiſſet, quam quod filio materiam ex operibus pacis inclareſcendi ſubtrahere non deberet, qui bello tantum gloriæ ſibi paraviſſet (1). Scholiaſtes EURIPIDIS in Oreſte ad verſ. 820. tradit, morem veterem apud Græcos fuiſſe, ut poſt juſtam cædem interfectores gladium Soli oſtenderent, in argumentum innocentiæ, quaſi qui ex ipſorum mente πάντ' εἰσορᾷ, καὶ πάντ' ἐπακούει, *omnia videt, & omnia audit*, ſuper ea re teſtis imploraretur. Et tamen iidem expiatione aliqua opus habebant, & an-

(1) Aliam rationem eamque magis ſpecioſam prodit CLERICUS ad laudatum locum Paralip.

Pufendorfius? Adſentitur cum Plauto, & Seneca mulierem mente, non caſu impudicam fieri; ſed excipit non ſequi ſtupratorem violentum occidi non poſſe; quemadmodum non ſequitur Virum pium extremam vim latroni opponere non poſſe iccirco, quoniam Vir ille occiſus *ad beatiorem vitam transfertur*: itaque recoctam crambem recoquit. Cum Chriſtiano non licere aliena morte vitam quærere ſatis ſuperque Patres dixerint, exinde dicemus ſtupratoris necem multo minus per Chriſtianam Philoſophiam licere. Si regerat necem illam per Civiles omnium Gentium leges licere; atque etiam Hebræos Auctore Seldeno cenſuiſſe vitæ meæ invaſorem, meamque ſponſam comprimere conantem

annali exſilio defungi cogebantur (1). De quo exſilio etiam eſt apud PLATONEM de LL. (L. IX. pag. 865. 866. Ed. Steph.) vid. *L. 16. §. 8. D. de pœnis* & GROTIUS in Flor. ſparſ. ad d. l. Athenis quoque de cædibus, quas quis jure factas contendebat, cognoſcebatur in peculiari judicio, quod dicebatur Delphinium, a templo Apollinis Delphini, uti eſt apud Demoſthenem adverſus Ariſtocratem, & Scholiaſten Ariſtophanis in Equitibus. Sic apud Æthiopes, qui involuntariam cædem patraverat, exſulabat, donec a Gymnoſophiſtis fuiſſet expiatus. Vid. PHILOSTRATUS de Vita Apollonii L. VI. (c. 5. pag. 239. init. Edit. Lipſ. 1709.) Apud VIRGILIUM Æneid. II. (verſ. 720.) ita Æneas:

> *Me bello e tanto digreſſum, & cæde recenti,*
> *Adtrectare nefas,* (ſacra) *donec me flumine vivo*
> *Abluero.* - - - -

In Canone 18. Concilii Nannetenſis ſub Formoſo habiti ita diſponitur: *Si quis caſu non volens homicidium per-*

(1) Adde exſilia Cephali & Herculis apud Apollodorum. Svecico jure conſtitutum, ut homicida, moderamine etiam inculpatæ tutelæ obſervato, pecuniaria pœna teneatur, & ritu quarumdam eccleſiarum pœnitentiam eccleſiaſticam ſubeat. In legibus etiam Norwegicis pœna homicidii ex inculpata ſui tutela pecuniaria eſt. Ut obſervavit Johann. LOCCENIUS Synopſ. Jur. Svetic. Diſſ. 29. Quæſt. 10. Et in quibuſdam Helvetiæ Pagis quicumque homicidium perpetraverit, etiamſi vim repulerit, exulare cogitur; neque Senatui ipſum ab exſilio revocare licet, ſed a publico conventu regionis reditum petere & impetrare poteſt, teſte SIMLERO L. II. de Helvetia. H.

---

tem merito a me interfici, eamdem cantionem reciinere videtur. Leges enim humanæ potuerunt ejuſmodi cædem permittere; quæ cum viciis omnibus occurrere illæ non poſſint, graviora puniunt, reliqua permittunt; quæ ratio naturalis legis latori Deo non congruit. Quum ait Hebræis licuiſſe uſque ad inimici necem progredi, id jamdiu Patribus in mentem venit; quorum alii ajunt rudioribus Hebræis, non Chriſtianis licere *in gladio converſari, Domino pronunciante gladio periturum, qui gladio fuerit uſus*, ut ante omnes Tertullianus tum Ambroſius, & Baſilius illis in locis, quæ antea protuli; alii

perpetravit, 40. *diebus in pane & aqua pœniteat*, *quibus peractis biennio ab oratione fidelium ſegregetur*, *non communicet*, *nec offerat*: *poſt biennium in communione orationis offerat*, *non tamen communicet*: *poſt quinquennium ad plenam communionem recipiatur*, *abſtinentia ciborum in arbitrio Sacerdotis permaneat*. Sed neque hic canon ad defenſionem ſpectat, & fortaſſe plus juſto eſt rigidus. Sic & quæ habentur in Legibus LONGOBARDICIS L. I. tit. 9. L. 19. & in Capitul. CAROLI L. IV. tit. 27. & L. VII. tit. 295. non neceſſario videntur ad cædem, quæ intra moderamen inculpatæ tutelæ ſubſiſtit, extendenda: aut ubi iſtud factum fuerit, merito nimiæ ſeveritatis notantur. MORNACIUS quoque *ad L.* 3. *D. de Juſt. & Jure* tradit, judices in Gallia ad hunc diem religioſiſſime ſervare, ut nunquam fere in ejuſmodi judiciis rei abſolvantur, quin ſimul damnentur peculiaribus in pauperes erogationibus, aut aliquando etiam Chriſtianis pro occiſi anima ſacrificiis. Quod nonnihil ſuperſtitionis olere videtur. Etſi bonis non ſine cauſſa ejuſmodi cædis neceſſitas triſtis accidit.

§. XVI. CETERUM defenſio quidem vitæ, membrorumque ac pudicitiæ, tamquam rerum irreparabilium, magnum habet favorem, ſic ut illa quoque legem divinam poſitivam de Sabbatho ſolvat: (Vid. 1. Macchab. I. 32. ſeqq. JOSEPHUS Antiq. Jud. L. XII. c. 8.) (pag. 169. C. Ed. Wechel.) Nam qui diverſum ſenſerunt, non ſine ratione irridentur a PLUTARCHO de Superſtitione, & Agatharchide, citante JOSEPHO Ant. Jud. L. XII. c. 1. Add. GROTIUS ad 1. Macchab. II. 37. Ut mirer, quomodo Eidem L. I. contra Apionem (pag. 1050. E.) iſthoc factum laude digniſſimum videatur, quod

alii vero ajunt aliud *per Moyſen proditum antiquis*, aliud *per Chriſtum traditum*: *quo tantum abeſt*, *ut gladii injuriam ulciſci liceat &c.* Ea Cyrilli Alexandrini verba ſunt lib. 11. in Joh. cap. 12., qui ad illam Chriſti ſententiam digitum intendit: *Audiſtis*, *quia dictum eſt*: *Oculum pro oculo*, *dentem pro dente*. *Ego autem dico vobis non reſiſtere malo* &c. Matth. 6. Quæ igitur venia privatis Hebræis per Moſam ſcripta eſt, eam Chriſtus expunxit; *qui non modo vicem*, *ſed etiam talionem*, *etiam recordationem*, *& recogitationem injuriæ prohibet*: Tertull. lib. 4. contra Marcion.

In

quod obſervationi illius legis vita & patriæ libertas fuerit poſtpoſita (1); niſi de intentione hoc potiſſimum accipias. Enimvero circa defenſionem rerum, quæ utique reſtitui poſſunt, neque omnes ita abſolute homini videntur neceſſariæ, dubitari poteſt, an illæ quoque per extrema ſint adſerendæ. Præſertim cum multis valde arrideat illud Taxilis apud PLUTARCHUM Alexandro: *Quid bellis inter nos, & prælio opus eſt, Alexander, quum neque aquam nobis ademtum, neque victum neceſſarium veneris, pro quibus ſolis neceſſe habent homines ſani decertare*. EURIPIDES Supplicibus: Τῦτο γὰρ μόνον βροτοῖς ὐκ ἔςι τ' ἀνάλωμα ἀναλωθὲν λαβεῖν. χρημάτων δ' εἰσὶν πόροι. *Sola enim vitæ humanæ jactura mortalibus reparari nequit. Opes autem ſarciri poſſunt*. Equidem quid judicium & mos omnium gentium ferat, in aprico eſt; qui ad necem uſque invaſorum pro rebus pugnari concedit. Immo pleraque bella geri conſtat, non ut aliis vita, ſed res eripiantur. Ac ridiculus haberetur hoſtis, qui, ne telis peteretur, proteſtari vellet, quod ad res dumtaxat rapiendas veniat. Igitur illud certum eſt, non fieri injuriam ei, qui dum alterius res raptum aut perditum it, occiditur, etſi alias iſtæ res vitæ hominis æquiparari nequeant. Nam in ſtatu quidem naturali, qui injuriam qualemcunque dolo malo intentat, hoſtis evadit; qui quo minus extrema quæque patiatur, nullo jure, quod in ipſo hæreat, munitur. Et cum alter non plus

(1) Notandum autem quod idem JOSEPHUS ſcripſit I. de B. J. 5. *Pro ſolo corpore Judæis etiam per ſabbatha pugnare licet*; & XIV. Vet. Hiſtor. 8. *Prohibere vim inferentes lex permittit; ſed obſidentium opera impedire non ſinit*. H.

In §. 12. injuriam Reip. illatam ab illata privato homini injuria recte diſcernit: etenim alapa patienter privato ferenda eſt, non quum ea ex. c. Legatis infertur, quia bellum juſta de cauſſa indicitur. In §. 13. Regem ait a Rege invaſum non debere, ne quis occiſus pereat, ſe fugæ dare, ſed forti animo bellum gerere: quæ omnia Lex Evangelica recipit, & probat. In §. 14. ad cauſſæ caput alacrior redit; atque non ſolum ad invaſoris necem progredi licere, ſed & illum, qui ſe interfici patitur, laude digniorem non eſſe eo, qui invaſorem interficit.

Nam

plus juris ad res meas, quam vitam eripiendam habeat, non minus poteſtatis mihi ad illas, quam hanc defendendam competet. Quin cum citra res vita noſtra non poſſit ſervari, hanc quoque conſequenter impugnat, qui illis me ſpoliare nititur. Ac apertum eſt, ſecuritatem ac tranquillitatem ſocietatis civilis, ac generis humani ſubſiſtere nullo modo poſſe, ni poteſtas ſit raptores rerum, quas utique magno amore proſequuntur mortales, per extrema coërcendi. Porro illi, qui non citra anxietatem ſeſe heic torſerunt, duabus hypotheſibus niſi fuerunt: primo pœnam juſtam ſemper delicto æqualem eſſe debere hactenus, ut reo non majus bonum debeat adimi, quam ipſe in altero læſit aut perdidit. Quod falſum eſſe, alibi oſtendetur. Deinde noxas, quæ pro defenſione ſui ac rerum ſuarum injuſto invaſori inferuntur, eſſe pœnas proprie dictas, adeoque per regulas juſtitiæ vindicativæ dirigi. Quod itidem falſum eſt. Nam pœna proficiſcitur a ſuperiore in ſubjectum ex vi imperii, ejuſque magnitudinem reſpectus boni publici temperat. Sed defenſio antiquior eſt imperio civili, ac quam maxime locum habet inter eos, quorum neutri in alterum eſt imperium; eamque intuitus propriæ ſalutis, & neceſſitas ſua conſervandi moderatur. Aſt inter illos, qui eadem in civitate degunt, licentia naturalis defenſionis eſt vehementer reſtricta: cum intrinſeca civitatis tranquillitas ſubſiſtere non poſſit, ſi ob quamvis injuriam hoſtilia reponere civi liceat. Igitur id demum violentæ defenſionis civibus adhibere fas eſt, quod ex naturali libertate per indolem ſocietatis civilis, ut leges civiles non eſt ademtum. Quæ licet concedere potuerint, ut civis majori illato malo civem invaſorem poſſet

---

Nam in illa animi, viriumque contentione rationum momenta pro utraque cauſſa expendere nemo poteſt, ſed quiſque vitæ ſuæ conſervationi ſtudet. Verum nos non eum virum quærimus, qui laceſſitus neſcit tunc, quid agat; ſed eum quærimus, qui Chriſtianæ patientiæ, fortitudiniſque præcepta jam tenet. Iterum inquit laceſſito opus eſſe aliquo tempore, ut animæ ſuæ ineat, componatque rationes, ne Deo judice æternum pereat. Sed hæc ratio quam falſa eſt! Qui enim Chriſtianis præceptis ita obſequitur, itaque delectatur, ut ne ſui Fratris anima pereat, vitam

poſſet repellere, quam hic iſti intentabat, (qualis erat lex Attica, quæ ἐὰν φέροντα ἢ ἄγοντα βίᾳ ἀδίκως, εὐθὺς ἀμυνόμενος κτείνῃ, νηποινεὶ τεθνάναι κελεύει. *Si quem, auferentem aut abducentem per vim & injuriam ſtatim cauſſa defenſionis quis occiderit, impune occiſum eſſe jubet* apud DEMOSTHENEM adverſus Ariſtocratem:) regulariter tamen injurias, quæ ad res reparabiles tendunt, a privatis per extremam vim repelli nolunt. Cum per vires publicas facili negotio, & citra turbam reparatio procurari poſſit, quæ extra civitates ab invitis non niſi per bellum obtinetur. Inde non opus eſt, ut cum GROTIO L. II. c. 1. §. 11. adeo ſimus ſolliciti de exæquatione rei raptæ, & vitæ raptoris per favorem defenſoris, & odium raptoris. Niſi cum BOECLERO ad d. l. dicere velimus, cum plerumque ſit difficillimæ dijudicationis, quid in tali actione citra ultrave limites ſteterit, naturæ non repugnare, favorem in ſpoliati vel ſpoliandi partem trahere, & raptorem furemve odio proſequi, id eſt, in dubio veniam dare cædi hujus generis, & ignoſcere. In civitatibus igitur ſufficit, ſi quis limites defenſionis per leges civiles deſignatos non exceſſerit. Si tamen hoc factum fuerit, invaſori non fit injuria, ſed ſimpliciter in leges civiles peccatur. Sed annon ſaltem contra legem caritatis peccabitur, ſi raptor rei reparabilis cædatur? Ubi arbitramur, caritati adverſus hoſtilia profeſſum hactenus dumtaxat locum eſſe, quatenus probabilis ſpes adlucet, eo modo iſtum ad pœnitentiam injuriarum, & componendam pacem moveri poſſe. Quæ ſpes ubi decollavit, proditor ſui eſt, qui hoſti parcit. Quodſi autem ratio mihi ſuadet, rem, quæ minimum valeat, eaque propter con-

tam amittere malit, is certe Deo placet, ſibique tutum iter ad cœlum parat. At quoniam nos ii ſumus, qui noſmetipſos, vitamque noſtram potius, quam Dei legem, proximique animam amamus, iccirco ab humanæ Sapientiæ penu ratiunculas conſervandæ vitæ hortatrices educimus: iccirco nova hæc Ethica, quam norunt, ſpreveruntque Patres Ethicæ Chriſtianæ Magiſtri, ſeculi Sapientibus placuit, maximeque iis, qui Fidem orthodoxam non tenent. Tertio inquit improbitati, non pietati Patriciam ſententiam favere. Vide hominis audaciam, qui Deo obſequentes damnat,

contemni mereatur, non ita acriter eſſe defendendam; id non fit in gratiam furis aut raptoris, ſed ne ipſe propter exiguam rem multum moleſtiæ ſuſcipiam, aut humili nimis animo, avaruſque videar.

§. XVII. Hoc loco etiam diſpiciendum ſuper nobiliſſima illa lege de fure nocturno impune occidendo, diurno non item; quæ exſtat Exod. XXII. 2. Cui convenit lex Solonis, quam ita refert DEMOSTHENES Orat. contra Timocratem (num. 180.) *Si quis de die ſupra quinquaginta drachmas furatus fuerit, ad undecim viros adduci eum licere. Si vero noctu quodcumque furatus fuerit; hunc licere occidere; & inter perſequendum vulnerare, & ad undecim viros abducere, ſi quis velit.* Rationem addit ULPIANUS Rhetor: Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ δύναταί τις καὶ βοηθοὺς καλέσαι ἑαυτῷ, ἐν δὲ νυκτὶ οὐκέτι. *Interdiu enim licet vocare, qui auxilium ferant, noctu non item.* Sic PLATO de LL. L. IX.] pag. 936. A. Edit. Wechel. pag. 874. B. T. II. Ed. Steph.) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσιόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων, ἐὰν ἑλὼν κτείνῃ τις, καθαρὸς ἔστω. *Qui noctu furem domum ſuam ingreſſum interemerit, mundus eſto* (1). Eadem lex in XII. tabulas translata: *Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, jure caſus eſto.* Quam ita refert CAJUS L. 4. §. 1. *D. ad L. Aquil. Lex XII. tabb. furem noctu de-*

(1) Et apud Francos obtinuit. Lex BAJUVARIORUM tit. 8. c. 5. *Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas ſecum portat, ſi fuerit occiſus, nulla ex hoc homicidii querela naſcatur.* Quæ lex inſerta quoque eſt L. V. Capit. cap. 343. Add. l. WISIGOTHOR. L. VII. tit. 2. c. 16. BURGUNDION. addit. 1. tit. 16. c. 1. & 2. FRISION. tit. 5. c. 1. H.

---

mnat, ſeipſos amantes abſolvit; qui pietatis ingenium melius, quam Patres Deo pleni, noſſe confidit! Ergo Vir pius latroni nefario, inquit, jugulum præbeat, neceſſe eſt, *ne dum reſiſtit, damnationem æternam incurrat?* Iterum, atque iterum ajo Patres velle curam ſui virum bonum gerere, omneſque vires intendere, ut ſe incolumem ſervet, modo invaſoris necem nec velit, nec quærat. Vir bonus igitur latroni reſiſtat, jugulum non præbeat, ejus vires diripiat, diminuat, ſi poteſt: tantum ab ejus cæde abſtineat. Quem heic ſomniat improbitatis favorem? Hoc unum ſcio Chriſtianos, cum Dei legi, Patriciaque Doctrinæ obſecu-

deprehenſum occidere permittit, ut tamen id ipſum cum clamore teſtificetur. Ubi Jac. Godofredus ad LL. XII. tabb. notat, poſteriora verba de clamore eſſe emblema Triboniani (1). Ea quippe in LL. XII. tabb. non exſtitiſſe, arguit locus Ciceronis in Orat. pro Milone (c. 3.): *XII. tabulæ nocturnum furem quoquomodo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt.* M. Seneca L. X. Excerpt. controv. ult. *Lex, quæ nocturnum furem occidi quoquomodo jubet, non de damnato tantum, ſed de fure loquitur.* Gellius L. XI. c. ult. quando refert, Draconem in fures capitis pœnam ſtatuiſſe, Solonem autem dupli dumtaxat (2), addit; Decem viros Romanos inter iſtius *Severitatem* & hujus *Lenitatem* media inceſſiſſe via. *Nam furem, qui in manifeſto furto deprehenſus eſſet, tunc demum occidi permiſerunt, ſi aut cum faceret furtum, nox eſſet, aut interdiu telo ſe, cum prehenderetur, defenderet.* Clamorem autem Lex XII. tabb. requirebat dumtaxat in fure diurno, quando telo ſe defenſaret. *Si luci furtum faxint, ſi ſe telo defenſint, quiritato, endoque plorato. Poſt deinde ſi cæſi ſint, ſe fraude eſto.* Conf. L. 4. §. 1. D. *ad L. Aquil.* ubi itidem vocabulum *æque* a Triboniano infarctum (3). Etſi non improbabile ſit ſucceſſu temporis, & per auctoritatem prudentum iſtam legem ex parte mitigatam fuiſſe; adgnoſcente quoque Cujacio L. XIV. Obſ. 15. Id quod adparet ex Ulpiano L. V.

(1) Cujus emblematis Tribonianum abſolvit Noodtius Obſ. I. c. 15. Probab. L. I. c. 9. & ad Leg. Aquil. c. 5. Adde Præfationem Tomi III. Theſ. Juris Otton. p. 29. in fin.
(2) Conf. van Bynckershoek Obſerv. L. III. c. 16.
(3) Quod itidem negat Noodtius dd. ll.

ſecuti ſunt, magni animi, invictæque patientiæ exempla præbuiſſe, Ethnicíſque faciliorem viam ad Eccleſiæ ſinum aperuiſſe; quæ quidem exempla, Eccleſiæque commoda ab Puſendorfiana ſententia fruſtra exſpectes. Nunc quo abit, aut unde præſidium ſibi quærit? Dubitare ſe ait, *ne ejuſmodi invaſor ſub Proximi nomine venire poſſit*. Ergo verba illa; *Audiſtis, quia dictum eſt: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum, Ego autem dico vobis. Diligite inimicos veſtros: benefacite his, qui oderunt vos; & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos,*

L. V. *ad edictum*, cujus verba integra exſtant in *Collatione legum Moſaicarum & Romanarum a Petro Pithœo* primum edita. Quæ truncata referuntur *L.* 5. *D. ad L. Aquil.* Add. *L.* 9. *D. ad L. Cornel. de ſicar.* Cujus mutationis fortaſſe hæc ratio fuit, quod nonnulli ex ædibus ſuis in prætereuntes impetum facerent, eoſque occiſos in furto poſt deprehenſos fingerent. An quod confertas & munitas inter ædes furandi non tam facilis occaſio, ſic ut furtum vix poſſet contingere ſine domini negligentia. Conf. Justinus L. II. c. 2. §. 6. Unde putat Cujacius l. d. legem illam XII. tabb. non in urbibus amplius, & oppidis valuiſſe, ſed tantum in agris adhuc obtinuiſſe (1), per *L.* 1. *C. quando lic. unicuique.* Quamquam hæc lex non de furibus, qui clanculum res ſubducere conantur, ſed graſſatoribus & prædatoribus violentis agat; prout oſtendit ſubjuncta ratio; *Ut iſti mortem, quam minabantur, excipiant, & id, quod intendebant, incurrant.* Sed & ſæpius dictam legem Sext. Cæcilius apud Gellium L. XX. c. 1. falſo *de nocturnorum graſſatorum inſidioſa violentia* explicat (2). Ceterum ratio diſcriminis inter diurnum & nocturnum furem ea

(1) Jure novo aliud in agris, aliud in urbe & oppidis obtinuiſſe contendit Cujacius ex *L. I. C. Quando liceat*, & Harmenopulo L. VI. c. 5. Sed recte obſervavit Jac. Gothofredus ad L. 2. C. Theodoſ. *ad Leg. Cornel. de Sicar.* T. III. p. 94. a Edit. Lipſ. eam legem Theodoſii I. ad privatos fures non pertinere, ſed ad prædones & raptores referendam eſſe.

(2) Cui accedit, propter *inſidioſam nocturni graſſatoris violentiam*, ut Gellius loquitur L. XX. N. A. c. 1. vitæ aut corporis periculum raro abeſſe. V. Carpzovius Quæſt. Criminal. 32. n. 31. ſequ. H.

---

vos, ut ſitis Filii Patris veſtri &c. Matth. 5., quibus inimici dilectionem Chriſtus imperat, eumque Proximum agnoſcit, vel Auctor ignorat, vel de eo præcepto per ſummam impietatem dubitat; eique magis Hebraica, qnam Chriſtiana conditio placet; quia Hebræi ſoli, non Chriſtiani inimicum odio habent, nec proximum agnoſcunt. Demum illam Ciceronis ſententiam de Viro Bono: *Nemini noceat niſi laceſſitus*, adnotationi Lactantii univerſe ajentis: *Jam ex hoc ipſo boni Viri nomen amittat, neceſſe eſt, ſi nocebit &c.* eamdem exceptionem adjicit, quæ regulam illam

ea nobis præcipua videtur, quod abs fure interdiu deprehenſo res poſſit recuperari, a fure nocturno non item, ubi is ſeſe ædibus proripuerit; qui neque per tenebras cognoſcitur, aut ab uno licet forte agnitus convinci nequit, dum e lectis non facile teſtes excitantur. In qua ſententia hæc pleriſque maxima difficultas videtur, quod cum iſtæ leges in fures pœnam capitalem non decernant, abſurdum ſit; privatis in eoſdem plus licentiæ indulgere, quam ſumma poteſtas civilis ſibi voluit ſumere. Ad quam reponi poteſt, omnes eas leges circa ſupplicia furum præſupponere, res furto ablatas, fure deprehenſo, reſtitui aut penſari. Quo facto, pro conditione ſuarum rerumpublicarum pœnam dupli aut quadrupli ſufficere judicabant. Exinde tamen non ſequitur; ergo leges in eo caſu, quo reparatio damni erat ceſſatura; non potuerunt civibus ex eo, quod in naturali libertate licebat, amplius quid indulgere. Neque enim quod in ſtatu naturali jus belli indulget, id legislatores circa definiendas in civitatibus pœnas ſequi neceſſum habuerunt. Sic dantur civitates, ubi adulterium non eſt capitale; & tamen maritis impune licet occidere adulteros in ipſo actu deprehenſos. Sane quin injuria violati thori illata aut intentata in libertate naturali conſtitutis ſufficiens bello cauſſa ſit, nemini credo dubium eſſe; quæ autem ſit licentia belli, nemo ignorat. Et tamen adulterio perpetrato nolebant leges pœnam adulterii intendere ad id, quod ex ea cauſſa moti belli licentia indulget. Poſſis huc adplicare illud, quod Rich. Cumberland de Leg. natur. c. 5. §. 26. tradit. Quia ſæpe magiſtratus civilis de hujuſmodi flagitiis non poteſt cognoſcere, ſæpe evadunt impunita; ideoque quando-

illam Evangelicam, naturalemque infringit; quia prorſus videri vult Ethnicam magis, quam Chriſtianam Philoſophiam ſibi placere. In ultimis pone verſiculis hujus §. obſervat Platonem ſcripſiſſe Filio nulla lege concedi pro defenſione ſua parentes interimere, *ſi a Parentibus videt ſe interfectum iri*: itaque Puſendorfius hanc unam exceptionem probare videtur. Hanc unam Maſcovius heic in ſubjecta nota improbat, qui Filio inſonti Patris cædem, atque in alia nota §. 5. ſubjecta Principis ſui ſævientis cædem ſubdito licere jure naturæ conſentit. Puduit Platonem, pu-

cunque ſumi poteſt pœna, ſumitur graviſſima, ut quanto magis audacia ex ope frequentis impunitatis creverit, tanto magis eadem ſummi ſupplicii metu retundatur. Sed & quod lex Romana tradit de fure diurno, eum occidi poſſe, ſi ſe telo defenderit; liquido eſt indicio, cædem furis permitti ad conſervationem rerum, & non tunc demum, quando is ultro me telo impetit, ſed & quando me, res ablatas ipſi eripere adgredientem, telo repellere inſtituit.

§. XVIII. Quæ cum ita ſint, adparet, fruſtra a nonnullis dictæ legis de fure nocturno hanc adferri rationem; quod alias delicta ſint manſura impunita, ſi noctu fur aufugiſſet. Sed & apud Grotium L. II, c. 1. §. 12. non occurrit nihil, quod probari nequeat. Dicit, *legislatores hoc voluiſſe, directe rerum cauſſa neminem interfici debere*. Id quod nos ex iſtis legibus perſpicere non poſſumus, quæ de furibus loquuntur, qui, ut res clanculum ſubducant, in ædes irrepunt. Etſi quandoque in furto nocturno accidere poſſit, ut dum res meas ſervatum eo, vita quoque mea periclitetur. Quo caſu ex duplici capite cædes furis ſit licita. Ubi innocentiæ meæ non obſtat, quod ipſe me in hoc periculum deduxiſſe videar, dum rem meam cupio retinere, aut recuperare. Nam verſor in actu licito ac prope neceſſario; ex quo ſi quid præter meam culpam proveniat, nihil mihi poterit imputari. Quod ſi propter res omnino non liceret alterum interficere, non video, quomodo culpa vacet, qui pro ſervandis rebus in tale ſe periculum non imprudens conjecit, ubi occidere aut occidi neceſſum foret. Sicut fruſtra defenſionis favorem implorat, qui in duellum provocatus ultro deſcendit. Sed & ratio

---

puduit Legislatores Ethnicos, quos adpellat, arma Filio contra Patrem miniſtrare, atque etiam ſubdito contra Principem, ſi quid de hac ſpecie ſcribere inſtituiſſet Plato; quia & Summi Imperii Majeſtas ipſa, & Patriæ, quæ parentibus carior eſt, tranquillitas Principem tuetur, qua de re erit amplior dicendi locus. Defenſæ utriuſque cædis Maſcovium non puduit, ut ab eo exemplo diſcamus Philoſophiam Gentium honeſtiorem, quam ejus Ethicam videri.

In §. 15. confitetur humana lege permiſſam marito levandi dolo-

ratio legis ab ipſo prolata non ſatis videtur ſolida: *Quod noctu vix ſit copia adhibendorum teſtium, atque ideo, ſi occiſus fur reperiatur; facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſſa dicat furem interemtum, repertum ſcilicet cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſit.* Etſi enim demus, vocabulum Hebraicum (1) poſſe capi pro *inſtrumento perfoſſorio*; tamen, ſi ea ratio legis fuerat, planius erat dixiſſe: ſi cum telo fuerit inventus. Quamquam neque hoc ſequatur; fur inventus eſt cum telo; igitur illius, a quo occiſus fuit, vitæ vim intentavit. Sed & ex lege XII. Tabb. non ſequitur; diurnus fur non poterat occidi, niſi telo ſe defendiſſet; ergo contra nocturnum furem eſt præſumtio, quod telo ſe defenderit. Immo illa nocturnum furem *quoquo modo* occidi permiſerat. In *L. 9. D. ad L. Cornel. de ſicar.* (2) verba illa, *ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuit, dum rem ſervare conatur*, poſterioribus ſeculis LL. XII. Tabb. ſunt addita. Ante iſtam additionem probari non poteſt, homicidii fuiſſe reum, qui furem nocturnum occiderit, ſi forte teſtes adfuiſſent, ex quibus conſtaret, non fuiſſe eum, qui furem occidit, ab ipſo in pericu-

 lum

(1) במחתרת bammahhthereth, quod proprie ſignificat *in effoſſione*. Cui foſſioni furis ideo locus erat, quia pleræque domus colonorum ex argilla, lignis inſerta, conſtructæ, Job IV. v. 19. Unde illud ſaltem manifeſtum, falli, qui ex hoc Exodi loco diſtinctionem furis venientis cum telo & ſine telo, cujus mentio in Nemeſi Carolina Art. 159. 160. eliciunt, quum inſtrumentum heic ad ſummum perfoſſorium fingi poſſit, pro telo autem vel gladio id accipi, perfoſſionis indoles non patiatur.

(2) Quam non ſuo loco poſitam eſſe, contendit Noodtius Prob. L. I. c. 9. §. 6.

---

doloris, vindictæque, non defenſionis cauſſa cædem adulteri; ideoque cædem illam vitioſam eſſe. Tum refert in populorum fere omnium more poſitum eſſe, ut qui probaverint juſtam etiam cædem feciſſe, eos aliqua expiatione, annalique exſilio defungi oporteat. Neque obſervat humano ſanguine effuſo, ſemper macula aliqua vitii, quod naturale jus damnat, effuſorem quemcumque adſpergi; ejuſque naturalis cenſuræ reliquias eo more ſervari. Mox Canoni Nannetenſi, qui morem illum retinet, tamquam nimis rigido, Gallicæque conſuetudini, quæ Chriſtianam pie-

lum vitæ adductum. Exemplum de puella in agro ſtuprata ad rem nihil facit. Nam ibi expreſſe lex pro vi eidem illata præſumere jubet; heic de præſumto vitæ periculo nihil invenitur. Quin potius ex re furum eſt, nullam conſerere pugnam, & in pedes ſe dare. Fatemur tamen longe generoſius facere, qui furem nocturnum, ſi commode poſſit, capit, rebusque ſuis ſervatis magiſtratui defert, quam qui citra neceſſitatem eum occidit. Add. quoque Groenewegen de Legibus abrogatis ad *L. 4. D. ad L. Aquil.* ubi teſtatur, legibus Batavorum non requiri, ut quis de fure nocturno cum clamore teſtificetur. Conf. Lex Wisigothorum L. VII. tit. 2. cap. 16. Lex Burgundionum Addit. 1. tit. 16. c. 1. 2. Lex Frisionum tit. 5. Conſtit. Sicularum tit. 13. Capit. Caroli & Ludovici L. VI. c. 19.

§. XIX. Quæritur denique, an qui injuriam prior intulit, recte poſſit reſiſtere injuriam vindicatum eunti? Quod aliqui adfirmarunt, ideo quod pauci, proprio ex arbitrio injurias ſuas exſequentes, tantum reponant vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Verum nobis heic paullo diſtinctius videtur pronunciandum. Scilicet ex lege naturæ, qui injuriam alteri intulit, ſatisfactionem debet offerre. Tenetur etiam quilibet offenſæ veniam concedere alteri petenti, & pœnitenti, oblata reparatione damni dati, & cautione de non offendendo in poſterum præſtita. Quintilianus Declam. 5. *Semper odiorum honeſtus occaſus eſt; & dum ſimultates nihil aliud habent,* *quam*

---

pietatem redolet; tamquam *nonnihil ſuperſtitionis olenti* ſuccenſet. In §. 16. alia de re, h. e. de rerum defenſione diſſerere incipit; & bene ait pro earum defenſione bellum publica auctoritate geri, hoſteſque interfici poſſe; ſed privato Civi *regulariter* jus non eſſe *ad extrema* veniendi h. e. ad furis cædem: quamvis obſervet civili lege inſtar Atticæ concedi potuiſſe, ut civem per vim, & injuriam res auferentem Civis occidat. Furis occidendi non eſſe regulare jus ait, quia in Civitate quiſque res ſuas ſibi ablatas legum præſidio, & Magiſtratus auctoritate recuperat. Defendendæ quoque rei ſuæ modum leges cuique præfiniunt: quem modum ſi forſitan rei ſuæ defenſor negligat, eum in leges peccare, non occiſo furi facere injuriam exiſtimat, quaſi qui omnium homicidarum patrocinium ſuſceperit. Illud vero a Chriſtiano homine

quam nocendi cupiditatem, ſpecioſa in melius animi mutatio eſt. Sic Marcus Antoninus L. I. §. 7. in ſuis moribus commendat, Πρὸς τοὺς χαλεπήναντας καὶ πλημμελήσαντας εὐανακλήτως καὶ εὐδιαλλάκτως, ἐπειδὰν τάχιστα αὐτοὶ ἐπανελθεῖν ἐθελήσωσι, διακεῖσθαι. *Quod placabilis & reconciliatu facilis eſſet adverſus eos, qui offenſionis cauſſam dederint, aut deliquerint aliquid, ſimul atque illi in gratiam redire vellent*. Addatur Idem L. XI. §. 8. & Seneca de Ira L. II. c. 34. L. III. c. 26. 27. 42. Sic & apud Chinenſes, qui philoſophiam moralem omnibus diſciplinis ſolent præferre, nemo eſt tam crudelis, ut injuriam ſibi illatam morte ulciſci ſtudeat; & qui alteri cedit & lædere ipſum non cupit, cordatus & egregius vir habetur. Nevhof. Ingen. deſcript. Chinæ c. 1. Igitur qui ſatisfacere renuit, & refuſionem poſtulanti reſiſtit, injuriam injuria cumulat (r). Sed qui æquam ſatisfactionem oblatam reſpuit, & omnino armis vindictam perſequi contendit, injuſtam vim moli-

R 3 tur,

(r) Aristides Leuctrica prima ait: *Cum Thebani omnia æqua Lacedæmoniis obtuliſſent, ii autem ultra tenderent, bonam cauſſam ab his ad illos tranſiiſſe*. Quod aliis exemplis illuſtrat Grotius d. l. in not. H.

---

mine nec dici, nec ferri poteſt, quum ait eum, qui *res reparabiles* per vim aufert, ſalva Caritate occidi poſſe, niſi ad pœnitentiam injuriarum, atque ad componendam pacem venire ſperem: alioquin videri furem occidi oportere, ne dum hoſti parco, meimet proditorem videri velim. Quod ſi exiguæ, & minimæ rei meæ furem ferro perſequi negligam, ego non furis cauſſa rem meam negligo; ſed ne judicii moleſtias patiar, neve humili, viliſque animo eſſe videar. Proh! quam bene hæc inhumana dogmata cum illa carnali Sapientia, qua Puſendorfius inflatur, conveniunt. At ab illa cœleſti Sapientia, in qua nos Chriſtus inſtituit, quam diſtant! Proximo prodeſſe, & conſulere hæc imperat: ſuæ rei, vel commodo, vel utilitati tantum illa conſulit; atque ad ſui amorem refert omnia, h. e. ſuarum actionum omnium finem homo ſeipſum conſtituit; nec Dei legem, non Caritatis Ordinem, quem Chriſtus imperat, obſervat. Pudet me diutius in refellendis hiſce impiis argutiis, ineptiiſque immorari: tantum monere te volo, id, quod in Præloquio dixi, ab ipſo Puſendorfio abunde probari: nimirum dixi pleraque Chriſtiana dogmata

tur, eique jure reſiſti poterit. Conf. LIVIUS L. IX. c. 1. & GROTIUS L. II. c. 1. §. 18. & BOECLERUS ad h. l. Poteſt huc facere exemplum privatæ pugnæ apud DAVILAM de bello civili Franciæ L. XV. p. m. 1027. (1).

CA-

(1) De libertatis defenſione noſter nihil monuit, quemadmodum nihil quoque de ea Grotius dicit, forſitan quia hodie rarius de ea quæſtio eſt. Veteribus libertas vitæ ſemper æquiparata fuit, quod hodie quoque militibus, cum barbaris, quotquot captos in ſervitutem redigunt, decertantibus, juſtum eſſe videri poſſit. Ceterum, qui nos in ſervitutem redigere conatur, recte interimitur, quia, uti LOCKIUS de gubernatione civili L. II. c. 3. 4. in primis §. 17. & 22. Edit. Londin. philoſophatur, neſcimus, quouſque perrectura ſit ira ipſius, & vitam nobis relicturus ſit, nec ne.

---

mata illum ignorare; & quæ vix novit, corraſis quibuſdam ratiunculis ſubruere; quia carnalem ſapientiam ratiocinantem pluris, quam revelatam Religionem præcipientem æſtimat. Tu autem Paullinum illud monitum magnopere memoriæ commenda: *Prudentia Carnis mors eſt; Prudentia autem Spiritus Vita, & pax; quoniam Sapientia Carnis inimica eſt Deo* ad Rom. c. 8.

CAPUT VI.

DE JURE ET FAVORE NECESSITATIS.

I. *Neceſſitas quotuplex?*
II. *Ubi jus aut favor neceſſitatis fundetur?*
III. *Quid illa cuique det juris in ſeipſum, aut directe in alios?*
IV. *Quid indirecte eadem indulgeat?*
V. VI. VII. *Quid juris eadem indulgeat in res aliorum?*
VIII. *Quid pro rebus noſtris ſervandis liceat in res aliorum?*

IN ORE omnium verſatur vis neceſſitatis (1), quod illa lege careat, ac in omnibus humanis inſtitutis ſemper excepta intelligatur, atque ad multa agenda jus det, quæ citra eam inter vetita habebantur. M. SENECA L. IV. controv. 27. *Neceſſitas magnum humanæ infelicitatis patrocinium eſt*. CALLIMACHUS Hymno in Delum (verſ. 122.): 'Αναγκάιη μεγάλη Θεός. *Neceſſitas ingens eſt Dea*. Add. Oratio Lentuli apud LIVIUM L. IX. c. 4. Ea vis unde ſit, & quouſque ſe extendat, curatius jam eſt diſpiciendum; eoque magis, quod quidam parum aut nihil efficaciæ circa moralitatem actionum eidem tribuere videantur. Ante omnia autem obſervandum, quod CICERO L. II. de Inventione (c. 57. 58.) duplicem faciat neceſſitatem; *Simplicem & abſolutam, cui nulla vi reſiſti poteſt; quæ neque mutari neque leniri*

(1) EURIPIDES in Hippolyto obtecto.

> 'Εγὼ γε φημὶ, καὶ Νόμον γε μὴ σέβειν
> ,Εν τοῖσι δεινοῖς, τῶν ἀναγκαίων Πλέον.
> *Quoties periculum eſt, ex mea ſententia*
> *Neceſſitati debet & Lex cedere.*

CLAUDIANUS L. II. in Eutrop. verſ. 596.

> *Suprema pericula ſemper*
> *Dant veniam culpæ.* H.

niri poteſt: & *neceſſitudinem cum adjunctione*. Quæ iterum triplex eſt, *ad honeſtatem*, (quo referre poſſis illud Plinii L. I. Epiſt. 12. *ſumma ratio ſapientibus pro neceſſitate eſt*;) *ad incolumitatem*, *ad commoditatem*. Quarum illa *ſumma* ſit, altera *huic proxima*; *tertia ac leviſſima commoditatis*, quæ cum priori nunquam poſſit contendere. Quamquam autem honeſtas præſtet incolumitati, hanc tamen interdum illi poſſe præferri, ſi, ubi incolumitati conſuluerimus, quod ſit in præſentia de honeſtate delibatum, virtute aliquando & juſtitia recuperari queat. Ubi id non poſſit, honeſtatem præferendam. Etſi alii moneant, quoties neceſſitudini ad honeſtatem præfertur neceſſitudo incolumitatis, factum defendi non tam præſcriptione juris & directa via, quam excuſatione humanæ infirmitatis, per vocabula veniæ & miſerationis, & clementiæ: neceſſitudini autem commoditatis multo minorem vim ſive ad defendendum ſive ad excuſandum ineſſe, niſi res ſit cum judice, qui ſtudii, & propenſionis ſuæ majorem, quam juris & ſapientiæ rationem habet. Enimvero nobis heic potiſſimum inquiritur de neceſſitudine incolumitatis, quamnam illa vim habeat ad eximendum aliquem actum ab obligatione legum communium. An ſcilicet aliquando legibus vetita agere, aut præcepta omittere poſſimus, quando citra noſtram culpam in ejuſmodi anguſtiis hæremus, ut aliter ſalutem noſtram expedire nequeamus. Ubi adparet, quicquid eſt illud ſive juris, ſive favoris, aut veniæ, quod neceſſitati tribuitur, unice inde promanare, quod non poſſit non homo omni ſtudio ad ſe conſervandum conniti; eoque non facile præſumatur, talem ipſi obligationem impoſitam, quæ ardori propriæ ſalutis conſervandæ præponderare debeat.

§. II. Equidem de hoc nemo pius dubitaverit, quin Deus, qui abſolutus eſt Dominus noſtræ vitæ, & quam nobis precario heic agendam indulſit, tam rigidam nobis legem dicere queat, ut moriendum nobis ſit potius, quam vel latum unguem ab illa diſcedamus. Ex quo genere legem de non edenda ſuilla credebant Judæi 2. Macchab. VII. Et recte quidem, quod ſuillam edidiſſe in ejuſmodi caſu habebatur pro abnegatione veræ religionis. Cum extra talem caſum utique nefas non fuerit, in defectu aliorum ciborum, ſuilla veſci, ne quis fame

fame periret (1). Sed & ſæpe per imperium civile tam ſevera alicui mandata injunguntur, ut mors potius ſit excipienda, quam ab illis diſcedendum. Enimvero tam rigida non ſemper præſumitur legum poſitivarum obligatio. Has enim qui tulerunt, aut qui inſtituta quædam inter homines introduxerunt, cum utique ſalutem aut commoditatem hominum per ea promotum iverint, regulariter quoque ob oculos habuiſſe præſumuntur teneritatem humanæ naturæ, & quam non poſſit non homo refugere & amoliri illa, quæ ad ipſius deſtructionem (2) tendunt (3). Quam ob cauſſam pleræque leges, ſaltem poſitivæ, intelliguntur excipere caſum neceſſitatis, ſeu non obligare, quando ipſorum obligationem comitaturum eſſet malum humanam naturam deſtruens, aut communi animi humani conſtantia ſuperius; niſi expreſſe, aut per negotii naturam iſte quoque caſus ſit comprehenſus. Unde neceſſitas non id quidem efficit, ut directe lex heic & nunc poſſit violari, ſeu peccatum admitti; ſed ex benevola legiſlatorum mente, ſimulque natu-

(1) POLYBIUS I. Hiſtor. 17. de Romanis: Τὸ γὰρ πρόςιμον παρ᾽ αὐτοῖς θάνατός ἐςι τῷ προεμένῳ τὸν τόπον, καὶ φυγόντι τὸ παράπαν ἐξ ἐφεδρείας. *Apud hos loco deceſſiſſe, aut omnino ſtationem fuga deſeruiſſe, capitale eſt*. Apud eoſdem Romanos ſervus domino opitulari debebat, etiam cum vitæ diſcrimine. V. L. 1. §. 28. D. *de SCto Silan.* Chorus apud EURIPIDEM in Helena, Theoclymeni mortem interminanti, reſpondebat:

Κτεῖνε· σύγγονον δὲ σὴν
Οὐ κτενεῖς ἡμῶν ἑκόντων, ἀλλ᾽ ἐμέ. Προ δεσποτῶν
Τοῖσι γενναίοισι δούλοις εὐκλεέστατον θανεῖν.

Perime: Germanam tuam
Me volente non necabis: me prius. Fidelibus
Quippe ſervis mors decora eſt, morte heros prævertere.

Cujuſmodi ſervorum aut famulorum non pauca exempla exſtant in hiſtoriis. H.

(2) Quod ſupereſt bene obſervavit THOMASIUS Juriſpr. Div. L. II. c. 2. §. 131. bonum publicum naſci ex bono privatorum, & plerumque unius civis ſalutem præſtare obſervantiæ centum legum humanarum.

(3) Ferri enim leges ab hominibus *ſolent & debent cum ſenſu humanæ imbecillitatis*, ait H. GROTIUS I. de J. B. & P. c. 4. §. 7. n. 2. H.

naturæ humanæ conſideratione præſumitur, caſum neceſſitatis ſub lege generaliter concepta non contineri. Quo facit locus Matth. XII. 2. 4. Add. CASAUBONUS Exercit. I. ad Baronium n. 9. Scilicet quod materia & ratio iſtius legis tantum rigorem non jubeat præſumere, ut fame potius pereundum ſit, quam panibus propoſitionis veſcendum (1). PALLADIUS de Re ruſtica L.I. c. 6. (1) *Neceſſitas feriis caret*. Verum uti hæc circa leges poſitivas facile admittuntur, ita altioris eſt indaginis, an eadem ad leges quoque naturales ſint extendenda; nimirum an in caſu neceſſitatis intermitti poſſit, quod lex naturalis jubet, aut fieri, quod eadem vetat? Circa prius (3) ex natura præceptorum adfirmativorum conſtat, illa, ut heic & nunc ad exercitium actus quis obligetur, præſupponere occaſionem, materiam & facultatem agendi; quæ regulariter deeſſe intelligitur, ubi quid fieri non poteſt, niſi ipſe peream: cum amorem & curam ſui abjicere fere inter impoſſibilia, & quæ communem hominum conſtantiam ſuperant, habeatur. Igitur niſi vel expreſſe in lege contineatur (4), vel ex qualitate negocii (5) colligatur, vitam meam potius amittendam, quam actio omittatur, regulariter leges adfirmativæ exceptionem ſummæ neceſſitatis habere intelliguntur; præſertim ubi quis in culpa non fuit, quare in talem neceſſitatem incideret. (†) Hinc non teneor panem dare fameli-

(1) Quod etiam de iis dicendum, quæ tempore feriarum vetita ſunt, quo pertinet locus ab Auctore ſubjectus, *Neceſſitas feriis caret*.

(2) V. L. 3. C. *de feriis*. H.

(3) V. infra L. V. c. 12. §. 23. H.

(4) Ex qua ratione decidenda videtur quæſtio, An in caſu neceſſitatis interdum migrare liceat præceptum etiam Divinum, quam tractat noſter L. III. c. 7. §. 5. & quam diſtinctius excuſſerunt THOMASIUS Inſtit. Juriſpr. Div. L. II. c. 2. §. 130. & ſeqq. & TITIUS Obſerv. CLXI.

(5) Ita Daniel non omittebat, ut per diem ter in genua provolutus oraret Deum, etſi non ignoraret, ob edictum Regis mortem ſibi imminere: conſiderabat enim, omiſſionem illam contemtum veri Dei involvere. V. Daniel VI. 10. H.

(†) Quod Deus omnium Dominus, & Arbiter juſſit, etiamſi in præſentiſſimum vitæ periculum homines conjiciant, ſervanda ſunt, quum de Religionis ab eo inſtitutæ, Fideique dignitate, aut

melico, ſi ego ipſe eodem indigeam. Vid. 2. Corinth. VIII. 13. Nec ſi alter in aquis periclitetur, ipſum extrahere, ſi mihi pro eo ſit pereundum. SENECA de Benefic. L. II. c. 15. *Dabo egenti, ſed ut ipſe non egeam; ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream.* Sed quod

præ-

aut de Chriſtiana conditione profitenda agitur. Quum vero de naturali lege agitur, quam hominum animis naturæ Auctor Deus impreſſit, quamque Chriſtus naturæ Reformator explicavit, confirmavit, atque Evangelium fecit: ea lex jubet *omnia*, quæ homines agunt, *honeſte*, & *ſecundum ordinem* rectæ rationi conſentaneum fieri 1. ad Cor. 14. Nec quicquam fieri poteſt, quod ea lex vetat; nec homines ingens neceſſitas excuſat. Ad quæ omnia referri poteſt illa Tertulliani per ſe præclara ſententia: *Non admittit ſtatus Fidei allegationem neceſſitatis: nulla eſt neceſſitas delinquendi, quibus una eſt neceſſitas non delinquendi* de Cor. Mil. cap. 11. Naturalis adfirmativa lex, & mere poſitiva divina, atque humana plerumque illa agere, quæ agenti homini vitæ periculum creant, non jubet: quod & exempla ex ſacris libris accepta, & rationes Theologicæ probant. Sic ex. c. panem vitæ meæ neceſſarium in ſumma annonæ Caritate proximo famelico præbere non teneor; quia cum temporali ejus vita temporalis mea, quæ carior mihi eſt, vita confertur. *Temporalem plane vitam ſuam pro æterna vita proximi non dubitabit Chriſtianus amittere: hoc enim præceſſit exemplum, ut pro nobis Dominus ipſe moreretur. Ad hoc enim & ait: Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos. Majorem dilectionem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Non enim quiſquam eſt ita deſipiens, ut dicat aliud, quam ſaluti ſempiternæ hominum conſuluiſſe Dominum vel faciendo, quod præcepit, vel præcipiendo, quod fecit:* Auguſtinus lib. de Mend. cap. 6., atque iterum lib. 1. de Doctrina Chriſt. cap. 27. *Plus debemus diligere proximum, quam corpus proprium.* De doctrina hac Evangelica pulcre ratiocinatus eſt S. Thomas, quam paucis verbis complexus eſt: *Non eſt de neceſſitate Charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro ſalute proximi, niſi in caſu, quo tenetur ejus ſaluti providere:* 2. 2. q. 26. art. 5. ad 3. Quod humana lex Eccleſiaſtica, Civiliſque juſſit, quandoque ſervari neceſſe eſt, quum ſcilicet non ſervata lex Poteſtatis jubentis contemtum notat; quia poteſtas utraque a Deo eſt, atque ad auctorem Deum contemtus ille redundare videtur. Etiam ubi Poteſtas contemta dici non poteſt, quum rei, qua de agitur, natura ipſa, aut Poteſtatis juſſus pro communi Eccleſiæ, vel Reip. bono ſubeundum vitæ periculum poſtulat, in id periculum noſmet dare neceſſe eſt.

præcepta negativa adtinet, id primo certum eſt, non poſſe per neceſſitatem recte ſuſcipi actus (1), qui directe tendunt ad violationem Numinis divini; puta, ut aliquis evitandæ mortis cauſſa Deum blaſphemet, aut ipſum abneget, cultuique ejus, & obſequio renunciet †. Cum enim certum ſit, Deum homini longe gravius poſſe malum infligere, quam mors eſt naturalis, ex ipſa quoque ratione ſat probabile ſit, eumdem longe nobiliori bono velle penſare jacturam vitæ hujus, quam quis in honorem ipſius facit; CARPYLLIDES in Antholog. L. I. Ἦ ῥα δικαίοις Ἀνδράσιν εὐσεβίης οὐκ ἀπόλωλε χάρις. *Deperiit juſtis gratia nulla viris*: nefas utique fuerit, evitando minori malo in honorem divinum delinquere. Etſi qui tormentorum atrocitati ſuccumbunt, miseratione non plane ſint indigni. Circa illas autem leges, quæ hominum invicem officia continent, obſervandum, eſſe quædam præcepta juris naturalis, quæ factum aliquod humanum, aut inſtitutum præſupponunt; cujus finem ſi quis conſideret, facile adgnoſcit, illud ad caſum extremæ neceſſitatis non extendendum: adeoque eamdem exceptionem legi quoque ineſſe. Deinde & hoc notandum, non poſſe dici, aliquem actu ſuo legem immediate violaſſe, niſi ille ipſi recte poſſit imputari. Conſtat autem duplici modo actum aliquem ab homine proficiſci, vel tamquam a cauſſa principali, vel tamquam a cauſſa inſtrumentali. Hæc iterum dupliciter ſeſe habet, vel ut nullum motum, niſi a cauſſa principali impreſſum exſerat, & quidem contra naturalem ſuam inclinationem, ſi quam habet; vel etiam ut ex proprio & intrinſeco impulſu ad actum exercendum ſe convertat, licet prioris quoque cauſſæ impulſio, aut directio adſit. Heic ſi quis homo poſteriori modo ad actum concurrat, tamquam cauſſa inſtrumentalis, actus iſte non principali dumtaxat

(1) Ut perjurium. JUVENALIS Satyra 8.

Ambiguæ ſi quando citabere teſtis
Incertæque rei, Phalaris licet imperet, ut ſis
Falſus, & admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere cauſſas. H.

taxat cauſſæ, ſed & huic, tamquam ſuus, & ab ipſo profectus imputari poterit. Sin priori quis modo concurrerit, principali dumtaxat agenti, non inſtrumentali actus imputabitur. Ad quod tamen quæ requirantur (1) infra latius exponetur.

§. III. His præmissis ad ſpeciales quæſtiones, quæ heic agitari ſolent, accedamus. Et illud quidem dubium non habet; quamquam alias homo non obtineat jus in ſua membra, ut illa pro lubitu perdat, luxet aut mutilet; licebit tamen abſcindere membrum inſanabili morbo correptum (2), aut per vulnus inutile plane redditum, ne totum corpus pereat, aut ſana adhuc membra corripiantur, aut inutili adpendice nequidquam aliorum uſus membrorum impediatur. An autem ſumma neceſſitas etiam aliquod jus largiatur in vitam, id eſt, an ad effugiendam mortem ignominioſam, aut aſperis tormentis comitatam liceat occupare lenem exitum (3), ſuperius diſquiſitum fuit. Porro quid in alios neceſſitas juris indulgeat, jam videamus. (†) Carnibus hominum a nobis non cæſorum veſci in ſumma fame, & deficientibus

(1) L. VIII. c. 1. §. 6. 7. H.
(2) Vid. Titius Obſ. CXLII.
(3) C. 3. §. 18. Ad hunc locum pertinet etiam quæſtio, an conſervandæ ſanitatis cauſſa liceat Venere illicita uti. V. Godofr. Monachus ad A. MCXC. *ubi de Friderico Duce Sueviæ, qui, ſuadentibus licet Medicis, id noluit*. Seneca Œdipo:

Ubi turpis eſt medicina, ſanari piget.

Item an ob morbi curationem ſe caſtrare liceat? v. *Novell.* 142. *c.* 2. *& c.* 5. *X. de corpore vitiat.* Conf. Cujacius L. XVII. Obſervat. 24. H.

(†) Illa comparatio, quam Hertius heic inſtituit, non congruit. Aliud eſt enim medicaminibus mumia, humanoque ſanguine conditis uti, aut, ut ignotam morbi vim Medici cognoſcant, viſcera hominum ſecari; & longe aliud eſt humanam carnem dentibus premere, eaque ventrem implere. Primi uſus horrorem eumdem, quem alterius, natura non incutit; atque ideo primus humanus, alter ferinus videtur. At vero hominem jugulare, ut ejus ſanguine ſitis, aut fames, quæ me ad mortem agit, carne ſaturetur, non licet mihi, qui ab homine me invadente vitam meam tueri poſſum, eumdem interficere velle

non

bus aliis nutrimentis, miſerandus quidem cibus (1), ſed tamen nefarius non eſt †. Verum quid de iſtis exemplis ſit pronunciandum, ubi in ſumma cibi penuria alii ſunt jugulati inviti, aut ſorte ducti, vix liquet: cum ex una parte lex homicidii, ex altera famis atrocitas pugnet, venterque auribus carens, & quod citra triſtiſſimum hocce medium omnibus foret pereundum (2). HOMERUS Odyſſ. η. (v. 216. 217.) Ου γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο ἔπλετο, ἥτ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ. *Nihil enim odioſo ventre impudentius, & qui ſui neceſſario meminiſſe jubeat.* Vid. 2. Reg. VI. 28. 29. Deuteron. XXVIII. 53. Thren. IV. 10. JOSEPHUS Antiq. Judaic. L. IX. 2. & de Bello Judaico L. VI. c. 21. Diodorus SICULUS L. III. c. 40. Add. Hiſtoria de ſeptem Britannis, qui vaſtum in mare projecti, deficiente cibo potuque, ſortiti unum non ſane reluctantem jugularunt, cujus ſanguine intolerabilem ſitim ac famem carnibus utcumque ſedaverunt; quos ad terram delatos poſt judex homicidii abſolvit. Prout ex Nicol. TULPIO in Obſervat. medicin. refert ZIEGLER. ad Grot. L. II, c. 1. §. 3. Qui cenſet *a navigantibus hoc maxime peccatum, quod in mortem unius, & quiſque in ſe, ſi ita contingeret, conſpiraverint, atque periculum corporis periculo animæ antepoſuerint. Nec debuiſſe quemquam vitam ſuam tam vili pendere, ut ejus jactura alterius famem expleret. Nec reliquos ideo in ſocium ſuum ſævire debuiſſe, ut ſtomacho ſuo conſulerent.* Etſi huic reponi poſſit; aſpere nimis

non poſſum. Ergo multi cum illo non jugulato fame peribunt? Eos quidem perire melius eſt, quos ea neceſſitas Divinæ Providentiæ depoſitum animæ poſcentis admonet, quam uni vitam eripere: quem enim illis multis unius vitæ dominium dediſſe finxeris?

(1) Plane ut mumiam & ſanguinem humanum in medicinam adhibere, inter illicita non habetur, ut Moraliſtæ docent. V. WULFERI Diſcurſ. præliminar. in Itinerar. Johann. Saarii. Quin & citra neceſſitatem aliqua licite fiunt circa cadavera hominum. SENECA L. X. Declamat. 5. *Multum ſemper artibus licuit. Medici, ut ignotam vim morbi cognoſcerent, viſcera hominum reſciderunt.* H.

(2) Conf. TITIUS Obſerv. CXLIV.

Digitized by Google

nimis dici, in mortem alterius conſpiraſſe, qui ſorte ducendum cenſent unum, ut reliqui ſerventur, qui alias omnes ſimul miſere erant perituri. Vid. Jonæ I, 7. ſeqq. Unde nec animæ periculum heic fuiſſe metuendum. Illum animam ſuam vili æſtimare, qui citra neceſſitatem eamdem projicit. Nec ſævitiam dici poſſe, ubi in ſalutem omnium qui moritur, minori cum dolore ferrum jugulo excipit, quam alter infigit. Velim quoque ejuſmodi caſum expendi. Si in naufragio plures in ſcapham inſiluerint, quam illa ferre poſſit, neque ad unum peculiari jure ſcapha pertineat; an non ſorte ſint ducendi, qui projiciantur: & ſi quis ſortiri detrectaverit, tamquam qui omnium interitum quærat; abſque ulteriori deliberatione præcipitari queat: Verum circa ejuſmodi caſus rariores judicium noſtrum nunc ſuſpendimus.

§. IV. Isthoc frequentius contingit, ut duo in præſens vitæ periculum incidant, in quo utrique ſit pereundum, ni unus quid faciat, ex quo paullo citius alteri, indirecte (1), ita ut nobis non ſit propoſitum ipſi nocere, ſed dumtaxat talem actum ſuſcipere, ex quo probabiliter noxa eidem poſſit inferri; ut tamen mallemus quavis potius alia ratione neceſſitudine noſtra defungi, & ipſam læſionem quantum in nobis eſt temperemus. Ejuſmodi alterius læſionem uti noſtro cum peccato non conjunctam arbitramur: ita eamdem qui patitur, velut fatale malum excipere atque æſtimare debet, & ob quod ei, qui intulit, recte non poſſit indignari. Exempla talia ſint: Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidiſſem, & (ut fieri ſolet) ille me circumplexus teneret, neque mihi tantæ ſint vires, ut ipſum mecum efferre poſſim; quis vitio mihi verterit, ſi omnibus viribus talem abs me amoliar, ne cum eodem ſuffocer; etſi is per aliquot minutas horæ partes a me utcumque extra aquas potuiſſet ſuſtineri? Sic in naufragio, ubi tabulam ego occupavi, duorum non capacem, ſi quis adnatans eidem ſe quoque velit inji-

(1) Quo animo alioquin non pauci ſunt. Phædrus L. IV. Fab. 8.

Homo ſimulac venit in magnum periculum,
Effugium reperire alterius quærit malo. H.

injicere, me ſimul ſecum perditurus, nihil videtur obſtare, quo minus quavis violentia eumdem a tabula repellam. Sic quando duobus fugientibus hoſtis necem intentans inſtat, unus vel ponte poſt ſe dejecto, vel porta clauſa, alterum in præſenti vitæ periculo deſtituere poteſt, ſi uterque ſimul ſervari nequit (1). (†) Qualis neceſſitas in bello frequentiſſime obtingit, ut pauci ſint deſtituendi, quo ſumma rerum ſervetur †. ARRIANUS de Expedit. Alex. *L.* VI. (c. 25.) Ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ παντὸς προθύμῳ τὸ καθ' ἑκάστους ξὺν ἀνάγκῃ ἠμελεῖτο. *Præ communis ſalutis ſtudio, ſingulorum cura neceſſario negligebatur*. Apud VIRGILIUM Æneid. IX. (verſ. 72. & ſeqq.) *Pandarus ut cernit, qui ſit fortuna loco, qui caſus agat res, Portam vi multa converſus cardine torquet, Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum Mœnibus excluſos duro in certamine linquit*. Apud EUMDEM L. XI. (verſ. 584. & ſeqq.) pulſo Latinorum equitatu *pars claudere portas, Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent Accipere orantes*. Conf. LIVIUS L. XXVI. c. 15. ubi Thurini hoc prætextu ſcelerate ſunt uſi. Apud FLORUM L. II. c. 18. de Numantinis dicitur; *Noviſſime conſilium fugæ ſedit; ſed hoc quoque ruptis equorum cingulis uxores ademere, ſummo ſcelere, per amorem*. Sic apud TACITUM Annal. XIV. (c. 32. 33.) tamquam erratum bellicum adnotatur, quod in templo coloniæ Camaloduni *non motis ſenibus & feminis juventus ſola reſtiterit* (add. LIVIUS L. V. c. 40.) Contra ibidem *Suetonius unius oppidi damno ſervare univerſa ſtatuit, neque fletu & lacrymis auxilium ejus orantium flexus eſt, quin daret profectionis ſignum & comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis ſexus, aut feſſa ætas adtinuerat, ab hoſte oppreſſi ſunt*. Cum tamen tanta neceſſitas nondum premeret, humaniter Darius apud CURTIUM L. IV. c. 16. pon-

(1) Alia exempla congeſſit FREINSHEMIUS Comment. ad L. IV. Curt. 16. v. 8. H.

(†) Ex eo, quod Militum Dux, ut reliquum omnem exercitum, Remque publicam ſervet incolumem, quoſdam milites certiſſimæ neci objicere poteſt, quoniam eorum militum vita Reip. ſalus, atque incolumitas potior eſt, non tam facile ſibi quiſque perſuaſerit ſequi quemque privatum poſſe in id operam dare, quo ſalva vita ſua alter intereat.

pontem Lyci fluminis noluit reſcindere, addens: *Se malle inſequentibus iter dare, quam auferre fugientibus* (1). Altero caſu, ſi robuſtior quis mortem intentans me perſequatur, ac in anguſta via, qua fugiendum, forte quis occurrat; ubi admonitus non ceſſerit, aut id temporis locive anguſtia non admiſerit, licebit ſane illum impellere, & per ejuſdem ſtragem fugam capeſſere, etſi probabiliter ex iſto impulſu vehementer videatur adfligendus. Niſi forte illi peculiari obligatione teneatur, ut etiam ultro pro eodem periculum ſubire debeam. Quod ſi fugæ interpoſitus, admonitus licet, decedere via nequeat; puta ſi infans ſit, aut claudus, ſaltem excuſationem merebitur, qui pedibus, aut equo per eumdem ſaltum potius molitur, quam moras nectendo corpus hoſti præbet. Id autem exemplum, quod aliqui adferunt, quare culpa non vacet, manifeſtum eſt. *Præfectus quidam militaris e prælio fugiens, hoſte inſtante, de ſuis militibus unum in conferta turba antepoſitum transfodit, ne fugæ mora crearetur*. Huic enim utique tantum erat virium, ut ſolo impulſu viam ſibi facere poſſet. Excuſabitur tamen, ſi præter intentionem armis ſuis forte noxam intulerit. At vero ſi quis petulanter, aut inhumane mihi obſtiterit, & viam fugiendi concedere abnuerit, eum directe quoque tamquam hoſtem proſternere poſſum; quantumcumque demum is inde lædatur. Conf. LACTANTIUS Div. Inſtit. L. V. c. 17. qui noſtris adſertis nequidquam opponitur. Ceterum uti vitæ periculum quocumque modo declinaſſe magnum habet favorem; ita pari fere modo defenditur aut excuſatur fuga cum læſione obſtantium ſuſcepta, ſi cui mutilatio membri, aut aliud grave vulnus intentetur. Nam & talia intentanti ad extremum uſque reſiſti poteſt, & ubi fuga periculum declinatur (2),

(1) Idem judicavit H. GROTIUS II. de J. B. & P. c. 3. ubi in comment. diſſentit Zieglerus, quia lex juſtitiæ naturalis vetet innocentem obtruncari. Cui reſponderi poteſt, hanc rationem non valere in colliſu, & quicquid heic accidit, invaſori imputandum. Plane ut ſacrilegii a Phocenſibus commiſſi invidia in Thebanos redundabat, ceu a quibus illi in eam neceſſitatem fuerunt compulſi. V. JUSTIN. L. VIII. c. 1. H.

(2) Nam, ut eſt apud CÆSAREM VII. de Bell, Gall. 26. *Plerumque in ſummo periculo timor miſericordiam non recipit*. H.

etiam improvidum & importunum impetum conſternatio excuſat.

§. V. Videamus jam, an neceſſitas noſtram vitam ſervandi jus aliquod indulgeat in res alienas, ut invitis dominis vel clam, vel aperta vi iſtis raptis, ſubvenire nobis queamus? Nobis ad ſolidam ejus quæſtionis deciſionem neceſſarium videtur paucis libare cauſſas introductorum dominiorum, de quibus infra prolixius agitur. Quæ iſtæ potiſſimum ſunt, ut diſcordiæ ex communione primæva ortæ tollerentur, atque induſtria hominum aleretur, dum proprio quiſque Marte res ſuas quærere neceſſum habet. Nequaquam autem ideo res ſunt diſtinctæ, ut ne quis per eas aliis inſerviret, & ut divitiis repertis ſolus incubaret; ſed ut circa uſum illarum pro arbitrio quiſque poſſet diſponere, & ubi eaſdem aliis communicare placeret, ſaltem occaſionem obligationis ab altero adquirendæ haberet. Inde poſt proprietatem rerum introductam data eſt facultas hominibus, non tantum commercia inſigni cum utilitate generis humani exercendi, ſed & materia parta humanitatem & beneficentiam adverſus alios uberius expromendi, cum antea opera tantum ac labore aliis liceret inſervire. Vid. Epheſ. IV. 26. Eſt porro ea dominii vis, ut dominus res ſuas ipſe poſſit diſpenſare, etiam ad quas alteri tradendas obligatur. Ex quo conſequitur, quod res ab altero ſibi debitas non ſtatim ipſe quis involare queat, ſed dominum ut ultro ſibi eas tradat, poſcere debeat. Quod ſi tamen iſte ultro obligationi ſuæ ſatisfacere tergiverſetur, haudquidquam ideo tanta vis domini ipſius erit, ut res alteri debita invito domino non poſſit eripi per auctoritatem judicis in civitatibus, aut per vim bellicam in libertate naturali. Ac licet, ſi merum jus naturale reſpiciamus, ex imperfecta dumtaxat obligatione, utpote ex virtute humanitatis orta, quis teneatur, ut alteri in extrema neceſſitate conſtituto rebus ſuis, quibus ipſe pari modo non indiget, ſubveniat; nihil tamen obſtat, quo minus per legem civilem in perfectam iſta obligationem evaleſcat. Uti apud Hebræos factum fuiſſe memorat Seldenus L. VI. c. 6. de J. N. & G. ubi per forenſem ſententiam ad dandam eleemoſynam cogi poterat, qui quod ſibi erat præſtandum denegaret. Unde mirum non eſt, ipſos noluiſſe pauperes ſuos quidquam ex alieno ſibi ſumere,

mere, ſed rogando tantum accipere a privatis, aut a publicis eleemoſynæ exactoribus. Adeoque ſubreptionem alieni per extremam neceſſitatem apud ipſos pro furto aut rapina habitam. Quod ſi tamen in aliqua civitate pauperibus taliter cautum non ſit, neque duritia domini precibus expugnari queat, nec facultas ſuppetat, ut pretio aut opera egeſtati præſenti quis ſubvenire poſſit (1), num ideo fame fuerit moriendum? Num ulli inſtituto humano tanta eſſe vis poterit, ut ſi alter officium facere negligat, mihi pereundum ſit potius, quam ab uſitato & regulari agendi modo diſcedendum? Igitur non judicaverim furti crimine ſe illum adſtringere, ſi quis præter propriam culpam in extrema inopia rerum ad victum neceſſariarum, aut quibus corpus contra ſævitiam frigoris munitur verſans, poſtquam ab aliis locupletibus atque abundantibus neque precibus, neque pretio, neque oblata ſua opera, illas ut ultro ſibi concederent, impetrare potuit, vi, aut clanculum eas ſubducat; præſertim ubi intentionem habeat earum æſtimationem præſtandi, quando copioſior fortuna adriſerit. Ceterum quod ejuſmodi neceſſitas poſſit contingere fruſtra negatur (2). Quid enim, ſi quis in aliena regione inops, ignotus, amiciſque carens deſtituatur; naufragio ejectus, aut ſubducto per fures viatico, vel quod interea domi patrimonium caſu perierit? Si nemo inveniatur, qui egenti ſubvenire, ejuſve operam conducere velit; aut, ut fieri ſuevit, ipſius mendicantis liberali ac integro habitu moti, citra neceſſitatem hunc ſtipem petere crediderint; an ideo miſero fame fuerit pereundum? Equidem Proverb. VI. 30. 31. fur vocatur, furti pœnæ obnoxius, qui res alienas ſurripit ad explendam famem ſuam. Sed accuratius inſpicienti patet, iſtum furem haudquidquam extrema neceſſitate, qualem nos ſupponimus,

(1) Non facile ita quiſquam judicabit. Imper. Valentin. Novell. XI. *Nihil eſt, ad quod non deſperatio ſalutis impellat. Nihil turpe, nihil vetitum credit eſuriens. Sola cura eſt, ut qualicunque ſorte vivatur.* Neceſſariam hanc neceſſitatem dixit TERTULLIANUS de corona militis. H.

(2) Quid etiam ſi Dardanarii annonam flagellent, & clauſis horreis frumentum ſupprimant, magiſtratibus officium facere negligentibus, aut cum illis colludentibus? H.

mus, urgeri, aut iniquo fato citra ſuam culpam & deſidiam in famem incidiſſe. Nam utique innuitur, domum ipſum habere, & ſupellectilem, quæ ſufficiat ad reſtituendum ſeptuplum (1), quam poterat vendere, aut oppignorare, inventurus utique emtorem aut creditorem temporibus copioſis & tranquillis. Neque enim adparet, ibi præſupponi, tempore belli, aut per annonæ caritatem id furti fuiſſe patratum. Et qui non amplius habebat, unde ſeſe aleret, debebat ſe in ſervitutem vendere. Vid. Levit. XXV. 39. Seldenus L. VI. c. 7. Non obſtat Proverb. XXX. 9. Ab aliis quoque hoc exemplum ejuſmodi neceſſitatis adfertur. Verſatur quis in regione ignota & aliena, ab injuſto invaſore impetitur, ſalutis via nulla eſt, niſi ut fuga adripiatur. Adeſt ad manum alienus equus, ſed cujus reſtituendi nullum medium adparet, cum nec dominus noſcatur, & equus longius ſit abducendus.

§. VI. Grotius L. II. c. 2. §. 6. eam difficultatem iſthoc modo expedire inſtituit. Eos, qui ab initio diſtincta rerum ſingularium dominia introduxerunt, hanc velut limitationem iſtis addidiſſe intelligi, quod dominii vis tunc debeat exſpirare ad excludendos alios abs rerum cuique propriarum uſu, quando alter citra earumdem uſum ſervari nequit; adeoque in ejuſmodi caſu neceſſitatis rem propriam, citra quam alter homo periturus eſt, in communionem primævam rediiſſe cenſeri. Vel quod eodem recidit, quando primum homines dominia diſtincta inſtituerunt, ſingulos cum ſingulis pactum iniviſſe, ut abs aliorum rebus, niſi quantum domini concedunt, manus abſtinerentur; ut tamen, ubi extrema urgeret neceſſitas, cujuslibet re, citra quam ſervari quis nequit, tamquam in medio poſita uti ſit conceſſum. Cum enim in legibus ſcriptis ea ſit ſumenda interpretatio, quæ quam minimum ab æquitate naturali recedat; multo id magis faciendum in moribus per tacitas dumtaxat conventio- nes

(1) Grotius in notis ad hunc locum contendit, ita eum reddi debere, *etſi* (fur) *septies in furto deprehenſus fuerit*, *septies reſtituere* (tantum) *cogetur*, id eſt, ſola reſtitutione delictum luet. In qua verſione tamen ipſa, ponitur, furi bona eſſe, quia ultra id, quod ereptum eſſet, reſtitui debebat. Vid. Exodi XXII.

nes introductis. Id autem eſſe æquiſſimum; ut cuique ſe conſervare indulgeatur ea re, quæ ipſi unica tunc occurrit. Enimvero heic non deeſt, quod in dubium revocari poſſit. Nam ſi in neceſſitate quis accipit jus adſerendi ſibi res alienas, velut in medio iſtæ forent poſitæ; non adparet, quare quis eaſdem ipſi domino, qui pari neceſſitate premitur, ubi viribus prævaluerit, non poſſit eripere. Id quod tamen GROTIUS non concedit (1). Deinde ejuſmodi rerum, quas velut in medio poſitas meo jure adripio, reſtitutio haudquidquam eſt facienda; quam tamen heic Grotius requirit. Et fuerat quoque diſtinguendum, utrum quis in eam neceſſitatem citra ſuam culpam, an vero per ignaviam aut negligentiam inciderit. Qua diſtinctione non poſita, jus videtur dari ignavis nebulonibus, qui per ſocordiam in egeſtatem inciderunt, ut alieno labore parta per vim ſibi queant uſurpare; adeoque per pigritiam continuata egeſtate, induſtriis neceſſitatem imponere ejuſmodi inutilia pecora ingratiis alendi. Atqui omnes cordati admittunt, uti citra ſuam culpam calamitoſis merito ſubvenitur; ita pigris ventribus merito occini, quod in fabulis reponebat famelicæ per hiemem cicadæ formica. Quo facit illud PLUTARCHI Apophthegm. Lacon. (pag. 223. C.) *Cum maritimus prædo incurſiones in agrum Laconicum feciſſet, eſſetque deprehenſus, ac diceret: ſe non habuiſſe, unde ſtipendia ſuis militibus perſolveret, neque ſe ab habentibus potuiſſe impetrare, ultro ut darent; itaque veniſſe, ut vi auferret; Cleomenes dixit:* Σύντομος ἡ πονηρία *compendioſa eſt hæc malitia*. Add. Pandulfus COLLENUTIUS Rer. Neapolit. L.V. p.m.373. (†) Cum ergo liceat domino diſcri-

(1) Immo Grotius, habiles in hypotheſi ſua terminos voluiſſe videtur, ita nimirum, ut in dubio poſſidentis conditio melior cenſeatur, & tum demum jure communionis aliquid auferre liceat, ſi id alteri ſupervacuum.

(†) Duo heic ſibi ſumit Puſendorfius 1. poſſe Dominum negare neceſſarium vitæ ſubſidium pauperi, qui extremam neceſſitatem vicio ſuo patitur. 2. Oportere ſaltem videre, num qui ea neceſſitate premitur, grato animo deinceps futurus ſit; ſibique Dominum eo conſilio proſpicere. Primum nos ad crudelitatem, non ad humanitatem informat. Alterum Ethnicam, non Chriſtianam Philoſophiam redolet. Facile accidat quempiam pauperem neceſſita-

diſcrimen facere inter eos, qui fato, aut qui ſuo merito ſunt miſeri; patet ſane, jus eſſe domino in rem ſuam, etiam adverſus eum, qui in extrema neceſſitate conſtituitur, valiturum, hactenus ſaltem, ut poſſit dijudicare, dignuſne ſit ille miſericordia, an minus; utque adeo materiam habeat opportuno beneficio egentem ſibi devinciendi †. Apud omnes quippe maximum beneficio pondus accedere judicatur, ſi per id extrema fuerint diſpulſa. Atqui nullus eſt gratiæ locus, ſi quis alteri tribuat, quæ per vim jure ſuo & tamquam ſibi competentia hic eripere poterat. Igitur melius puto res iſthæc expeditur ex noſtra ſententia, ſi dicamus, eum, qui eſt locuples, teneri ſuccurrere innocenter egeno ex obligatione imperfecta, ad quam explendam quidem regulariter nemo per vim adigi debet: ſed tamen, ſi ſumma urgeat neceſſitas, id eam efficere, ut iſtud tantiſper eo modo vindicari queat, quo ea, quæ jure perfecto debentur, id eſt, ut extra ordinem adeatur magiſtratus, aut ubi tempus id non fert, vi aut clanculum erepta re urgens neceſſitas diſpellatur. Nam ideo præcipue ad illa, quæ ex virtute humanitatis debentur, jus dumtaxat imperfectum conceditur, ut alteri ſit occaſio oſtentandi animum officio explendo ultro pronum, ſimulque alios beneſi-

ſitatem illam merito ſuo pati: tunc igitur ei ſame pereundum eſt, cui nemo ſubvenire debebit? Diſſentit Auguſtinus Chriſtianus revera Philoſophus: *Cum eſurierit neſciq quis, ſi habes, unde des, da.. Ne pigreſcant in hoc viſcera miſericordiæ, quia... occurrit ſibi homo peccator. Hæc duo nomina non ſuperflua ſunt: aliud, quod homo; aliud, quod peccator. Quod homo, opus eſt Dei; quod peccator, opus eſt hominis. Da operi Dei, noli operi hominis* in Pſ. 111. Adſtipulatur Chryſoſtomus: *Simus miſericordes, ut Pater noſter cœleſtis. Ipſe nutrit adulteros, & ſcortatores, & præſtigiatores, & qui laborant omni genere vicii. Ita ſimus miſericordes; & ſi egeat, ei fer opem* hom. 11. in epiſt. ad Hebr. Hæc Philoſophia a ſcripto Dei verbo venit: *Omni petenti te tribue* Luc. 6. *Operemur bonum ad omnes* ad Gal. 6. At inquis: æquam ergo partem a me probus, atque improbus pauper feret? Cur ergo Civilis Sapientiæ, quæ ignaviam damnat, teſtis eſt in Codice titulus de Mendicantibus validis? Cur Apoſtolus ait: *Cum eſſemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari, non manducet* ad Theſſal. 2. c. 4.? Audias, oro, qui hæc omnia diluit, Ambroſium: *Veniunt validi,*

neficio deviaciendi ſit materia. Iſtud ubi quis inſuper habuerit, an ideo egeno fame pereundum, quia locupletis inhumanitas precibus expugnari nequit? Quin potius & rem ſimul, & meritum perdat, qui ultro humanus eſſe noluit. Ex dictis quoque clare patet ratio exceptionum illarum, quas Grotius adſertioni ſuæ ſubjungit. Nam cum inevitabilis tantum neceſſitas indulgeat per vim vindicare, quod ex obligatione imperfecta debetur; manifeſtum eſt, prius omni modo tentandum, an alia ratione, quam per vim, aut clanculum neceſſitas poſſit evadi; puta adeundo magiſtratus, preces adhibendo, promiſſa reſtitutione, ubi fata mollius fluere cœperint, operam offerendo. Deinde huc deſcendi non poteſt, ubi dominus pari neceſſitate tenetur. Nam hunc in abundantia agere præſupponimus. Id quod ulterius extendendum judicaverim, ne ſic quidem invito rem ſuam eripi debere, ſi manifeſtum ſit, eum mox in eamdem neceſſitatem deventurum, ſi res iſta alteri ceſſerit. Heic enim ſibi quiſque proximus eſt. Facit quoque huc illud apud

 HE-

lidi, veniunt nullam cauſſam niſi vagandi habentes, & volunt ſubſidia evacuare pauperum. Ocioſos, vicioſoſque pauperes ab probis diſtinguit: quid dehinc ait? *Modus largiendi adſit, ut nec illi inanes recedant, neque transſcribatur vita pauperum in ſpolia fraudulentorum. Ea ergo menſura ſit, ut neque humanitas deſeratur, nec deſtituatur neceſſitas* lib. 2. de Off. cap. 26. Leges ille, & Paullum bene novit; neque piis, improbiſque pauperibus eamdem partem largitur; ſed his tantum tribuit id, quo vivant, non quo torpeant ocio. Quod ſi communem egeſtatem patienti Patres tributa ſubſidia voluerunt: extrema neceſſitate preſſo non ſolum tributa, ſed etiam oblata voluiſſe cenſendi ſunt. Illud alterum, quod antea dixi Pufendorfium ſibi ſumere, pauciſſimis verbis oſtendam a Chriſtiana ſapientia alienum. Redi ad Auguſtinum in illum Pſ. 111. *Contra . . . ſi des diſcipulo Chriſti aliquid, cujus indiget, & non ibi cogites, quia diſcipulus Chriſti eſt . . . ſed cogites ibi aliquod commodum temporale, ut fortaſſe cauſſæ tuæ neceſſarius quando fuerit, venalis tibi ſit, quia ei aliquid porrexiſti; tum tu non dediſti juſto, ſi ſic dederis, &c.* quia ſcilicet tibi potius, quem cogitas, dare vis; non Deo, neque operi Dei, quod non cogitas. Eamobrem non retributionem tamquam operis tui caput, ſed Dei voluntatem, cui obſequi, ejuſque gratiam, quam conſequi oportet, tibi proponendam eſſe ſæpe Chriſtus admonet, & jubet.

Herodotum Urania (p. 315. Ed. H. Steph.) : cum Themiſtocles Andrios pecuniam poſceret, duobus magnis numinibus fretus, *Suadela & Neceſſitate* : illi duo numina non minus valida opponebant, *Inopiam & Impoſſibilitatem*. JCtorum regula, quam Grotius heic adducit, *in pari cauſſa poſſidentis conditionem eſſe meliorem*, huc non videtur quadrare (1). Nam tunc tantiſper pro poſſeſſore pronunciatur, quando petitoris jus nondum liquidum eſt. Verum de domini jure heic nullum eſt dubium : cum hoc dumtaxat quæratur, an per ſolam legem humanitatis ego tenear perire, ut alter ſervetur. Quod nemo adſeveraverit. Ceterum adpoſite ad caſum propoſitum apud Curtium L. VII. c. 1. dicitur : *Melior eſt cauſſa ſuum non tradentis, quam poſcentis alienum*. Denique & nos adſerimus, reſtitutionem, ubi commode fieri poſſit, eſſe faciendam, in primis ubi res fuerit magni pretii, aut quam gratis condonare alterius fortunæ non ferant. Quod ſi autem res ſit modica, quæque alterius facultates gravare nequeat, ſufficiet, ſi velut ex debito gratitudinis, ubi occaſio tulerit, oſtendamus, nos libenter ipſi beneficium fuiſſe debituros, ſi per ejuſdem tenacitatem licuiſſet. Sed quod Grotius quoque reſtitutionem fieri debere adſerit (2), id ipſius hypotheſi parum congruit. Nam ſi in caſu neceſſitatis primævæ communionis jus redibat, ſic ut quis ſuo jure rem alienam receperit, nulla erit facienda reſtitutio. Sed quia hæc fieri debet, adparet ſane, domini jus in rem ſuam non exſpiraſſe per alterius neceſſitatem, ſed ipſum ſponte eam alteri debuiſſe concedere, gratis, aut accepto pretio, aliave penſatione. Quod quia iſte negligebat, neceſſitas jus quidem dedit eam rem adripiendi, ſub iſto tamen onere, quod dominus illi poterat imponere ; nimirum ut vel ad gratitudinem ipſum, vel ad æſtimationem refundendam obligaret.

§. VII.

(1) Verum Grotius hac regula juris civilis tantum utitur per modum accommodationis.

(2) Utique vero ex principiis auctoris noſtri dubium hoc expeditius ſolvitur, quam quidem hypotheſi Grotiana ; cui fruſtra ſuppetias ferre voluit van der Muelen in Commentario P. II. p. 88. adhibita diſtinctione inter jus *uſus* & jus *proprietatis*.

§. VII. Super eadem quæſtione ac aliis non minus in diverſas partes diſceditur. *Cap. ſi quis X. de furtis* gloſſa intelligit dumtaxat de modica, non autem de ſumma neceſſitate. Didac. Covarruvias de cap. Peccatum P. II. §. 1. n. 3. eamdem fere cum Grotio fovet ſententiam. *Quod ob neceſſitatem extremam*, inquit, *liceat abſque furti vel rapinæ vicio res alienas accipere ad ſublevandam eam neceſſitatem, rationem eſſe, quia per hanc omnia ſunt communia. Siquidem natura ipſa inſtitutum eſt, ut res inferiores ſint ordinatæ, & deſtinatæ ad hominum neceſſitatem. Quamobrem diviſio rerum, quæ poſt inſtitutionem juris naturalis facta eſt, non derogat rationi naturali, quæ dictat ex rebus temporalibus ſubveniendum eſſe hominum neceſſitati extremæ*. Adducitur locus Ambroſii ex Gratiani *decreto c. ſicut hi. diſt.* 47. *Eſurientium panis eſt, quem tu detines; nudorum indumentum eſt, quod tu recludis*. Ant. Perezius *ad tit. Cod. de furtis* §. 3. pro eadem ſententia has adfert rationes; quod vi majore quis id compellatur facere, nec præſumatur dominus invitus, quia conſentire, & ultro indigenti ſubvenire ex humanitatis ratione tenetur; & quod in extrema neceſſitate non tam rem alienam, quam communem videatur accipere. Inediæ tamen neceſſitate liberatum reſtituere debere, quæ accepit. Anton. Matthæus ad L. XLVII. *D. tit.* 1. §. 7. inter crimen & pœnam diſtinguendum arbitratur: ut crimen committi, etiam penuria urgente, fateatur; pœnam tamen propter neceſſitatis vim delinquenti aut remittendam, aut certe mitigandam cenſeat. Quod autem omnino heic furtum committatur, hiſce rationibus probare inſtituit; quod utique lucri faciendi animum habeat, qui deficiente annona cibum alteri ſubtrahit. Ad quod reponi poteſt, vix videri lucrifaciendi cauſſa rem alienam eripere, qui per eam extremæ ſuæ neceſſitati conſultum it, eo animo ac voto, ut eamdem quam ocyſſime poſſit refundere. Deinde *fraudulenta contrectatio rei alienæ* vocari nequit, quando alteri eam dandi obligatio imperfecta erat, ac in altero tale jus, ut in præſenti caſu, quo commodiſſime fieri poterat modo, arripere poſſet. Præterea Idem jactat, *viro ſapienti atque bono nullam tantam vim inferri poſſe, ut ſciens aliqua ſe turpitudine contaminet;* a:que

atque in ejuſmodi caſibus, *ut* Cicero ſcribit de Offic. L. III. (c. 5.) *ſuum cuique incommodum ferendum eſſe potius, quam de alterius commodis quidquam ſubtrahendum*. Enimvero ſpecioſe philoſophari extra neceſſitatem conſtituto in proclivi eſt. Vid. Oppianus Halieut. L. III. v. 197. ſeqq. Neque major in ejuſmodi facto, prout id a nobis fuit determinatum, turpitudo eſt, quam quod in fama ad ſordidos, & beſtiales cibos etiam ſplendidi homines interdum deſcendere adiguntur. Neque de commodis augendis & detrahendis agitur, quando locupleti viro, aut cui ejus rei jactura gravis non ſit, minuti quid ſubtrahitur, ne quis fame, aut per injurias aëris pereat. Circa *L.* 2. §. 2. *ad L. Rhodiam de jactu*, monet, *publica utilitate urgente*, *quod quiſque frugum domi flagellat*, *id eum ad annonæ ſubſidium proferre debere*; *non tamen ſingulis indulgendum*, *ut ſuo arbitratu auferant*, *quod ſibi deſit*, *aliis ſuperat*. *Id enim publica auctoritate magiſtratuum eſſe faciendum*. Sed an ideo fame moriendum, ubi a magiſtratu nullum eſt ſubſidium ſperandum? Denique quod aliqui addunt, *nullam hac in parte legis inveniri diſpenſationem*; id vanum eſt. Nam in ſuperioribus ſat rationum eſt allatum, quare non ſit præſumendum, legem de furtis ad præſentem caſum extendi debere.

§. VIII. Denique videtur & neceſſitas circa res noſtras verſans, veniam indulgere res alienas perdendi, aut invadendi; cum hac tamen reſtrictione, ut citra noſtram culpam illud periculum rei noſtræ extiterit, ut idem commodiore via diſpelli nequeat, ut ne pro viliori noſtra re alterius pretioſiorem perdamus, ut æſtimationem ejuſdem præſtemus, ſiquidem iſta alias peritura non fuerat, & denique in partem damni veniamus, ſi alterius res una cum noſtra alia peritura erat, quæ nunc ſua jactura noſtram ſervat. Quo fundamento nititur æquitas *legis Rhodiæ de jactu*, qua *cavebatur*, *ut ſi levandæ navis gratia jactus mercium factus eſt*, *omnium contributione ſarciatur*, *quod pro omnibus datum eſt*. Vid. tot. titul. & qui ad eumdem, ac in leges nauticas commentati ſunt. Sic funes & retia, in quæ navis mea impulſa eſt, diſcindere licebit, ſi aliter illa explicari nequit. Vid. *L.* 29. §. 3. *D. ad L. Aquiliam*

liam (1). Ita tamen, ut ſi citra culpam meam factum id fuerit, damnum utrinque commune ſit (2). Sic orto incendio, eoque meis ædibus imminente, licebit vicini ædes diſſipare, ita tamen, ut quorum ædes hoc modo ſervatæ ſunt, id damnum ſarciant. Quamquam enim *L.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.* ſtatuat (3), ubi incendium perveniſſet ad ædes, quæ dejectæ ſunt, eum, qui dejecit, eſſe abſolvendum: communis tamen ſententia æquitati magis accedit; (Add. *L.* 49. §. 1. *D. ad L. Aquil.*) ſi urgente incendio, domus aliqua diruta ſit ceterarum conſervandarum cauſſa, id damnum eſſe ſarciendum a vicinis (4), ad quos veriſimiliter ignis potuit pervenire, etiamſi ad domum, quæ diruta eſt, nondum perveniſſet. Id enim ſane durum nimis foret, cum per alterius rei deſtructionem rem meam ſervaverim, in illum ſolum devolvere damnum, me immuni (5). Ex iiſdem etiam fundamentis pleraque deducuntur, quæ a JCtis Romanis traduntur, *de damno infecto*, ubi poſſeſſor rei ruinoſæ, ex qua rebus meis periculum imminet, cavere adigitur de damno, ſi quod vitio operis contigerit, præſtando: ac ſi illud renuerit, per edictum prætoris ego immiſſionem in ruinoſas iſtas ædes obtineo (6). Uti & illud, quod interpretes juris Romani tra-

(1) Ut variis edictis & judicatis rebus Belgarum probat Groenewegius ad d. L. 20. H.

(2) Seneca IV. Controv. 4. *Neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit.* H.

(3) Niſi forte *τὸ perveniſſet* in d. l. ſignificat, *pervenire potuiſſet:* V. *& l.* 3. §. 7. *D. de incend. ruin. & naufrag.* H.

(4) Quod in adplicatione ad caſus obvenientes maximis difficultatibus premi, recte monet Titius Obſerv. CXLV. Unde in bene ordinatis civitatibus quibuſdam jam eo decurritur, ut a ſingulis, quorum intereſt non fieri incendia, ſtatis temporibus in ſingulare aliquid conferatur ærarium, e quo deinceps ædificia combuſta inſtaurentur.

(5) Et quod ob metum ſive periculum naufragii liceat jacere res alienas. Quamquam & tum ab illis, quorum res conſervatæ ſunt, contributionem (avariam vulgo vocant) pro rata fieri oporteat. Quo pertinet Lex Rhodienſium (de quorum eunomia v. Strabo L. XIV. Geograph. & Ubbo Emmius de Rep. Rhodior.) & *tot tit. D. de L. Rhodia de jactu.* H.

(6) Arg. *L.* 12. *D. de religioſ.* Conf. Brunnemann. *ad l. final.*

poſſit. Adeoque ſi alter occupaverit, hoc ex iis eſſe, quibus facilior venia tribui poteſt, non ex iis, quæ juris naturalis titulo citra figuram, & oratorium colorem defendi queunt. Quibus accedit, quod facile apud hoſtem ſuſpicio poſſit oriri, dominum loci cum altero clam in ipſum conſpirare; ſic ut hoc modo alieni belli moles facile in ipſum devolvi queat. Immo ſi vel maxime hoſtis intelligat, domino invito locum occupatum; tamen ſi is alterum inde exturbare inſtituat, belli calamitatibus iſte ſubiicitur; quas quovis modo declinare nemini vitio poterit verti. Sed & neſcio quam parum conſultum eſt, plures in domum ſuam hoſpites recipere, quam quos commode iterum poſſis expellere, & quibus nolens volens amicus eſſe cogaris, quique tibi, ſi libido ſubegerit, ultro migrationem injungere queant.

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX

priis opibus urbes, oppida aut arces defendere haud poſſunt; Fœderati Belgæ apud H. Grotium L. IX. Hiſtor. Belgic. ad A. MDC. Cæſaris legatis, loca & damna Germanici ſoli repetentibus, reſpondebant: *Merito hoſti & damna imputari & occupata defenſioni loca, qui prior ſolo pacato intuliſſet exercitum. Id ſi Hiſpano condonaretur, at certe ſibi noxium eſſe non debere, quod ſuaſiſſet neceſſitas*. H.

Google

INDEX CAPITUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I. Hominis naturæ non congruere, ut vivat exlex. pag. 3
II. De ſtatu hominum naturali. 17
III. De lege naturali in genere. 58
IV. De præſtationibus hominis adverſus ſeipſum, tam circa culturam animi, quam curam corporis & vitæ. 152
V. De defenſione ſui. 204
VI. De jure & favore neceſſitatis. 263

~~28479~~
88419
BIBLIOTECA·LUCCHESI·PALLI